

A B C D E F G

ANDERSON RAYNO-TRENTINE.

§ 675-

Ann. 1800-1801

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.

HOC ANNALIUM VOLUMINE
CONTINENTUR:

Nomina Professorum et Lectorum in Aca-
demia Rheno-Traiectina. §. I.

Quaestiones, ad certamen literarium propositae,
A. MDCCCXXV. §. II.

Series lectionum habendarum. §. III.

Series disputationum, publice et privatim de-
fensarum. §. IV.

Solennia. §. V.

IANI RICHARDI DE BRUEYS Oratio.

HERMANNI IOHANNIS ROYAARDS
Oratio.

ANNALES

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE

Ann. CICIOCCCXXV — CICIOCCCXXVI.

§. I.

*In Academia Rheno-Traiectina, inde a die
xxvi Martii, A. CICIOCCCXXV. usque ad diem
xxvi Martii, A. CICIOCCCXXVI. inunus obierunt
docendi,*

IURISPRUDENTIAM

HERMANNUS ARNTZENIUS,

IANUS RICHARDUS DE BRUEYS, *h. t. Acade-
miae Rector,*

CORNELIUS ADRIANUS VAN ENSCHUT.

MEDICINAM

IANUS BLEULAND,

NICOLAUS CORNELIUS DE FREMERY,

BER-

BERNARDUS FRANCISCUS SUERMAN,
 IANUS ISAACUS WOLTERBEEK,
 PHILIPPUS FRANCISCUS HEYLIGERS, *Profesor*
extraordinarius.

PHILOSOPHIAM THEORETICAM ET
LITERAS HUMANIORES

PHILIPPUS GUILIELMUS VAN HEUSDE,
 IOHANNES HENRICUS PAREAU,
 ANTONIUS VAN GOUDOEVER,
 ADAMUS SIMONS.

MATHESIN ET PHILOSOPHIAM
NATURALEM

NICOLAUS CORNELIUS DE FREMERY,
 GERARDUS MOLL,
 IOANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER,
 IANUS KOPS,
 THEODORUS GERARDUS VAN LIDTH DE IEUDE,
Profesor extraordinarius.

T H E O L O G I A M

IODOCUS HERINGA, E. F. h. t. *Senatus Aca-*
demici Grapharius,

GABRIEL VAN OORDT, *honorifice et ex voto*
suo dimissus,

HERMANNUS BOUMAN,

HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS, *Profesor*
Ordinarius, inde a. d. 3 *Martii,* 1826.

L E C T O R E S:

SAMUEL NYHOFF, *Linguae Graecae,*

GERARDUS DORN SEIFFEN, *Literarum Hu-*
maniorum,

MARIE FRANCISCUS XAVIERIUS D'ANGELY,
Literarum Gallicarum,

CAROLUS THOMPSON, *Literarum Anglica-*
rum,

FREDERICUS LOMBARDI BIANCHI, *Literarum*
Italicarum Lector, qui mortem obiit, a. 1815.

IUSTUS HENRICUS KOCH, *Linguae Germani-*
cae Lector designatus, die 31 Oct. 1825.

MAGISTER ACADEMICUS
EQUITATIONIS

IOHAN SALENTYN HOFFMAN.

MAGISTER ACADEMICUS
ARTIS GLADIATORIAE

LAMBERT DE FRANCE.

§. II.

Quaestiones ad certamen literarium singulis disciplinarum studiosis, in Academiis et Athenaeis univ^{er}si Belgii, anno CIOI^{CCCC}XXV, fuerunt propositae his formulis:

QUAESTIO IURIDICA.

Asylorum apud praecipuas gentes, antiquas et recentiores, origo, usus et abusus tradantur atque exponantur.

QUAES.

QUAESTIO MEDICA.

Dilucide et breviter exponantur Hyoscyami nigri, primum descriptio Botanica, eiusque herbae, radice et seminis analysis Chemica, deinde efficacia huius plantae venenatae in corpus animale, porro eius usus medicus, atque tandem noxae ex medicamento intempestiva adhibitione oriundae.

Facultas Medica, iterum hanc quaestionem proponens, monet, imprimis in scriptoribus, qui hoc argumentum tractare velint, desiderari, ut non aliorum tantummodo proferant experimenta et opiniones, sed praeterea illa, quantum eius fieri possit, repetant, has vero ad regulas in Therapia generali traditas prudenter diiudicent, neque negligant scriptio- nis Latinae perspicuitatem et puritatem.

QUAESTIO LITERARIA.

Quae fuit sub finem Saeculi XI. gentium Europearum conditio? Quid causae fuisse videtur, ut bella eo tempore susciperentur sacra? Unde explicandum, bella illa, per duo proxima saecula, et tanto ardore, fuisse gesta?

QUAES-

QUAESTIO MATHEMATICA.

Explicentur praecipui modi, quibus Calculi differentialis principia demonstrare conati sunt Mathematici, et quid de singulis his modis existimandum sit.

QUAESTIO ZOOLOGICO-OECONOMICA.

Exponatur Apis mellificae Linn. succincta Anatomè, Historia Naturalis et Usus oeconomicus, adhibitis et diiudicatis veterum et imprimis recentiorum hac de re observationibus et experimentis.

Quae quaestio denuo proponitur, cum responsio, hoc anno ad Facultatem missa, neque satis accurate et perspicue conscripta fuerit, neque sermone latino se commendaverit.

QUAESTIO THEOLOGICA.

Quibusnam partibus sibi invicem similes sunt sacri lavationis et coenae ritus a Christo instituti? Quis huius comparationis est usus, in iudicio de utriusque ritus indole, legitimo usui ac fructu salutari?

§. III.

Lectionum, inde a feriis aestivis A. CIOIOCCCXKV. usque ad ferias aestivas A. CIOIOCCCXXVI. habendarum, haec fuit ratio constituta.

IN FACULTATE IURIDICA,
docebunt

Institutiones, Westenbergio duce, H. ARNTZENIUS, diebus martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, hora IX.

Pandectas, eodem duce, H. ARNTZENIUS, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora X. et II. die saturni, hora X.

*Ius Belgicum, ad ductum linearum Iur. Civ. Holland. descriptarum a. Cl. N. Smal-
enburg, I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, mar-
tis, mercurii, iovis et veneris, hora XII.*

*Historiam Jurisprudentiæ Romanae H. ARNTZENIUS, diebus mercurii, iovis et vene-
ris, hora XI.*

Encyclopaediam iuris I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, mercurii et veneris, hora I.

Elementa oeconomiae politicae I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis et iovis, hora XI.

Ius naturae C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora XII.

Ius publicum et gentium C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora I.

Ius Criminale universum et belgicum C. A. VAN ENSCHUT, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, hora IX.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus, praerunt Profesores in Facultate Iuridica.

In FACULTATE MEDICA,
docebunt

Anatomiam B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, hora IV.

Physiologiam I. BLEULAND, quater h VIII.

Specimina Anatomiae subtilioris, tam humanae, quam animalium comparatae, in Museo Academico, demonstrabit I. BLEULAND, diebus et horis, auditoribus commodis.

Dis-

Dissectionibus cadaveris Anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeerit B. F. SUERMAN.

Pathologiam exponet B. F. SUERMAN, ter per dierum hebdomadem, hora IX.

Doctrinam de cognoscendis et curandis hominum morbis I. I. WOLTERBEEK, quinquies, hora XII.

Therapeuticam alimentorum, et medicamentorum expositionem I. I. WOLTERBEEK, quater, hora I.

Pharmaciam, vernaculo sermone, N. C. DE FREMERY, diebus martis et veneris, hora III.

Institutionibus Clinicis morborum internorum vacabit I. I. WOLTERBEEK, singulis diebus, in Nosocomio Academico.

Praxin chirurgicam tradet B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, hora VIII.

Operationes chirurgicas demonstrabit B. F. SUERMAN, tempore hyemali, diebus et horis deinceps indicandis.

Institutioni clinicae in arte chirurgica, quovis die, vacabit B. F. SUERMAN.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE
THEORETICAE ET LITERA-
RUM HUMANIORUM,

docebunt

Logicam I. F. L. SCHRÖDER, diebus lu-
nae et saturni, hora II.

Doctrinam Moralem I. F. L. SCHRÖDER,
die iovis et veneris, hora II.

Literas Latinas A. VAN GOUDOEVER,
diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora X.
interpretando cum Ciceronis libro I. de offi-
ciis, tum Virgilii Aeneidos Lib. XII.

Ciceronis librum II et III. de Republica
interpretabitur A. VAN GOUDOEVER, die
mercurii, hora I. et die saturni, hora XII.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOE-
VER, die lunae hora IX., die mercurii hora
IX. et XII. die saturni, hora IX.

Exercitationibus Oratoriis praeerit A. VAN
GOUDOEVER, die saturni, hora I. aut alia
magis commoda.

Literas Graecas tradet PH. G. VAN HEUS-
DE, interpretandis cum locis selectis He-

sio-

fiodi et Herodoti, diebus martis et veneris, hora XI. tum Euripidis *Phoenissis*, diebus lunae et iovis, hora XI.

Historiam Literariam PH. G. VAN HEUSDE, diebus mercurii et saturni, hora X.

Literas Hebraicas I. H. PAREAU, ita ut *Grammaticam* exponat, diebus lunae et iovis, hora IX. eademque hora, diebus martis et veneris, quaedam tractare pergat capita e priore *Samuelis* libro.

Literas Chaldaicas et Syriacas I. H. PAREAU, diebus lunae et iovis, hora XI.

Literarum Arabicarum initia I. H. PAREAU, diebus martis et veneris, hora XI. et *carmina quaedam Arabica* tractabit, die mercurii, hora IX.

Antiquitatem Hebraicam I. H. PAREAU, diebus lunae et iovis, hora I., diebus martis et veneris, hora IV.

Historiam gentium, praesertim Orientalium, PH. G. VAN HEUSDE, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. XII.

Historiam Philosophiae, imprimis moralis, PH. G. VAN HEUSDE, diebus mercurii et saturni, hora XI.

His-

Historiam Patriae A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora VIII.

Literas Belgicas et Eloquentiam A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora II.

Mythologiam Gentium Germanicarum A. SIMONS, d. martis et veneris, hora IV.

Praecepta styli bene Belgici tradet A. SIMONS, d. martis, horâ I, mercurii, horâ XI. iovis, horâ IV. et veneris, horâ XI.

Disputandi exercitationibus praecerunt, alternis hebdomadibus, die saturni hora I. alternatim PH. G. VAN HEUSDE et A. VAN GOUDOVER.

IN FACULTATE MATHESEOS ET
PHILOSOPHIAE NATURALIS,
docebunt.

Elementa Matheos I. F. L. SCHRÖDER, d. martis, mercurii, iovis et veneris, hora VIII.

Trigonometriam, atque Geometriae practicae elementa I. F. L. SCHRÖDER, d. martis et mercurii, hora II.

Physicam Mathematicam I. F. L. SCHRÖDER,

**

DER,

DER, bis per dierum hebdomadem, hora auditoribus commoda.

Calculus differentialem et integralem I. F. L. SCHRÖDER, hora deinceps indicanda.

Physicam experimentalem G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, hora I.

Astronomiae primas notitias G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. IX. vel alia, auditoribus magis commoda.

Astronomiam theoreticam et practicam G. MOLL, iisd. diebus, hora III.

Elementa Hydrotechniae, ad praesentem conditionem Patriae adplicata, si sufficiens numerus auditorum adsit, belgico sermone exponet G. MOLL, hora deinceps indicanda.

Chemiã generalem et applicatam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, h. XII.

Botanicam et Physiologiam plantarum I. KOPS, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. XI.

Zoologiam universam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. XI.

Anatomiam comparatam TH. G. VAN LIDTH DE IEUDE, diebus mercurii et saturni, horis auditoribus commodis.

Mineralogiam N. C. DE FREMERY, bis per dierum hebdomadem, horâ auditoribus commodâ.

Oeconomiam ruralem I. KOPS, diebus lunae, mercurii et iovis, hora I, et saturni, hora XII.

Disputandi exercitationibus, die saturni, horâ I, praeerunt Profesores in Facultate Mathefeos et Philosophiae Naturalis.

IN FACULTATE THEOLOGICA,

In *Theologiam Naturalem* cum commilitonibus inquiret H. BOUMAN, diebus lunae et veneris, horâ X. et die martis, horâ II.

Historiam Ecclesiae Christianae, imprimis antiquam, ad Reformationis usque tempora, tradet H. I. ROYAARDS, diebus lunae, martis et iovis, hora XI, et die mercurii, hora VIII.

Historiam Dogmatum Christianorum, die lunae, hora I. et mercurii, hora IX, aut aliâ auditoribus magis commoda.

Generalem V. T. Hermeneuticam tractabit, secundum priores duas *Institutionis* suae partes, I. H. PAREAU, diebus martis et veneris, hora I.

Criticas et exegeticas lectiones, tum in *ultimos J. C. sermones*, tum in *Paulli ad Romanos epistolam*, habebit H. BOUMAN, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ IX.

Theologiam Dogmaticam docebit I. HERINGA, E. F. diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora VIII.

Collocutionibus de locis theologicis vacabit I. HERINGA, E. F. die iovis, horis vespert. a. VII. ad IX.

Theologiam moralem Christianam docebit H. I. ROYAARDS, diebus martis et iovis, hora X. et die mercurii, hora II.

Praecepta homiletica tradet I. HERINGA, E. F. diebus lunae et iovis, hora XII.

Exercitationes oratorias sacras moderabitur I. HERINGA, E. F. die saturni, hora I. vel alia magis commoda.

Officia doctorum et antistitum in ecclesia Christiana exponet I. HERINGA, E. F. diebus martis et veneris, hora XII.

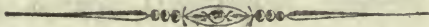
Puerorum doctrinae Christianae initiis erudientorum exercitationem instituet I. HERINGA, E. F. die veneris, hora XI.

Commilitonibus, *orationes habentibus sacras*,
prae-

praefes aderit I. HERINGA, E. F. die mercurii, hora XII. H. BOUMAN, die mercurii, horâ X. et H. I. ROYAARDS, die iovis, hora I.

Disputandi exercitationibus praeerit I. HERINGA, E. F. privatim die saturni, hora XII. vel alia commodiore, publice, die mercurii, hora I. H. BOUMAN, die martis, hora II. et H. ROYAARDS, die iovis, hora I.

G. VAN OORDT, etsi, suo rogatu, honorifice a Rege dimissus est, lubentissime tamen sua officia et consilia, quoad eius fieri possit, offert commilitonibus. Orationes sacras habentibus aderit, die mercurii, hora XI.

G. DORN SEIFFEN, *Human. Lit. Lector*, diebus lunae et iovis, hora V. *de rhythmica ratione in carminibus tam Graecorum quam Latinorum poëtarum* aget; iisdem diebus, hora VI. aut alia auditoribus magis commoda, *exercitationes poëticas Latinas* instituet.

Literas Francicas tradet F. M. D'ANGELY, diebus lunae et iovis, hora V.

Literas Anglicas tradet C. THOMPSON, diebus lunae et iovis, hora IV.

L. DE FRANCE, Academicus gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica, diebus Lunae et Iovis, ab hora I. in II. diebus Mercurii et Saturni ab hora I. in IV. et, feriarum tempore, singulis diebus Iovis, ab hora I. in II. unicuique patebit.

§. IV.

Inde a die xxvi. Martii, a. CIDCCCCXXV. usque ad diem xxv. Martii, a. CIDCCCCXXVI. Dissertationes, sive publice, sive privatim, defensae sunt hae.

Anno CIDCCCCXXV.

Die XIV. Aprilis, CORNELIUS ALLARD AB-
BING, *Hoeyelakensis, Scholae Hornanae Con-*
rector, Philosophiae theoreticae Magister, et
Li-

Literarum humaniorum Doctor *creatus est*, publice *defenso* Specimine Literario, de Solonis laudibus poëticis.

Die xi. Maii, IOANNES DE IONGH, *Zaltboemela Gelrus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Disfertatione Iuridica, de adeunda et repudianda hereditate ex iure hodierno.

Die xvi. Maii, PETRUS IOHANNES BLOM, *Tilla Gelrus*, Medicinæ Doctor, publice *defensa* Disfertatione Medica, de calculi vesicae urinae curatione in sexu masculino.

Die xvii. Maii, CORNELIUS ADRIANUS BERGSMĀ, *Leoardia Frisius*, Medicinæ Doctor, publice *defensa* Disfertatione Botanico-Medica, de Thea.

Die xxi. Maii, IOANNES GUILIELMUS DE BLOCC VAN SCHELTINGA, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, de parte bonorum, quam coniux, cui sunt liberi prioris thori, dare potest secundo coniugi, ex iure hodierno.

Die xxxi. Maii, FRANCISCUS CAROLUS BENEDICTUS FELIX FAEDER, *ex Trelon prope Avesnem*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim*

tim defensa Disfertatione, de lege 2. codicis poenalis, feu de conatu delinquendi.

Die II. Iunii, LEONARDUS MASSET, *Leodienfis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, exhibente Commentationem, ad primam partem tituli praeliminaris Codicis Civilis, de publicatione legum.

Die III. Iunii, PHILIPPUS CHRISTIANUS VAN DER PANT, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disfertatione Iuridica, de natura atque vi diverfarum legati specierum, quae in codice civili occurrunt.

Die VIII. Iunii, IOANNES SEBASTIANUS VAN NAAMEN, *Lugduno-Batavus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Disfertatione Iuridica, de confessione partis in iudicio facta.

Die IX. Iunii, THEODORUS PAULUS BERGSMAN, *Leopardia Frifius*, Theologiae Doctor, publice *defensa* Disfertatione Theologica, de Zoroastris quibusdam placitis, cum doctrina Christiana comparatis.

Die XI. Iunii, IANUS DUYMAER, VAN TWIST, *Daventrienfis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Disfertatione Iuridica, continen-

tinente selecta ex iurisprudencia comparata de iure hereditario.

Die xiv. Iunii, FRANCISCUS ADRIANUS SNELLEN, *Roterodamensis*, Medicinæ Doctor, publice *defensa* Disfertatione Pathologico-Medica, de Spondylarthrocacia.

Eodem die, PHILIPPUS HENDRICUS BENJAMINUS VAN GOLTSTEIN, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disfertatione Iuridica, selecta exhibente de juris necessitudine, parentes inter et liberos legitimos, ex iure hodierno.

Eodem die, IOANNES MATTHIAS VAN RUELO, *Udenensis*, Medicinæ Doctor, *privatim defensa* Disfertatione Pathologico-Chirurgica, de carcinomate glandulae parotidis.

Eodem die, DANIEL MARINUS DE SUPERVILLE, *Medioburgo-Zelandus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, de parte bonorum, de qua parens, pro numero liberorum legitimorum, disponere potest.

Die xv. Iunii, CAROLUS HENRICUS THIEBOUT, *Arnhemia-Gelrus*, Philosophiæ theoreticæ Magister et Literarum humaniorum Doctor, *publi-*

ce

ce defensa Disputatione Literaria, in locum L. Annaei Senecae, qui est de sapientis humanitate.

Eodem die, WILHELMUS CORNELIUS VAN HEURN, *Sylva-ducensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, de iure matrimoniali secundum veteres consuetudines Sylva-ducenses.

Eodem die, SAMUEL IPERUS WISELIUS, *Amstelademensis*, Medicinae Doctor, *privatim defensa* Disertatione Medica, de aqua frigida, eiusque actione in hominem, cum sanum, tum morbosum.

Die xvi. Iunii, CONRADUS ALEXANDER DE LONGH, *Rotterodamensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *publice defensa* Disertatione Iuridica, de pactis, secundum iuris, praesertim naturalis, principia.

Eodem die, IOANNES CORNELIUS SCHORER, *Medioburgo-Zelandus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disertatione Iuridica, de causa iuris et obligationis, quae ex pacto proficiscuntur.

Eodem die, IOANNES IACOBUS VAN HOEY, *Gorinchemensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor,

tor, *privatim defensa* Disertatione Iuridica, sistente explicationem legum 1009. et 1020. Codicis civilis.

Die XVII. Iunii, IOACHIMUS IACOBUS VERWEY MEJAN, *Haganus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disertatione Historico-Iuridica, de iuris antiqui Francici in scriptum et non scriptum divisione, illiusque divisionis in possessione hereditaria (*saisine*) vestigiis.

Die XVIII. Iunii, WILLIAM MELANCHTON FORBES, *ex colonia Curacao*, Iuris Doctor, *privatim defensa* Disertatione Iuridica, de iudice, eiusque officio apud Romanos.

Eodem die, EDZARD HOBBE RENGERS, *Leovardia Frisus*, Iuris Doctor, *privatim defensa* Disertatione Historico Iuridica, de iuctu, imprimis viduarum, apud Romanos.

Eodem die, ADRIANUS MARINUS BECIUS, *Medioburgo-Zelandus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine Iuridico, exhibente Animadversiones, quasdam ad locum Codicis Civilis de necessitudine inter parentes et liberos, ex iustis nuptiis non quaesitos.

Die II. Noy. THOMAS HENRICUS VAN LIMBURG

BURG STIRUM, *Pembrokæ natus, Frisius nobilis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, publice *defensa* Disertatione, selectas quaestiones exhibente ex loco de testibus in causis criminalibus.

Die xv. Dec. IANUS MENSIO, *Rhenensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disertatione, de probatione, quæ fit per instrumenta cum publica tum privata eorumque exempla, ex codice legum civilium.

Die xvi. Dec. IOANNES BERNARDUS DE LA COUTURE, *Noviomagensis*, Iuris Doctor, *privatim defensa* Disertatione, de privilegiariis testamentis apud Romanos.

Die xvii. Dec. GULIELMUS HENRICUS NOLTHENIUS, *Amstelaedamensis*, utriusque Iuris Doctor, publice *defensa* Disputatione, de educatione pauperum in civitate.

Eodem die, LUDOVICUS REINERUS TAETS VAN AMERONGEN, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disertatione, de civili, imprimis privata, personarum conditione, sive statu, ex codice legum civilium.

Anno CIDCCCXXVI.

Die XXI. Ian. IACOBUS IOHANNES VAN STEENBERGEN, *Rheno-Catvicensis*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disfertatione, de conditione, inprimis resolutoria, secundum legem 1184. Cod. Civ.

Die XXII. Ian. GERHARDUS ANDREAS HOEFHAMER, *Elburgo-Gelrus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defenso* Specimine, exhibente Animadversiones nonnullas ad locum ex codice legum civilium de successione, quae regularis vulgo dicitur.

Die XIII. Martii, HENRICUS WOLTHERUS VAN HENGST, *Rheno-Traiectinus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disfertatione, de origine et juribus dominii, huiusque acquiriti modis, qui originarii vulgo dicuntur, inprimis secundum naturae jus.

Die XIV. Martii, HENRICUS IANUS KRONENBERG, *Arnhemia Gelrus*, Iuris Romani et hodierni Doctor, *privatim defensa* Disfertatione, exhibente interpretationem quorundam locorum ex Iure Romano et hodierno.

Anno CICIDCCCXXVI.

Die III. Martii.

HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS, *Vir Cl. tertio iam anno Profesforis extraordinarii munere fungens, provinciam, sibi, tertio Novembris die anni proxime exacti, a Rege serenissimo demandatam, adiit, Oratione habita, de Theologia historica, cum exegetica rite coniuncta, nostris potissimum temporibus in Belgio excolenda.*

Die XIII. Martii.

In conventu Curatorum, Rectoris, Asfesforum et Graphiarum, lecti sunt, in annum academicum subsequens, Asfesfores quatuor viri, PHILIPPUS GUILIELMUS VAN HEUSDE, IOHANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER, HERMANNUS IOHANNES ROYAARDS et IANUS RICHARDUS DE BRUEYS: Graphiarum munus demandatum est CORNELIO ADRIANO VAN ENSCHUT.

Die XVII. Martii.

Academiae Curatores, Viri Amplissimi, in Senatum venerunt, quorum Praefes BERNARDO FRANCISCO SUERMAN, Viro Cl. instantis anni
Aca.

Academiae Rectori, postquam hic solenne iusiurandum praestiterat, novam magistratus dignitatem est gratulatus, et anni mox exacti Rectori, IANO RICHARDO DE BRUEYS, Viro Cl. pro cura et labore, feliciter finito, in Rectoris munere subeundo, gratias egit, cui gratulationi humaniter respondit instantis anni Rector.

Mox schedulae a Graphiario combustae sunt, quibus eorum nomina erant inscripta, quibus in certamine literario praemium reportare haud contigit.

Post haec Curatores, universo Senatu comitante, Cl. Virum IANUM RICHARDUM DE BRUEYS in cathedram deduxerunt, qui orationem habuit, de Oeconomia politica, si prudenter colatur, optimo civitatis ac civium prosperitatis praesidio. Enarratis, quae se Rectore cum laeta tum tristia Academiae evenerant, novum munus congratulatus est Viro gravissimo LUDOVICO CRAEYVANGER, Curatorum Actuario, Viro gravissimo IANO ACKERSDYK, qui hinc Leodium abierat, ut Profesor extra ordinem in Academia Oeconomiam politicam doceret, successori dato.

Tum distribuit praemia, in certamine litera-

ra-

rario victoribus reportata, et honorifica testimonia illis data, qui ad horum laudes proxime accesserant.

Praemia igitur sunt tradita,

in Facultate Medica,

SALOMONI PETRO SCHELTEMAE, Med. Cand.
in Academia Rheno-Traiectina.

In Facultate Philos. Theor. et Lit. hum.

GUILIELMO MUURLING, Lit. Cand. et Theol.
Stud. in ead. Acad.

In Facultate Theologica,

CORNELIO HOOYER, in hac Acad. Th. Cand.
Laudis merita testimonia Rector exhibuit,
in Facultate Phil. Theor. et Lit. hum.

IACOBO CORNELIO VAN THIELEN, in Rheno-
Trai. Acad. Iuris Stud. et

IOHANNI FREDERICO WETTER, in ead. Acad.
Theol. Stud.

Recitatis tandem in proximum annum pro-
positis pro certamine literario quaestionibus, ma-
gistratu se abdicavit, et successorem, sibi ab
augustissimo Rege datum, proclamavit.

IANI RICHARDI DE BRUEYS

ORATIO,

DE

OECONOMIA POLITICA, SI PRUDENTER
COLATUR, OPTIMO PROSPERITATIS
CIVIUM AC CIVITATIS
PRAESIDIO.

DICTA PUBLICE,

DIE XXV. MARTII, A. MDCCLXXVI.

QUUM ACADEMIAE REGUNDAE MUNUS SOLEMNI
RITU DEPONERET.

1841 RICHARDI DE BRUNN

ORATIO

ORATIONE POLITICA, IN PROPOSITO

LIBERTATIS, MUNDI IMPROBANTIS

LIBERTATIS AD CIVITATEM

LIBERTATIS

LIBERTATIS, AD CIVITATEM

LIBERTATIS, AD CIVITATEM

LIBERTATIS, AD CIVITATEM

Quotiescunque ea, in quae aetas nostra incidit, tempora cum iis confero, quae medii aevi nomine insigniri solent, nostra prae illis felicia praedicare nullus dubito. Sive enim vitae privatae commoda spectemus, sive ingenii cultum, sive morum suavitatem ac mansuetudinem, sive denique legum illarum vim, quibus sanctissima hominum iura vindicantur; nemo, qui vel levi historiae cognitione tinctus sit, inficias ibit, praesentem plerarumque gentium Europaearum conditionem maximopere praestare illi, qua medio aevo usi sunt Europae incolae.

Ubi autem populorum ad humanitatem et ius-

titiam reditum consideramus, plurium causarum coniuncta demum vi feliciorem temporum inclinationem effectam esse videmus. Intèr has vero causas principem sibi locum vindicare artium et disciplinarum cultum atque studia, ultro agnosceret, quicumque earum historiam attento animo pervestigaverit.— Quid artes mechanicas memorem, quarum ope innumerarum rerum notitia et usu nos prae superioris aevi hominibus gaudemus? Quid philosophiam dicam naturalem, quae sola artes illas ad eum, quem hodie attigerunt, perfectionis gradum evexit; quae exploratis naturae, quas dicunt, viribus, spissas, quibus omnia olim oppressa iacebant, propulit tenebras, et, quae omnium fere animos occupaverat, humanae felicitati inimicam adeo superstitionem? Quid tandem provocem ad philosophiam illam moralem, quae hominis naturam accuratius exploravit; quae iura atque officia humana melius definivit, quae societatis civilis fundamenta rectius posuit; atque, instituenda civitate, non externam tantum quietem, sed et vitae prosperitatem assequi docuit homines?

Verum enim A. A. H. H. nonne earundem artium ac disciplinarum historia nos docet, quam

lenti fuerint, quos homines in iis excolendis fecerunt, progressus; per quot demum ambages ad veritatis cognitionem pervenerint; quam noxii saepe fuerint et felicitati humanae inimici errores, in quos identidem inducti sunt earum cultores? Unde equidem vobis affirmare posse mihi videor, hominibus in veri investigatione et lente procedendum esse et caute, ne a recto aberrant tramite, ne in tales, qui bono tum publico tum privato nocere possint, rapiantur errores; eoque maiori opus esse prudentia, quo plura sunt et graviora, quae e falsis doctrinis in vulgus enuntiatis, quin etiam e verioribus, sed intempestive ad vitae usum accommodatis, possint existere mala.

Inter illas autem, quae ad hominum felicitatem provehendam plurimum valent, disciplinas, quae vero, nisi cauta admodum adhibeatur prudentia, in uberrimum malorum fontem converti facile queunt; inter illas, dico, disciplinas, eam inprimis referam, quam Oeconomiae politicae seu publicae nomine designare solemus. Quae cum ita sint, neque ab hoc loco, nec a meo munere alienum existimavi, hoc ipsum argumentum pluribus persequi. Dicam igitur: de Oeconomiam

nia politica, si prudenter colatur, optimo prosperitatis civium ac civitatis praesidio.

Si cuiuscunque disciplinae dignitas ex utilitate, quae inde et in universam civitatem et in singulos cives redundare possit, aestimanda sit, oeconomiam politicam dignissimam esse, quae disquisitionis nostrae materiem constituat, equidem affirmare non dubito. Huius disciplinae vero vel indolem pluribus perscrutari, vel historiam tradere, vel difficiliora loca commemorare, ab hac dicendi opportunitate est alienum. Hoc unum adferre necesse ducō, plures hodie cum celeberrimo Storchio latius extendere Oeconomiae politicae campum, cum civium humanitatem ingeniique cultum, non minus hac disciplina contineri velint, quam divitias et rerum externarum copiam; cum alii, summi Smithii vestigia prementes, eius terminos non ita late porrigant, at Oeconomiam politicam definiant scientiam, cuius finis sit, ut res externae homini necessariae vel utiles ut vitam sustineat eamque feliciter degat, in civitate parentur, distribuantur, consumantur, ita ut quam plurimis bene sit. Quamvis gravissima esse, quae pro Storchii
fen-

sententia afferri solent argumenta, ego diffiteri nolim, vel sic tamen de oeconomia strictiori illa significatione accepta nunc dicere mihi propositum est.

Summam esse et dignitatem et utilitatem illius disciplinae, qua efficiatur, ut cives rerum utilium copiam habeant, ut opibus floeant, nemo est, qui negaverit, nisi qui ipsas divitias aspernetur, easque et civibus et civitati nocere existimet.

Si quidem a me vere dictum fuerit, A. A. eo maiori prudentia opus esse in doctrinis propagandis, quo maiorem habeant vim ad bonum publicum sive augendum sive impediendum, profecto idem illud oeconomiae politicae studium summam sibi deposcit prudentiam. Nulli sunt errores, in quos unquam delapsi sunt homines, quin ipsorum felicitati quodammodo nocuerint, attamen multum abest, ut omnes eandem vim in res humanas habeant. Sic recentiores cultores philosophiae theoreticae ostendere conati sunt, antecessores in plures eosque graves incidisse errores: et in veterum, quae systemata dici solent, locum, nova substituerunt systemata. Quid vero de ortu idearum in mente nostra sentiamus, quid de intellectu inter et rationem discrimi-

mi-

mine statuamus, non certe perinde est; attamen nemo est qui contendat, opiniones de hisce rebus, quibus vel propugnaverint antiquiores vel propugnent hodierni, tantam habere vim in res humanas, ut inde pendeat bonum publicum, cum opiniones illae civitatis administrandae rationem neque definiant neque commutare possint.

De oeconomia politica aliud est, quod dicamus. Univerſa populorum historia testis est, quantam vim in rebus publicis administrandis habuerint opiniones eorum, qui rebus publicis praesent, quantam systemata, quae diversis temporibus praevalerent; unde ultro efficitur, has opiniones, haecce systemata non posse non efficaciter ad civium res vel secundas vel adversas operari. Quid vobis in memoriam revocem doctrinam, vel de metallis pretiosis, auro scilicet et argento, omni ope atque opera conquirendis retinendisque; vel de hoc illove industriae genere, depressis ceteris, colendo; vel de laboris exteri fructibus omni ratione arcendis, et quae sunt id genus alia, quae abunde confirmant, quam cauta in hisce requiratur prudentia, ne tanquam naturae iudicia assumantur hominum
com-

commenta, quae certe delet dies, sed saepe non delet, antequam longa inde exstiterit malorum series?

Itaque iam e me quaeritis, A. A. quomodo igitur studium oeconomiae publicae instituendum sit, ut prudenter institui dicatur; paucis mentem aperiam.

Statim eandem hic tenendam esse viam existimo, quam natura ipsa hominibus in indaganda veritate indicat; ut scilicet ex iis, quae fieri viderint vel observaverint, ad nexum inter effectum et causam, ad regulam igitur, haud temere concludant. Haud scio, an nullus uberior errorum fons sit, quam ipsa illa ratio, qua ex iis, quae semel vel bis observata fuerint, efficiatur regula. Cautius igitur agat, qui oeconomiae politicae praecepta tradit; videat, num experientia ea, quae observata fuerunt, ita confirmet, ut nexus causam inter et effectum vere adesse dici queat, ac tum demum ad regulam pronuntiandam procedat. Hoc praeceptum nisi illi neglexissent, qui aurum et argentum quovis modo conquirendum existimarent, nisi scilicet ex eo, quod horum metallorum copia possessoribus divitias asferre viderent, incaute effecissent,

sent, solam eorum possessionem universum populum divitem reddere; nunquam, exportatione prohibendâ, civium suorum industriae nocentissimum attulissent impedimentum, et cum gravissimo boni publici dispendio liberam inter diversas gentes mercaturam cohibuissent.

Alterum quod oeconomiae politicae cultores constanter ob oculos habeant praeceptum, meo iudicio, hoc sit: ne systemati, quod semel probaverint, tenaciter inhaereant. Est ea profecto virium intellectus humani tenuitas, ut non nisi systematica, ut ita dicam, ratione in veritatis investigatione felices progressus facere possit homo; nisi igitur ea, quae cognoverit, inter se iungat, e principiis deducere studeat, atque ita cognitionem suam in systematis formam redigat. Sed, ne ipsa illa systematum componendorum ratio progressibus nostris obicem obiiciat, nunquam quis obliviscatur, systemata illa nihil aliud esse, nisi suae tenuitatis adminicula; quod, si in omnibus disciplinis excolendis tenendum est, anxie profecto tenendum est ratione eius, quae adhuc in infantia versatur, et in qua notum illud, *errare humanum est*, eo minus iustam erranti possit tribuere excusationem, quo graviora

ac publicae felicitati nocentiora ex erroribus, in quos delapsus fuerit, possint existere mala. Hoc praeceptum nisi neglexissent illi, quos oeconomistas dicunt, nunquam adeo tenaciter inhaesissent doctrinae, omnem divitiarum parandarum rationem contineri agricultura, nec omni omnino industriae humanae tam graviter nocuissent. Et enim intellectus, systematis studio haud abreptus, ultro cernat necesse est diversitatem inter rerum, quibus utimur, elementa, quae certe omnia praebet agricultura, atque res ipsas hominum usui accommodatas, quas non haberemus et quarum elementa ipsis agri possessoribus verae divitiae, id est, res pretium habentes, non essent, nisi praesto esset artificis manus, quae eas perficeret, nec provida mercatoris cura, quae eas aliis offerret; unde efficitur indivulsum illud inter diversas industriae humanae partes vinculum.

Est tandem et aliud, quod, sicuti in ceteris, ita praesertim in hisce rebus, quicumque bonum publicum curae cordique habeat, caute observet velim praeceptum; ut, quicumque vel nova praecepta tradat, vel quae diu obtinuerunt abolenda ducat, nunquam in gravioris momenti causis periculum facere vel suadeat vel sustineat, ni-

si ad omnia, quae inde oriri possint, animum adverterit; nisi ad civium civitatisque conditionem bene attenderit; necessitudinem, quae populo cum aliis populis intercedat, probe perspectam habeat; verbo, omnia quae sunt rerum adiuncta accurate cognoverit. Quot et quam graves calamitates plurimi rerum novarum suasores vel instigatores, optimo etiam consilio ducti, hoc praecepto neglecto, in aequales quin et posteros saepius intulerint, vel nimium notum est. In illa profecto politices parte, quam oeconomiam dicimus, gravia, quaeque aegre sanantur, inde exstiterunt mala. Quid enim? Si hoc praeceptum haud neglexissent, qui publicae rei curam gererent, non tanta animi levitate in usum deduxissent theoriam, quae praeciperet, alienae industriae et laboris fructus omni ope et opera a civitate arcendos esse; non ita nobili ac fructuosa aemulatione extinguenda, artium perficiendarum rationi obsuissent; non rerum utilium, quibus omnes frui possent, copiam imminuissent; neque ita populi, dum alieno detrimento sua comoda quaererent, simul et aliis nocuissent, et suae ipsi prosperitati detraxisissent.

Hac igitur ratione si instituatür oeconomiae poli-

li-

liticae studium, divitiarum augmentum inde sperari posse, affirmare non dubitaverim. Verum tamen, A. A. an ipso illo divitiarum augmento prosperitatis civium ac civitatis incrementum contineri, a me iure affirmatum fuerit, multis dubium videri possit; immo vero non desunt, qui antiquam illam Spartanam asperitatem frugalitatemque laudent atque commendent, tanquam unicum civitatum praesidium; qui divitiis mores emolliiri agnoscant quidem, at vero simul luxuriam gigni, ex ea omnis generis vitia in civitate oriri; atque ita tandem cum singulos homines, tum ipsas civitates in perniciem agi, clamitent. Hi vero sententiam suam non solum philosophorum ac religionis doctorum auctoritate confirmant, verum etiam ad plures, quibus divitiae exitio fuerint, populos provocant.

Si de hisce quid sentiam dicere liceat; fateor equidem, et rei rationem evincere, et gentium historiam confirmare, luxuriam et singulos cives perfundare et civitates; quippe quae enervat homines, eosque reddit saevae servitutis iugo collis supponendis idoneos, omnes denique virtutes civiles in animis civium extinguendo eos

pe-

penitus corrumpit. Asiaticorum Graecorumque luxuriam, haec omnia effecisse, equis negaverit? Neque porro diffiteor, magnas divitias ipsarum possesores ad segnitiam luxuriamque facillime allicere, imprimis si subito ac sine labore eas nacti fuerint.

Verum tamen, A. A. H. H. probe notetis velim, hinc non adeo cogitandum esse de singulis, qui divitiis affluunt in civitate, cum maxima pars civium dira egestate prematur, sed de populo divite, de civitate igitur, ubi omnes labore res necessarias sibi comparare possunt; ubi plures ingenio, industria et parsimonia, magnas opes adipisci possunt. At ubi populum ita divitem dicimus, simul honestam divitias parandi rationem cogitamus. Ea enim est rerum humanarum ratio, atque vinculum, ut universus populus in re satis bona lautaque versari haud possit, nisi cives et laboriosi sint et moribus honesti, nisi in civitate et colatur iustitia et fides sancta sit.

Quodsi rem ita concipiamus, A. A., vehementer equidem dubito, anne tetra illa descriptio gentium luxurie corruptarum, in pauperes potius, in quibus pauci divitiis male partis affluant, quam

in

in divites civitates quadret. Unam Romam in exemplum me afferre finite, A. A. Divitesne erant Romani eo tempore, quo apud eos invalescebat luxuries illa, quam procul dubio genuerant divitiae, quo ingravescebat morum corruptela, quae fidem nostram excedit, et o utinam excedat semper? Longissime a vero aberret, qui id existimet; immo vero erant pauperissimi. Ingentes opes a nonnullis possidebantur: superbi scilicet et parum exculti Patricii optima spolia vi et iniuria victis, extorsa Romam transtulerant; fruendi artis prorsus ignari, cuivis voluptatum generi insani sese tradiderant; maior quae Romam inhabitabat plebis pars, ab industria et pacis artibus prorsus aliena, ad proletarios pertinere coeperat, et in eam devenerat vitae conditionem, ut panem et circenses efflagitaret, ut dira paupertate quidvis facere et pati cogeretur. An igitur mirum, si male partae divitiae possessoribus ansam praerberent, quam plurimos in corruptelae societatem trahendi? Itaque vere affirmare nos posse arbitramur, non lautam civium conditionem, sed contra indigentiam Romae imprimis causam fuisse, qua mores publici corrumperebantur, qua libertas civibus libertate indignis eri-

eriperetur, ac tandem superbi terrarum domini, ut servile pecus, a barbaris faevae servitutis iugo submitterentur. Hac vero de causa tum philosophi tum religionis doctores antiquitus in divitias invecti esse videntur, quod et rationem adipiscendi respuerent, et damnarent eos, quos, fruendi artis ignaros, divitiis in suam aliorumque perniciem abuti viderent.

: At, inquiet forte quis vestrum, sit ita, haud noceant hominum felicitati divitiae, nec necessario luxuriam in civitate gignant ac mores civium corrumpant: quaenam vero sunt eximia illa commoda, quae ex earum possessione oriuntur? Qua igitur de causa disciplina, quae ipsarum incrementum sibi finem proponit, digna est, quae laudetur adeo ac tanto studio colatur? Equidem existimo, A. A. et plura esse commoda illa et insignia: praecipua paucis indicemus.

Non ego is sum, qui mihi persuasum habeam, hominem ideo natum esse, ut nil nisi bona externa quaerat, ut ea solummodo appetat, quibus sensus suaviter afficiantur, ut omnes, quacunque ratione possit, molestias effugiat. Si homini insiti sunt appetitus, qui ipsum
ad

ad agendum excitent, ipsi concessa est ratio, quae eos regat ac prudenter moderetur, quae iustitiam omniumque virtutum cultum externis opibus praeferre doceat; atque inde proficiscuntur officia, tum interioris necessitudinis eorum qui eiusdem sunt generis, tum illius quae unicuique civium cum patria est societatis, tum denique eius quae omnes homines complectitur generis humani communitatis. Ea vero officia identidem praecipient, ut aliena commoda nostris praeferamus, ut pro aliis labores sustinere, molestias suscipere, pericula adire haud recusemus. Vel sic tamen immanis quin et impia nobis videtur illorum philosophia, qui homini eam scribant legem, ut ea effugiat quae ipsius sensus grate afficiant, qui hominem eo meliorem, eo praestantiozem pronuntient, quo magis naturam veluti furca expulerit; immo vero frui iis omnibus, quae sanae rationis praeceptis haud adversantur, divino consilio consentaneum existimamus. Porro si verum sit, quod sane est verissimum, decere hominem, ut eas, quae ipsi concessae sunt corporis ingenique facultates, usu atque exercitatione perficiat, non potest non ipsius felicitas eo augeri, quod res possideat,

B

qui

quibus demum efficiatur, ut vitam vere humanam vivere possit.

Ecquis vero hoc in dubium vocaverit, quicumque barbarorum vel egestate oppresorum hominum conditionem cum ea comparaverit, qua utuntur homines gaudentes abundantia rerum, quas manus nostra ingenii lumine veluti ducta confecit, quae ad vitae commoditatem iucunditatemque conducant?

Sed misis quae ad singulos pertinent, ad illam hominum societatem nos convertamus, quam civitatem dicimus. Meo quidem iudicio vix dici potest quantum huius intersit, ut quam pluri cives re familiari utantur copiosa atque ita opibus affluent, ut populus dives dici queat. Paucis rem absolvere liceat.

Quidquid de civitatum origine statuatur; quidquid porro de optima regiminis forma vel disputaverint olim vel etiamnum disputent philosophi, de eo certe inter omnes convenit, nulli civitati bene esse posse, nisi intus tuta sit, foris spectabilis. Certe non divitiae solae salvam efficient civitatem, eamque defendent ab aggressionibus hostium ferocium ac bellicosorum, ubi morum corruptela omnes civium classes invasit

ac cives effecit degeneres. At quomodo quæto civitas, nostro imprimis aevo et in praesenti rerum statu, ad illum potentiae gradum perveniat, quo tuta esse et locum suum inter gentes tueri possit, nisi cives iis affluant rebus, quibus sumtus publicos expleant, nisi igitur adeo sint divites, ut pars divitiarum seponi ac tributorum nomine ad commune aerarium deferri possit; ne scilicet Magistratus, qui res publicas administrant, ne Iudices, qui cuique ius suum assignant et legum auctoritatem vindicant, in civitate desiderentur: ut porro ingentia illa, quæ ars bellica tum ad tuendos, tum ad necandos homines invenit opera, exstruantur: ut porro, qui patriam tueantur eiusque iura violata vindicent, milites alantur?

Unde non sine causa profecto pecunia dicta est nervus civitatis. Eadem illa lux veritatis, gentium historia, rem plenissime confirmat. Si ipsi illi, qui seculo tertio Italiam invaserunt Barbari, ibi non inopum ac degenerorum hominum catervas invenissent, sed cives excultos opibusque valentes, merito dubitandum, an unquam barbari isti Italiam et cum ea superbam terrarum dominam, Romam, sibi subiecissent.

Sed quid antiqua adeo memorem vel extera? Ad Patriam provocare liceat. Laudantur, et merito quidem laudantur, maiorum pietas et virtus bellica. Quid vero? an existimemus, eos sine opibus, quas possidebant, potuisse sese ab acerbissimo servitutis iugo in libertatem vindicare, eamque diu adversus praepotentium principum aggressiones tueri? Num putemus, eos magna illa, quae olim omnium admirationem excitarunt, facinora potuisse perficere? Sic, ut hoc unum afferam, si defecissent opes ad naves bellicas exstruendas, an Rurterus noster, comitante Wittio, potuisset intrare Tamasin, et audacia facti attonitos Londini incolas in stuporem coniecere?

Verum enim A. A. non solum vitae privatae commoda et iucunditatem promovent divitiae, non solum civitatis florem atque tutelam continent; sed etiam ingenii cultum et morum honestatem, sola verae libertatis praesidia, ita adjuvant atque tuentur, ut maximam earum in hisce vim et efficacitatem esse, nullus affirmare dubitem. Qua quaeso ratione colentur et ad maiorem gradum perfectionis perducentur artes et disciplinae, nisi plures inveniantur cives, qui necessitate vitam manibus quaerendi liberati, im-

mo vero curis vacui, sese disciplinarum studiis tradere possint? Ubi porro iuventus ingenuas addiscet artes, et disciplinarum elementa hauriet, nisi artium quasi officinis sumtus praebeantur publici?

Unde demum existent inferioris ordinis, sed utilissimae scholae, in quibus omnes civium classes in iis erudiri possunt, non quae virum doctum efficiunt, sed quorum notitia civibus, quocunque tandem loco in civitate sint positi, utilia sunt, in quibus etiam morum ac religionis praecepta iuvenilibus instillantur animis, quae tantam habent vim, ut civis moribus honestus, erga superiores pius, erga inferiores humanus, erga omnes iustus evadat.

Siquidem ad nostra tempora ac hodiernas civitates animum advertamus; ubi quaeso morum corruptela minimos fecit progressus? ubi virtutes civiles minime negliguntur; ubi domesticae maxime coluntur? Aut fallor, aut prae ceteris laudari merentur illi populi, quorum cives magna rerum copia conspicui sunt. Populos comparare odiosum fit. Inter illos vero, qui sicuti divites sunt, ita et industriae et honestatis laudes merentur, Belgas nominare ausim;

o!

o! felicem patriam, si his merito laudibus extollaris!

Si igitur divitiae tantam habent vim, ut singuli beate vivant, ut civitas tuta sit et spectabilis, ut disciplinae et artes florescant, ut omnes honesti sint et boni cives, vos omnes mecum consentientes me habiturum confido, si insignem utilitatis fructum illam in se continere affirmem disciplinam, quae tradit, quam ratione divitiae in civitate parentur, conserventur, augeantur; quomodo igitur populus honesta ratione dives evadere possit; quae porro doceat, quomodo, sicuti fluminis rivuli terram longe lateque adspargunt fertilemque reddunt, ita divitiae per universum populum distribuantur, ut omnibus in civitate bene sit; quae denique difficilem illam fruendi artem nobis tradat, quum industriae humanae fructus prudenter consumere et cives doceat et Imperantes. Disciplina profecto, cui beata civium vita proposita est, ut civitas opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit!

Sed iam ad ea pergo, quae huius diei solennitas a me postulat; quorum primum est ut, quae Academiae nostrae hoc anno tum prospera acciderunt tum adversa, ea paucis exponam.

Externa Academiae forma, ut inde ordiar, non multum mutata fuit. Musea nostra non solum nihil ceperunt decrementi, sed et omnia munificentia Regis ac Maecenatum cura quaedam acceperunt incrementa.

Laboratorium Chemicum ut et *Physicum* instrumentis quibusdam novis praeterito anno fuit locupletatum; plura vero expectantur, ut hodiernae artis conditioni respondeat.

Museum Zoologicum pluribus avium Indicarum, Capensium et indigenarum exemplis, nonnullis etiam Europae et Americae mammalibus fuit auctum et amplificatum. Speramus autem fore, ut locus, quo continetur, congruo scriniorum apparatu ita emendetur, ut plurima quae continet Museum eaque pulcerrima obiecta in publicos usus brevi commode disponi possint.

Museum mineralogicum imprimis locupletatum fuit speciminibus egregiis saxorum compositorum ad declarandam telluris structuram aptis,
tum

tum et acceptis a Reinwardtio, Viro Clar. multis speciminibus faxorum, Iavae vicinarumque aliquot Archipelagi Indici insularum structuram egregie illustrantibus.

Collectio Anatomes comparatae, cuius usum Regis munificentia Academiae concessit, ab eius auctore Theodoro Guiljelmo van Lidth de Ieude, Viro Clar. hoc anno tot eximiis speciminibus aucta est, ut haec iam undecim scrinia expleant: proximo autem anno haec omnia civium academicorum usui patebunt.

In *Nosocomio* nostro singulis institutionis partibus clinicae internae, chirurgicae, obstetriciae, sic hoc iterum anno satisfactum est, ut ducibus Viris Clar. qui ei praesunt, tam studiosorum progressibus, quam aegrotantium ac laborantium causae consuleretur.

Specimina, quae ad Anatomiam physiologicam pathologicam et animalium comparatam illustrandam in *Museo Bleulandino Academico* servantur, fere omnia in hunc usque diem integra sunt, sed summam requirunt curam, ne illa praecipue quae in phialis in spiritu continentur vel effectu hyberni frigoris vel frequenti motu, quem, ut in auditoriis Profesorum praesto sint, subire debent, turbato liquore, corrumpantur.

Ut

Ut autem etiam publicae utilitati omnium Anatomiae cultorum posset inservire haec collectio, auctor eius, probantibus id Viris Amplisf. Academiae Curatoribus, iam descriptionem Musei Anatomici, quod in Academia Rhepo-Traiectina est, cum enumeratione speciminum prelo mandare coepit. Speramus fore, ut, septuagenario fere, plurimum venerando seni, vires largiatur Deus optimus, ut opus hocce pro meritis feliciter absolvere possit.

In *Horto Botanico* plantarum numerus hoc anno iterum insigniter fuit auctus, tum permutationibus, sive cum aliis Academiis sive cum privatis institutis, tum donationibus ex insula Iava ad nos misfis; dolendum vero femina 352 ex Indiis orientalibus misa naufragio periisse.

Cultura plantarum e regionibus tropicis allatarum eo feliciter procedere potest, quod caldarium novae et longe perfectioris formae exstructum sit. Aestate proxime elapsa, publica plantarum, quas inter plurimae ex horto nostro, expositio in ipsius frigidario sic obtinuit, ut rerum copia et dispositione spectatoribus admirationem moveret.

Tandem Academiae *Bibliotheca* multis et hoc

anno aucta est egregiis libris: nec defuerunt etiam, qui eam muneribus ornarent. In quibus maxime nobis commemorandus est Vir gravisimus, Unico Guilielmus Teutonicus Cazius, qui benivolentiam in res nostras declaravit praestantissimo dono, opere Tischbeinii, quo *descriptiones* continentur *antiquorum vasorum* in sepulcris Neapolitanis repertorum, quaeque theca Hamiltoni aservantur.

Sed quid pulcra nos aedificia iuvant, quid musea lautis studiorum adminiculis instructa et ornata, nisi et sint et valeant, qui res Academicas studiose curent, qui Academiae famam dicendo discendoque tueantur?

Vos igitur, Academiae Curatores, viri Amplissimi! et vivere et salvos esse impense gaudemus. Vos diu cura vestra et consilio Academiae integritatem tueamini, salutem promoveatis, amplitudinem augeatis; ita vos diu conservet summi Numinis benignitas, precor.

At vero gravis calamitas domum tuam afflixit, Amplissime de Beaufort! morte filii carissimi, Academiae nostrae civis; quo magis ille pietate, observantia, discendi ardore et mihi et ceteris

ris

ris praeceptoribus se commendabat, quo meliorem inde spem de eo concipere licebat, eo flebilior, probe sentio, tibi tuisque eius obitus accidit. Sed lugere, quos lacrymis nostris dignos censemus, non minima est consolatio; ad quam ut et illa accedat, quae humanae fragilitatis et rerum divinarum cogitatione continetur, tibi tuisque toto animo apprecor.

Non sine tristitiae sensu reminisci possum, hinc evocatum esse Graphiarium Curatorum, Virum spectatissimum Ianum Ackersdyck. Quo enim animo Vir ille humanissimus in Academiam fuerit, quanta sedulitate ipsius commoda promovere studuerit, nos omnes testes sumus. Neque tamen solius Academiae causa Ackersdyckium abiisse doleo, sed, quidni dicam? et mei causa et plurium eorum, qui hic praesentes sunt, a quorum latere vel familiaris suavissimus vel et amicus integerrimus discescit. Sed non omnia, quae dolemus, eodem iure queri possumus; eximias, quibus ille valet, ingenii dotes, insignem, qua instructus est, eruditionis copiam sibi vindicabat Pallas Belgica, has ipsi addixit provida cura Regis optimi, qui ita probavit, quanti ducat, ut studium oeconomiae

miae politicae in Academiis Belgicis colatur et floreat, quod huius disciplinae docendae provinciam in Academia Leodiensi detulerit Ackersdyckio nostro. Hic igitur disciplinam ei commissam ibi tradat in Academiae decus, in patriae salutem, in suam felicitatem.

Neque tamen benivolentia Regis, omnia quae institutionem publicam spectant, patria sollicitudine curantis, sivit, ut Graphiarii locus diu relinqueretur vacuus; etenim ad illum tenendum vocavit Virum consultissimum Ludovicum Craeyvanger, quem ipsi ex animo gratulor. Tua autem, Vir spectatissime! in hoc munere gerendo peritia, tua in Academiam studia iam omnibus ita innotuerunt eo tempore, quo Ackersdyckii, tum peregrinantis, partes egisti, ut inde optima quaeque in Academiae causam expectare nobis liceat.

In nostrum ordinem laeta mente intueor, Collegae coniunctissimi! Etenim toto magisterii mei tempore non solum a morte intactus mansit, sed et nemo nostrum valetudine impeditus fuit, quin partes suas sustinere posset. Precor, ut corpore vigentes et animo, concordem laborum focium in Academiae prosperitatem, in patriae salutem,

iuventutis nostrae institutioni et commodis inservi-
re, nobis concedat summi Numinis providentia.

Tibi vero, coniunctissime Royards! ex ani-
mo gratulor, quod, sicuti optimi parentis reapse
succesor eras, ita, Regis Augustissimi decreto,
etiam titulo succesor ipsi nominatus sis, ac nu-
per hunc honorem solenni oratione capesive-
ris. Tu in Academiae et Ecclesiae bonum hunc
Ordinem eruditione tua et accurata et eleganti
diutissime ornes, atque gratisimus et collega et
amicus nobis intersis.

Scio equidem atque doleo, non uni vestrum
hoc anno gravem obvenisse lugendi causam.
Etenim vobis singulis, de Fremery, Herin-
ga, et Oordti, fidelissima carissimaque vitae
focia morte erepta est. Ipsi experti estis, quid
solatii afferant ratio et religio: hae vos ita re-
creent, ita erigant, Collegae coniunctissimi! ut
ne vos nimis impediatur dolor, quominus Acade-
miae perpetuo consulatis.

Non potest non hac hora mentem meam sub-
ire cogitatio eorum, quae ut Prorektor expertus
es, quaeque praestitisti, cum ego Rectoris par-
tibus fontica causa abstinere cogerer, coniunc-
tissime Heringa! Cum rem ingratam et arduam

ad

ad finem perduces, nullis pepercisti laboribus, nullas subterfugisti molestias, et eheu! quo tempore! Iam finito, Collega amicissime! me tum pro hisce tum pro consiliis, quibus ut Prorector et ut Grapharius nobis adfuisti, universi Senatus et meas praesertim, easque sinceras, tibi agere gratias. Siquidem et meum et horum omnium votum exaudiatur, tu Academiae nostrae perdiu et decus eris et praesidium.

Tu etiam, coniunctissime Arntzeni! habes quod lugeas fratrem tibi merito dilectissimum, Ianum Ottoneum Virum Cl., quem hac hora commemorare et pietas iubet et officium. Fuit et ille filius Henrici Ioannis Arntzenii, Viri Cl. cuius memoria in hac Academia multis cara, omnibus pia est, cuius in ius Belgicum merita iustam ipsi summi Jurisconsulti famam acquisiverunt; hanc autem famam tecum mascule sustinuit, dum iuris docendi provinciam, secundo huius seculi anno, in Academia Harderovicena ipsi delatam, donec ibi stetit Musarum sedes, egregie ornavit. Dum vero, suppressa Academia, Iudicis partes Harderovici sustinuit, summas iurisperitiae et integritatis laudes demeruit et consecutus est. Fuit autem

idem

idem vir bonus, pectore candido, ab omni fuce alienissimus, qui prodesse cunctis, res aliorum adversas consilio sublevare et opibus, in deliciis habuit, unde ipsius nomen multis cum pia grataque recordatione diu in mente versabitur. E. quidem ob huius fratris dilectissimi obitum tibi luctum sincere testificor, amicissime Collega! Tu ipse diu incolumis nobis intersis, atque provinciam, quam per quadrantem seculi ornasti, ornare pergas, ac iuventuti academicae et ita patriae egregie prodesse.

Sed et vestro, Lectores peritissimi! quaedam obvenerunt ordini, quae hodie mihi commemoranda sunt. Diem supremum obiit, cui linguae Italicae docendae partes mandatae erant, Fredericus Lombardi Bianchi, Vir solertissimus. Speramus autem fore, ut provida Maecenatum cura et Regis benignitate brevi huic successor detur, qui suavissimae linguae Italicae peritia valeat, et qui iuventutis nostrae commodis augendis idoneus sit. In vestrum autem ordinem allec- tum esse Iustum Henricum Koch, Virum doctissimum, qui literas germanicas doceat, summa equidem voluptate commemoro, atque tibi, peritissime Kochi! ex animo gratulor honorem, quo

quo tibi decernendo nostrorum omnium votum implevit Rex Augustissimus. Tu enim, per triginta et quod excurrit annos, morum integritate, candore et humanitate, omnes tibi conciliasti. Tu ut Bibliothecae Academicæ Custos, indefessa fedulitate, comitate et studio in eos, qui ipsam adeunt, omnes tibi devinxisti, atque ita de Academia nostra optime meruisti. Tu igitur honore, quem benivolentia immo vero iustitia regia tibi detulit, in iuventutis et Academiae commoda laeta mente et prospera valetudine diu fruarè.

Neque te silentio prætermittere velim, doctissime Simons! qui honorifico Observatoris titulo speculae Astronomicae et Instrumentis physicis curandis à Rege præfectus es. Tuum exemplum testimonio est, quò iuvenes ducant morum honestas et pietas, indefessa in studiis diligentia et eximia progressuum specimina. Tu eo, quo coepisti modo, pergas, iuvenis egregie! Ita tibi maiores quaeres honores, genti tuae insigni eris decori, et optimo patri summo gaudio. Scio equidem, Cl. Simons, Collega amicissime! quo liberos tuos prosequaris amore, quantopere ipsorum commoda tibi cordi sint: itaque tibi de tali filio ex animo gratulor, tu ipsum ad altiora

me-

meritis adscendere videas. Tu ipse felix ipsius felicitatis diu laetus sis testis.

Sed et ea, quae tandem de Academiae nostrae alumnis hodie referre debeo, manifesto indicio sunt, eam esse rerum humanarum rationem, ut non sint bona nisi mixta malis. Sic quidem iuventutis academicae corona hoc anno a morte intacta haud mansit. Praeter eum, quem cum desiderio memoravi, Carolum Antonium de Beaufort, Iuris studiosum, obiit Engbertus Hasfink, Theologiae studiosus, qui et morum honestate et discendi ardore Praeceptoribus se plurimum commendabat, quem proinde in flore iuventutis extinctum esse merito lugemus. Obiit item Sebastianus Willebrordus Nicolaus van Cooth, qui Medicinae studio sese addixerat, egregius adolescens, cuius eximiae tum animi tum ingenii dotes optimam de eo spem suscipere iubebant, at vero mortis praematurae casus spem illam abstulit, et gravissimum iustissimumque moerorem afflictis parentibus attulit, et Academiam privavit cive, quem in optimis habebant, et ut talem lugent Praeceptores, quibus observantia, sedulitate et morum honestate, non minus quam progres-

C

bus,

bus, quos in variis disciplinis, prae aetate insignes, fecerat, se carum reddiderat. Sed nihil est ab omni parte beatum. Sic et alia quaedam tempore magisterii mei acciderunt, quae ut ne accidissent, equidem vehementer optem et mecum omnes credo, quotquot res Academiae curae cordique habent. Sed haec sigillatim haud exponam; quae enim accuratius cognoscere et nemini gratum sit, et expediat nemini, ea silentio premere ipsa iubet officii ratio. Neque putet quis, me nil nisi mala commemoranda habere; sunt enim et plurima bona. Adventarum numerus hoc anno non solum insignis fuit, sed et tantam civium frequentiam, quantam hodie, nunquam vidit Academia nostra. Quodsi porro horum et mores spectemus et studia, quam plurimis iustas easque maximas et sedulitatis et honestatis laudes palam tribuere possumus. Neque nobis deesse iuvenes doctrina egregios, testimonio sunt disputationes publicae, in omni fere disciplinarum genere habitae; testimonio sunt specimina ad honores Doctoris capesendos tum privatim tum et publice in hocce Auditorio defensa; nec denique nobis deesse iuvenes, qui Academiae nostrae famam et alibi mascule sustine-

tinere valeant, probavit, qui in Academia Leidensi nuper praemium reportavit, noster Albertus Christianus van Eldik Thieme, Theologiae studiosus.

Expositis iam Academiae fatis, ultro devenio ad gratissimas mei muneris partes, ut scilicet egregiis, qui in nostro certamine literario victores exstiterunt, juvenibus, praemia, quae meruerunt, publice et coram omnibus tradam. Quod autem ut rite fiat, iudicia eorum, qui responsa acceperunt, Ordinum publicè erunt praelegenda.

Ordo Ictorum proposuerat quaestionem: *Asylorum apud praecipuas gentes, antiquas et recentiores, origo, usus et abusus, tradantur atque exponantur.*

Ad hanc quaestionem Ordo non nisi unam accepit scriptionem, in qua pars solummodo quaestionis tractatur; quocirca Ordo nullum de eo aut praemio ornando aut non ornando potuit ferre iudicium. Itaque sequatur:

JUDICIUM FACULTATIS MEDICAE.

Ad propositam anno superiore quaestionem, qua exponantur, breviter et dilucide, *Hyoscyami nigri*, primum *descriptio Botanica*, eiusque *herbae, radice et seminis Analysis Chemica*, deinde *efficacia huius plantae in corpus animale*, porro *eius usus Medicus*, atque tandem *noxae ex intempestiva medicamenti adhibitione oriundae*, etc. Ordo Medicorum duas accepit responsiones, primam lemmate inscriptam: *Et si desint vires, tamen est laudanda voluntas*; alteram elegantissimis Poëtae verbis insignitam:

*Le meme suc changeant de parfum de saveur
Forme le bois, le fruit le feuillage, et la fleur;
Donne aux fleurs leur email, sa verdure au
gazon,
Tantot est un remede, et tantot un poison.*
Delille.

Primae disertationis auctor, quamvis industriae et studii haud improbabilia dederit documenta.

menta, in colligendis, quae, ad illustrandum hoc thema, apud optimos auctores invenerat, argumentis, atque nonnullas insuper addiderit observationes, quae ad probandam huius medicamenti virtutem Medicam inservire possint, tamen voto Facultatis, in quaestione, de novo proposita, aperte declarato, non satisfecit. Etenim, in explicanda Chemica parte quaestionis, non nisi ieiunam dedit Analysis Chemicae, ab aliis institutae, enarrationem, propria vero experimenta, quae vel confirmarent, vel improbarent aliorum operam, nulla addidit. Insuper desiderantur tentamina auctoris in animalibus facta, ad probandam efficaciam huius plantae in Oeconomia animali.

Quocirca iudicavit Ordo Medicorum, huius descriptionis auctori praemium victoriae tribui non posse.

Alterius commentationis auctor, *primum* accurate exposuit Botanicam plantae historiam, *deinde*, non improbabilem dedit singularum eius partium Analysin Chemicam, quam indefesso studio ipse instituerat, principia, quae acquisiverat, ordine suo indicavit. *Porro* experimentorum eventum, quae, post aliorum industriam, ipse auctor in animalibus instituerat, ad probandam

dam efficaciam ejus in corpore animali, fideliter retulit. Tandem modeste disputavit, de agendi ratione et forma medicamenti, in morbis fructuose exhibendi.

Quibus tentaminibus cum auctor probaverit diligentiam et iudicium haud vulgare, atque progressus, quos in arte Chemica fecerat, laudabiles, dignus Facultati visus est, qui praemio ornaretur.

Aperta schedula, huic commentationi adnexa, auctor apparuit Salomon Petrus Scheltema, Zutphaniae Gelrus, et Medicinae Candidatus in Academia Rheno-Traiectina.

Itaque huc adesto, praestantissime Scheltema! Tibi de victoria, quam reportasti, toto animo gratulor: accipe praemium peritiae tuae in Chemicis documentum. Pergas, ut instituisti; ita gentis tuae famam sustinebis, et nomen tuum inter claros Medicos aliquando referetur.

IUDICIUM ORDINIS PHILOSOPHIAE THEORE-
TICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

De quaestione historicâ:

*Quae fuit sub finem saeculi XI. gentium
Europaearum conditio? Quid causae fuisse
videtur, ut bella eo tempore susciperentur sa-
cra? Unde explicandum, bella illa, per duo
proxima saecula, et tanto ardore gesta fuisse?*

octo disputationes ad nos misae sunt:

I. *Quamvis desint vires* etc. Opusculum exi-
gui et ambitus et pretii. Auctor percurrit ar-
gumentum, non tractavit.

II. *Litterarum studia adolescentiam alunt*
etc. In hac item disputatione studii desideratur
assiduitas. Bellorum enim sacrorum causae
leviter indicantur, non exquiruntur diligenter
et exponuntur.

III. *Ἰστορίας ἐὰν ἀφέλη κ. τ. λ.* Scriptio mul-
ta continens ad rem pertinentia, sed plura etiam,
quae prorsus sunt a proposito aliena. Nec ora-
tionis bonitate, nec perspicuitate se commendat.

IV. *Quae prima pericula vite* etc. Hand

tamen suis est destitutum laudibus hoc specimen. Probavit nobis auctor haud vulgarem disquirendi diligentiam et disferendi facultatem.

Sed et hanc et praecedentes omnes longo post se intervallo relinquunt disputationes:

V. *Hinc movet Euphrates etc.*

VI. Πολλὰ μορφὰ κ. τ. λ.

et

VII. Ἐκ Χάεος δ' Ἐρεβός τε κ. τ. λ. — in quibus singulis eâ diligentia exposita est gentium Europaearum medio aevo conditio, eo acumine et iudicio causae expeditionum sacrarum ex hac ipsa gentium conditione repetitae sunt et declaratae, ea omnino et industria et doctrinae copia totum argumentum pertractatum est, ut insigni eas voluptate legerimus, dignosque censuerimus earum auctores, quorum nomina publice celebrarentur. Cognovimus autem,

VII^{mae} Disquisitionis scriptorem esse:

Iacobum Cornelium van Thielen,
Litt. Hum. Cand. et Iur. Stud. in Acad. Rheno-Trai.

V^{tae} Ioannem Fridericum Wetter,
Litt. Hum. Cand. et Theol. Stud. in Acad. Rheno-Trai.

VI^{tae}

VI^{tae} Vero auctor latere maluit.

Ne autem harum disputationum scriptoribus praemium assignaremus, fecit praestantia scriptio-

VIII^{vae} *Valeat res ludicra* etc. quae illis non cedens rerum peruestigatione caeterisque laudibus, praestare nobis visa est Latinitatis puritate et elegantia. Quamobrem hanc iudicavimus

praemio esse ornandam. Patuit autem, auctorem eius esse

Guilielmum Muurling, *Litt. Hum. Cand. et Theol. Stud. in Acad. Rheno-Trai.*

Vos igitur, quibus Facultas literarum praemium et testimonia honorifica decrevit, ordine accedatis.

Quos habuisti praestantissime Muurling! in hoc certamine literario adversarios, hi admodum dubiam tibi fecerunt victoriam, sed quo magis anceps fuit, eo tibi gloriosior est; et praemium, quod meruisti; de quo tibi plurimum gratulor. Studium historicum cum exegetico feliciter coniungere pergas: ita veri nominis Theologus evades.

Tu ad victorem proxime accessisti, ornatis-
sime van Thielen! Ecce diploma, quod Facultas tibi offert in signum honoris. Vides, quanta

fit

fit, quae in hoc certaminis genere percipiatur gloria: ita mas-
cule pergas, et maiores con-
queris honores, quae sitis meritis; hoc tibi ex
animo apprecor.

De tuo etiam labore honorificum tadeo iudi-
cium tulit Facultas literarum, ornatisime Wet-
ter! ut et te dignum censuerit, cuius nomen
publice recitaretur. Per cuique hocce diploma in
peritiae et diligentiae documentum traderetur.
Hoc tibi lubenti animo trado, et spero, fore;
ut tibi aditus sit ad alios honores.

ORDINIS THEOLOGORUM.

Tres accepimus ad propositam quaestionem
Commentationes, quarum singulae suis sese
commendant nominibus. — *Prima*, inscripta
demmate: ταῦτα ὑμῶν ὑπάρχοντα καὶ πλεονά-
ζοντα κ. τ. λ. 2 Petri I. 8. in nonnullis quidem
nobis placuit, sed vero levi manu plurima trac-
tavit argumenta auctor, alia vero immiscuit ad
praesentem causam nihil facientia, in explican-
dis Sacri Codicis locis minus diligenter versatus
est. Quodsi maiorem in hancce scriptionem con-
sum-

sumsisset operam, proferre potuisset, quod perquam laudaretur.

Maiorem certe curam et industriam contulit in hacce Quaestione *secundae* Auctor Dissertationis, quae inscriptam habet sententiam:

„ *Ast ego, quid tento? Quorum iam tendere mens est?* ”

Varii generis consuluit Auctores, et plurima ex iis congescit ad sententias suas probandas: nec tamen cuncta ad rem satis apta et idonea. Desideramus enim in hacce Disputatione subactum iudicium, disputandi subtilitatem, doctrinae Christianae accuratam notitiam, adeo quidem, ut in sacramentorum notione et significatione haeserit auctor, et horum rituum indolem nequaquam sit assecutus. Denique dictionis Latinae puritas desideratur.

Inprimis vero nobis placuit *tertia* Disputatio, insignita dicto C. Bonneti:

„ *Parce que l'homme est un être sensible, etc.* ”

Palingen. Phil. 21. T. II. p. 349.

cuius auctor singulas comparationis notas iusto ordine disposuit, accurate in iis adumbrandis ver-

fatus est, iudicii severitate in iis diiudicandis fuit
 usus, ingenii potissimum vim prodidit, et inpri-
 mis, in altera Diatribes parte, omnium maxime
 horum rituum indolem expresfit. Licet autem
 illa in parte nonnulla desideremus, uno tamen
 omnium consensu, dignam iudicavimus hanc
 Diatriben, quae praemium reportaret.

Aperta vero scheda, nomen invenimus

Cornelii Hooyer,

Litt. et Theol. in Academia

Rhen. Traiectina Cand.

qui, instituta disquisitione, abunde sese auctorem
 probavit.

Tu igitur huc adesto, praestantissime Hooyer!
 Tibi de victoria, quam reportasti, ex animo gra-
 tulator; tibi que trado praemium, quod consecu-
 tus es. Tuo specimine probasti, quid in Theo-
 logicis praestare possis: ita pergas ornatisime!
 et, sicuti nunc Academiae decori es, sic ali-
 quando Theologorum ordini ornamento eris.

Vidistis iuvenes ingenui, quam sit gloriosa certaminis literarii victoria: age nova conceditur opportunitas vires experiundi in tractandis quaestionibus, ad certamen e Regis decreto propositis. Sunt autem huius argumenti:

QUAESTIO MEDICA.

Exponantur singulae causae praedisponentes, inprimis ex fabrica partium continentium derivandae, quae diversis herniis abdominalibus ansam dare possunt.

QUAESTIO LITERARIA.

Quae fuerunt Ciceronis placita de origine, proposito et felicitate civitatum?

QUAESTIO PHYSICO-MATHEMATICA.

Comparentur et diiudicentur methodi, instrumenta, formulae, quibus inquiratur in solidorum corporum expansionem per calorem.

QUAES.

QUAESTIO BOTANICO-
OECONOMICA.

Detur accurata descriptio Botanica et Oeconomica arborum, Ulmi campestris, Aesculi Hippocastani, Tiliæ Europaeae, Quercus Roboris, Fagi sylvaticae, Juglandis regiae, Pini sylvestris, Linn., Salicis viminalis, Populi moniliferae, nec non Ribis rubri.

QUAESTIO THEOLOGICA.

Demonstretur doctrinam morum Christianam, neque monachicam esse dicendam, neque mysticam.

Requiritur, ut ex *indole* et *argumento* doctrinae morum Christianae ducatur, eam nequâquam congruere cum doctrina morum, quam proposuerunt vel Monachi vel Mystici. In hisce vero non ad *singularum* illorum sententias respiciatur, sed ad eam doctrinam et praecepta, quae *universe* vel Monachis vel Mysticis fuere propria.

QUAES-

QUAESTIO IURIDICA.

Quaeritur, quae vis fuerit cum iuris consuetudinarii, tum vero scripti sive Romani in leges Codicis civilis Francici.

Ita ad quaestionem respondeatur, ut, generatim tradita divisione in regiones, quae vel iure scripto vel consuetudinario inprimis utebantur, huiusque diversitatis causis expositis, dicatur de diversorum illorum iurium vi in universa legum capita, ut inde appareat, in quibus maxime Codicis locis seu capitibus ius Romanum, in quibus vero ius consuetudinarium probaverit legislator.

Peractis igitur hisce solennibus, hoc unum superest, ut munus, quod gessi, deponam et in successorem mihi designatum conferam.

Itaque e Regis Augustissimi Decreto, Te, Franciscum Bernardum Suerman, Academiae Rectorem in sequentem annum dico, pronuntio, proclamo.

Tu igitur accede, Vir Clarissime! et sedem, quam ego vacuam feci, occupa.

Sal-

Salve Magnifice Academiae Rector! atque iterum salve! Honores et imperium, quae mea fuerunt, tibi lubentissime trado. Si honorificum fit Rectoris munus, spinis non caret; at vero, si difficultates inciderint, insigni illa, qua tu vales, animi prudentia eas superabis feliciter. Ne autem illae incidant, atque tuum magisterium placidum sit atque iucundum, tibi toto animo apprecor.

Ita Dei Optimi Maximi Numine floreat haec Academia, et incolumis seruetur, cum Rege nostro dilectissimo, univ^{er}sa Patria.

HERMANN H. W. W. W.

ORATIO

18

THEOLOGICAL

AT THE ANNUAL CONFERENCE OF THE

SYNOD OF THE

OF THE

OF THE

18

OF THE

PROVINCIAL CONFERENCE OF THE

OF THE

OF THE

O R A T I O,

D E

THEOLOGIA HISTORICA,

CUM SACRI CODICIS EXEGESI RITE CONIUNCTA,

NOSTRIS POTISSIMUM TEMPORIBUS

IN BELGIO EXCOLENDA.

Tristis sane me subit cogitatio, reputantem, quid sit, quod dicendi causa in huncce locum procesferim. Ante triennium fere hocce, optimo, superstiti id temporis, Patri socius datus, publica Oratione paternam in me suscepi provinciam. Videor mihi etiamnunc optimum aspicere virum, ad lacrymas usque commotum, laeta illa opportunitate Deo gratias agentem. Videor mihi etiamnunc illum audire, hilari, ut solebat, vultu, ante actae vitae

memoriam recolentem, plurimos vitae referentem casus, et divinam praedicantem in regundis ipsius fati curam. Simul tamen animo repraesentato labefactatas corporis vires, et languescentem adeo mentis vim; animus sensim sensimque, corpore relicto, ad altiora et coelestia tendebat. Sic ille tandem ad beatas transiit, beatorum sedes; nos autem hinc reliquit, ut illius insisteremus vestigiis, et paternam memoriam grato recolere animo. Et nunc quidem ego, carissimi Patris titulum in me collatum videns, legis iussu publice hinc sum dicturus.

Quid est, quod disitear, A. A., hancce dicendi opportunitatem vehementer animum commovere et perturbare? Patris enim, cui iam plane succedo, imaginem totam mihi ob oculos ponit hodiernus dies. Paternum vero suscipiens titulum, nihil est, quod antiquius habeam, quam ut pro viribus illius exemplum imitari studeam. (1)

Quid-

(1) Non est, quod pluribus dicam de optimo Patre. Viri beati memoriam rite celebravit Collega coniunct. I. Heringa, E. Fil. V. C. in Oratione de Auditorio Acad. Rheno-Traiectinae, variam olim fortunam experto, nunc praesenti eius conditioni adaptato; obvia in Acad. Rheno-Trai. Annalibus 1825-1826. p. 25-32, et in notis

Quidni igitur hacce dicendi opportunitate idem peragam? Prouti autem ille in Orationibus, publice habitis, ut plurimum e Theologiae suis temporibus ratione dicendi solebat materiem capere, sic et, Patris ad exemplum, hodie hanc mihi legem scriptam putavi. Namque hodiernam consideranti Theologiae conditionem, eamque in Belgio cum ea in ceteris regionibus comparanti, illa materiam praebuit, cum disciplinis, quas profiteor, arctissime coniunctam. Dicam igitur de Theologia historica, cum sacri Codicis Exegesi rite coniuncta, nostris potissimum temporibus in Belgio excolenda. Cuius quidem argumenti disquisitio quo rectius procedat, *primum* Historicae Theologiae

et

46-48, 58, 60-63. — De eius vita, scriptis et meritis retulerunt Academiae nostrae alumni, in Annuario Literario, ab is conscripto: *Utrechtsche Studenten - Almanak* 1826. p. 82, 98-104. uti etiam Nieuwenhuls in *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, Vol. VI. p. 134, 135. in voce. — Ipse publice gratiam mihi Patris memoriam recolui in Oratione sacra, in lucem emissa: *Leerrede over 2 Cor. V: 1. uitgesproken na het afderven van wijlen den Hoogl. H. Royaards, door deszelfs Zoon H. I. Royaards, Utr. 1825.*

et indolem et ambitum describam, *deinceps* illius, cum Exegesi coniunctae, laudes recensabo, ut eam *tandem* nostris temporibus et Theologiae Belgicis commendem.

Nulla vere dici potest Theologia Christiana, quae non e Sacro Codice ducitur. Ex hoc, veluti fonte perenni, singula manarunt, tamquam rivuli, dogmata; ex illo singula petita sunt sapientiae, honestatis, pietatis, virtutis, praecepta. Quippe Codicem huncce Sacrum legerunt et meditati sunt Christiani: hunc ad regundas actiones adhibuerunt; hunc viri doctiores, doctrinae, quam aliunde petierant, ope explicuerunt, et suis notionibus sive philosophis, sive asceticis ornarunt, amplificarunt. Sic quidem singulis suum constituerunt locum dogmatibus, mutuumque illorum vinculum observarunt. Sic existit sensim *Theologia*.

Hanc autem deinde varia ratione pertractarunt Theologi. *Disciplinas* excoluerunt *theologicas*, quarum singulae *Theologiae* nomine hodieque compelli solent. Uti enim antea Dogmaticam discernebant et Exegesin, ita nostra aetate ad varias classes,

ses, et *Theologiae genera* eas retulerunt. Quam enim in luce posuit, quam illi dicunt, *Theologia Exegetica* Religionis doctrinam, hanc *Dogmatica* ad disciplinae formam composuit, eamque veram ac divinam docuit; sed vero ad vitae usum, ad hominis emendationem convertit *Theologia Practica*. Tales, A. A. sunt veluti formae, quibus doctrinam de Religione Christianâ proposuit ingenium humanum!

Verum antequam eatenus essent excultae, sua habuerunt disciplinae theologicae fata et vicissitudines. Historia tradita est cum disciplinarum, tum ipsius doctrinae. Ita aliud existit *Theologiae genus: Theologia historica*.

Scilicet *Theologia* iam pridem in disciplinae formam est redacta. In disciplinis vero pertractandis *Historia* in usum vocari solet. Cum enim *Historia testis sit temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis; cum nihil dicere soleat falsi, nihil dissimulare veri, sine suspicione vel gratiae, vel simultatis scribere soleat*, haec demum veram disciplinarum aperuit rationem. Docet illa, quomodo ortae sint disciplinae, et quaenam habuerint fata. Illarum auctores et variam doctrinarum rationem nobis proponit. — Neque aliter, in disci-

ciplinarum, quam in gentium fati enarrandis versatur. Praeterita et praesentia nobis repraesentat. Varias percurrit aetates et generis humani et gentium commune exquirat vinculum; quo nihil dici potest suavius, utilius nihil. Viros e mortuis excitat praeclaros, et strenua eorum celebrat facinora. Hos autem non solum ipsos spectare solet, sed tanquam auctores considerat summarum commutationum, quas subierunt et secula et gentes et disciplinae. Sic quidem Muhammedem non tantum ut virum considerat in Arabia fanaticum et bellicosum, variis quassatum calamitatibus; verum ab eo immutatam orbis Orientalis faciem repetit, neque illum tantum forte fortunâ haec effecisse docet; origines et progressus ingentis huius commutationis coniunctim declarat, et renatas Arabum literas, et recentiora Hispaniae fata cum iis coniungit. Neque tamen veritatis illa lux *ingenio* nos indulgere sinit. Magistra enim vitae ab hypothese abhorret, vanis illis et inanibus, sed fontes ipsos adit primarios, ex iisque et hauriendum praecipit et haurit omnia. Simul vero per secula eundo disciplinarum exponit fata.

Quid quaeso aliâ incederet viâ Theologia?

Hæc

Haec in usum vocare solet Historiam; neque tamen historica Theologia a ceteris separata est disciplinis theologicis, sed eas omnes historice pertractat. Age! paucis haec adumbremus!

Historia, sua procedens via, per seculorum decursum res Christianorum persequitur. — Testis illa temporum fuisse exponit, quaenam fuerint divini illius in genere humano instituti fata, quinam potissimum illius causam promoverint, et qua ratione adversariorum tela averterint. *Historiam* nempe tradit *Religionis, Ecclesiae et Dogmatum*, et coniunctim cum illa *Apologeticam* et *Patrum interpretationem*. (1) Non autem eo consilio in hisce versatur, ut trices et spinis tempus consumat, ut separatim tradat sententiarum discrimina, et nude narret lites atque quaestiones, tritas illas et obsoletas. At vero in medium procedit genus humanum; gentes advertit, quae summam exseruerunt vim et efficaciam; orbem dispicit terrarum et gentes; vario cultu Deum Deosve

(1) *Patristicam* vulgo dicunt.

suos prosequentes. Inquirit in politicam et mo-
 ralem gentium conditionem; ac prae ceteris po-
 pulis diligentissime attendit gentem quondam ce-
 lebratissimam, Iudaicam. In hac vero est, quem
 unum omnium intime studet cognoscere, divinus
 Religionis Christianae auctor, Iesus, mirifica Ille
 et auctoritate insignis, et pari animi submissione
 insignis. Hunc huiusque verba unice attendit illo-
 rumque verborum per saeculorum decursum pro-
 pagationem ac vim et efficacitatem, historiae ad-
 hibita face, illustrat. Sic, Geographiâ duce, pro-
 pagationis sequitur progressionem, et quae in
 Europa et Asia fuit dispersa Religio, hanc con-
 iunctim proponit cum illa, quam Alexandriae et
 Carthagini incolae profitebantur, Religione. So-
 cietatem Christianam in Ecclesia cum Graeca, tum
 Latina, ortam et stabilitam et ad civilis Imperii
 rationem informatam adumbrat. — Doctores in-
 ter Christianos primarios in memoriam revocat et
 dogmata ab iis proposita. — Sic in Patribus Eccle-
 siae philosopham admiratur Clementis Alexandrini
 rationem, de singulis philosophantem dogmatibus,
 et stupendam Origenis doctrinam, qui „ *Ubi
 bene, nemo melius, ubi male, nemo peius* ”
 scripsisse dicebatur a veteribus, et nativam illam
Chry.

Chrysoſtomi eloquentiam, et ſeveram Tertulliani diſciplinam, et ſtudia Cypriani ad unitatem, quam dicebat, Eccleſiae firmandam et ſtabiliendam. Ino vero in Graecis Latinisque hiſce ſcriptoribus gentium diſcrimen in indole, doctrina et ſcriptis attendit. — Adit in media orbis Europaei barbarie inſtauratores philoſophiae et doctrinae Chriſtianae, Scholasticos. Uti enim aevo ferreo X omnis doctrina, qualiscunq; tandem, e religione procesſerat, ita illi, licet ſubtilibus diſputationibus dogmata et doctrinam replerint, ſuſcitarunt tamen, quae a Patribus inde obdormiverat, doctrinam et eruditionem inter Chriſtianos. Ariſtotelicam philoſophiam ſua i. e. ſcholastica forma protulerunt, ut ad altiora tenderet genus humanum. — Et ad altiora, tetenderunt revera Chriſtiani. Quae enim latebant in Europa Germanica ſtudia maiora, a Reſormatoribus excitabantur, inque variis Europae regionibus ſimul prodierunt. Eodem fere animo atq; ardore imbuti, ſurrexerunt Wiclefus et Erasmus, Lutherus et Melancthon, Zwinglius et Calvinus. Sic quidem ſub cinere latent igniculi, quibus ſuſcitatis flammæ prodeunt, quaquaverſus lumen diffundentes. Neque aliter ſane ſurrexerunt, ducibus Reſorma-

toribus, Germanicae gentes. Ipsam aggressae Ecclesiae et Conciliorum doctrinam, fundamenta vasti illius aedificii, quod per decem fere secula in altum proceserat, labefactarunt, quibus sublatis, ecce! mole ruit sua Hierarchia Romana; saltem in Europa Germanica auctoritatem fere amittit. Iam nova lux affulget Europae. Instauratur et priscam sectatur puritatem Ecclesia Christiana. Temporum utitur opportunitatibus. Dein autem novis disrumpitur litibus et sectis; verum simul cultioris Europae conditionis et literarum moderatrix existit Religio Christiana.

Neque tamen putet aliquis, unam Ecclesiae et Dogmatum historiam referri ad historicam Theologiam, quae nonnullorum fuit et etiam nunc est sententia. Est illa *Theologia*, sed quae *historica* procedit via. Quid igitur eam arctioribus hisce circumscribamus limitibus, cum latioris sit ambitus? Recentiori enim tempore illius notio in dies magis magisque fuit exulta. Uti vero Theologiae notio hodieque ad omnem referri solet disciplinarum Theologicarum ambitum, sic e nostrâ quidem sententiâ Theologia *historica* dici a nobis meretur: *historica*
per-

*pertractatio omnium disciplinarum theologica-
rum.* Haud igitur tantum *Ecclesiae et dog-
matum*, non *doctrinae* tantum et *dogmati-
ces historiam* refert; non tantum versatur in
singulis disciplinis historicis, *Apolegeticam* pu-
ta, *Patrum interpretationem*, et *Archaeolo-
giam Christianam*, sed vero ipsas doctrinas,
exegeticas, dogmaticas, practicas historice per-
tractat.

Scilicet nuntia illa vetustatis cum hodiernam
dogmatum et praeceptorum rationem et formam,
tum hermeneuticas, quae hodieque vigent, leges;
et interpretandi rationem, ut plurimum e Philo-
sophiae et Literarum ratione repetendam, non
omni obtinuisse tempore docet. In *Exegesi* item
historice versatur. Sic Grammaticâ utens inter-
pretatione verborum et formularum, e temporum
illorum ratione, ex erroribus hominum, a lo-
quendi sentiendique ratione, germanum eorum
sensum repetit, quem nisi indagassent, prorsus
errassent Interpretes; quin et fata tradit, quae
habuit Exegetica disciplina ac varias interpre-
tandi formas recenset. — In condenda *Dogma-
tica* non illa e philosophici systematis forma
omnem illius componit rationem, sed vero ipsa Sa-
cri

cri Codicis dogmata et doctrinam ita explicat, ut peculiarem ipsius Iesu, Iohannis, Petri, Paulique proponat doctrinam, quibus tandem expositis unam hinc ducit doctrinam Christianam. — Non est, quod in tradenda *morum doctrina* e Philosophia morali formam repetat, et ad illius normam accommodet Christi effata; sed vero sententiae memor: „*Pectus est, quod disertos facit,*” ex animo Iohannis, τοῦ ἀγάπητου, primum illud amoris explicat praeceptum, quod in illius scriptis dominatur, et commune velut praebet centrum, ad quod singula apud eum referuntur et officia et virtutes, et quale sit discrimen, quod Paulum inter et Iohannem obtinet, docet. Tum vero, hinc procedens, illa Iesu et Apostolorum effata humanas suscepisse formas ostendit, et historiâ duce, illustratur, quomodo sensim sensimque ita increverint dogmata, placita et praecepta, uti hodiernâ tandem prodierunt formâ.

Haec est, quam dicimus hodieque, *Theologia*
his-

historica. Quid vero tu — sic aliquem me interrogantem audio — quid hospitem et peregrinum in disciplina theologica his nostris temporibus sic te prodis, ut nescias, quantum *historica* haecce ratio nocuerit Theologiae? Nonne nostra satis superque probarunt tempora, quam noxia illa fuerit verae Religioni? Historiae opem implorarunt prudentiores Reformatores fec. XVI., at vero eadem nostrâ aetate utebantur temerarii Theologi, ut *historice* explicarent, quae *dogmatice* a Iesu erant tradita: Levi manu et temeraria ratione Viri, ceteroquin doctissimi, Theologiam pertractarunt, et quidquid displiceret, historiae ope, misum fecerunt. Quis quaeso ignorat, quam acute et calide Iesum et Apostolos sese accommodasse hominum erroribus statuerint, quo magis deinde ex illo accommodandi studio explicarent gravissima de Iesu morte et in vitam reditu, aliaque dogmata? Quid, quod Esfenorum institutum scholam dixerunt, e qua Iesus doctrinam petiit suam; quod hypothesebus faverunt incertis; quod abusu Critices, imprimis Critices sublimioris q. d. refecerunt singula, quae historiae ope explicari posse iis viderentur; quod mythos dixerunt

et fictiones cuncta illa, quae interpretandi rationem superarent; quodque historiae ope, plurimis refecatis, cum Zoroastris et Platonis placitis ita composuerunt Iesu doctrinam, ut nullam *huius* dicerent prae *illis* praestantiam, nisi quae maiori popularitate cernatur. Fontes aperuerunt doctrinae Iesu *historicos*, at impuros illos et turbulentos, et ex impuris hisce fontibus errores manarunt et vitia. Nullam fere habebant dogmatum Christianorum praestantiam, cum e fontibus, mere humanis eam derivarent. Nonne ipsa *historica* pertractatio Deistas peperit in Anglia subtiliores, audaciores in Germania? Nonne haecce divinae Religionis auctoritati obesce videbatur? — Sed quid plura! — tunc hancce Theologiam impense laudandam censeres?

Multum sane abest, A. A. ut nullam hac in re cautionem adhibendam censcamus, aut damna negemus et errores, quos nostra aetate in Germania attulit methodi historicae abusus. At hominum vitia non ad artium vituperium sunt referenda. Neque illam, quam hi adhibebant, *Theologiam* dicimus. Haec enim Sacri Codicis rationem habet; quem neglexerunt illi. Neque
etiam

etiam *historica* dicenda est illa ratio, quae hypothefibus, non factis, nitebatur, quae ingenio indulgebat, non experientiam testem vocabat. Prouti enim saepius ad Systematis et Philosophiae rationem explicare solebant Theologi Codicis Sacri formulas et phrasas, sic ad historicam rationem, q. d. contorquebant illi effata Iesu et Apostolorum. Nos vero tum demum summas eius recensemus laudes, si vere sit *historica*, et cum sana coniuncta interpretatione.

Ea fane vivimus tempora, quibus ad crisin revocata sunt singula Codicis Sacri effata et Ecclesiae placita; simul vero crisin instituerunt nonnulli arbitrariam, cuius fundamentum dicerent *historiam*. Hypothesium studio tantopere indulserunt, ut, quae dicebatur Critica, ingenii lusibus summopere faveret, et ἀκριβείας defectu notarentur, qui dici mallent Critici. Hinc quidem in constituendo textu historicam Codicum auctoritatem ad sua singuli figmenta commutarunt. Hinc grammaticum parvi habentes sensum, historicum ei tribuerunt. Hinc dogmata habuerunt, cum rationis effatis accurate composita, sed veram evertentia doctrinae Christianae indolem. Hinc historice explicuerunt huius Religionis ori-

ginem, misis vera locorum sacrorum interpretatione, eamque vel e Religione Orientalium, vel e Graecorum Philosophiâ et mysteriis repetebant. Quid? quod infausta illa Eberhardi, Wunschii, Richteri, aliorumque conamina critica et exegetica et praesidio historico erant destituta. Sane posset ita exstrui Religionis doctrina; at vero *Christiana* non item. Sin igitur e progressu disciplinarum explicanda sit Theologia historica, doleamus huncce progressum; accelerat enim ruinam Theologiae Christianae.

Caveamus autem, A. A. ne ea inter se confundamus, quae rite discerni debeant. Sanam enim Codicis Sacri interpretationem, in qua est fundamentum omnis Theologiae, arcissime coniungas cum Theologiâ historicâ; sin minus ea arbitrarie pertractabitur. — *Ducatur* igitur e Sacro Codice Theologia, *explicetur* autem historiae opere. Tum demum omnes illi evitantur errores, firmo nititur fulcro Theologia, et docta eruditaque eius pertractatio unice commendatur.

Verum, misis ratiocinationibus, exempla afferamus, quibus evidentius pateat, quam egregie bina illa
iun.

iungantur, quantaque redundant ex illa conjunctione in veram Theologiam emolumenta. Uti enim ad varias disciplinas Theologicas refertur Theologia historica, sic *nulla* habetur *iusta interpretatio, nisi historicae pertractationis ope* utatur. Ne enim dicam de Theologo, sive allegoricae sive mysticae sive mythicae interpretationis studiis abrepto, fingamus Interpretem, grammaticam interpretationem sectantem, historicam negligentem plane. Nonne dubius haeret, quemnam eligat sensum vocum et phrasum, nisi scribentis noscat indolem et rationem? Ad remotiora accedens tempora, quid Iesaiam intelliget, aut Ezechielem, oracula proferentem, nisi vel in patriâ degentis, vel exsulis populi Israëlitici, aut aliarum gentium et moralem et politicam rite attenderit conditionem? Hospes per Scripta Sacra obambulat, nisi Iesu praecepta et monita, pro hominum ratione diversa, e variis vel Pharisaeorum vel Sadducaeorum moribus, aut e festinanti Petri ingenio, vel e benevolo Iohannis animo explicare possit. Dum in Areopago verba facit Paulus, nonne obscurus nobis erit Orator, nisi omnem Athenarum, et placitorum, illic excultorum, rationem perspiciamus? Quid est,

quod Codicem Sacrum eiusque vel integros libros, vel peculiare dictiones intelligat, nisi historiae cum gentium, tum Exegeleos, ope? Quippe phrasibus Codicis Sacri, quas avide arripuerunt Christiani, Ecclesiae usus, aliam continuo concessit significationem. At vero suorum temporum notiones Codici Sacro illi tribuerunt Interpretes. Hinc illae lacrymae! Hinc superstitiosa dogmata, quae Religionem turbarunt! Iam vero haec demum historica interpretatio limites posuit allegoriarum studiis, et tenebras dispulit Mysticorum. Iuncta vero Exegesi, illa historico-grammatica interpretatio, quae una vera est dicenda, mysticam respuit interpretationem, quam argumentis mere historicis probarunt illius patroni.

Quae si convenient probae Codicis Sacri interpretationi, inprimis illa valent in ipsis dogmatibus. *Dogmatum enim historia* insignem habet Theologiae historicae partem. Namque *discernimus* illius ope, *quaenam in Theologia Christiana sint divinae, quaenam humanae dicenda originis.* Per plura iam secula, sua addiderunt homines placitis Christianis. Irrepsit vel superstitio, vel Hierarchica studia, vel auctoritas for-

mularum et Synodorum, ut virtutis Christianae veram depravarent indolem, et Ecclesiae, falli nesciae, dogma componerent, quod ingravescente aevi barbarie continuo ulterius excoleretur, quodque invaluit tandem ut primarium doctrinae, quae dicebatur, Christianae caput. Sua contulerant in eam studia Orientales, sive Iudaei, sive philosophantes Persarum more, et Graeci, maxime Alexandrini, uti et Latini et Afri. Sic quidem sponte exstitit Theologia, in variis Ecclesiis diversa. Tum vero dein irrepserunt aevi cuiuscunque studia, vel philosopha, vel mystica, quae componere tentarent cum effatis Iesu. Hinc Scholasticorum ieiunitas et perversa distinguendi subtilitas, Thomam Aquinatem ducem sequentium; hinc pia illa, sed tenebris involuta Mysticorum sentiendi ratio, quae immutaret continuo Theologiae formam. Quantum, eheu! discrepant Theologiae systemata, variis aetatibus in diversis scholis condita? Hanc autem purgatam continuo, verum deinceps commaculatam hominum erroribus et praeiudicatis opinionibus, hanc contortam saepe ad recentiorum Philosophorum systemata, hanc nobis tradiderunt proavi doctrinam Christianam. Quo quaeso pacto humana
illa

illa dignoscamus a divinis? Una forte interpretatione Codicis Sacri? Quasi nesciamus singulis formulis aliam tribuisse significationem variis temporibus Christianos! Verum Historia dogmatum, exegesi nitens, exponit, quomodo procesferint Christiani in adornandis placitis; misfa facit plurima, ex aevi superstitione orta, discernit inter Christiana et Ecclesiae dogmata; et huius quidem ope ad integrum illum doctrinae fontem revertimur.

Sepositis igitur ab humanis divinis, *vera* demum *doctrinae indoles percipitur*. Uti enim in varias partes abierunt Theologi, ita in mediam nos reducit illa viam. Historicam Theologiam hostem habuerunt et adversariam varii generis Theologi, qui antiquam colerent et novam Theologiae formam. Nec mirum sane! Quippe Rationalistae, doctrinam denegantes, quam dicunt, *positivam*, historiâ non indigent in explicandis iis, quae una Ratione evincuntur. Philosophantur de dogmatibus, et quando Philosophia iis usum praestare non potuit, misfa illa faciunt. Hi vero oppugnant tantum historicam Theologiam, Exegesi iunctam. Ipsi enim, sanâ neglectâ interpre-

tatione, philosophantes de formulis Codicis Sacri, lubenter gentium aut placitorum philosophorum historiam testem invocant. Verum non illa dicitur Theologia Historica. Contra qui Synodorum ab ore pendere solent, periculum metuunt doctrinae Ecclesiasticae, siquidem historia eam humanam esse evicerit. Positiva sane dogmata, non ad Ecclesiae tantum, sed ad Iesu verba exacte composita, Historiae adhibitâ face, pure demum proponuntur. Haec demum Theologia Iesum positivam (quam vulgo dicunt) docuisse doctrinam docet. Quid? quod Mystici, sensibus et phantasiae indulgentes, sensui morali et spirituali cum Deo unioni faventes, experientiae et historiae vilipenderunt testimonium, dum internum Spiritus Sancti lumen praesferrent testimoniis hominum, qui sua, quae iis videbantur, oracula protulerunt. Illa vero Theologia, Mysticis fata enarrans, luce clarius Sacri Codicis testimoniis ostendit, respuendas esse Mysticorum tenebras, neque Iesum, (quod praedixerunt hodieque Mysticorum plurimi,) fuisse Mysticum.

Neque tamen hic subsistimus in illius recensendis Theologiae laudibus. Imo vero *illius*
de-

demum *ope ad Theologiam pervenimus vere liberalem.* Non illa est liberalitas dicenda, quae a multis praedicatur, ut in licentiam abeat Theologus, et, nullis constrictus terminis, suam auctoritatem divinis praeferat Oraculis, et ipsius Iesu anteponat auctoritati; verum ille potius, qui liber a partium studio, praeconceptis non abreptus opinionibus, in veritatem inquirat, et Deo fidem habet. Iam vero, quomodo quaeso per labyrinthum dogmatum, haeresium, sententiarum, Canonum Conciliorum et Decretalium tutam sibi parabit viam, nisi ad Historiae filum progrediatur? Hocce ductus, veluti Ariadnes filo, tutam sibi parat viam, neque amplius

„*Ianua difficilis filo est inventa relicto.*”

Sed onere suo privat Theologiam, suamque sibi propriam ei tribuit materiam; rite edoctus, non unam tantum videri Theologiam, sed illam Iesu vehementer discrepasse ab ea, quam in Scholis suis docte proposuerunt Theologi. Haecce historica ratio obicem ponit praeconceptis opinionibus; haec dubia tollit Christianorum in profitendâ fide. Non amplius auctoritate ducitur sententiarum avitarum aut recentiorum Theologus, sed interpretatus Codicem Sacrum,

crum, historicâ viâ inquirit, quid verum sit et iustum, quid docuerit Iesus, quid deinceps affirmaverint Christiani.

Sin vero (ne longus in his sim) *doctrinam* adeas *moralem*, quamnam eligemus Ethices Christianae rationem? Pro variis variarum Scholarum studiis, aliam nobis illam informabimus. Philosophorum abducti ἀκριβεία et subtilitate, Christiana placita materiam habemus, cui formam dedit Philosophia. Sic vero tandem eo pervenies, quo pervenerunt nostra aetate plurimi, ut e Scholae tuae principio, q. d. morali omnem exponas doctrinam Christianam. Celebratum quoddam scholae principium sive fit Hobbesianum, sive Wolfianum, sive Kantianum, sive Fichtianum, unicum habebis doctrinae tuae praesidium; at vero doctrina hinc oritur moralis, aliis innixa fundamentis, quae eadem pertractat officia, sed ratione longe diversâ a Iesu ratione. Vae tibi misero! qui per mare illud fluctuabis, dum ab alterâ scholâ ad alteram perducaris. Nulla tuo erit animo quies! — Quodsi vero eam cures quietem, mira vi te ad se trahit Mysticorum pietas. Hanc tu quidem forte excitandam et com-

men-

mendandam putas, cum sensus excitet pios et morales, et animi internos sensus regere instituat. Quid mirum, nostris temporibus, eosdem illos, qui antea, cheu! Philosophorum abducebantur subtilitate, iam in hac, quam tu dicis, Mysticorum doctrinâ acquiescere sibi videri? Hinc salus expectanda videtur. — Verum aperiuntur oculi! Ad inania quaeque pervenerunt phantasiae lusus; haud amplius fatiatur animus inanibus illis sensuum et phantasiae figmentis; altiora petit, et ea, quibus diutius satiatur. Quorsum abripieris, miser! qui frustra veritatem quaeris et salutem? In Oceano huc et illuc verteris, donec tandem maris aestuosi flumina prorsus te abducant. Nullane igitur superest retrogrediendi via? — Superest omnino. Historice exponamus placita moralia et officia, et observabimus, quantopere a Iesu placitis aberraverint et Philosophi et Mystici; quantopere humanae sapientiae decreta immutaverint simplicissima illa et naturae humanae accommodata placita moralia Iesu; quantopere historia Ethices errores referat et abusus hominum. Revertimur historicâ hacce viâ ad Codicem Sacrum; quaeque de virtute humanâ, de libertate morali, de offi-

ciis

eiis nobismet ipsis praestandis, statuit Christus, et statuerunt Christiani, facilius reperimus. Hac demum viâ ad exegeticam revertimur Ethicam, quae nostrorum temporum conditioni accommodatur.

Quid plura? A. A! Hisce si extollenda sit laudibus *Theologia historica*, nostris sane temporibus Belgis quidem Theologis summopere est commendanda. Non est, quod oculos convertamus ad duodeviginti secula, quibus vixit iam Religio, ut observemus alias fere formas singulis aetatibus ei dedisse homines, adeo ut Apostolis incognita prorsus foret medii aevi et recentioris aetatis Theologia. Cavendum enim, ne ea tantum sequamur, quae nostrae aetati placent. — Alto insidens monti, quos peragrasti agros spatiosos, quos pervasisti fluvios conspicis, et iustam et breviorẽ viam ob oculos habes. Haud aliter Theologus. Attendit Theologiae campum, et misis, quascunque homines attulerunt, spinis, hac unâ verâque viâ Religionem investigat et disciplinas Theologicas.

Ne.

Neque tamen in hisce moremur diutius. Eo enim inprimis nos invitat *recentioris Theologiae conditio*. Testes vos ipsos invoco, qui quas fatam vidistis Theologiam. Cum enim Deistae in Angliâ fundamenta labefactarent Religionis Christianae, eamque ipsam penitus evertere studerent in Gallia bene multi, Theologi in Germania in varias abierunt partes. E novis, quae vigerent, disciplinis et aevi progressu, ex emendationi crisi, e liberaliori studio Theologiae orta fuit conversio, in qua caute nonnulli, temerarie procesferunt alii. Quippe puriores adierunt, quos credebant, fontes; sed ita quidem evertenda erant, quae summo labore exstruxerant proavi, systemata, ecclesiasticâ auctoritate sancita, formulae et phrasae, usu receptae. Quid multa? Historicâ viâ procesferunt, ut hypotheses suas firmarent, sustulerunt *Dogmatismi* aedificium; ad suam sentiendi normam composuerunt omnem doctrinam Christi. Egregia multa constituerunt, verum enimvero ad extrema procesferunt nonnulli et damna intulerunt summa Doctrinae Christianae sibi que oppositos habebant Theologos, doctrinae Iesu auctoritati divinae fidem habentes, Codi-

cis

cis Sacri vindicantes doctrinam, Religionis agentes adversus Philosophiam causam; sed et hi pariter ad alterum extremum nonnunquam proruentes. Sic hostiliter fere in se invicem agebant nostrâ aetate Rationalistae et Supranaturalistae; longae lites excitabantur, magno animorum aestu agitatae, quae si aliis obtinuissent temporibus, in varias profecto sectas abiissent Theologi. Tandem vero litium eos taeduit. Pacem componendam esse, hodieque clamant; de Rationalismo et Supranaturalismo disceptant, disertationes scribunt bene multas, quibus sententias, toto coelo diversas, secum invicem componendi periculum faciunt. Exemplum praebuerunt aetate proveciores, imitati sunt Novitii Theologi. Hinc quidem hodieque mixtura veluti existit Theologiae, e partibus dissimillimis composita, diversis constans, cum principiis, tum dogmatibus.

Iam vero quaenam tutior esse possit via, quâ procedamus inter medios hosce errores et abusus, et cuiusvis generis extrema evitemus, quam historicae Theologiae cum exegetica coniunctae studium. Cavemus hoc pacto a Systemate illo, si-
ve fit Rationalistarum, si-ve Supranaturalistarum;

historice dogmatum conversionem observamus, et Exegefeos ope eligimus, quid Iesus docuerit quodque recentioris aevi subsidia attulerint. Sic Scyllam inter et Charybdim tuti iter perficimus.

Quodsi vero haec ulla in gente obtineant inter Theologos, *nostra haecce tempora officium illud Theologis potissimum Belgis imponunt!* — Quae enim naturalis est Belgis indoles, hanc prodiderunt imprimis in Theologiae hodiernae conditione. Inest Belgarum genti iudicii severitas, agendi prudentia, qua a nimia retinentur festinatione; prudentia simul, qua de singulis anxie et caute deliberare solent, et singula ad calculum reducere, qua iura, sibi concessa, tueri student, et patria retinere instituta; verum liberalitas simul, quae nullis sese emancipavit. Quae quidem Belgarum indoles, summa praestitit, Historiâ celebrata, facinora; illâ ducti, ingenii, qua valuerunt, vi fuerunt usi ad condendam et confirmandam Rempublicam, ad moderanda populorum et gentium fata, ad aequilibrium potentiae Europaeae stabiliendum, ad politica regunda Europae fata. Ea valuerunt Principes Arausiaci, Guilielmi atque Frederici, ea Oldenbarne-

neveldi et Slingelandi, Beuningii atque Fagelii. Hac sese commendarunt Ordines Provinciarum in conventibus suis. Haec invaluerunt in artibus et literis, inque disciplinis, et ea, ut plurimum, conspicui fuerunt seculi XVIII viri doctiores. — Eandem autem illam indolem in Theologiâ prodiderunt recentiori. Cum enim saltibus non soleant procedere, et perturbare disciplinas, nec celeres illos aliarum gentium progressus continuo imitari, lentius, sed simul prudentius constantiusque progrediuntur Belgae. Antestor nostri aevi historiam! Cum alibi vehementer quassata fuit Theologia; ecce! placida existit in Belgio commutatio. Neque Rationalistas fere peperit Belgium, neque Supranaturalistas, quales alibi prodierunt. Principiis, quibus adhaerent Supranaturalistae, univérse addicti, non ad extrema proruerunt nostrates. Medium tenere beati, et medi intercesserunt inter eos. Sic quidem ipsi suâ sponte eo pervenerunt, quo tandem mixturâ illâ Theologiae pervenire student alii. *Commutata* fuit apud Belgas Theologia, non *conversa* penitus. Quid? anne ab hisce desisterent posterî? Contra, hac demum, quam commendamus, Theologiâ, eo per-

ve-

venerunt, ut prudentem illam et liberalem rationem excolant, et una cum aliis gentibus procedant.

Sacra porro habetur in Belgio *proavorum memoria*; et sane proavorum manes hocce pietatis officium a nobis exigunt, ut eorum ad exemplum hancce pertractemus Theologiam. Laetemur, A. A! nos ex illa progenie esse natos, quae non tantum Theologos tulit doctissimos; sed Interpretes simul, quorum ab ore penderent ceteri, nec vero minus eos, qui in commendandâ et pertractandâ Theologiâ historicâ seculo iam XVII, exemplum dederunt aliis gentibus. Quod, ne cui mirum accidat, reputetis, quot quantaque in Historiâ Ecclesiasticâ adumbrandâ, inque antiquitatibus Ecclesiasticis exponendis praestiterunt. Quid Bollandium eiusque socios, quid Triglandios atque Brandtios, Spanhemios atque Basnagios, Clericos atque Venemam aliosque clari nominis viros, vobis in memoriam revocem? Reputetis stupendum illud Hugonis Grotii ingenium, qui, quum sanae interpretationis regulas exemplo scriberet gentibus, illiusque ab ore ad nostra usque tempora pependissent Interpretes primarii, *histori-*

te dogmata contra Socinum explicuit historicamque illam rationem aliis commendavit. Nonne Altingius *Theologiam* dedit *Historicam*, inaudito illa aetate titulo? Quid? quod Vosfius exemplum fere dedit, peculiarem sectae illiusque dogmatum historiam exponendi in *Historia*, quam dedit, *Pelagianâ*. Nonne medio seculo XVII. Theologos Lugduno-Batavos reperimus, laudantes *Theologiam*, quam ipsi dicunt, *historicam*, (1) cum „ Viro Theologo ” (ita scri-

(1) Ex allatis hisce exemplis satis superque patet, hancce *Historicae Theologiae* formulam iis iam temporibus Belgis placuisse Theologis, atque ab iis fuisse probatam. Ne enim dicam, Henricum Altingium (quem Marefius dixit *Theologum Biblicum de scripturarum*, quique celebratur inter praecipuos huius aevi Theologos, qui non e lacunis Scholasticorum doctrinam petierat) scripsisse *Theologiam historicam* c. *Systematis historici loca quatuor*. Amst. 1654, imprimis Theologi Lugduno-Batavi, I. Polyander, I. Triglandius et Frid. Spanhemius, diserte historicae Theologiae laudes praedicarunt. Dignus est locus, e quo plura afferantur. Iudicium suum de Forbesii Opere *Instructionum Historico-Theologicarum* ita ferunt: „ *Quam primum illae* (Instructiones) *ad manus nostras pervenire, gratulati fuimus publico, quod Deus desertum illud propemodum Historicae-Theologiae studium et quod*

C

„ apud

scribunt, iudicantes de Forbefii opere historico-theologico), nihil saepe magis conducatur, quam
 „ mutatio, vel ut inutile. ac inglorium, vel ut ar-
 „ dum nimis et operosum iacet, huic seruo suo inspirá-
 „ rit, qui hanc Theologicae cruditiois partem, a paucis-
 „ simis retro occupatam, suam faceret, et curis suis, sive
 „ a contemptu, sive a neglectu saltem, vindicaret. Iam-
 „ dudum sane hoc a magnis Viris serio desideratum fuit,
 „ ut quae Dogmaticae Theologiae felicitas est, ea etiam
 „ Historicae esset.” Deinde „ Et tamen, ut Consultis
 „ Iuris Historia Vetus Interpres est difficillimarum le-
 „ gum et clavis ad conciliationem eorum, quae prorsus
 „ videntur ἀδιάρκεια, — sic Viro Theologo nihil saepe
 „ magis conducit, quam mutationum in doctrinâ et dis-
 „ ciplinâ fontes perspectos habere, et observare, qua
 „ occasione, quibus technis et gradibus mendacii Candi-
 „ dati in veritatem coelestem incurfare anni fuerint.
 „ In magnâ itaque felicitatis parte praesidium cense-
 „ mus, quod Deus excitavit Spiritum Clarissimi huius
 „ Viri, ut in hanc curam cum curâ incumberet, et cum
 „ Dogmatico Instructionum Theologicarum genere,
 „ Theologiam Historicam solide et methodice, quoad
 „ praecipua capita, exsequeretur.” Cf. Facultatis Theol.
 Lugduno Batavae iudicium super Instructionibus, Hist.
 Theol. praemisum Ioh. Forbefii a Corfe Operum
 T. II. contin. Instructiones Historico-Theologicas de doc-
 trinâ Christianâ, Amst. 1702. Sic iam scribebant A.
 1645. Theologi Belgae. Neque in desuetudinem deinceps
 abiit

„mutationum in doctrinâ et disciplinâ fontes per-
 „spectos habere?” Quin hoc ipsum Forbesii opus
 ablit hæcce formula; quam enim probarunt, præter
 alios, Noesfeltus, Ernestius (*Prol. de Theol. hi-
 storicae et dogmaticae coniungendae necessitate et modo
 universo*; obvia in eius *Opusc. Theol.* p. 565.) Plan-
 ckius (*Einkl. in die theol. Wissensch.* V. II. p. 183
 sqq.) alique Viri laudati, hæc nostris temporibus,
 quibus in disponendis Theologiae *disciplinis* inprimis
 occupati sunt Theologi, ubivis fere in libris ency-
 clopaedicis, methodologicis, ac universe hodogeticis,
 fuit recepta. Quâ quidem, cum antiquorum, eorumque
 Belgarum, tum recentiorum auctoritate freti, usi sumus
 formulâ, quâ melior aptiorque nondum extat. Licet
 enim in eâ definiendâ diversam varii inierint viam, om-
 nium maxime apta videtur ea denominatio uberiori ambi-
 tut, quem nos in hæcce Oratione Theologiae Histori-
 cae dedimus. Hanc enim veniam, alijs datam, vicissim
 nobis petimus. Ceterum præter laudatos inprimis legan-
 tur, quae de historicâ Theologiâ scripsit Noesfeltus.
*Anweisung zur Kenntniss der besten allgem. Bücher in
 allen Theilen der Theologie.* §. 288 sqq. p. 379 et §. 388.
 p. 513. nec non §. 214. Porro scripsit H. Grotius,
de Satisfactione Christi contra Socinum, et Ger. Ioh.
 Vossius *Historiae de controversiis, quas Pelagius eius-
 que reliquiae moverunt*, libros septem. Amst. 1655.
 De Henr. Altingio, præter Marefii in Altin-

tionem, qua eam pertractarent, fuerint exorti. Nos igitur abusus illos evitantes, ad recentiorum rationem eam componamus; quin *optimum praebet illa tuendae Religionis Christianae praesidium*. Nimirum non levi manu sua dimittere solent Belgae. Quae ipsi fuerunt nati iura, haec tueri et vindicare solent. Hinc iura politica acriter vindicarunt et religiosa. Quae sane, quantopere Belgis eorumque Theologis insint tuendae Religionis studia, docuit polemica, quae praecedenti aevo dominabatur, ratio; docuerunt Theologorum libri, qui in polemico et apologetico Theologiae genere versabantur; docuerunt Societates, quae prudenter fati et liberaliter dogmata Christiana vindicarunt, inter quas Hagana illa, et Teyle riana et Stolpiana suis sunt praedicandae laudibus. Quomodo igitur hisce nostris temporibus ea rectius vindicabimus placita, quam illos, qui historicis usi sunt praesidiis, iisdem oppugnantes armis? — Sed alios potissimum significamus, verae doctrinae Christianae adversarios, Iesuitarum gregem. Horum si fraudes, historiâ teste, detegimus, horum si insanam interpretandi rationem, si dogmata, Iesu
Eu-

Euangelio et verae virtuti noxia, exponimus, si historice evincimus, quaenam fuerit scelerata illorum praeceptorum πράξις, nude proponuntur eorum flagitia, e Christianâ Societate pelluntur homines, a Iesu nomen, ab ipsorum astutiâ et calliditate omen habentes.

Quodsi Theologorum quispiam stimulis etiam nunc indigeret ad excolendam Theologiam illam liberalem et prudentem, quodsi dubius haereret quis, utrum illos oppugnemus, qui Theologiâ historicâ, Exegesi iunctâ, omnium maxime refelluntur, profecto admoneremur Regis Augustissimi exemplo, qui, quidquid moliantur in variis regionibus Iesuitae, extra regni sui terminos eorum satellites habitare iussit; qui Sacerdotibus curam mandavit instituendi Christianos; qui ministros iussit regiones suas coecis hisce Christianorum doctoribus purgare; qui in Collegio instituendo *Philosophico Lovaniensi*, fausto illo, ut speramus, liberalioris doctrinae omine! historica potissimum studia in futuris Euangelii nunciis excitare studet; qui suo iure celebratur inter Europae Principes, populi commodis consulens, subditisque exemplum praebet;

in

in quod intuentes, ad veram tendent liberalitatem et iustam prudentiam.

Quod quidem Regis Augustissimi exemplum continenter intueamur! A. A. Gratam enim hancce subditis imposuit legem, ut singuli, qua valent ingenii vi et facultate, in eundem tendant finem; hanc Theologis maxime paracam videmus, ut historicâ Theologiâ veram promoveant Religionis notitiam, et temporibus accommodatam Theologiae progressionem. Hanc mihi mandatam video, *Curatores Amplissimi!* quum novo titulo me ornavit Rex Augustissimus. Vestrum expertus sum per triennium fere favorem, et benivolentiam Vestram, neque Vobis gratias referre non possum, quod Regi suasores fuistis, ut paterni tituli heredem me redderet. Stimulos mihi addidistis, ut, quantum potero, Academiae commodis inserviam, et in disciplinis, quas profiteor, eam discipulis indicem viam, quae maxime ad veram conducit Theologiam. Certi

estote, me illud curaturum, ut pro viribus meis hancce excolam historicam Theologiam, quae, Exegesi iuncta, nostrorum temporum Theologis est utilisima, quaeque viam parat ad caeteras disciplinas theologicas, cum eâ arctissimo vinculo coniunctas.

In his Vosmet sane mecum consentientes habeo, Viri Clarissimi! *Collegae coniunctissimi! Theologicae Profesores!* Provincia, quam gessi, novo hocce titulo neutiquam mutatur, neque adeo in Ordine vestro ullum mihi paratur novum munus. At vero quidni confidam, fore ut in posterum illi, quem humaniter excepistis, eandem praebeatis amicitiam, benivolentiam? Coniunctis viribus in illud tendamus, ut hîc Theologiam profiteamur, ad Sacri Codicis effata exactam plane et compositam.

Quin Vobis omnibus, cuiusvis disciplinae Profesores, *Collegae amicissimi!* pietate ductus, gratias debeo maximas, pro amicitia, qua Patrem carissimum ad vitae usque terminum estis profecuti, quamque in Filium conferre non recusastis. Arctissimum nos iungat in pos-

terum amicitiae vinculum! Cara Vestra conferret capita Dei provida cura! Vobisque concedat, ut floreat hac in Academiâ, Vobis doctolibus, literarum studia!

Nec vero ab hocce mihi descendere loco licet, Vobis infalutatis, *optimi Commilitones! discipuli carissimi!* Vobis potissimum commendatum velim historicae Theologiae studium, quod veros informat nostrâ aetate Theologos. Exemplum vobis praebent in aliis regionibus Theologi, et Vos sane proavorum memoriam sacram habere soletis. Sed quid est, quod Vobis illud commendem, ô boni! qui acriter in illud incumbere soletis, et studio illius ducimini? Sane illud mihi innotuit per triennium fere hocce, quo iucundum mihi et gratum fuit Vobiscum in scholis versari; innotuit imprimis hocce cursu academico, quo scholas Vobis aperui historico-dogmaticas. Novistis enim, Commilitones! me pro viribus illud instituisse, in singulis, quas profiteor, disciplinis, ut historica hacce viâ procedamus ad Sacri Codicis doctrinam exponendam. Per-

gamus in hisce! et vero eam tantum colamus Theologiam historicam, quae cum ceteris disciplinis Theologicis arctissime est coniuncta. Haec una coniunctio veros informat Theologos; et sane, mutato titulo, eo magis me obstrictum sentio, ut vestros in usus singulas conferam facultates, quas mihi concessit Deus. — Sic quidem floreat in Academiâ Traiectinâ vestris conatibus Theologia historica! at illa quae ex uno sapit Codice Sacro. Antiquas sustineatis Belgarum laudes, et auspice Deo, hic universe excolatur Theologia Christiana!

ERRATUM.

p. 10. l. 6. et auctoritate insignis, lege et auctoritate.

SALOMONIS PETRI SCHELTEMAE,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

MEDICINAE CANDIDATI,

R E S P O N S I O

A D

Q U A E S T I O N E M,

A

FACULTATE MEDICA PROPOSITAM :

„ Dilucide et breviter exponatur *Hyoscyami*
„ *nigri* primum *descriptio botanica*, ejusque
„ *herbae radice et seminis analysis chemica*,
„ deinde *efficacia hujus plantae venenatae in*
„ *corpore animale*, porro *ejus usus medicus*,
„ *atque tandem noxae ex medicamento intem-*
„ *pestiva adhibitione oriundae.*”

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

---

*„ Le même suc , changeant de parfum de saveur.
Forme le bois , le fruit , le feuillage et la fleur ;
Donne aux fleurs leur email , sa verdure au gazon
Tantot est un remede et tantot un poison. ” —*

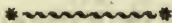
A DELILLE.

I N T R O I T U S.

Videnti quaestionem de Hyoscyamo nigro, a Nobilissima Facultate Medica iterum propositam, mihi videbatur haec dignissima, ut laborem in responsionem impenderem. Juveni erat quaestio proposita; offero opus juvenile, atque ideo silentio praetereo, quae forsan proferre possem plurima, de difficultate argumenti, de virium tenuitate, cum talia nec juvent nec delectent.

De materiae divisione aliquid monere vix opus erit, cum quaestionis formâ haec sponte indicetur. Primum igitur exhibebitur descriptio botanica, dein analysis, porro vis venenata, tandem usus et abusus medicus.

DESCRIPTIO BOTANICA.

Hioscyami nomen derivandum est ab ἵος et κίσπος, unde Latino sermone dicitur *fabā porcina*, quia, ex nonnullorum sententiā, porci impune edunt capsulam, quae fabae formam exteriorē refert. (1) — Synonyma sunt, apud Graecos, Hioscyamus, Adamenon, Adamante, Atamon, Emmanes, Dithyambriōn, Hypnoticon; apud Pythagoram, Xeleon; apud Zoroastrem, Tephonion; (2) apud Aegyptios, Saphtho, quod significare dicitur *obnubilans*, caput *turbans*; (3) Arabibus dicebatur Altercum, Al-

(1) Cf. *Glossologie de Botanique*, par Alexandre Theis, Paris, 1810. p. 235.

(2) Cf. *Cruydtboeck van Rembertus Dodonaeus*. tot Leyden. 1618. p. 737 en 738.

(3) Cf. Kurt Sprengel, *Gesch. der Botanik*. Altdorff und Leipz. 1817, T. I. p. 127.

Altercangenum ; in Phrygia, Remenia ; in Tuscia Fabulonia , Faba lupina ; Latinis Faba suilla, Infana, Alterculum, Symphoniaca, Calycularis, Dentaria, Mania, Fabulum, Fabulum Priapea, Herba Herculea, etiam Apollinaris, quia verifimiliter haec herba dabatur Pythiae, ut haec mania corriperetur, qua oraculum ederet ; (1) apud Gaulos vocabatur Belen vel Belinuntia ; quia erat Beleno sacra, qui Celtis erat idem ac Apollo ; (2) Gallis Bellinuntia ; Italis Hyosquiamo, Histurbio ; Hispanis Veleno, Meimendro ; Ungaris Belende ; Turcis Benze vel Bezze. (3)

Genus Hyoscyami in systemate naturali Cel. Jussieu, ponitur inter plantas dicotyledones, lanaceas. Characteres: Calyx monophyllus persistens quinque partitus ; corolla monopetala infundibuliformis, tubo brevi, limbo oblique secto in quinque lobos inaequales ; quinque stamina, filamentis inclinatis, insertis basi tubi corollae ; ovarium superum, ovale, obtusum, cui stylus impositus filiformis, stigmate capitato instructus ; capsula ovalis, ab omni parte sulcata, duobus loculis polyspermis, lateraliter opercu-

(1) Dodonaeus, l. l.

(2) Cf. A. Theis, l. l.

(3) Dodonaeus, l. l.

culo instructa. — Hyoscyami genus est herba-
ceum, foliis alternantibus, floribus axillaribus,
in parte caulis ejusque ramis superioribus. Spe-
cies cognitae sunt duodecim, indigenae in Eu-
ropa et Asia minori. (1)

Secundum systema sexuale Linnæi, perti-
net ad pentandriam monogyniam. Ejus character
est: corolla indifundibuliformis obtusa, stami-
na inclinata, capsula bilocularis. (2)

Hyoscyamum antiquitas jam cognovit. Hip-
pocratem enim (3) de illo locutum inveni-
mus. — Ab eo inde tempore, quo libros Histo-
riae Naturalis scriptos habemus, etiam de Hyos-
cyamo in illis agitur. Columella, de Hyoscy-
amo albo, tempore Tiberii et Senecae, (4)
Dioscorides, faec. I. nostrae aerae, de Hyos-
cyamo reticulato, Hyoscyamo aureo et albo,
loquitur. (5) Secundum Casparum Bau-
hi-

(1) Cf. *Dictionnaire des Sciences Nat. par plusieurs Proff. du Jardin du Roi et des principales ecoles de Paris*. T. XXIV. à Strasbourg et à Paris, p. 293.

(2) Willdenow, *Species Plant.* Tom. I. Pars 2, p. 1010.

(3) Cf. Hippocr. *Opera omnia Fœsii*, Genev. 1657. p. 474.

(4) Kurt Sprengel, l. l. 127. (Columella, *de re rustica*, 40. 185.)

(5) Cf. Idem l. l. p. 140.

hinum; Dioscorides loquitur de uno femine nigro, floribus pene purpureis; de altero femine subflavo, floribus luteis; et de tertio mitissimo, floribus et femine candidis. (1) Plinius, anno 23 aerae nostrae, loquitur de Hyoscyamo albo; (2) de Hyoscyamo femine nigro; de Hyoscyamo femine candidiore; de Hyoscyamo femine Irionis femini simili; de Hyoscyamo candidi feminis in maritimis; item de Hyoscyamo rufi seminis. (3) Inter Arabes etiam Avicenna, et Serapion, saec. secundo nostrae aerae, locuti sunt, de Hyoscyamo Pusillo, Mutico et Reticulato, primo habente florem flavum, secundo album, tertio rubrum. (4) Hieron. Braunschweig, Chirurgus Argentoratensis, anno 1500. de Hyoscyamo nigro egit. (5) Hieron. Tragus, Argentoratensis, anno 1539. Hyoscyamum album in Germania detexit. (6) Conradus Ges.

(1) Cf. Casp. Bauhini, Pinax Theat. Bot. S. index in Theophrasti, Diosc. Plinii, et Botanicorum, qui a saec. scripserunt opera, Lib. 5. Sect. 1. p. 169, Basilia 1671. (Diosc. Lib. 4. C. 69.)

(2) Cf. Kurt Sprengel, l. l. p. 167.

(3) Cf. Casp. Bauh. l. l. Plin. Lib. 25. C. 4.)

(4) Kurt Sprengel, l. l. p. 215.

(5) Destillirbuch, edit. Eucharrii Rhodionis et Christ. Egenolfii, 1535 et 1536.

(6) Cf. Idem p. 271.

Gesner, hocce tempore, Hyoscyamum reticulatum, et Petrus Andreas Mathioli, Hyoscyamum scopolia detexit in Germania. (1) Dodonaeus dicit, veteribus tantum tres hujus generis species, nempe nigrum, aureum et album; suo tempore autem plurimas cognitasse fuisse. (2)

Caeterum de Hyoscyamo eodem fere modo loquuntur omnes scriptores Botanici sequentes, ita ut in eorum libris nil memoratu dignum inveniatur.

Ex dictis patet, Hyoscyami genus, jam dudum et abunde in Europa notum fuisse, nec non in Asia minori, neque ejus vires latuisse, cum nomina plurima ejus vim in systema nervosum et sanguiferum indicent.

Nomen genericum nobis innotuit: specificum est *niger*, a femine griseo-nigricanti, vel forsan etiam a striis atro-purpureis, corollam pingentibus, derivatum.

Synonyma sunt Hyoscyamus vulgaris, *Gesn. Hort. Thai.* — Hyoscyanus secundus, *Galen.* — Hyoscyamus flavus, *Fuchsi.* — Altercum, *Fallopii de vuln.* — Apollinaris Cordo in *Diosc.* — Zigeuner kraut, Rindeswürzel, apud Germanos.

(1) Cf. *Idem* p. 277.

(2) Cf. *Dodoneus*, l. 1.

nos. (1) — Hyosc. Camerar. Epit. p. 807. Revin monop. irreg. t. 102. Amplexicaul. Henbane, Hill. t. VIII. t. 50. (2). — Apud Gallos, Jusquiamé noire. — Apud Belgas, zwart Bilzenkruid.

Hyoscyamus niger in methodo naturali sic describitur: Radix crassa, annua; caulis cylindricus, ramosus, altus unum et dimidium vel duos pedes, aequae ac folia tectus pilis multis ad tactum laevibus; folia ovato-lanceolata, sinuata vel deflexa, coloris pallide viridis: radicalia magna, basi in petiolum attenuata; caulina sessilia et amplexicaulia; flores satis magni, flavi, venis atro-purpureis, axillis foliorum superiorum sessilibus et dispositis ad extremitatem caulis et ramorum. (3)

Accurata Bergii descriptio est haec: Radix primi anni fusiformis, undique alba, parenchymate carnosio, albido, post sectionem transversalem, centro medullari orbiculato, rugoso, cincto disco annulato, annulis subapproximatis,

(1) Cf. J. Bauhinus, Hist. Plant. Univ. 1665. T. III. C. 3. p. 627.

(2) Cf. Alb. v. Haller, Hist. Stirp. Indig. Helvetiae. Bern. 1768. T. I. p. 253. et Willdenow, Spec. plant. l. 1.

(3) Cf. Dictionnaire des sciences Naturelles l. 1.

tis, obsoletis; caulis (secundi anni) erectus, teres bipedalis, villosus-lanatus subglutinosus, superne ramosus; rami alterni erecti; folia alterna, sessilia, amplexicaulia, ovato oblonga, acuta, minutim tomentosa, mollia pinnatifida, dentata, laciniis lanceolatis acutis integris; flores axillares solitarii, ad latus alterum axillae fiti, subpedunculati, calyx Perianthio monophyllo campanulato turbinato subtomentoso, basi lanata, apice quinquefido, laciniis lanceolatis acutis, carinatis, concavis, subaequalibus; corolla infundibuliformis, tubus cylindricus, villosus, longitudine calicis, inferne albus, superne striatus, purpurascens; limbus ex tubo sensim ampliato erectus patens, colore tristi sordido, sublutescens, venis rubicundis undique pictus, extus subpubescens, quinquefidus, laciniis obtusis, quarum duae superiores ovatae, tres inferiores paulo majores obovatae; faux purpurascens, staminum filamenta quinque filiformia alba villosa recta, ad latus corollae sursum flexa, tubo paullo longiora, quorum duo inferiora breviora, arcuata; antherae cordato-lineares erectae; pistilli germen superum ovatum obtusum glabrum superne albidum inferne lutescens; stylus filiformis, pubescens, violaceus, staminibus longior, flexura eadem cum staminibus, basi albidus, stigma capitatum albidum, subexsertum,

cap-

capsula infra calycem persistentem, ovata, obtusa, glabra, obsolete tuberculata, bilocularis, tecta operculo obtuso, mucronato, horizontaliter circumscisso; semina numerosa cinerea, ovata, obtusa, utrimque compressa, undique foveolis reticulata. — Planta biennis in locis incultis et rudibus et viis crescens. (1) — Huic descriptioni aliquid addere superfluum videtur: tantum characteres secundum systema Linnaeanum exhibendi, ubi describitur *Hyoscyamus niger*, foliis radicalibus pinnatifido-sinuatis, superioribus amplexicaulibus; floribus subsessilibus, corollis reticulatis. (2) A Willdenovio describitur foliis amplexicaulibus sinuatis floribus sessilibus. (3) Alia descriptio invenitur, parum a memorata differens, apud varios auctores. (4)

Dis-

(1) Cf. P. J. Bergius, *Mat. Med. e regno vegetabili*, Tom. I. Stockh. 1782. p. 121 sqq.

(2) Cf. C. a Linné, cur. Joh. Jac. Römer et Jos. Aug. Schultes, Vol. IV. Stuttgart, 1819.

(3) Cf. Willdenow, *Spec. Pl. l. l.*

(4) Cff. de Gorter, *Flora Septem Provinciarum*, Belg. Foed. Harl. 1781. N°. 206. Meesius Swensk. Bot. 21. Smith, *Flora Britann.* p. 254. Sturm, *Flora Germ. fasc. 3.* *Flora Danica T. 1452.* *English Botan.* 591. *Catalog. Plantarum Amer. Septentr. Indig. et Cicurum*, cur. Joh. Muhlenberg, Lanc. 1813. p. 23. De Candolle, *Synops. Plant. et Flore Franc.*
Pa.

Disfentiunt, an veteres cognoverint *Hyoscyamum nigrum*. Dicitur in libro, cui titulus: *Dictionnaire des sciences Medicales*. — „ Ce nom „ figure souvent parmi les medicamens employés „ dans l'antiquité, mais notre *Jusquiame noire*, „ n'est pas celle des Anciens, elle n'est pas „ même du nombre des trois espèces, que mentionne Dioscoride, et qui doivent être rapportées aux *Hyosc. reticulatus*, *Hyosc. aureus* „ et *Hyoscyamus albus* de Linné.” (1)

Attamen dicit Dioscorides, tria ejus esse genera, et unum habere flores pene purpureos, folia Smilaci proxima, semen nigrum etc. — Dodonaeus etiam dicit, nigrum a veteribus rejici, ob efficaciam nimiam. (2) Etiam Suidas, ut et Galenus, describit *Hyoscyamum*, uti plantam valde nocivam et nigrum semen proferens.

Caeterum non video, cur *Hyoscyamus niger*, qui omnium est efficacissimus et vulgatissimus, a veteribus ignoraretur, quamvis negari nequeat illos loqui, in descriptione de spinis albis, quibus
ob-

Paris 1813. T. III. p. 607. Van Hall, *Flora Belg.* Sept. T. I. p. 196. Amst. 1825.

(1) Cf. *Diction. des sciences Medic. par une Société de Chirugiens*, Paris, 1813. T. XXVI. p. 562.

(2) Dodonaeus, l. l. et Joh. Bauhinus, l. l.

(3) Joh. Lindestolpe, liber de Venenis, Francofurt. et Lips. 1739. p. 59. Galenus, lib. 8. simpl. 2

obitus esfet caulis, (1) quae non in descriptionibus recentioribus inveniuntur. Ob vagam tamen describendi methodum, quia scientia botanica nullis limitibus erat circumscripta, nullum systema, nulli characteres distinctivi erant positi, aut universaliter assumti, nil certum hac in re proferre possum. Probabile tamen mihi videtur, Hyoscyamum nigrum antiquis fuisse cognitum, atque constat, secundum Cl. Sprengel, anno 1500. hyoscyamum nigrum in Germania notum fuisse. (2)

Bauhinus loquitur, de varietate Hyoscyami nigri, foliis modo integris, modo dissectis, modo in ambitu in lacinias acutas divis. (3) Roemer et Schultes de Hyosc. pygmaeo, varietate agunt, etiam dubitantes, an continentalis noster et meridionalis revera idem sit cum Suecico et Anglico, ane hi potius sint species, quae dicatur agrestis. — In nostro folia sunt decurrentia, calyces fructiferi fere pungentes, corolla fordide et luride flavescens, fundo purpurascens, venis lividis; flores demum inserti sunt spicis unilateralibus foliosis. In varietate radix fibrosa perpendicularis, caule pollicari, foliis

(1) Cf. Joh. Bauhinus, l. l.

(2) Cf. Hujus Commentat. p. 3.

(3) Cf. Joh. Bauhinus, l. l.

liis inferioribus ovalibus, caeteris ovato-lanceolatis, integerrimis, floribus reticulatis, subsessilibus. In arvis prope Wansleben versus stagnum invenitur. (1)

Icones inveniuntur in Flora Danica 1452; Engl. Bot 591. Fl. Batava Vol. 5: icon, quae tamen mala dicitur, (2) et in libro antea laudato, cui titulus est Destillirbuch.

ANALYSIS CHEMICA.

Si utilitatem agnoscimus, quam universe Medicinae attulit Chemiae studium, ejusque diligens atque prudens applicatio, praecipue tamen illam commoda accepisse et lucem videmus ex opere Chemico, quod principia proxima determinat, quam ex eo, quo remotiorum examen repetitur. Cujus rei ratio facile invenitur in imperfecta et Medicinae et Chemiae scientia. Etenim neque Medicus jam cognovit ipsam principiorum remotiorum in corpore humano mixtionem et actionem propriam, neque Chemicus, ex cognita horum principiorum indole et quantitate, sibi compertam habet conditionem, qua in substantia quavis examinanda juncta existant. Longe

(1) Cf. Roemer et Schultes, l. l.

(2) Cf. Van Hall, l. l. p. 196.

ge quidem abest, ut quoque principiorum proximorum examen Chemicum certam semper et indubitatum in Medicina conclusionem permittat; sed hoc saepius tuto ducimur et applicationem aliquando certiore illa ferunt. Gaudeamus igitur his emolumentis, accipiamus certa incertis mixta, ut, his rejectis, illis prudenter uti possimus.

Ob ea, quae diximus, indagationem principiorum remotiorum supervacuum et labori nullo modo respondentem omittere potuimus, et censuimus illam instituendam esse tantum, quae principiorum propiorum indolem spectat.

Herbae Analysis. — Succum ex recentibus foliis ante florescentiam expressum ad siccitatem evaporavi balneo aqueo. Hunc in finem adhibui retortam apposito excipulo, et accepi omnem liquorem evaporatione emisum, qui colorem habebat albescentem, odorem specificum foliorum hyoscyami prodentem, saporem nullum, qui chartam, succo Heliotropii tinctam, leviter rubore inficiebat, praecipitatum nullum edens cum hydrochlorate calcis, album parvum cum acetate plumbi, cum aqua calcis aliquod praecipitatum leve, quae acido carbonico contento tribuenda sunt. Tinctura Gallarum praecipitatum effecit leve floccosum, non facile in aqua subsidens, quod alcohole non erat solubile, cu-

cujusque naturam non eruere potui. Ammonia nullum in illo liquore effecit praecipitatum. Hic liquor post hebdomades nonnullas erat odoris fatui vel mucidi et deposuerat floccos albos non magna quantitate, hi flocci collecti constituebant massam mucilaginosam, albicantem, saporis nullius, aqua, alcohole et acidis insolubilem; erat naturae organicae, caeterum diversa experimenta nil certi de hujus materiae natura docuerunt. — Odorem aquae tribuendum esse oleo cuidam aethereo credidi, quod ut compertum haberem, tria kilogrammata herbae recentis, odore maximo viroso praeditae, destillavi, addita parva aquae quantitate, auctoque celeriter igne. Cuticula apparuit minima et quidem tam parva, ut affirmare non auserim, oleum fuisse, sed aderat odor ille virosus fortissimus. Extractum, nunc in retorta residuum, erat viridi-fuscens, odoris dulcis, saporis salino-amari, aliquantum deliquescens; non tota massa aqua erat solubilis; solutio aquosa erat profunde fusca, saporis et odoris ejusdem ac extractum; erat acida, quod rubore chartae Heliotropii impositae patuit; acetas plumbi in eo effecit praecipitatum albicans, aliquantum griseum, copiosum; etiam tinctura gallarum; non vero sulphas ferri; potassa liquidâ liquori additâ, nil apparuit, sed majore quantitate solutionis sumpta, et cum illa fe-

posita, post aliquod tempus praecipitatum apparuit floccosum, parvum tamen, fuscescens; etiam parva observavi puncta crystallina; quae parietibus vasis adhaerebant. Ita mihi sufficiebant indicationes, ut in accuratiore examine pergere possem, nec alia reagentia adhibui; cum ex illis nunc jam adhibitis pauca aut forsan fallacia efficere potuissem; plane enim ignoramus actionem reagentium plurimorum mineralium, in diversas adhuc commixtas regni vegetabilis substantias. — Ut igitur de principiis proximis, quantum possit, scirem, acidum hocce, quod indicabatur charta Heliotropii, segregare conatus sum; hoc acetatis plumbi ope, quo scimus multa acida vegetabilia praecipitari, feci. Praecipitatum ita productum copiosum, griseum, a liquore limido flavo supernatante separavi; aquâ purâ abluï, hydrogenio sulphurato decomposui; liquorem citrinum; post sulphureti plumbi secessionem ebullire curavi; ad pellendum acidum hydro-sulphuricum adhaerens; liquorem habui citrinum, acidum, quem balneo aqueo ad siccitatem evaporavi; crystallâ orta alcohole ebulliente dissolvi, et evaporatione accepi crystallâ aciformia, maxime impura; hisce aquâ solutis, accepi evaporatione spontanea prismata rhomboidea satis alba; aëre haec non mutabatur; erant aquâ frigidâ et alcohole fervido non

autem aethere solubilia; solutio aquosa praecipitatum edidit album cum nitrate argenti, nitrate plumbi, hydrochlorate calcis, aquâ calcis, aquâ barytae; nullum vero cum ammoniâ, tincturâ gallarum, sulphate ferri aliisque. Decomposita est calore massa crystallina; etenim misa in ferrum rubro candescens primum fundebatur, dein fumum spargebat corporibus vegetabilibus combustis similem, dein carbonem relinquebat, cujus sapor nullam habebat aciditatem; Hoc acidum crystallinum, cum nullis aliis vegetabilibus acidis plane conveniens, non denominare potui. Basin, cui junctum suspicari poteram hoc acidum, et cum qua constituere supersal erat probabile, accipere conatus sum, addendo solutioni aquosae extracti rursus acetatem plumbi, separando praecipitatum a liquore citrino limido, quem hydrogenio sulphurato a nimio plumbo liberavi, evaporavi ad siccitatem et accepi massam crystallinam fuscam, spargentem odorem maxime foetidum. Erat haec deliquescent, alcohole affuso partim solubilis; ammonia solutioni aquosae addita, ortum est praecipitatum, tantum postero die conspicuum, fuscescens, floccosum, magis albicans factum temporis lapsu, solubile acidis praesertim fortioribus, erat aquâ et alcohole insolubile, e solutionibus praecipitabatur rursus potassâ et ammoniâ floccorum forma,

ma; oxalate ammoniacae ejus solutiones non turbabantur; ab omni materie organica colorante liberare id non potui; calore non decomponatur; nullus erat ejus sapor; videbatur magnetica. Alia hujus liquoris pars sibi relicta, crystallorum duas species edidit. Una erat cuborum forma, aliquantum etiam tetraëdram pyramidale, album, pellucidum saporis salini; haec aquâ soluta nitrate argenti praecipitatum ediderunt, aliis plerisque reagentibus nil ortum est, hoc forsan erat murias sodae. Alterum sal erat aciforme coloris fuscescentis; aderat minima quantitate; dotes habebat praecedenti similes et de ejus natura nil certi statuere potui. Potasae praecipitatum floccosum, de quo locutus sum p. 15. simile erat praecipitato floccoso, quod ammoniacae ope ex liquore praecedente accepi. Puncta tamen crystallina, quae observaveram, ulteriore indagatione digna videbantur; hunc in finem quantitatem majorem extracti aquâ dissolvi, solutioni filtratae potasam addidi, et seposui miscelam; post hebdomadem crystalli parva vasis parietibus affixa vidi; haec videbantur rhombi rectangulares, erat illis nec sapor nec odor, neque aquâ, nec alcohole, nec aethere erant solubiles, facile efflorescebant, solvebantur acido aceticô acidisque fortioribus sine effervescencia, color non mutabatur acido sulphurico maxime concentrato, et non nisi hujus acidi dilutione solvebantur;

potassa liquida in horum solutione in acido acetico praecipitatum effecit floccosum album, quod tempore non mutabatur, etiam praecipitabatur nitrate plumbi, et acetate plumbi, colore non mutabatur, nisi quod efflorescens album factum est. Ex his aliisque experimentis mihi patuit, id esse phosphas magnesia.

Extracti aquosi parte alcohole digesta, aucta temperatura, evaporatione accepi massam saporis fortis amaro-salini, quae, ad syrapi consistentiam evaporata et calefacta, odorem foetidum edebat. Massam aquâ dissolvi, quâ insolutae remanserunt partes resinosa; evaporata hac solutione aquosa, massam rursus alcohole ebulliente dissolvi, et accepi crystallas bene multas formae irregularis; his desumtis, siccatis et rursus aquâ solutis, accepi evaporatione spontanea cubos congregatos albos; erat hoc sal deliquescent, nitrate argenti praecipitatum edebat copiosum album, quod ammoniâ plane solvebatur, chlorureto platini praecipitatum flavum faciens, etiam acetate plumbi praecipitatum parvum, album, et tincturâ gallarum praecipitatum, flavum, non alcohole, sed acido quidem acetico solubile; nullum praecipitatum edidit cum hydrochlorate calcis, nitrate plumbi, carbonate potassae alcalino, nec cum ammoniâ liquidâ, aliisque; ex hisce conclusi, esse muriatem potassae.

Am-

Ammoniâ additâ liquori residuo ortum est praecipitatum fuscum, parvum, post diem tandem conspicuum, magnesiae materiei coloranti mixtae non disimile. Materies amara, fusca, alcohole et aqua solubilis, mihi visa fuit plane convenire cum materia extractiva amara, qualis Pfaffio describitur. (1)

Remanserat in filtro, post solutionem extracti aquosi in alcohole, materies fusca, satis magna quantitate, quae maxime aqua solubilis erat, sine sapore, odore aliquantum dulci, non deliquescentis, etiam caeteris proprietatibus erat similis materiei extractivae gummosae, quae Pfaffio describitur, (2) si saltem hae materiae extractivae inter principia jure nominantur. — Hacce materiâ extractivâ gummosâ remotâ, remansit materies sicca, grisea, aquâ et alcohole nulla temperatura solubilis, omnibus proprietatibus amyli, mixti cum albumine indurato, similis.

Tandem in folia expressa alcohol infudi, calide digessi, et massam calidam filtravi. Erat solutio profunde viridis; refrigeratione deposita est massa ceracea viridi-flava; solutioni alcoholicae evaporatae dein aquam addidi et materies

re-

(1) Cf. C. H. Pfaff, *Handbuch der Analyt. Chemie*, Altona, 1822. C. 2. p. 606.

(2) Cf. C. H. Pfaff, l. l. C. 2. p. 607.

resinosa viridis aquâ levior illi innatavit; filtro immisfa ad ficitatem non facile perducebatur, sed mansit balsamica; habebat nullum saporem, sed odorem manifestum peculiarem, fere omnibus foliis non aromaticis contusis proprium. Illam materiam resinam credidi, constituentem colorem foliorum viridum.

Ut salia detegerem, folia Hyoscyami ficcata in crucibulo combusti, cinerem fere album in aquam immisi, solutionem evaporavi et in hac inveni hydrochloratem potasfae et potasfam liberam. Quod in aqua insolubile in filtro remanerat, cum subcarbonate potasfae concoxi et filtro immisi, liquor filtratus continebat acidum phosphoricum et sulphuricum. Massa, nunc in filtro adhuc residua, acido hydrochlorico pro parte soluta, erat magnesia et calx, dum partem insolubilem filica constitueret.

Ex hac analysi igitur efficitur, herbae Hyoscyami inesse: acidum vegetabile, materiem extractivam gummosam, materiem extractivam amarâ, materiem ceraceam, materiem resinosam viridem, hydrochloratem potasfae, phosphatem magnesia, sulphatem calcis, potasfam, calcem, filicam. Vix opus est monitu, quantitates materia-
rum organicarum difficulter definiri posse; saepius enim aliquid aquae retinent, quod non facile ab illis removeri potest; saepius siccatione ad tem-
pe-

peraturam aquae ebullientis aliquid ipsius materiei deperditur. Dein potassa et calx liberae acidis certe fuerunt junctae; sed haec determinare non potui. Etiam illa, quae tam parva quantitate adsunt, minoris nobis sunt momenti, cum et saepe fortuita est eorum praesentia, et in medicamento parum efficiunt. Huic defectui analyseos meae certe facilius veniam dabit, quicumque chemiam experimentalem usu ipse suo cognovit.

Radicum Analysis. — Radices recentes, mense Junii collectas, eodem modo tractavi ac herbam. Aqua, destillatione accepta, easdem habuit doctes, exceptis sequentibus. Oriebatur, addita tinctura gallarum, praeter praecipitatum floccosum, etiam color lacte viridis, quem explicare non potui: etiam aqua, ex tribus kilogrammatibus destillatione accepta, nullum praebuit oleum, sed odorem fortissimum habebat.

Extractum radicum habebat colorem fusconigrum et non deliquescibat, sapor magis amarus erat quam salinus, Heliotropii chartam rubro colore tingebat, praecipitatum ciebat in illo acetate plumbi, ammoniac additione praecipitatum oriebatur fuscum floccosum, quod magnesia colorata mihi visum est, muriatem potassae in eo inveni, et caeterum omnes habebat doctes extracti foliorum; attamen non inveni ma-

te.

teriam resinofam viridem, sed fusco flavescen-
tem sine odore; aequae non inveni materiam
ceraceam. Materies gummosa extractiva majore
aderat quantitate, etiam odorem foetidum in so-
lutione alcoholica calefacta observavi, amyli
etiam aliquid inveni.

Radices, mense Septembris ad finem vergente
collectas, eodem modo tractavi. Accepi extrac-
tum flavum adpectu gelatinosum, non deliques-
cens, saporis fatui, chartam Heliotropii rubro co-
lore tingens, aquâ facile, alcohole difficilius
solubile. Tractavi hocce extractum alcohole ca-
lido, refrigeratione in vasis fundo apparuerunt
cristalla, prismata rhomboidea constituentia,
quae erant congregata. Horum solutio in aqua
erat nec acida, nec alcalina; acetate plumbi,
ammoniâ liquidâ, aquâ calcis, oxalate potasfae,
sulphate ferri, hydrochlorate platini, aliisque in
ea nullum praecipitatum ortum est; deutochlo-
rureto mercurii, post aliquot dies, praecipitatum
protochlorureti ortum est. Praeterca solutio-
nis sapor dulcis, odor nullus, immutabilitas ad
aërem, solubilitas multo major in aquâ quam
in alcohole, indicaverunt id esse saccharum;
materies gummoso-gelatinosa coloris flavescens
magna quantitate hic aderat, etiam amyllum
multum, muriatis potasfae et materiei extracti-
vae amarae parum; odor ille foetidus in so-
lu-

lutione alcoholica calefacta non observatus est. Ammonia in solutione alcoholicâ præcipitatum effecit fatis magnum, fuscum, floccosum, quod nec alcoholé nec aqua solvebatur; cujus solutio in acido hydrochlorico potassâ liquidâ decomponebatur, qua decompositione flocci copiosi, nondum tamen ab omni materie colorante liberati, oriebantur, dotibus caeteris id mihi rursus magnesia esse visum est.

Incineratas radices eodem modo ac folia traxi; muriatem potassae, potassamque liberam, phosphatem magnesia, sulphatem calcis nec non ferri indicia habui.

Radicibus, mense Junii collectis, inesse mihi visa sunt: acidum vegetabile, materies extractiva amara, materies resinosa flava, amyllum, hydrochloras potassae, phosphas magnesia, sulphas calcis, filica, potassa et ferrum.

Radicibus, mense Septembris collectis, inesse visa sunt: acidum vegetabile, materies gummoso-gelatinosa, amyllum, saccharum, materies resinosa flava, hydrochloras potassae, phosphas magnesia, sulphas calcis, filica.

Semenum Analysis.— Aqua destillatione accepta nullis dotibus erat conspicua.

Extractum paravi decoquendo semina; separavi oleum in decocti superficie praesens multum. Erat extractum fuscum, odoris rancidi
ole-

oleosi, saporis ejusdem fere ac extractum foliorum, non ita salini, magis vero amari, charitam Heliotropii rubram reddebat; caeteris dotibus ab extracto foliorum non multum differabat; aderat tamen materies extractiva amara majore, murias potasfae minore quantitate. Alcoholicâ solutione evaporatâ materies clara fusca aderat, cui addita ammonia praecipitatum effecit floccosum coloratum, magnesia impurae praecedentium simile. Albumen, amyllum et farinosa massa aderat, nec non aliquid resinae flavae e cortice feminum oriundae, etiam cerae minima quantitas.

Cineres continebant muriatem potasfae, phosphatem calcis et magnesia, nec non sulphatem calcis.

Inveni igitur in feminibus Hyoscyami nigri: acidum vegetabile, materiem extractivam gummosam, materiem extractivam amaram, amyllum, albumen, materiem farinosam, resinam flavam, oleum pingue, muriatem potasfae, phosphatem calcis et magnesia, sulphatem calcis, silicam.

Analysîs haec ad finem nunc perducta, non mihi illa producta omnia dedit, quae speraveram. Illa enim, quae hac de re scripta sunt, mihi dederant spem inveniendi principium narcoticum, quod omnes Hyoscyami vires contineret, quod esset alcali organicum; cum nunc hocce non invenerim, dicam breviter, quid
hac

hac de re scriptum viderim, ut sic de existencia probabili hujus materiei iudicium ferri possit.

Primus analysin instituens Pharmaceuticus Berolinensis Kirchhoff, principium activum quaesivit in acido hydrocyanico, quod tamen non invenit. (1)

Postea doctissimus Brandes feminum analysin instituit amplam, et detexit materiem alcalinam, omnem vim narcoticam Hyoscyami continentem, acido malico junctam, et sic sal constituentem, quod Malatem Hyoscyamii vocat, cujus Hyoscyamii aut Malatis Hyoscyamii dotes non describuntur. Corpora caeterum bene multa inveniuntur, et accurate describuntur. (2)

Alio loco praeparationis modus a doctissimo Brandes sequenti modo describitur. — Semina decoquantur cum aqua, tunc cum magnesia usta digerantur; residuum insolubile alcohole coquantur, et solutio alcoholica fervida filtretur, basis tunc refrigeratione, forma floccorum alborum vel crystallorum, non distinctorum, praecipitatur. (3)

Doc-

(1) *Berlinisches Jahrbuch für die Pharmacie.*

(2) *Neues Journal der Pharmacie für Aertzen, Apotheker und Chemiker, von D. Joh. Bartholomä Trommsdorff, C. 5. 1 St. Leipzig, 1821. p. 35 sqq.*

(3) *Berl. Jahrbuch für die Pharm. XXI. p. 280 Berl. 1820.*

Doctisf. Brandes in literis loquitur de crySTALLIFICATIONE salium ortorum e combinatione Hyoscyamii cum acido nitrico et sulphurico; dein dicit „alcaloidum istud magno calore vel incandescentiâ, cum carbonibus non decomponi et nil mutari; hocce alcaloidum accepit, addendo potasfam solutioni aquosae, quo praecipitatum est. Etiam alio sequenti modo hocce paravit. Extractum Hyoscyami alcohole extraxit; evaporavit solutionem, massam aquâ dissolvit, et ope acetatis plumbi, omne colorans praecipitavit; tunc plumbum nimium acido Hydrofulphurico demisit, et tandem liquori calefacto potasfam adjunxit, quo facto alcaloidum praecipitabatur, quod etiam calori resistebat. (1)

Non tantum doctissimus Brandes, sed etiam Doct. F. Runge hocce alcaloideum invenit. Vidit hicce, liquorem narcoticum amittere hanc vim additione alcali cujusdam caustici, et praecipitatum ortum hisce alcalibus, etiam non esse narcoticum. Ex hisce concludit, narcosin destrui hisce alcalibus causticis, et ad alcaloideum narcoticum separandum adhibuit hydratem magnesia, sequenti modo. Commiscuit sulphatis

(1) Cf. *Journal für Chemie und Physik*, herausgegeben von Dr. Schweigger und Dr. Meinelcke XXVIIIb. Neurenberg, 1820. p. 91.

tis magnesiae et potassae purae solutiones, ita ut sulphatis magnesiae adesfet major quantitas; tunc extractum aquosum huic compositioni commiscuit, et ad siccitatem evaporavit; residuum siccatum et ad pulverem redactum alcoholice ebulliente 42°. B. tractavit; accepit liquidum coloris flavi, clari, quod evaporatione spontanea massam crystallinam deposuit, quae leviter coeruleam reddidit chartam Heliotropii rubefactam, aquâ solvebatur, et pupillarum dilatationem produxit maximam: combinationes hujus materiei cum acido sulphurico, muriatico et nitrico, eosdem effectus in oculos habuerunt: proprietates hujus materiei non enunciantur. (1) Ad hanc baseos praeparationem adhibuit belladonae extractum, in experimentis tamen praecedentibus adhibuit et Hyoscyami et belladonae extractum, quae in omnibus sibi invicem similia fuerunt, igitur haec praeparatio etiam pro Hyoscyami extracto valebit.

Hisce addo, Cl. Doebereiner dicere, facile falli posse Pharmaceuticos, quaerentes basin alcalinam plantarum narcoticarum, praesertim in succo Hyoscyami, et Cicutae; ibi enim adesse phosphatem magnesiae, qui praecipitatur Ammoni-

(1) *Annal. de Chimie et de Physique par M. M. Gay Lussac et Arago*, T. XXVII. Par. 1814. p. 32 sqq.

niâ liquidâ e solutione extracti Hyoscyami et Cicutaë, et proprietates nonnullas alcalinas habet; (1) tum etiam: dicere Cl. Vauquelinum, sibi valde probabile videri, alcalia vegetabilia, multis foliaceis enunciata, nil aliud esse nisi combinationes materie organicæ cum alcali, aut salia cum baseos excessu; (2) et tandem Doctisf. Lecanu observasse, in parandis alcaloidibus facile falli posse chemicos, etiam tum si magnesiã adhibeant, quia parva carbonatis fœdæ quantitas fere semper magnesiæ juncta est, et eluendo non nisi difficulter ab ea separatur; quæque igitur vel per se, vel ammoniã formans cum corpore quodam azotato, characterem alcalinum corporibus non alcalinis dare posset. (3)

Si attendimus ad præcipitata, quæ potassâ et ammoniâ accepi e solutione extracti Hyoscyami, (4) tunc certe Hyoscyamii existentiã, aut saltem inventio, dubia videbitur. Hoc ut nunc plane confirmaretur, secutus sum accurate Hyoscyamii præparationem, uti a Cl. Brandes

(1) *Journal fur Chemie und Physic.* 1. 1. 94.

(2) Cf. *Journal de Pharm. et des Sciences accessoires* par M. Boullion la Grange etc. N°. 2. *Fevrier*, 1825. Paris, p. 24.

(3) Cf. *Journal de Pharm.* 1825. N°. 7. *Juillet* p. 351.

(4) Cf. hujus *Comment.* p. 19, 20 et 21.

des describitur, (1) et accepti materiem albescentem amaro salinam, facile alcohole calido non vero aqua solubilem, nec acidam, nec alcalinam, adpectu pinguem; puncta crySTALLINA post aliquod tempus in illa observavi, quae muriatem potasfae constituebant erantque aquâ solubilia; alia pars oleosa mihi visa est: multum igitur distat talis materies a corpore alcalino crySTALLINO.

Etiam methodum Doctisf. Rung e (2) secutus sum: accepti materiem fuscam, crySTALLIS parvis cubiformibus mixtam, perparum alcalinam. Materies fusca erat amarissima et narcotica, materiei extractivae amarae antea descriptae non dissimilis; crySTALLA saporis erant maxime salini, valde aquâ, minus alcohole solubilia, caeteris doctibus murias potasfae constituere hoc sal mihi visum est.

Has materias non esse Hyoscyamium purum, dictu non opus est, quod, si non purum elicatur, non ut Hyoscyamium agnosco: etenim facile materiei amarae, crySTALLIS mixtae, partes narcoticae multae adhaerere possunt, quod illud tantum demonstrat, Hyoscyami principia organica propiora constituentia, narcosin continere. —

Cae-

(1) Cf. hujus Comment. p. 28.

(2) Cf. pag. 28.

Caeterum ex ipsis dictis Cl. Brandes, id calore non mutari, patet, illum non invenisse alcaloidum organicum, sed saltem inorganicum: et quia inveni, crystalla, e solutione extracti, potassae ope praecipitata, esse phosphatem magnesiaë, etiam alcaloidum indicatum ab hoc parum differre posset: hunc subphosphatem magnesiaë e superphosphate magnesiaë solubili decompositione ortum credo, et hoc sal ammoniâ plane decomponi, et inde oriri defectum crystallorum, et majorem copiam praecipitati fuscii floccosi, vel magnesiaë impurae.

Male igitur in libro chemico invenitur, Hyoscyamium accipi praecipitatione decocti aquosi Hyoscyami nigri, potassae ope, id facile crystallifari, uti et salia sulphurica et nitrica eo producta. (1)

Doctisf. Brandes, forsan experimentorum et inventionis perscrutans fundamentum, aliud invenit alcaloideum vel Hyoscyamium. Divulgavit inventum suum hocce anno. Invenit nempe principium narcoticum, in omnibus fere narco-

ti-

(1) Cf. *Chimie organique appliquée à la Physiologie et Médecine, contenant l'Analyse des substances animales et végétales*, par Leopold Gmelin, Doct. en Med. à Heidelberg, traduit par Inrichen, Prof. de Phys. à Lucern, avec des notes par Virey, à Paris, 1824.

ticis indigenis, belladonna, Hyoscyamo, cicutâ, conio, stramonio, chelidonio, digitali, aconito, aliis. Pura haec materies facile aqua, alcohole et aethere, solvitur, odoris est maxime nauseosif, qui perit, si acido saturatur. Haec materies non libera in plantis adest, et parva quantitate. Praeparatio non indicatur, quia auctor, morbo nervoso afflictus, a faciendis experimentis desistere debuerat, (1)

Et sic rursus nobis difficultates et incerta spes supererant.

Quia odor talis ingratus nobis maxime observatus erat, in massa, residua post evaporationem lentam liquoris, accepti post praecipitationem acidi et materiarum gummosarum ope acetatis plumbi, iterum eandem viam ingressi fuimus, majore tamen extracti quantitate. Summus uncias sedecim extracti Hyoscyami venalis praeparati secundum Pharmacopoeam Belgicam; huic addito acetate plumbi, omnem materiem colorantem gummosam ut et acidum praecipitavi; liquorem limpidum residuum hydrogenio sulphurato ab omni plumbo liberavi; et lente evaporavi; sed nullus apparuit odor, nec etiam addita solutione diluta potassae liquidae; hoc forsan extracto tribuendum, quod (ut

(1) Hufeland, *Journal der prakt. Arzneyk.* Tom: 601. I. p. 134.

inter experimenta mihi patuit) magnam gummi tragacanthi quantitatem continebat.

Quamvis igitur nobis non contigerit prae-
parare basin narcoticam, tamen ejus existen-
tiam non negamus, et si quae in posteris ade-
rit occasio, huic operam dabimus, cum nunc
tempus, huic operi positum, esset elapsum.
Hucusque nil aliud possumus, quam illud prin-
cipium, quamvis impurum, ponere in materia
amara, accepta secundum methodum doctiss.
Runge, quae notabiles fatis, ut e sequentibus
patebit, habebat vires. Materiae amarae nar-
cosin tribuere etiam Vauquelinus ausus est,
quod patuit in foliorum nonnullorum analysi,
ab eo instituta. (1)

Et sic huic parti Chemicæ finem imponimus,
cujus difficultas pro desiderandis veniam impe-
tret.

EFFICACIA HUIUS PLANTAE VE- NENATAE IN CORPUS ANI- MALE.

Haec eruenda, tam ex historiis relatis apud
omnes fere, qui de Hyoscyamo nigro scripserunt,
quam

(1) Cf. Thenard, *Traité de Chimie*, T. III. Ed. 3^e
Paris 1821. p. 452.

quam ex experimentis in corpus animale institutis.

Experimenta. Cl. Störckius cani mediocri ingessit bolum granorum decem extracti hujus plantae, quod ipsum e succo expreso, leniter evaporato, paraverat. Nullam prorsus mutationem observavit; cucurrit alacriter canis, et oblata bono appetitu devoravit. — Tertio die eidem cani grana viginti data sunt, nec aliquid inde ortum est. Sexto die binas drachmas hujus extracti vi ingessit in ejusdem canis ventriculum. Meticulosus erat per aliquot minuta, dein vero bibit copiosam aquam, et carnes oblatas devoravit, post dimidiam horam languit, oculis apertis et pupilla maxime dilatata, eundo titubavit, impegit in obstacula, et fere nihil vidit; composuit se dein ad somnum. Anxius erat in somno, scrobiculum cordis saepius vi introrsum trahebatur. Post binas horas coepit vomere omnia ingesta, stando tremuit, eratque debilis; postquam ter vomuit, solvebatur quinque alvus; prodierunt faeces liquidae subfuscae, magna copia, et multum foetentes; oculi manserunt immobiles, et pupilla valde dilatata, visus fere deletus; dein iterum dormivit, spasmi circum scrobiculum cordis diminuebantur, et penitus cesarunt, somnus durabat per quatuor horas, non agitabatur. Post somnum

oculi naturales bene videntes, vires bonae, canis alacer sanus mansit. (1)

Ipse Cl. Störckius sumsit per octiduum quotidie matutino tempore jejuno ventriculo, granum unum; nulla symptomata observavit, alvus tantum liberior erat et appetitus longe major. (2)

Cl. M. P. Orfila multum hac in re fecit, experimentis quatuordecim in canibus, diversae magnitudinis institutis. Dedit radices et folia, diverso anni tempore; extractum alcoholicum, aquosum foliorum et radicum in stomachum introduxit, telae cellulosae imposuit, diversis locis corporis, et in venam jugularem introduxit, et invenit:

1°) Succum et decoctum radices Hyoscyami nigri, plena vegetatione parata, multo majorem effectum edere, quam si ineunte vere adhibeantur.

2°) Foliorum succum minorem habere vim.

3°) Extractum decoctione plantae siccatae, vel

(1) Cf. Ant. Störck, Libellus, quo demonstratur stramonium, Hyoscyamum, aconitum, non solum posseto exhiberi usu interno hominibus, verum et ea esse remedia in multis morbis valde salutifera Vindobonae 1762. p. 26, 27 sqq.

(2) Cf. Störck, Libellus l. l. p. 30, 31.

minus evolutae, paratum, minus efficax esse, quam id, quod evaporatione in balneo aqueo, succi expressi e recentibus plane evolutis plantis, accipitur.

4°) Extractum eodem fere agere modo, sive applicetur telae cellulosae, sive immittatur stomacho; minorem tamen requiri quantitatem ad mortem inferendum, quum venis injiciatur.

5°) Absorberi, circulatione circumvehi, in systema nervosum agere, modo non diverso ab alienatione mentis, sequente stupefactione.

6°) Ventriculi tunicas non eo inflammari.

Et ex comparatione historiarum cum suis experimentis concludit, eodem modo agere in homines ac in canes. (1) (2)

GME-

(1) Cf. *Toxicologie Générale, par M. P. Orfila*, Tom. II. p. 1. Paris, 1815. p. 153—165. Et traductio germanica: *mit Zusätzen und Anmerkungen von Dr. Sigism. Fr. Hermbstädt*, Tom. III. Berl. 1818. p. 177—188.

(2) Cl. Orfilae conclusionibus nil objiciendum habeo, nisi quod judicium fert de viribus foliorum et radicum, ex comparatione experimentorum institutorum, quod autem valde incertum esse debet, si (ut factum fuit) experimenta in canibus diversis instituuntur, qui canes ob diversam idio syncrasiam etiam diverse ab Hyoscy-

Gmelinus etiam refert multa symptomata, ex usu Hyoscyami orta, majore tamen numero, quam ut hic enumerentur. (1)

Hahnemannus multa et certe utilisima hac in re divulgavit, enumerans symptomata, ab Hyoscyamo, nigro in hominibus sanis producta, quae symptomata, saepe contraria et efficacissima, vehementem Hyoscyami vim denotant; videmus depressionem et incitationem, alvi obstructionem, et alvi fluxum, somnum altissimum et furorem dirisimum, sitim et hydrophobiam etc. quibus nervorum anomaliae et virium vitalium directio turbata indicatur, et probatur sic, variis causis accedentibus, omnis generis morbos oriri posse.

Experimenta a me in cane instituta sunt:

- 1°) Aquam, a tribus kilogrammatibus herbae Hyoscyami destillando acquisitam, maxime praeditam odore Hyoscyami specifico, dedit cani maxime sitienti; noluit bibere; quovis momento aquae visu attractus repellabatur ejus odore; dimidiam litri partem

tunc

cyamo affici debent; igitur major radicum vis venenata nondum hisce experimentis probata est.

(1) Cf. *Algem. Geschichte der Pflanzengifte entworfen von Joh. Fr. Gmelin, Neurenberg 1803. p. 439—445.*

tunc vi ingessi, sed effectus notabiles inde observare non potui.

2°) Cani parvo dedi extracti foliorum recentium, expressione et evaporatione lenta accepti, grammata duo. Somniculosus post dimidiam horae partem factus; appetitus minutus est; nulla excitationis phaenomena; corpus contractum; ad somnum se composuit, et elapsis quinque horis, sanus restitutus; dein faeces demisit nigros.

3°) Dedi eidem cani extracti ejusdem, alcoholice calidâ exhausti, grammata quatuor; somnolentia aliqua, post horam fere, apparuit, sed brevi post nulla amplius phaenomena visa sunt.

4°) Tunc dedi eidem cani grammata duo massae, acceptae evaporatione solutionis alcoholicae, ex extracto aquoso paratae, et aquâ nunc solutae. Post quartam horae partem somnolentus factus est, stare non nisi difficulter potuit, eratque quasi temulentus; caeterum multum dormivit et tremulimotus in posteriori corporis parte praesertim apparuerunt; post horas septem sanus restitutus.

Eodem modo egi cum extracto radicum, et actionem multo majorem esse inveni extracti radicum, mensè Junio collectarum; quam

extracti radicum carptarum mense Septembris ad finem vergente.

Seminis extractum quodammodo minorem effectum edere, quam foliorum et radicum, mihi iisdem experimentis visum est.

Etiam materiem amarissimam profunde fuscam, quam ex Hyoscyami foliorum extracto separaveram (1) aquâ solutam, dedi cani quantitate grammatum duorum aqua solutorum. — Post quinque fere minutas horae primas, vomuit spumam fuscam, continentem materiem illam amarâ introductam, quo vomitu igitur actio perdebatur. Iterum hujus materiei dedi cani grammata duo, ligavi os, et brevi post soporosus factus multum tremuit, praesertim abdomen multis contractionibus et expansionibus abnormalibus, statum spasticum manifestum reddidit; per totum diem somnolentus, nullum cibum assumere voluit, sed tremens et frigus, ignem quaesivit. Tandem extracti foliorum dedi cani grammata viginti, ligavi os; post fere decem minutas horae primas, maxime somnolentus factus, valde tremuit, dein convulsivo motu caput retrorsum trahebatur, nonnunquam ejulavit, stare non potuit, sed asiduo decubuit, et sic

(1) Cf. p. 31.

totam diem transegit; sequenti die faeces nec non vermes dimisit; sanatus iterum apparuit.

Dedi cani eidem uncias duas extracti aquosi, post duas horas conatus est vomere; alternatim convulsiones habuit, et sine motu decubuit; brevi post mortuus est.

Cadaveris dissectione inveni ventriculum versus cardiacam inflammatum, quod rubro fuscescente colore indicabatur; pulmones non mutatos, cordis ventriculos ambos sanguine repletos, magis tamen, ventriculum venosum; cerebri vasa sanguine non valde repleta: servavi ventriculum inflammationis indicia habentem.

Quae experimenta mea si aliquid efficiunt, plus tamen desiderandum relinquunt; sed difficultas, quae ab hisce experimentis physiologicis separari non potest, et quae tironi praesertim multum augetur, impedivit, quo minus plura et accuratiora instituerem.

Ex hisce concludo:

- 1°) Aquam distillatam vim aliquam habere venenatam, si saltem instinctui animali aliqua tribuenda est fides.
- 2°) Extractum foliorum, si non magna quantitate datur, nullum excitationis phaenomenon edere et vim habere magis laxantem quam obstruentem.
- 3°) Alcohole partes extracti Hyoscyami activas

vas

- vas plerumque solvi ; itaque extractum alcohole exhaustum non nisi parvos edere effectus ; extractum alcoholicum vero aquâ solutum multo efficacius esse.
- 4°) Radicum effectus fere eosdem esse ac foliorum.
- 5°) Radices, autumnali tempore carptas, multo minus efficaces esse, quam radices, media ætate carptas.
- 6°) Seminum effectus aliquantum minores esse.
- 7°) Materiem amaram, methodo Doct. Runge (1) acceptam, valde activam esse.
- 8°) Majori dosi, præter effectus depressiõnis, etiam excitationis observavi.
- 9°) Inflammationem ventriculi ex Hyoscyamo oriri posse.
- 10°) Hyoscyamo nigro non valde augeri sanguinis affluxum ad cerebrum. — Paralyfin equidem non observavi.

Historiæ. Præcipuæ sequentes referuntur. (2)

Causidicus quidam, sumtis drachmis duabus feminum contusorum loco anethi in colicis doloribus, statim insanire coepit, sed vomitorio intra semihorem convaluit. (3)

Ri-

(1) Cf. Hujus Comment. pag. 31.

(2) Joh. Murray, Apparatus Medicaminum, Vol. I. Gött. 1776. p. 444 sqq.

(3) Cf. Helmont, Ort. med. p. 306.

Rixosa deliria nata sunt ex vaporibus, effodiendo radicem sparsis.

A minori dosi granorum viginti quinque, studiosus aliquis, feminibus caeteroquin ad somnum conciliandum aduetus, insignem lassitudinem, tormina, convulsiones, stuporem, pulsum exiguum, sensilitatem abolitam perpesus est, sensim tamen vomitoriis, purgantibus, venaesectione, servatus est, in sudorem sponte incidens. (1)

Non mitiores ex comesta radice effectus obtinuerunt.

Omnes cujusdam caenobii monachi, ex coctis praee errore radicibus cum radice cichorei, post ardorem oris et faucium molestissimum, dementiae correpti sunt; in uno, visus debilitatus insigniter, ut perspicillis postea illi opus esset. (2)

Etiam novem variae aetatis et utriusque sexus homines, inter quos femina gravida, radices loco pastinacae in juscule comederant, unde quidam loquelae orbat, omnes convulsionibus et distortionibus oris et membrorum, risu Sardonio, furoreque dirissimo correpti, et, postquam remediis resipuerant, primum visu duplicato laborarunt, dein

(1) Cf. *Essays et Obs. Phys. et Litt.* Vol. II. p. 243.

(2) Cf. Reyserus in *Wepf. hist. cicuta aquat.* pag. 230.

dein quaelibet objecta colore scarlatino tincta sibi repraesentarunt.; sanati integre tamen. (1)

Ex usu radicum etiam aliquot rustici perierunt. (2)

Nuperrime duae radices crudae, comestae pro pastinaca a servo, crearunt illi ardorem ventriculi, sitim intolerabilem, pervigilia, insaniam et visus imminutionem, quae ipsa quidem mitigavit aceti potus. Sed postero die copia macularum et vesicularum gangraenosarum, in corpore erupit; auxilium tandem ferente natura benefica diarrhoeâ profusâ. (3)

Folia pariter deleteria esse, docuit historia septem hominum, qui in juscule ea coxerunt. Insania tamen cum reliquis malis, in quibusdam vomitione et diluentibus cum oleo, in aliis profusis sudoribus et largo lotii profluvio, devicta.

Inter magis insueta symptomata recensenda tumor et rigiditas manuum in femina. (4)

Delirium ferox ortum est ex enemate, quod Hyoscyami folia continuit. (5)

In urbe Carlstadt, anno 1682. faber quidam fer-

(1) Potovillat, in Phil. Transf. Vol. XL. p. 456.

(2) Simon Paulli, Quadr. p. 384. ed. Fickil.

(3) Blom, *Koninkl. Vetensch acad Handl.* 1774. p. 52.

(4) Phil., Transf. Vol. LXVII. p. 194.

(5) Grunwald, in *Ephem. Nat. Cur.* Dec. III. A. 9, 10. App. p. 179. fqq.

ferrarius, nomine Benedicti, cum conjugē et liberis, fraude alterius, comedit radices Hyoscyami nigri; paulo post omnes furere inceperunt, gestusque varios ridiculos non minus quam horrendos exhibuerunt, linguis labiisque aridis, faucibus asperis, siti immodica et febre, donec somnus altior stertorosus opprimeret, tandem longa quiete sani restituti. (1)

Succi libra una, per alvum injecta, hominem omni sensu privavit. (2)

Hallerus tradit, se meminisse sodalem Simonium, cum Lugdunum Batavorum ad scholam Boerhavi, anno 1727 ventitaret, sine noxis devorasse Aconitae, Apocynae et Belladonnae baccas, ab Hyoscyami vero femine victum nimiae curiositatis poenas dedisse, atque mente alienatum alteroque latere resolutum tamen a praeceptore servatum fuisse.

In lotionē adhibitus deliria fecit.

Narrat Boerhavius, se temulentum factum, parando emplastrum Hyoscyami.

Dicit Hallerus, anserculos Hyoscyamo occidi; cani robusto radice decoctum non nocuisse, neque vaccis porcivae; in cadaveribus hominum, ab Hyoscyamo enectorum, vasa meningum tumida et

(1) Cf. Joh. Lindestolpii Liber de venenis. Franco. et Lips. 1739. p. 559—560.

(2) La Serre, l. c. dec. 2. Obs. 28 ann. 6 p. 168.

in ventriculo maculas nigras repertas fuisse. Dicit ille, hanc plantam suae classis (nempe Solanacearum) maximas possidere vires, et, magis quam reliquas, mortem afferre. (1) Ab aliis contrarium affirmatur. (2)

Auriga, postquam ederat folia Hyoscyami nigri, post aliquod tempus, capite cobnubilato, visum habuit turbulentum. Frigus et rigiditas talis erat illius brachiis et cruribus, ut vix stare posset et brevi post incidit in magnam virium dispendium, sanatus emeticis et lacte. (3) Hyoscyami feminis quidam vir sumsit tribus diebus novem doses, quarum quaeque erat ponderis duorum scrupulorum. Primum symptoma erat capitis dolor et gravitas continua, vexabatur infomniis, convulsionibus tum brachia tum crura tum totum corpus occupabant, appetitus deletus erat, vires diminuebantur, quod ita remissionibus nonnullis per quinque hebdomades duravit, dein maniam et convulsionibus corripiebatur. Medicus causam ignorans venaesectiones, emetica et purgantia administravit; non diminuebantur accessus, choreae Sancti Viti species apparuit.

(1) Cf. Haller, l. l. p. 253.

(2) Cf. *Algem. Botan. Bibl. des 19ten Jahrh. Erlang.* 1802. p. 259.

(3) Cf. *Journal de Med.* anno 1756. Vol. 4. p. 113.

Causâ tandem medico cognitâ, acida præscripta sunt et vesicatoria; accessus perduraverunt plus quam octo dies, in sensuum abolitione completa jacebat aegrotus, febris accessus habebat vehementes cum magnâ sudoris profusione, ita ut vitæ spes amitteretur; tamen novis purgationibus multum feminis evacuebatur, et levamen acidis medicamentis afferebatur. Tandem sanatus est. (1)

Militès Baudouin et Laudet comederunt, horâ nonâ matutinâ, furculos parvos Hyoscyami nigri, coctos in oleo olivarum. Statim terra sub pedibus recedere videbatur, ad spectus eorum stupidus fiebat, lingua paralytica, et membra rigida. Choquet medicus illos invenit hora pomeridiana secunda; oculi erant concavi pupilla maxime dilalata, ad spectus fixus et stupidus, respiratio difficilis, pulsus parvus intermittens. Aderat aphonia, trismus, risus Sardonius, sensus abolitio, intellectus vitiatus, quæ, somnolentiæ juncta, faciébant illos typhomanos. Extremitates frigidae, membra abdominalia paralytica, membra thoracica agitata motibus convulsivis, quibus et carphologia acce-

(1) Cf. *Uitgezochte verhandelingen*, 8ste Deel, Amsterd. 1763. ibi p. 557. *De schadelijke uitwerkingen van het zand van Bilsenkruid, door den Heer Planchon.*

cedebat. Vomitoriis et clysmatibus purgantibus sanati sunt tandem. (1)

Homines dormientes in cubiculo, ubi sparsae erant radices Hyoscyami nigri ad pellendos mures, correpti sunt stupore, cephalalgia; unus illorum vomuit, habuitque haemorrhagiam narium copiosam. Eodem libro (2) invenitur historia vetulae, quae, doloribus habitualibus vexata, applicabat parti dolorosae Hyoscyamum nigrum, facculis tribus immisum; hi post breve tempus defumebantur, ponebantur in decoctum Hyoscyami calidum, et tunc denuo applicabantur. Femina haec aliquantis per delirabat, sed duae ancillae, quae mutare illos saccos calidos continuo debebant, verbis et verberibus se invicem obruebant et plane delirabant. Apud Pharmacopolam Dresdae, duo juvenes se se verberibus ad mortem usque obruerunt, fumo seminum Hyoscyami ustorum per laboratorium sparso; unus horum, cum non bene sanitatis curam gerebat, per totam vitam variis temporis intervallis deliravit.

Hactenus historiae, quae notatu dignae mihi visae sunt.

Ex

(1) Cf. Orfila, Toxicologie Generale l. l. T. III. p. 187.

(2) *Dict. des sciences med.* l. l. p. 559.

Ex omnibus, tum experimentis, tum historiis relatis, patet, in homines eodem fere modo ac in canes agere *Hyoscyamum nigrum*; credo tamen, hominibus plerisque minorem dosin requiri, quam animalibus ejusdem et majoris magnitudinis, ut idem effectus obtineatur. Quod dicitur de animalibus *Hyoscyamum* sine noxa ferentibus, tribuendum est forsan, vel organismo fortiori horum animalium, vel vomitui, vel alvi dejectionibus, quibus emissus fuerit; caeterum omnia animalia non simili modo *Hyoscyamo* affici, si dosis ratione ipsorum organismi illis exhibeatur, inter alia probat insectum, quod *Hyoscyamo nigro* nutritur, *Cimex Hyoscyami* dictum. (1)

Videtur *Hyoscyamus niger* hujus plantarum generis esse maxime venenatus, uti etiam a veteribus describitur. Galenus, ob vehementem *Hyoscyami nigri* vim venenatam, *Hyoscyamum album* praetulit. Forsan etiam vis venenata *Hyoscyami nigri* major erit in regionibus calidioribus, quam in nostris, quod cum multis plantis venenatis obtinere scimus. Certum est, *Hyoscyamum* in nostris regionibus aquosis non tam esse venenatum, quam in Germania sicciori et calidiori.

His-

(1) Cf. Gmelin, l. l.

Hisce addendam puto methodum, qua effectus venenati optime eluduntur. Sequenti modo igitur agendum : 1°) Vomitus ciendus; 2°) Venaesectio, jugularis praesertim, adhibenda; 3°) Potus aciduli; 4°) infusio coffeae; 5°) Clysmata camphorata. Si venenum non amplius in ventriculo est, sed jam in intestino crasso, clysmata purgantia sunt adhibenda.

Hanc curandi methodum optimam esse, suis experimentis probavit Cl. Orfila. Acida vegetabilia, infusionem coffeae, chlorium, aquam camphoratum omnia nociva esse, idem probavit, nisi venenum vomitu vel clysmatibus purgantibus expulsum est; quia illa venenum non in ventriculo destruunt, potius vero ejus solutionem promovent, et effectus reddunt peiores. Expulso tamen veneno et venaesectioe adhibita, juvant ut symptomata minuantur, morsque praecaveatur. (1)

Tandem ex dictis conclusio de Hyoscyami viribus facienda erit. Ex hisce igitur patet, Hyoscyamum nigrum jure poni inter narcotica fricte dicta, quod fere non excitat, sed directe sedat, quod sedando non primis viis paralyfin inducit, prouti fit opio, quod igitur, minus corporis vires destruit, quam opium, bel-

la-

(1) Cf. P. Orfila l. l. p. 203 et 229.

ladonna etc. 1°) Cum digestio (virium magnus fons) servetur. 2°) Cum vires excitatione praeternaturali non diminuantur. — Quantitate igitur ita disposita, ut vis sedativa sit aequalis, opio aliisque narcoticis turbae multo majores excitabuntur in corpore humano, quam Hyoscyamo nigro, quod certe multis in casibus momenti est. (1)

U S Ū S M E D I C U S.

Ut quodam ordine progrediamur, *primum* dicere velim de modo, quo Hyoscyamus niger agat in corpus humanum; *tum* de usu, primum ratiocinio explorato, dein observationibus probato; *tandem*, de formis diversis, quibus datur, earumque dijudicatione et de dosi.

1. *Modus, quo Hyoscyamus niger agat in corpus humanum.*

Propior agendi modus certe non est, uti Cl. Lindestolpe monet, inducendo amentiam
par-

(1) Non obijciat quis, ortas esse Hyoscyami usu obstructions, congestiones, inflammationes et deliria; tunc enim quaerimus, quale malum non oriri possit, si in corpore antea sano nervorum actio plane abnormis facta est, usu narcotici immodico?

particulis suis acribus nonnihil et pungentibus ; (1) quae explicatio nimis mechanica videtur.

Bertele, *Hyoscyamum constitutum*' dicens e multa materie narcotica, parva materiae acris quantitate involutae in quadam mucilaginis specie, (2) ab illarum materierum quantitate diversa deducens agendi modum, meliorem certe et veritati magis consentaneam sententiam statuisse videtur.

Magis tamen veritati accedere mihi videtur id, quod ex ipsa plantae analysi deducitur nempe :

Vim sedantem tribuendam esse principio narcotico. (Sive fit illud amarum quod accepimus, sive aliud.)

Vim tonicam, aliquantum laxantem, muriati potasae, magna quantitate in ea praesenti, tribuendam credimus.

Si sequi vellemus illos, qui dividant actionem medicamentorum (et forsan jure) in directam et indirectam, (3) actionem sedantem vocaremus prima-

(1) Cf. Joh. Lindestolpe, l. l. p. 561.

(2) Bertele, *Handb. der Dynam. Arzneimittellehre. Landshut*, 1805. p. 428.

(3) Cf. *Journal v. Hufeland*, B. 2. St. 3. bl. 435. ibi: *Versuch über ein neues Princip zur Auffindung der Heil-*

mariam sive directam ; indirectam vero seu secundariam actionem diceremus promoventem excretiones et secretiones , qua ejus vis tonica et laxans comprehenditur.

Actionis modum remotiorem pluribus Philosophis multum operis dedisse , patet e diversis theoriis , quae forsan majori jure conjecturae vocarentur.

Richteri opinio ponit , mutationem oriri in mixtione irritabilitatis cum sensili fluido , (1) quorum aequilibrio sanitatem constitui credit , quod aequilibrium , cum in spasmodicis morbis semper sit destructum , aucta sensilitate , ita Hyoscyamo mutatur , ut sensilitas deprimatur , et inde restituatur aequilibrium. Richteri etiam conjectura est , an forsan in cerebro producerent narcotica mixtionis mutationes leves , quibus oriatur illa , quae saepe observatur , stupiditas , remanens ex abusu narcoticorum , praesertim apud infantes. (2)

Theoria illa , qua supponunt , sensilitatem auctam

Heilkräfte der Arznei-Substanzen, nebst einige Blicke auf die bisherigen, von Hahnemann, etiam Hahnemann, fragmenta de viribus med. P. I. p. 4. Einl.

(1) Cf. Richter, *Die specielle Therapie*, Berl. 1822, B. VII. p. 190.

(2) Cf. Richter, l. l. p. 193.

tam esse statum hyperoxydatum, illumque curari narcoticis antispasmodicis, quia (cum haec hydrogenii majorem quantitatem habeant) decompositio adeset, qua hydrogenio cum nimia oxygenii quantitate aquam formante, status fanus defoxydatione rediret, non admittenda vel nullius momenti videtur. „Non excogitandum sed inveniendum, quid natura ferat et faciat.”

Alia adest opinio, cui praesertim favet W. H. Bloemröder. (1) Convenientiam iste inter magnetismi animalis actionem et narcoticorum tantam invenit, ut horum eandem supponat actionem. Videtur magnetismo augeri sensus internus, externus vero diminui, quod et saepe narcoticorum actione fieri dicit; dolores magnetismo sedantur, etiam narcoticis; actio narcoticorum phantasiam auget, delirium gratum, ideas jucundissimas efficit, idem in somno magnetico saepe observatur. Addit: facultates intellectuales Hyoscyamo eriguntur, ita ut praedominentur, et deprimant vim vegetativam et anima-

(1) Cf. *Onderzoek over den Hyoscyamus niger*, door W. H. Bloemröder, *Med. Doct. te Amsterdam*, in *Bijdr. tot Theor. en Pract. Geneesk. door het Genootschap Arti Salutiferae. Amst. 1813. p. 62—64.*

malem, quod idem in somnambulatore adest, et tam narcoticis quam magnetismo producitur.

Alia adhuc theoria, praecedentibus non certior, construi potest. Cum nervi aliquod liquidum albicans ducere videantur, et cum compressione nervorum dolor imminui possit, imo ipse epilepsiae accessus, (1) certe conjectura oriri potest, an haec doloris imminutio oriri posset stagnatione liquidi nervei, et ex eadem causa forsitan effectus a narcoticis editus explicari posset, nempe ex diminutione motus liquidi nervei. Sed, ne hypothesibus abducamur, hic sistendum esse credo.

2. *Usus, primum ratiocinio exploratus, dein observationibus probatus.*

Liceat, cum Sprengelio, (2) morbos dividere, in morbos systematis reproductivi, irritabilitatis et sensilitatis, eo tamen sensu, ut supponamus, quamvis haec tria semper simul affici soleant in omnibus morbis, tamen unum horum praecipue vi morbi a norma deflecti.

In omnibus igitur morbis primum videndum, quidnam horum trium systematum praecipue affec-

(1) Cf. Hufeland, *System der Pract. Heilk.* B. I. *Therap. general.* 1800. p. 349.

(2) Cf. Curt. Sprengel, *Inst. Therapiae generalis*, Lips. 1816. p. 63-71.

fectum fit, quo modo reliqua momenta eo sint mutata, et quae tunc sint regenda, inque viam reducenda.

a. In morbis functionis reproductivae, 1°) restituendi sunt partium affectarum positus, cohaerentia et continuitas. 2°) Vis sensiferae abnormitates, et inaequalis distributio sunt corrigendae. 3°) Humorū indoles est emendanda, peregrina sunt amovenda.

Hyoscyamus, cum sit sedans, in hisce optime convenit, cum inserviat ad corrigendas vis sensiferae abnormitates inaequalemque distributionem.

Idem prae aliis narcoticis sumendum, quia fordes in primis viis praesentes, eo non retinentur; quia vi sua tonica digestionem favet, quo sensu, in humorum indole emendanda et peregrinis amovendis, (N°. 3.) utilis est; tandem, quia congestiones non facit notabiles.

b. In morbis irritabilitatis vel vis muscularis, in quibus cum peccat vis contractiones alternans et expansiones, 1°) Motus sanguinis est regendus; 2°) Nutritio regenda, secretio idonea facienda; 3°) Peregrina omnia nociva amovenda vel modificanda; 4°) Restituendum aequilibrium inter sensilitatem et irritabilitatem.

Motus sanguinis melius Hyoscyamo nigro, quam multis aliis narcoticis excitantibus, moderatur, quia nimirum non excitat neque congestiones facit.

In regenda nutritione, Hyoscyamus melior est, quam alia multa narcotica, ob vim tonicam jam expositam, quae aliis narcoticis deest; dein in restituendo aequilibrio inter sensilitatem et irritabilitatem, Hyoscyamus remedium constituit specificum; ideo prae aliis hic indicatus est, carens aliorum proprietatibus nocivis.

c.) In morbis sensilitatis vel vis nerveae: 1°) Inquisitio instituenda, an irritabilitatis auctae vel imminutae causa oriatur vi sensifera abnormali. 2°) Distributio vis sensiferae aequalis facienda. 3°) Ratio inter systema sensiferum et sensum organicum restituenda. 4°) Reproductio regenda, moderatione motus humorum. 5°) Mens prudenter dirigenda.

Rursus, praesertim in facienda distributione aequali vis sensiferae, in restituendo aequilibrio sensilitatis et irritabilitatis, Hyoscyamus favet, quo peracto nutritio per se ad normam redibit, eliminatis sordibus, si adfuerint, quod aliis narcoticis obstruentibus prohiberetur. Haec enim in plurimis casibus contraindicantur, quia nimis digestionem debilitant, et proinde toti curationis methodo nocent; praeterea saepius multum turbant antequam sedant; nocere etiam tali modo facile possunt. — Haec generalia.

In practica medicina, nec divisio, nec regulae
prae-

præcedentes sufficiunt; quin et hoc sensu non magnæ sunt utilitatis, sed egregie inservire videntur ad ideam universalem paucis exhibendam.

Ut propius et magis specialiter rem consideremus, videamus de illis, in quibus vires vitales mutandæ sunt, et quidem ubi æquilibrium inter vim sensiferam et irritabilem est restituendum, idque sedantibus stricte dictis, ab aliis, quæ roborando, evacuando, resolvendo, incitando, humectando, sedant, diversis.

Vis sensiferæ intentio vel nimia auctio probatur doloribus et spasms; horum causa et effectus propiores vel remotiores sunt nutritio depravata, emaciatio et mors lenta; vel omnium functionum perturbatio et mors subita; vel mentalium tantum functionum aberratio, perversus agendi modus, unde delirium, quod corpori plus vel minus nocebit, cum sæpe ceterum vegetatio corporis sit illæsa. — Erigendum igitur est momentum irritabile; deprimendum sensibile momentum; restituendum æquilibrium.

Somnum optime huic inservire, experientia docuit; digestionem bonam huic mederi, etiam notum; cum hisce, consumenda consumantur, restituenda restituantur; igitur tale sedans optimum esse debet, quod utrisque maxime favet. Probatum est, vires Hyoscyami esse placide sedantes, somnum allicientes satis quietum;

tum ; etiam probatum, digestionem iis non minui, potius incitari, eas augere excretiones et secretiones, et ideo plane convenire : et, quia Hyoscyamus jungit remedium sedans, et remedium tonicum, illum magni aestimandum credo, uti hoc nimirum in morbo hysterico aliisque affinis requiritur, ubi tunc causalis curatio esse potest. Ad sedandum etiam Hyoscyamo opus est, quum inflammationes sthenicae activae adsunt, quibus excitatio quaedam multum nocet, ac proinde directe sedandum est; itaque solus Hyoscyamus indicatur. Dein, in morbi inflammatorii primo stadio, antequam inflammatio passiva facta fuit, antequam concretiones polyposae ortae fuerunt. Etiam specialiter praefendus, cum non tantam defatigationem relinquat, quantam alia narcotica, quia ejus actio est mitior; quam ob causam ejus usus apud infantes et debiles, aliis narcoticis est praefendus, dum in corporibus tenerioribus digestio ab illo non turbatur. Tandem ejus usus indicatur, ubi dolores adsunt tam atroces, ut functiones turbentur, secretiones et excretiones impediuntur vel abnormes reddantur; tunc praesertim dolores et spasmi sunt sedandi, si organis nobilioribus periculum inferunt, si vires infringunt, si metus existit ne alii morbi eos excipiant, si morbi natura nos plane latet, vel insuperabilis est, quibus in casibus,

bus, quamvis curatio plerumque sit symptomatica, tamen in nonnullis etiam causalis esse potest, si nempe sedatione incitamenta amoveantur, fibrae roborentur, stases abdominales resolvantur, impetus humorum cohibeantur. In deliriis, in epilepsia, talibusque mentis et corporis perversis agendi modis, qui in obstructionibus variorum in variis corporis locis, in vi sensifera et irritabili male modificata, existere debent, multum expectari potest, et jure, a medicamento, quod cum vi anodyna, sedante, jungit vim resolventem, tonicam.

Sed medicamentum, eximiis et magnis viribus praeditum, si in vehementibus morbis adhibeatur, oportet omnino medicum esse sui muneris conscium, ingenio claro et firmo observante, non timente, nec tamen audacia aut temeritate illa praeditum, quae ignorantiam comitari solet; qui bono ratiocinio comparet experimenta bona; medicamentum morbis et aegrotantibus accomodet, non vero morbos et aegrotantes medicamento; tamdiu dosin augeat, donec effectus viderit; tum etiam, morborum causis cognitis, hisce obtemperet, in medicamento praescriptione. Idonea igitur administratione Hyoscyamum prodesse debere, illis in morbis in genere, ubi peccat sensilitas aucta, in deliriis, morbisque epilepticis, ex dictis praecedentibus.

dentibus patet, tunc nempe, quum causa morbi non est in organismi parte destructa, vel male conformata.

Hoc tamen, ut non tantum ratiocinio, sed et experienciâ certiore demonstraretur, hisce addo praecipuos casus, quibus patuit, Hyoscyamum profuisse. Incipiam enarrare antiquiores, ut ordo adsit, cui simul historica quaedam utilitas inesse potest.

Hippocrates, in febre quartana, utebatur femine, post purgationes necessarias, (1) nec non in sanguinis sputo, post venae sectionem.

Volunt, Serapionem et Heraclidem id jam interne dedisse, nec non Asclepiadem. (2)

Ab insula Creta Romam delatus ibi, cum Atropae Mandragorae succo, commendabatur ut anodynum. (3)

Cum sudorificis in venenationibus a veteribus interne dabatur. (4)

Celsus aquam Hyoscyamo coctam in mania adhibebat. (5)

Ga.

(1) Cf. Hippocr. *Opera omnia*, Foëssii, Genev. 1657. p. 474.

(2) Cf. W. H. Bloemröder, l. l. p. 33.

(3) Cf. C. F. Ruttý, *Mat. Med.* p. 240.

(4) Cf. J. G. Eckhardt, *Disf. de Hyosc.* Jen. 1715. p. 36 et J. H. Stoker de Neuforn, *Disf. de Hyosc. nigr. virtute med.* 1797.

(5) Cf. Celsus, *de Med.* Lib. 3. c. 18. Lib. 2. cap. 25.

Galenus, ut jam vidimus, album magis quam nigrum commendabat, dicens nigrum nimis venenatum esse. (1)

Bauhinus refert, plantam ficcataam rusticis adhiberi, ut manuum tumores et inflammationes frigore ortas dimitterent. (2)

Tourquet de Mayerne illum in epilepsia adhibebat. Rhenard, in renum morbis. Lentin, in febribus nervosis. Gesner et Arneinan, in tetano, hysteria aliisque nervorum morbis. (3)

Antonius Störck, Medicus Germanicus, anno 1762 edidit libellum, in quo demonstravit, Hyoscyamum non tantum tuto exhiberi posse hominibus, usu interno, sed et multis morbis remedium esse utilissimum. (4) Quod tredecim experimentis accuratissime descriptis, cum morborum et curationis expositione, probavit, quod tamen multis nimium visum est Medicis, quos inter praesertim Joh. Ernestus Greding, qui, observationibus quadraginta editis, minorem Hyoscyami virtutem, praesertim in mania et epilepsia, probare conatus est. (5)

Cul-

(1) Cf. Galenus, l. l.

(2) Cf. I. Bauhinus, l. l.

(3) Cf. W. H. Bloemröder, l. l. p. 48.

(4) Cf. A. Störck, *Libell. de Hyosc. nigr.* p. 27-69.

(5) Cf. *Adversaria Medico pract.* a D. C. Gottl.

Cullenus etiam Hyoscyamo non magnam tribuit utilitatem. (1) Alii Störckio sese junxerunt, praesertim Collinus. (2) Difficile certe, inter tantos viros litem componere; magis accuratae Störckii descriptiones, minus accuratae Gredingii descriptiones, efficiunt, ut major Störckio tribuenda videatur fides. Praestantiam etiam majorem Störckii dictis adjicit Voltelenus, (3) dicens, Gredingii effectus minus felices tribuendos esse refractariis forte et insanabilibus causis morborum, in quibus adhibebatur, vel nimis magnae remedii heroïci copiae intemperantius adhibitae; cujus auctoritate liceat Störckii dicta praeferre, et effectus minus salutes, nonnunquam observatos, tribuere adhibendi methodo, non vero medicamento. Ceterum Gredingii experimenta probant Hyoscyami vim resolventem, attenuantem et aperientem.

Etiam Doct. N. v. d. Eem et L. v. Lecuwen (4)
non

Ludwig, Vol. I. P. 1. Lips. 1765, p. 71. de Hyosc. virib. praef. in Melanch. et Epileps. ad p. 118.

(1) Cf. *Treatise of the Mat. Med.* by Will. Cullen, Med. Doct. Vol. II. Edinb. 1789, C. 6. p. 273.

(2) Cf. Collini *Obs. de Morb. acut. et chron.* p. 2.

(3) Cf. F. J. Voltelen, *Pharmacologia Univ.* Part. 3. Lugd. Bat. 1820. p. 130.

(4) Cf. *Handelingen van het Geneesk. Genootsch. Serv. Civibus*, X Deel, over de Vergiften, 1785. bl. 177.

non consentiunt Gredingio, spernenti Hyoscyamum: laudant Hyoscyamum in omnibus morbis nervosis. Whyttio assentiuntur, ad curandam digestionem et dolorem intestinorum, Hyoscyamum commendanti. (1) Hyoscyamum tunc praesertim adhibent, si indicantur antispasmodica cum resolventibus vel laxantibus. Affirmant tandem, Hyoscyamum praesertim, in morbis nervorum convulsivis, prodesse, qui nondum sunt inveterati; observant, Störckii casus enumeratos plerumque esse recentes, unde ejus bonus successus partim repetendus videtur.

Nuperrime et Doct. Egeling, Medicus Harlemensis, parvi aestimavit Hyoscyami vires; in diario enim Belgico, (2) leguntur ejus observationes, de Hyoscyami effectu vario et incerto. Saepe illi effectum optimum sedantem antispasmodicum edidit, saepe tamen incommoda multa attulit, dolorem et tumorem faucium, capitis dolorem et oculorum caliginem. (offuscationem) Dosis erat a gr. decem ad drachmam unam et ultra; quantitas minor quam decem grana nullum edidit effectum; saepe nil effecit majore dosi, imo semel, ad drachmam unam et ultra administratus, sine effectu man-

(1) *Over de zenuwziekten, vertaald door Bicker*, bl. 244.

(2) Hippocrates, *Magazijn enz.* VI. Deel, 3 Stuk, p. 178 seqq.

inansit. Ex observatis bene multis, per biennium coilectis, concludit auctor, Hyoscyamum non laudandum esse ob ejus actionem tam incertam, et ita sententiae Störckii calculum non adjicit.

De quibus observationibus lector judicium ef-ferre vix potest, ignoratis aegrotantium morbum et constitutionem; melius observata Störckii sunt notata. Neque mirandum nobis videtur, Hyoscyamum probabiliter in variis terris, in vicina Harlemi cultum, in locis nempe siccis et humidis, elevatis et depressis, dein quoque a variis Pharmaceuticis paratum, administratum a discipulis junioribus, saepe imperitis, etiam varium et incertum edidisse eventum. Magis mirandum nobis videtur, medicos velle, Hyoscyamum in Hollandiae paludibus cultum, iisdem viribus pollere, quibus gaudet crescens in Germaniae montibus. Fere omnia caetera medicamenta activa a nobis petuntur e regionibus, ubi vires eorum esse constantes et majores patuit, sed Hyoscyamus fere a quovis in suo horto colitur, et tamen in isto eadem vires desiderantur. Ex quibus concludimus, haec observata non multum in Hyoscyami detrimentum probare.

Apud Voltelenum invenitur, Hyoscyamum multum profuisse in colica spasmodica et Saturnina, in tussi quoque et asthma-

te, quibus addit auctor, *Hyoscyamum nigrum* adhiberi posse multis in casibus, in quibus opium adhibetur, sed variis auctoribus prae opio praestantem fuisse visum.

Cl. Wendt usus est extracto *Hyoscyami*, bono successu, in uteri indurationibus scirrhis dolorosis. Oleum foliorum infusum, quod praeparatur infundendo duas ad quatuor partes olei amygdalarum, vel olivarum¹, in unam partem foliorum recentium contusorum, praesertim bonum praestitit effectum, in intestinorum inflammatione, in pleuritidis speciebus nonnullis; illo oleo dolores brevi sunt deleti. In renum inflammatione, tum etiam testiculorum et uretrae, in retentione urinae dolorosa, in haemorrhoidibus caecis, non minus utile fuit; utilius tamen decoctum foliorum *Hyoscyami* cum lacte. In artuum rigiditate illud commendat et musculorum brevitatem, quod exemplo allato feminae probatur, quibus in casibus semper externe adhibebatur. Dein ab eodem usus internus, a parca dosi incipiendus, commendatur. (1)

Interne oleum *Hyoscyami* coctum utilissimum
es.

(1) Cf. Hufeland, *Journ. der Prakt. Heilk.* etc. T. 5. St. 1. 1797. *Beobachtungen über den Gebrauch des Hyoscyamus besonders des Oleum Hyoscyami, von Herrn Hofrath Wendt in Erlangen.* p. 381.

esse in tusſi cum ſanguinis ſputo, multis experi-
 mentis probavit Cl. Harles. Speciatim quidem
 in illa, quae e nimia irritabilitate, irritatione et
 actione ſpasmodyca aucta vaſorum praefertim ar-
 terioſorum, oritur; tunc oleum, cum foliis Hyoſcy-
 amyami coctum, extracto praefertendum eſſe dicit;
 hoc enim prorfus non excitare, quod, quamvis
 perparum, tamen aliquantum in extracto obſer-
 vatur; etiam oleo blandities augetur, vis excitans
 diminuitur. Hujus uſus in caſu indicato ſemper
 morbum ſuſtulit, additis temporis progreſſu aliis
 medicamentis, e. g. Hyoſcyami extracto, venae
 ſectione, aliisque. Effectus bonus primo mo-
 mento hocce oleo ſemper editus, eo majoris eſt
 momenti, cum medicamenta hoc caſu juvantia
 tam pauca ſint, et plane contra indicatur opium
 ob vim magnam ejus excitantem. Praeparatur
 oleum illud, concoquendo uncias octo olei oliva-
 rum cum duabus unciis foliorum contuſorum. (1)

Herba Hyoſcyami, in typhoſa oculorum in-
 flammatione, fomentationis forma applicata utilis
 fuit, auctore Cl. Himly. (2)

In

(1) Cf. Hufeland, *Journal* l. l. B. 9. St. 3. anno
 1800. *über die Wirksamkeit des inneren Gebrauchs des
 Öleum Hyoſcyami im Bluthuſten, von Prof. Harles zu
 Erlangen.* p. 47.

(2) Cf. *Journ. von Hufeland*, 1811: B. 5: St. 2:
 p. 46.

In convulsionibus nervosis, ex hydropē cerebri ortis, Hyoscyami extractum cum Moscho et Afa foetida laudatur a Cl. Heyneken, Prof. Bremensi. (1)

Descripsit J. A. W. Hedenus curationem vulneris corneae pellucidae, cum prolapsu iridis, facti vitro cadente. Erat cornea transparens lacerata duas lineas a parte superiori, inferiora versus; instrumenta propter sensilitatem nil perficere potuerunt; hoc vulnus plane novem diebus sanatum, sine ullo visus detrimento, quod Hyoscyami infusione sola et extracto Saturni externe applicatis factum est. Amplius legitur in Hufelandi diario. (2)

Similis casus legitur, eodem loco, feminae, quam curare belladonnae ope conatus est auctor; dolores orti sunt, et non nisi applicato Hyoscyamo sanata est sine visus noxis.

Post cataractae operationem doloribus spasmodicis ortis sanguis e vulnere guttatim stillabat; simplex solutio extracti Hyosc. opem ferebat; eodem loco invenitur observatio Cl. Himly, belladonnam hac in re minus valere quam Hyoscyamum, ob vim illius nimis excitantem.

In cataractae operatione maximae utilitatis est

(1) Cf. *Journ. von Hufel.* 1821. B. 5. St. 3 p. 34.

(2) Cf. *Idem* 1814, B. 12. St. 1. p. 64.

est, (1) praesertim ad prohibendum iridis prolapsum, qui operationem nonnunquam sequitur. (2)

Ad resolvendum cataractam Hyoscyamus adhibebatur a Doctisf. Nortier, *Roterodamensi*, in plurimis casibus: nonnullis ita profuit, ut lentius formaretur macula, apud duos vero homines tota fuit resoluta.

Primus ex iis in oculo sinistro maculam incipientem flocco similem habuit; erat puer annorum 13 scrophulosus; administrabat illi antiscrophulosa interne, et dedit illi balneum oculi

R. Extr. Hyosc: dr. ii.

Solve in aq. dest. unc. vi. Add.

Sp. antiparalytici dr. i.

m. f. Collyr.

Apponebatur exsutorium inter maxillae inferioris angulum et processum mammiformem, ob nervos ibi statim infra cutim positos; balneum apponebatur quater vel quinques de die: post quatuordecim dies macula erat magis pellucida; nunc balneum applicabatur septies de die, et post decem hebdomades nil maculae supererat, sine ulla iridis laesione.

Secundus erat vir annorum 40 non morbo-

(1) A. G. van Onsenoort, *Verh. over de graauwe Staar*, Amst. 1818. p. 19 et 49.

(2) Cf. Idem, l. l. p. 96.

bofus, qui laborabat utriusque oculi macula incipiente ad internam iridis partem; hic eodem modo, aucta aliquantum Hyoscyami quantitate, post quatuor menses sanatus est. (1)

Commendatur Hyoscyamus in contractionibus spasmodicis; sic in haemorrhoidibus clysmata parva cum extr. Hyosc. prodesse possent; et extr. Hyosc. unguenti forma applicari posset in ostio uterino in partibus laboriosis. (2)

Doctisf. Kortum observationem communicat, ubi quotidie asfumbatur emulsio, parata ex feminum recentium drachmis sex ad unciam unam, non valde nocivis sequelis. (3)

Clar. Matth. v. Geuns multum laudavit extractum Hyoscyami, in tusfi spasmodica et mucosa pertinaci. Doctisf. v. d. Bosch uxori, vehementi tusfi convulsivae laboranti, dedit extr. Hyoscyami a tribus ad novem granis de die, quo medicamento intra tres hebdomades sanata fuit; in variis infantibus et tribus adultis eodem morbo affectis effectum edidit optimum, mag-

(1) Cf. Hippocrates Magazijn, l. l. p. 197 seqq.

(2) Cf. *Beobachtungen im Gebiete der Heilkunde von Joh. H. Kopp*. 1821. p. 337.

(3) Cf. *Beschrijving van den aart en kenmerken van onderscheidene ziekten etc. door G. F. Kortum, uit het Hoogd. door J. A. Saxe, Med. Doct. te Amsterdam, Utr.* 1801.

magnum semper in phthisicis attulit levamen, multoque melius quam opio ferebatur. Gravibus catarrhis a duobus, quatuor, imo sex pilulis hujus extracti, tussis brevi est suppressa. Narratur casus tussis spasmodicae, intra quatuordecim dies sanatae, usu extracti Hyoscyami, quae nullis aliis antispasmodicis fugari potuerat; utebatur primum sex, dein duodecim granis de die. Vir asthmaticus pituitosus annorum quinquaginta et octo, usu granorum sex de die, multo magis liberam habuit respirationem, sputa facilia, tussim imminutam. Prudentia tamen commendatur et jure, maximi momenti certe est attentio in idiosyncrasia tam diversa, qua fit ut nonnulli non ferant granum unum sine noxis. (1)

Maximi momenti mihi videntur, quae notata in Hufelandi diario invenimus. (2) Puella rustica annorum viginti duorum, robusta, a refrigerio, menstruationis tempore, habuit febrem cum pulmonum inflammatione vehementi, congestiones maximas ad caput et pectus, tussim et asthma vehemens; horis viginti quatuor sum-

sit

(1) Cf. *Geneesk. waarnemingen door H. v. d. Bosch, Med. Doct. te Rotterdam. p. 57. 1808.*

(2) Cf. Hufeland, l. l. 1816 B. 43. St. 1. p. 120. *Merkwürdige Erfahrungen über den Gebrauch des Hyoscyamus in sehr starken Dosen bei Entzündungen, vom Herrn Dr. von Tribolet, zu Bern.*

fit quatuor scrupulos extracti Hyoscyami, duobus diebus insequentibus drachmam de die, cum sinapismis in extremitatibus inferioribus; sine venae sectione brevi sanata fuit, et morbus plane resolutus.

Casus duo adhuc enarrantur puerorum, angina exsudativa sthenica laborantium; primo in casu, puer nondum tres annos natus, spatio trium horarum viginti granis extracti Hyoscyami usus est, deinceps intra duodecim horas duodecim granis, et solo hocce remedio sanatus est. In secundo casu ejusdem morbi vehementissimi, puer, duos annos natus, quinque horis sumpsit grana viginti quatuor; intumescencia abdominis, urinae retentio et paralytica extremitatum inferiorum affectio inde secutae sunt; sed puer sanatus est.

Etiam maniacus furens octo diebus sanatus est, sumens quotidie unciam unam extracti hyoscyami.

Addit tandem idem medicus, Hyoscyamum in talibus casibus vehementibus brevibus temporis intervallis dandum esse, medicum videre debere aegrotantem omni bihorio; auctis symptomatibus, semper danda est nova quantitas.

Quod si vera esset Hahnemanni opinio, *illa, quae produçuntur ab Hyoscyamo nigro in hominibus sanis, ab illo medicamento sanari posse, tunc etiam ejus experimentis, in hominibus*

bus fanis institutis, probatur Hyoscyami vis, in mania, epilepsia, convulsionibus, hydrophobia et aliis morbis spasmodicis. (1)

Omnes conscribere laudes, quae ab Hufelando Hyoscyamo dantur, nimis longum esset; dicam tantum, illum enunciare: „ Nulla adest affectio spasmodica (qua omnes nervorum anomalias intelligo, sive in cogitandi, sentiendi, vel movendi facultate) in qua non hocce remedio usus sum cum fructu; saepe si tantum anomalia actionis nervosae erat causa, plane curavi; si aliae causae aderant remotiores, semper mitigavi, et profui praesertim in intestinorum affectionibus convulsivis, cardialgia, vomitu, cholera, diarrhoea, dysenteria, ileo spasmodico, tenesmo, colica, similibus viarum urinarum affectionibus, spasmo vesicae, stranguaria et ischuria, tussi spasmodica; in uteri spasmis, menstruis dolorosis, moliminibus abortivis, doloribusque partum sequentibus, optimos ab eo medicamento vidi effectus, saepe non aliud medicamentum in curatione requirebatur; sed dosis satis magna est danda, incipiendum semper prudenter, cum uno grano pro dosi, quae quavis hora repetenda vel duplicanda, tamdiu quamdiu
nul-

(1) Cf. Sam. Hahnemann, *Reine Arzneimittellehre*, Tom. IV. Dresden 1818. a p. 26-75.

nullum adest symptomata narcoticum, et affectio non remittit, ita ut saepe intra viginti quatuor horas ad unum scrupulum pervenerim; praesertim in illis, qui fibram habent siccam tensam, qui atrabilarii vocantur, egregie agit." (1) — Alio loco dicit: „Est unicum narcoticum, quod cum magna sedandi, sensibilitatem diminuendi vi, nullam plerumque irritabilitatis auctorem producit, nec sanguinis motum incitat, nec secretionibus et excretionibus obstat." (2)

Richter vocat Hyoscyamum nigrum antispasmodicum optimum, prorsus in medicina necessarium, sensibilitatem morbose auctam tam celeriter deminuens, ut fere antiphlogisticum vocari possit, (3)

Richteri tandem addere dicta de modo, quo Hyoscyamus niger in quovis morbo sit adhibendus, nimis longum foret; patet hisce amplissimus in medicina Hyoscyami usus.

Et sic, ut spero, satis demonstravimus Hyoscyami nigri utilitatem, tam ratiociniis, quam observationibus, summorum medicorum sententia firmatis. —

De

(1) Cf. *Journ. von Hufeland*, 1800. B. 9. St. 3.

(2) Cf. *Idem* B. 43. St. 1. p. 123. 1816.

(3) Cf. *Richter*, *Spec. Therap.* B. 7. p. 210.

3. De formis diversis, quibus datur, earumque dijudicatione, et dosi. —
Formae, ut jam patuit, variae sunt.

In nostra Pharmacopoea Belgica, extracti praeparatio sequenti modo invenitur praescripta: „succus, expressus ex herba recenti ante florescentiam lecta, leni igne evaporetur, donec quarta pars pulveris herbae ficcatae sufficiat, ut habeat extracti consistentiam.” (1)

Secundum Schwartz, tinctura Hyoscyami praeparatur, ex uncia una foliorum ficcatorum cum tribus alcoholis et tribus aquae unciis, digestionem trium dierum; melius habetur ex quatuor unciis herbae recentis contusae, cum quinque unciis sp. vini purif. digestionem septem dierum. Oleum infusum Hyoscyami, ex una parte foliorum recentium contusorum et tribus partibus olei olivarum.

Emplastrum Hyoscyami, ex una libra cerae flavae, libr. dimid. resinae communis, libr. dimid. olei oliv., libr. una Hyoscyami foliorum pulv.

Unguentum Hyosc. ex ung. plumb. dr. 6. olei Hyosc. cocti dr. 2. camphor. scr. 2. Croci scr. i. (2)

Ex-

(1) Cf. Pharm. Belg. Haege Comit. 1823. p. 156.

(2) Cf. G. W. Schwartz *Pharmacol. Tabellen* B. 2. abs.

Externe etiam cataplasmata foliorum cum lacte coctorum imponuntur; etiam fumi forma adhibetur, ad sopiendam odontalgiam.

Horum crederem extractum praeparatum secundum Pharmacopaeam Belgicam ufui valde aptum; etiam emplastrum locis dolorosis aptum.

Valde bonum credo oleum infusum, praesertim in inflammationibus pectoris et viarum aëri-ferarum, interne adhibitum; etiam externe, quia lenitatem chemicam Hyoscyami sua lenitate mechanicâ auget, quod magni mihi videtur momenti.

Hoc vitium in tinctura Hyoscyami adest, quod vehiculum nimis excitans et stimulans est, quamvis, ut patuit antea, Hyoscyami vires egregie spiritu vini assumantur.

Unguentum satis bonum credimus, sed oleum e feminibus expressum parum activum semper fuit, et facile fit rancidum.

Quod si quis vellet praeparatum valde activum Hyoscyami nigri habere, hic alcohole extrahat extractum aquosum; solutionem evaporet ad siccitatem, et habebit massam, continentem omnes Hyoscyami vires parvo volumine, et aquâ facile solubilem, servandam vase bene clauso.

De

abs. 1. *Leipz.* 1822. p. 160-163. etiam Murray, *Apparatus Medic.* Vol. 1. Goett. 1776. p. 444 sqq.

De *dosi* nonnulla monere vellem. — Hujus definitio nullo modo accurata esse poterit, quamdiu Pharmaceutici multi non dubitent dare praeparata, varias ob causas inactiva, et quamdiu medicus, qui praescribit istud medicamentum, non accurate cognoverit vim extracti aliusve praeparati, uti in ipsa Pharmacopolae officina praescriptionis momento adest. Quae si fieri possent, definitio tamen multis exceptionibus esset subjecta, ob varias idiosyncrasias, quibus fit, ut dosis huic individuo mortifera sit, illi inactiva, et ob vires ipsius plantae tam diversas pro terra, in qua culta est, quare in regionibus calidioribus et ficcioribus probabiliter erit magis activa, quam in humidis et frigidis. Nonne hisce omnibus magna pars disputationum de vi Hyoscyami esset tribuenda?

Multae difficultates auferri possent, si medicus cognovisset efficaciam praeparati e Hyoscyamo, praescriptionis momento; tunc enim sufficit, ut medicus doses accommodet idiosyncrasiae diversae, diversisque affectionibus Pathologicis.

Vulgaris, quae notatur, extracti dosis est ab uno ad decem usque grana, quam tamen parcam credo, cum observationes praecedentes nos docuerint, quanta copia certis occasionibus a natura humana feratur.

Pru-

Prudentis semper erit medici incipere grano uno; activi medici erit celeriter ascendere, donec viderit effectum nocivum; saepius enim patuit, prudentiam solam nil juvare nisi activitati sit juncta, et cum notum sit, multis in casibus, aequè peccari nimis cunctando, et nimis festinando; erit aequè medico culpa, si aegrotans moritur defectu medicamenti activi, quàm si nimia quantitate obierit. (1)

NOXAE EX MEDICAMENTI INTEMPESTIVA ADHIBI- TIONE ORIUNDAE.

Contraindicatur Hyoscyamus niger tum *speciatim*, si adest status inflammatorius passivus qui vocatur, in quo laxitas et atonia adest, qui etiam asthenicus vocatur; ibi enim cum adsit laxitas et inertia, atque vasorum sanguiferorum actio imminuta, haec non augenda est; tunc enim orientur facile haemorrhagiae passivae e
va-

(1) Cf. *Journ.* v. Hufel. B. 9. St. 2. 1800. p. 59. *Von der Schwierigkeit die Dosen einiger wirksamen Arzneimittel genau zu bestimmen, vom Prof. Hecker zu Erfurt.*

vasorum laxorum ruptura oriundae, (1) et hoc experientia probatur.

Dein in diarrhoea vehementissima non prodesse, magis vero nocere crederem, cum promoveat excretiones; quibus tamen nonnunquam mederi videtur, si sententiam Richterī assumamus, qui illum adhibendum esse dicit in diarrhoea habituali, (2) in diarrhoea illa epidemica, quae dentitionis periodo infantibus saepe supervenit, (3) nec non mucilaginosi junctum in diarrhoea frustranea. (4) Forsan tamen opium, in plurimis talibus casibus parca dosi praescriptum, magis juvaret. Certe tunc Hyoscyamus rejiciendus, quum vires continuo profluvio celerrime consumuntur, et quum periculum in mora est, ubi narcotica obstruentia, uti opium, adhibenda putaverim.

Illa sunt etiam Hyoscyamo contraindicantia, quae oriuntur e naturae moliminibus salubribus; male enim sedabit quis spasmos, dolores, aliaque molimina, quae saluti sunt, et tunc demum illa sunt vi compescenda, si vitam vehementia sua extinguerent.

Etiā

(1) Cf. *Journ.* von Hufel. B. 9. St. 2. p. 51, 52.

(2) Richter, *Sp. Ther.* l. 1. T. 4. p. 138.

(3) Idem l. 1. p. 137.

(4) Idem l. 1. p. 119.

Etiam tum non adhibendus est Hyoscyamus, quum irritamenta adsint mechanica, quae nulla vi resolvente amoveri possunt; etiam ubi fabrica organismi est morbi causa, tunc enim aliis remediis causa primum dirimenda, antequam aliquo succesu methodus sedans adhiberi possit. — Nonnunquam tamen, ubi causa amoveri non potest, egregie palliative agere observatur.

Et haec sunt contraindicantia Hyoscyami praecipua, quorum minor numerus ejus virtutem probat, cum cujusvis medicamenti activi praesentia certe maxime probatur minore contraindicantium numero: non enim plurima, quae aliis narcoticis sunt contraindicantia, de Hyoscyamo valent, uti sunt impetus humorum, plethora, humorum corruptio, fordes primarum viarum, irritabilitatis excitatio; neque nutritio labefactata, quae in aliorum narcoticorum usu contraindicans jure habetur, Hyoscyami adhibitionem prohibet, praesertim si oriatur (ut saepe) ex aucta sensilitate, uti hoc praesertim in hystericis videmus.

Demonstratum igitur credimus, Hyoscyamum, quamvis nonnullis casibus aliis narcoticis postponendum, in plurimis aliis jure praeserri mereri, quippe jungentem talia, qualia requiruntur plerisque in casibus, ubi quies et harmonia functionum in organismo restituendae sunt.

His.

E R R A T A.

- pag. 4. *lin.* 6. Hioscyamus *leg.* Hyoscyamitis
 — 5. — 1. Altercangenum — Altercangum
 — — — 11. Histurbio — Disturbio
 — — — 16. lanaceas — folanaceas
 — 8. — 22. Hyoscyamus — Hyoscyamus
 — 12. — 17. proferens. — proferens. (3)
 — 13. — 1. discriptionibus — descriptionibus
 — 19. — 15. belladonae — belladonnae
 — — — 17. belladonae — belladonnae

GUILIELMI MUURLING,

THEOL. STUD.

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA;

COMMENTATIO,

D. E.

QUAESTIONE LITERARIA;

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET

LITERARUM HUMANIORUM PROPOSITA:

---

*Quae fuit sub finem seculi XI. gentium
Europaearum conditio? Quid causae fuisse vi-
detur, ut bella eo tempore susciperentur sa-
cra? Unde explicandum, bella illa, per duo
proxima secula, et tanto ardore, fuisse gesta?*

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT;

D. XVII. M. MARTII, A. MDCCCXXVI.

GUILIELMUS MURBANIUS

1597

IN ACADEMIA REGIA BOLOGNENSIS

COMMENTATIO

Valeat res ludicra, si me

Palma negata macrum, donata reducit opimum.

QUAESTIO LITERARIA

HORATIUS

DE QUINTE TULLIO

LITERARUM INDICTIONUM

Quis satis fore sinit? Quis
Insuperat comites? Quis raris
datur, ne bella ex terrore
cui? Satis explicatione, bella
prelimia, et tamen crebro, fuisse

QUAE TRAEVIVAE

D. J. M. MARTIN, A. M. BOLOGNENSIS

Instituenti mihi, Viri Clarissimi! ad Quaestionem a vobis propositam respondere, ejusque gravitatem saepius mecum reputanti, vestra mihi facilitate imprimis opus esse, satis superque patuit. Sum enim juvenis, et tiro in vestris hısce literis, a quo nullum opus, quod plane absolutum sit, proferri, nec idcirco expectari possit. Eam igitur in hoc opusculo cum legendo benevolentiam, tum recensendo benignitatem a Vobis efflagito, quae et auctoritati vestrae convenit, et meae aetati. Cum enim semel me ad scribendum invitassent Quaestionis utilitas jucunditasque, quantum conniti animo potui, quantumque curae conferre, tantum, ad ejus explicationem, studiosè effeci. Quod, qualecunque tandem sit, lubentissime

tamen vestro submitto iudicio. Modo industria mea id effecerit, ut Vobis de me meliora liceat sperare, et meus ita literarum amor scientiaeque cupido augeatur; neque Vobis ingratum, nec mihi inutilem laborem me perfecisse, probe mihimet ipse conscius sum.

Hac autem in praefatione paucis monere liceat, de ipsius Disputationis ordine et dispositione. — Cum ipsa Quaestio sua sponte in tres partes dividatur, hanc divisionem, utpote Quaestionis pertractationi facile aptissimam, integram retinui. Sed quoniam medium illud aevum, ut barbariei caligine obductum, ad cognoscendum non est facillimum, et tamen, quod probe cognoscatur, ad bellorum sacrorum causas, omnium maxime interest, in prima Quaestionis parte tractanda paulo diutius sum versatus. Est autem illa de gentium Europaearum conditione, sub finem seculi undecimi. Itaque in Introitu, primum de historia, deinde de rebus politicis, ac tandem de cultu et moribus gentium Europaearum, illa praemittenda esse duxi, quae ad nostrum institutum pertinere viderentur. Ac propterea hac in re ita nobis agendum esse videbatur, ne, ex inopinato in obscuriora illa bellorum sacrorum tempora inci-

ci.

cidentes, tanquam hospites, oberraremus; tum enim saepius recurrendum nobis fuisset, et vero a proposito aberrandum; sed, ut nobis, inde a lapsa Romanorum imperio ordientibus, et graviores quasque, res paulo accuratius contemplantibus, ipsi veluti viam muniremus, quae ad bellorum sacrorum tempora sponte nos adduceret. — Tum vero ad primam progredientes Disputationis partem, in illa horum temporum rationem, in qua potissimum bellorum sacrorum causa quaerenda sit, quam studiosissime, qualis esset, conati sumus exponere. In secunda autem, ipsam Quaestionem ducem secuti, primariam causam odorati sumus, et varias indicavimus opportunitates. Denique, quod horum bellorum diuturnitatem attinet, ac summum, quo gesta sunt, ardorem, hujus rei quid causae fuerit, in ultima pervestigavimus Disputationis parte.

De fontibus, quibus usus sum, pauca quoque dicantur. — Ex plurimis, quae a viris, hoc in genere literarum versatissimis, aut antiquiori, aut maxime recentiori aevo, conscripta sunt opera, non adeo multa, sed potius quae optima vulgo habentur, elegimus. In quibus primo loco memorandum est opus illud, quod
in-

inscribitur: Dei gesta per Francos. Varii, quos continet, de bellis sacris scriptores, cum vel ipsi iis interfuerint, vel eodem, aut proximo certe, tempore vixerint, optime de illa aetate, iisque, quae in eam incidunt, rebus memoriae mandare potuerunt. Sacra illius temporis ratio in hoc opere plane dominatur.

Huic accesserunt Ville Hardouin et Joinville. Quorum uterque in expeditionis, cujus ipse particeps fuit, descriptione, plurima tradit, quae ad illorum temporum cognitionem egregie valere videantur. Duos priores efficiunt Tomos operis quod edidit Petitöt, sub titulo: Collection complet. des memoires de l'histoire de France.

Quibus ex antiquioribus monumentis adjunximus Epistolas Gregorii VII. Pontificis Romani. Hujus enim viri, cujus tanta vis fuit in Europaearum gentium sub finem seculi XI. conditionem, varia, quae secutus fuerit, consilia, quippe ad bellorum sacrorum causas maxime pertinentia, operae pretium videbatur ex ipsius Epistolis indagare. Habentur autem in Labbei et Cœsartii s. s. Conciliorum Tomo X.

Denique quod opus Anna Comnena conscripsit, Alexias dictum, quodque Tom. XII.

continetur scriptorum Byzantinorum, hoc ibi consulimus, ubi de sacrorum bellorum agit aetate. Nec vero mirum, mulierem hancce Graecam, doctamque et eruditam filiam Imperatoris Byzantini, mores illudere Cruciatorum nostrorum, eosque summa saepius afficere ignominia. — Atque haec de antiquioribus.

Ex recentioribus autem, inprimis quod ad primam attinet Quaestionis partem, plurima summo debeo Robertsono. Quod, quicumque eximiam illam Introductionem legerit in vitam Caroli V. vel me non monente, sponte intellexerit. Nec vero minus ex celeberrimo Cl. Heereni libro, in quo agit de Cruciatorum expeditionum effectibus, me optima quaeque hausisse, atque in meum usum convertisse, gratus agnosco.

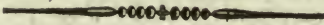
Ut autem, per omne quod in scribendo tempus consumsi, et legerem de illa aetate, et ita tandem veluti medios inter illius aevi populos versarer, alios etiam libros tractavi, a doctis viris, eodem hoc de argumento conscriptos. In quibus maxime censenda sunt Kämpenii nostri, de historia bellorum sacrorum; et Regembogenii, de eorum effectibus; tum etiam Planckii, Herderi aliorumque scripta, sua quaeque loco laudata.

Ex

Ex his igitur fontibus utrum, in opusculo meo conficiendo, boni quid hauserim, vos, Viri Clarissimi! dijudicetis. Tullianum illud antiquum, quidquid agas, agere pro viribus, ut semper mihi maxime placuit, ita hac etiam in re diligentissime sum secutus.

DISPUTATIONIS CONSPECTUS.

I N T R O I T U S.

C A P U T I.

HISTORICA PARS. . . . . p. I

§. 1.	<i>Imperium Caroli Magni.</i>	. . . . .	4
§. 2.	<i>Francia.</i>	. . . . .	6
§. 3.	<i>Germania.</i>	. . . . .	8
§. 4.	<i>Italia.</i>	. . . . .	11
§. 5.	<i>Anglia.</i>	. . . . .	14
§. 6.	<i>Suevia, Norvegia, Polonia, Hun-</i> <i>gria, Russia.</i>	. . . . .	16
§. 7.	<i>Hispania.</i>	. . . . .	18
§. 8.	<i>Imperium Graecum.</i>	. . . . .	20

CA.

C A P U T II.

RERUM POLITICARUM CONditio.

- §. 1. *Regimen feudale.* . . . . p. 24
§. 2. *Effectus regiminis feudalis in hominum conditionem.* 28
§. 3. *Quo cultior erat hominum conditio, eolenior feudalis regiminis ratio.* . . . 33

C A P U T III.

DE CULTUS ET MORUM CONditioNE.

- §. 1. *Misera fuit et cultus et morum conditio. Hujus rei causa et opportunitates.* . . . . p. 41
§. 2. *Inopia antiquorum scriptorum.* . . . 46
§. 3. *Superstitio.* 50
§. 4. *Scriptorum testimonia de morum et cultus conditione.* 53
§. 5. *Melior et cultus et morum conditio.* . . . 57

P A R S P R I M A,

QUAE FUIT SUB FINEM SECULI XI. GEN-
TIUM EUROPAEARUM CONDITIO?

C A P U T I.

SACRA ERAT GENTIUM EUROPAEA-
RUM CONDITIO.

- §. 1. *Religio Christiana.* . . . . p. 66
§. 2. *Hierarchia Romana.* 70
§. 3. *Gregorius Septimus.* 73

C A P U T II.

ERAT AETAS HEROÏCA GENTIUM EU-
ROPAEARUM.

- §. 1. *Heroïca gentium aetas.* . . . . p. 81
§. 2. *Pugnandi ardor universe observan-
dus in gentibus Europaeis, maxime
ante bella sacra.* 84
§. 3. *Equestris ratio.* 91

P A R S

P A R S S E C U N D A.

QUID CAUSAE FUISSE VIDETUR, UT BEL-
-LA EO TEMPORE SUSCIPERENTUR
SACRA?

C A P U T I.

CAUSA PRIMARIA.

*Repetenda illa ex heroïca et simul sacra
gentium Europaearum conditione.* p. 95

C A P U T II.

OPPORTUNITATES.

- §. 1. *Capta aTurcis Hierosolyma primam
dedit expeditionum sacrarum op-
portunitatem.*
Itinera sacra. . . . . . p. 101
- §. 2. Petrus Eremita. 104
- §. 3. *Pontificum conatus de summa in
omnes Christianos acquirenda po-
testate.* 107
- §. 4. *Patefecerunt expeditiones sacrae li-
bertatis viam.* 113

P A R S

P A R S T E R T I A .

UNDE EXPLICANDUM, BELLA ILLA, PER
DUO PROXIMA SECLA, ET TANTO
ARDORE FUISSE GESTA?

C A P U T I .

DE PRAECIPUIS EXPEDITIONI-
BUS SACRIS. . . . . p. 116

- §. 1. *De expeditione suscepta a Ludovico VII. Francorum Rege, et Conrado III. Imperatore Germaniae, a. 1147.* 117
- §. 2. *De expeditione, quae suscepta est a Friderico I. (Barbarosfa) Germaniae Imperatore, Philippo Augusto, Rege Franciae, et Richardo I. Henrici II. Angliae Regis filio, a. 1189.* 124
- §. 3. *De ultimis expeditionibus.* 129

C A P U T II.

CAUSA PRIMARIA.

Quaerenda illa in eodem heroico ardore et gentium conditione sacra. p. 133

C A P U T III.

OPPORTUNITATES.

- §. 1. *Pontificum conatus, retinendi non tantum semel acquisitam in Oriente potestatem, verum eam in Occidente magis etiam augendi.* . . . 142
- §. 2. *Privilegia, quae dicuntur, Cruciatorum.* 148
-

INTROITUS.

CAPUT I.

HISTORICA PARS.

Debilitatum illud, ac fractum Romanorum imperium, barbarae gentes, ex Europa superiori, torrentis instar, proruentes, magna cum strage occupaverant et conturbaverant. Ubicumque venerant, ibi sedes sibi collocaverant, aut fugatis, aut manu occisis, aut etiam relictis antiquis incolis. Quovis enim caedes portantes et ignem, ut solent barbarae gentes, omnem cultum, qui antea obtinuerat, pessumdare studuerant. Ubi antea de orbe terrarum egerat senatus populisque Romanus, jam signa videbantur cohortium, bella spirantium et praedas opimas; adeo ut

tota Europa novam formam induisse videretur. Quum enim aliquamdiu indulgissent ardenti illi furori, novaeque illae gentes quieti sese tradere coepissent, immensum illud Romanorum imperium, in majores minoresve ditiones ita inter se dividebant, ut sine sec. VI. Gothi et Lombardi Hispaniam atque Italiam, Franci Galliam, Pannoniam Hunni, et Saxones optimas Britanniae partes sibi subjectas haberent.

Quippe barbari, summam ubivis propagaverant barbariem; quo factum, ut omnis Romanorum cultus, omniaque quae cum eo conjuncta esse solent, penitus fere perirent. Ita leges filere coactae, nec justo inservire poterant nec aequo. Artes et litterae odio habebantur gravissimo, quippe quae juvenum corrumperent animos, et totum populum enervarent. (1) Regiones, antea cultu et fertilitate insignes, desertis similes erant. Italia, ab Horatio cum optimis Graeciae tractibus comparata, sec. VIII. nulla fere in re praestabat Syrtium regionibus, vel Scytharum tractibus, calore torridis et frigore. Sylvae luporum asyla immensae: stagna ex fluminum vel maris inundatione orta, ibi habebantur, ubi, florente Romanorum aetate,

op-

(1) Vid. Robertson, *Historie van Keizer Karel V.* Tom. II. pag. 3.

optimi cecinerant poëtae, vel cultissimorum ingeniorum opera exstiterant magnificentissima. (1) Ipsa Imperatorum splendidissima sepulchra stationibus inserviebant barbarorum; cum capita et manus a corpore statuarum, ab optimis Graecorum artificibus confectarum, avellerentur, quibus homines se defenderent, et repellerent oppugnantes. (2) Ac tale quid non mirandum, si verum est quod ait Luitprandus, ubi de barbaris illis agit: „ hoc solo, ” inquit, „ id est Romani nomine, quicquid ignobilitatis, quicquid timiditatis, quicquid avaritiae, quicquid luxuriae, quicquid mendacii, imo quicquid vitiorum est comprehendentes. ” (3)

Et ita, ni fallor, quodammodo judicare possumus de magna, quam Europa subierat, commutatione, et de summa, cui obnoxia fuit, barbarie; quae quidem, quamvis tarde, tamen pedetentim mitigata est, atque ad meliorem rediit conditionem. His igitur praemisissis, paucis videamus de diversarum gentium historia; ut eo facilius, ea perspecta, de earum conditione judicare possimus. Iuvat autem, ne diuti-

(1) Ibid. p. 15.

(2) Vid. Winkelman, *Hist. des arts etc.* Tom. II. p. 455. et Procopius, *de bello Gothico* Lib. I. Cap. 22. sub finem.

(3) Citatur a Roberts. l. l. Tom. II. p. 3.

tius in rebus minoris momenti versetur, a
Carolo Magno ordiri.

§. I.

Imperium Caroli Magni.

A Pontifice Romano Imperator creatus, imperio suo subjectam habuit Franciam, Germaniam, Hungriae magnam partem, Barcelonam, et Italiae terram continentem, usque ad Beneventum. Idem ille, qui ab aliis barbarus habetur, et rerum tantum bellicarum peritus, aliis prudentissimus et sapientissimus visus est. Nobis autem utrumque verum esse videtur. Barbarus enim haberi potest, pro nostri temporis ratione, quamquam omnium illius temporis fuerit cultissimus. Tantum vero, quantum in tali rerum conditione perfecit Carolus, certe perfecit nemo, nisi qui non rerum bellicarum magis peritiâ, quam politicâ prudentiâ atque sapientiâ polleat. Magna enim opus est in bello virtute, non tantum ad imperii fines extendendos, ut fecit Carolus; verum etiam ad imensum tale regnum rite contra hostium vim defendendum. Qua in re, unum se in paucis maxime fortitudine valuisse, in propellendis irruentibus Normannis, luculenter prodidit. Nec minor
etiam

etiam requirebatur politica prudentia, ad impotentiam Principum in regno ipso comprimendam, animique fervorem sedandum eorum, qui nil nisi suam auctoritatem et incrementem spectabant potestatem. Nimirum, quae post ejus mortem acciderunt, testes sunt, cum non inane *Magni* nomen meruisse. Optima enim instituta, quibus meliori consulere coeperat rerum conditioni, una cum optimo Imperatore perierunt et evanuerunt fere omnia. (1)

(814) Itaque disolutum est magnum illius imperium, atque in diversas partes divisum. Caroli enim succesores, parvam certe avitae prudentiae, sapientiae et fortitudinis partem possidentes, immensum illud onus sustentare non poterant. Quod non mirum illis videri solet, qui probe illorum temporum rationem perspectam habent. Non enim, uti vel antiquorum vel recentiorum regna, legum vinculo, illud regnum erat conjunctum; sed populis constabat maximam partem barbaris, qui Caroli tantum nomine conjungebantur atque contine-

ban-

(1) *Vitam et res gestas* Caroli M. descripsit Eginhard, quod opus edidit, suisque et aliorum notis illustravit Schminckius. Cuius item lectu dignum est, quod fecit de Carolo Magno iudicium, in operis dedicatione, pag. 2.

bantur. Illo autem mortuo, barbari, antea vix magno illo nomine conjuncti, ita discedebant a se invicem, ut summa, quae inde exstitit, anarchia Europam tenebris premeret gravioribus etiam, quam quibus antea fuerat obducta. — Ex hoc autem dissoluto imperio, separata exstiterunt regna, Franciae, Germaniae, Lotharingiae, Navarrae, Burgondiae et Italiae.

§. 2.

Francia.

Caroli succesores Franciae Reges, Imperatores erant Romani; donec Pontifex Romanus Germaniae Regem, *Ottone* *Magnum*, (962) magis dignum judicaret, quem imperatoriâ ornaret auctoritate. Ludovicus enim *Pius*, qui patri succeserat in regno, (814) non nisi pietate sua obsistere valebat internis contentionibus, quae potentium ambitione indies augebantur, ut tandem fere omnis regia potestas in umbram abiisset. Quum enim Ludovici succesores, *Lotharius*, *Ludovicus Germanicus*, et *Carolus Calvus*, paternum inter se distribuissent regnum (840), novum hac distributione

ape.

aperuerunt rerum disturbandarum fontem, quas omnes enumerare longum est. (1)

Ita diversis hisce litibus debiles facti Caroli succesores, Hugoni Capeto, summam rerum affectanti, nequaquam resistere potuerunt; quin etiam pati debuerunt, ut ex hujus familia deinceps crearentur Franciae Reges. (987) De quibus hoc affirmandum videtur, eos, neque in rebus gerendis animi magnitudine, nec in consiliis prudentiâ, priori Regum stirpi multum esse praeponendos. Anathemata enim, quae jam Pontificum manu magis magisque, fulminum instar, torqueri coeperant, omnes metu et sacro quodam horrore percellabant. Illa enim vel sanctissima naturae vincula disrumpere valebant, et firmâ labefactare imperiorum fundamenta; adeo ut fortissimi etiam et audacissimi, iis percussi, priorem suam conditionem vix, aut ne vix quidem, recipere possent. Exemplo sit Robertus II, Franciae Rex (996), qui uxorem sibi carissimam in exilium mittere, et aliam in ejus locum recipere debuit, jussu solummodo Pontificis Gregorii Quinti.

Hujusmodi erat Francici regni conditio, quo tempore Philippus I. rerum adiit moderamen, (1066)

(1) Vid. Millot, *Algem. Gesch.* Tom. V. p. 154—169.

(1066) cujus imperium ita attritum fuit magna potentium vasallorum potestate, ut non longe ultra Lutetiae Parisiorum adjacentes regiones sese extenderet. Illi enim, et inprimis Normandiae vasalli, eodem gaudebant jure, eademque auctoritate, qua ipse Rex. Quos tandem superare potuit Philippus *Augustus*, post spatium trium paene seculorum. (1780)

§. 3. *Germania.*

Germania. Post disolutum imperium Caroli M., meliori rerum conditioni operam dederat in Germania Henricus I. (909) Tutum reddiderat regnum suum ab irruentibus Hungris, lacesitantibusque populis Sclavonicis, urbibus maxime conditis in imperii finibus, et emendatâ remilitari, quantum pro tempore posset. Optimum hujus Regis exemplum, quem Graeci, uti ait Mullerus, (1) in coelestium concilio collocassent, strenue secuti sunt succesores. Quo factum, ut firmitas quaedam et vis virilis adderetur Germanico regno, prae caeteris regnis Europae.

Fi-

(1) Vid. ejus *Algem. Gesch.* Tom II. p. 155.

Filius enim Otto (936), quamvis non iisdem insignis animi dotibus, non minus tamen regni salutem cordi habebat. Qui, postquam Italiae regnum suae adjunxerat ditioni, Lombardiae Rex creatus est, et a Pontifice Romano, quum ducem opponere studeret Normannis et Hungris, novis incursionibus imperium Romanum vexantibus, Imperatoriâ ornatus auctoritate. (962) Vis enim politica, quae in Francia, cujus reges antea fuerant Imperatores Romani, languebat, eo tempore magis vigebat in Germania. Et ita, auctore maxime Ottone, iterum instauratum Romanum imperium, in Europaeis gentibus, cum inclarescere tum invalescere coepit. Quot vero quantaque, ex illa Italiae cum Germaniae regno conjunctione, ortae sint contentiones, Imperatores inter et Pontifices, quorum hi timebant, ne illorum nimis auferetur, et sua cresceret adeo auctoritas, non hujus loci est uberius exponere. (1)

Post Ottonem III. et Henricum (1002) Germani Regem sibi crearunt Conradum II. Ducem Francicum. (1024) Fuit ille bonus Rex, qui omni modo internae atque externae sui regni consuluit salutem. Adjunxit enim Germaniae magnum Burgundiae regnum:

(1) Vid. Millot, l. I. Tom. V. p. 228.

num, confirmavit feudalem regiminis formam, et sancivit etiam sua auctoritate *Treugam Dei*, quâ infontium clamores parcius audiebantur, et pro quotidianis illis litibus et caedibus pax aliquantum restituebatur. Anno autem 1039 morte oppresus, melioris conditionis spem Germaniae reliquit, quam quâ usa est sub imperio Henrici IV. Quum enim Henricus III. Conradi successor, optimum patris exemplum secutus, imperium Romanum ad tale, pro ejus temporis ipsiusque populi ratione, evexerat fastigium, quale post Carolum M. nunquam attigerat: quum multos, pro singularibus eorum meritis, magnis ornaverat ditionibus imperiisque: quum Pontificum auctoritate ex arbitrio usus erat, quorum tres fugaverat, aliosque in eorum locum suffecerat; verbo: quum, Imperatoris jure, quantum posset, vindicato, alia etiam nunc animo voveret, optimo Rege digna, (1) mortem cum vita commutavit, (1056) et imperium, quod tali erat conditione, ut potentis prudentisque rectoris moderamine, ne per diei quidem spatium, carere posset, impuberi filio reliquit. Itaque tamdiu regnum tenuit mater Agnes, donec filius Henricus IV. ipse imperium adipisceretur. Quod temporis spatium

po-

(1) Vid. hujus disput. Part. I. Cap. II. §. 3.

potentes vasalli opportunum sibi ducentes amplificandae potestati suae, indies auxerunt rerum conturbationem. Deserentes enim Reginae partes, sua jura vindicare coeperunt; quibus Henricus melius sese opponere valuisset, si, una cum patris imperandi studio, caeteras ejus conjunxisset animi facultates. Nulla vero ei inerat animi constantia, parva politica prudentia, judicandi sollertia fere nulla: quibus animi facultatibus si reges careant, non facile aptos illos dixeris, ad imperium rite tenendum. Illius enim juventutis magister, inde a pueritiâ, futuram ei proposuerat dignitatem majestatemque. Itaque talibus de semetipso opinionibus, et speciosa futurae potentiae expectatione, rerum adiit moderamen, quo sapientissimus rex vix, vel ne vix quidem, rite fungi potuisset. (1) Quae vero inde secuta sint, alio loco videbimus.

§. 4.

Italia.

Jam antea vidimus, Ottonem I. Italiae regnum sibi subjecisse, atque Lombardiae Regem

(1) Vid. Pölitz. *Algem. Gesch.* vers. Belg. Tom. III. §. 328.

fuisse creatum. Lombardi enim, in Italiae superiori parte, quieti sese dederant atque sedem firmanerant suam. Quicumque antiquorum relicti fuerant incolarum, ad extremas sese receperant regni partes, ut ibi vitam ducere possent tutam ab hostium armis. Loca inprimis paludosa, vel fluminibus, vel mari adjacentia, optima patebant malorum refugia, ibique continuo a novis incolis, libertatis amore ductis, meliora studia excitata sunt, quae magnam vim et efficacitatem in barbaros Lombardorum animos, habuisse videntur. Venetiae enim, Genua, Pisa aliaeque urbes, navigatione florentes atque mercaturâ, optima praebuerunt Lombardis exempla, melioris vitae rationis. Quae studia, cum profus ab arbitraria regiminis formâ abhorrerent, Regum augendae potestati non magnopere profuerunt. Multas enim urbes jam mature res publicas sibi constituisse legimus; (1) et Aistulphum etiam, per tres tantum annos, exarchatum tenuisse, quum Pepinus, Franciae Rex, (755) eo munere donaret Episcopum Romanum. Alias etiam urbes, Genuam v. c. et Pisam, maritimis inprimis expeditionibus, ditiones suas extendisse, accepimus. — Ex quibus omnibus rite conficitur, illam Italiae partem, prae caeteris

Eu-

(1) Vid. Heeren, *Gevolgen der Kruistogten*, p. 110.

Europae regionibus , nobile libertatis studium aluisse.

Inferiorem contra Italiae partem diversi inter se diviserant populi. Aliam enim partem Lombardi, aliam Graeci, Saraceni aliam, tenebant; qui, et linguae et religionis discrimine, hostes erant inter se infestissimi. Quo factum, ut Normanni, qui, summo vincendi ardore ducti, nihil fere viribus suis majus credebant, si quid esset, quod suae reddere vellent potestatis, in eâ regione sibi subjicienda, magnos facerent progressus. Pristinis ita incolis maximam partem vel fugatis vel sibi subjectis, eo proceserunt, ut ipsum Pontificem Romanum Leonem IX. captivum facerent. (1053) Hunc vero, religione quadam et tanti viri veneratione ducti, in libertatem restituerunt, imo Dominum agnoverunt terrae subactae.

Hi vero Normanni, ex superioribus Europae partibus oriundi, jam inde a sec. VI. totam fere Europam vexaverant expeditionibus suis maritimis, et gravibus bellis multa penitus quasfaverant regna. Quos enim vix comprimere valuerat Carolus M., timebant illius succesores; adeo ut haud exiguum iis Franciae partem, *Normanniam* inde dictam, usui concederent. (1) Arden-

(1) Quod fecit Carolus Simplex, anno 912.

dente etiam eorum bellandi atque lucrandi studio factum est, ut in Angliam, e regione proxime iis adjacentem, magno cum impetu proruerent. Quod, quomodo factum sit, jam videamus.

§. 5.

Anglia.

Quamquam Alfredi imperium (872) Angliae tam fuerat salutare, ut meliora quaeque studia in illa regione vigere inciperent, et ipse Rex inter praeclarissimos et sapientissimos omnium fere populorum moderatores, merito habendus videtur, tamen, ut in optimis saepe regnis accidere solet, iuccessorum ejus ignavia effecit, ut pauca illorum relinquerentur vestigia, aut evanescerent profus. Successores enim, cum Danorum impotentiam nullo modo coercere neque perferre possent, pro internâ regni quiete, externae tantum defensionis studere cogebantur. Qua tamen in re plus semel eorum vires defecerunt. Danorum enim Rex Sueno (1013) Angliam ingressus est, ejusque regionis imperium filio reliquit, Canuto *Magno*. (1017) Virtus enim antiqua perierat; perierat antiqua fortitudo: cum aurum, quo pacis foedera cum Danis inire solebant, ad novas continuo alli-

ce-

ceret irruptiones, novasque praedas faciendas. Cum vero homines omnia, quae naturâ omnibus cara sunt, summo tum inprimis aestimare incipiant pretio, quum eorum usu carere coguntur; ita reviviscere coepit Anglorum libertatis sensus, ut Danorum excuterent jugum, quod diutius ferre nolebant. Eduardus igitur, ex Alfredi stirpe natus, profugus Normanniae, revocatus paternum rerum moderamen adiit, et avitae libertatis speciem secum reduxit. Verum, quum coelebs obiisset, voto obstrictus nimis fanatico, nullosque reliquisset filios, regni succesores; Anglia, gravissimis vexata internis discordiis, egregiam opportunitatem dedit Normannis, ad eam regionem occupandam, et, antiquâ libertate oppressâ, gravissimum inducendum feudale regimen. (1) Armorum autem vi, atque politicâ prudentiâ, hoc sibi Normannorum Reges ita vindicabant imperium, ut, nec metuentes principes vasallos, neque Pontificem Romanum, eodem hoc tempore, nusquam alibi ita incresceret atque invalesceret regia potestas, quam in Anglia, Normannis subjecta.

§. 6.

(1) Auctore Guilielmo *Debellatore*, anno 1067.

§. 6.

*Suevia, Norvegia, Polonia, Hungria,
Rusfia.*

De caeteris illis septentrionalibus Europae regionibus, paucis agere sufficiat. — A quo tempore ibi propagata erat religio Christiana, saluberrimis ejus institutis, mitigata erat propria harum regionum barbaries, Sueviae imprimis et Norvegiae. Harum enim regionum incolae, abstinentes a piraticâ illâ arte, qua Normanni tantopere delectabantur, navigandi illo studio usi fuerant ad novas detegendas regiones, aut agris sese dederant colendis. Temperatum erat Halstani in Suevia regimen. Ibi enim aequi justique aestimatio feudalem arcebat rationem; quo factum, ut rustici eodem, quo cives, jure gauderent.

Nec item Polonia multa praebet, quae nos possint morari. Boleslaus, Poloniae Rex, exemplum praebet, quae fortuna illi saepius uterentur, qui sese opponere auderent Pontificum voluntati. A Gregorio enim VII. anathemate percussus, in exilium sese recipere coactus est non tantum, sed Regum etiam creandorum auctoritatem cedere Pontifici Romano. Et ita factum, ut per duo secula, et quod excurrit temporis, nullus

aut

aut Rex exstiterit, aut Princeps, qui Poloniae Regem se nominare auderet.

Hungri, qui per centum et quod excurrit annos terrorem injecerant populis Occidentalibus, auctore Geyfa, operam dare coeperant agriculturae. Stevenus, Geyfae filius, (1000) fidem habuit religioni Christianae, eamque in regionem suam admisit. Illo autem, cujus ope maxime stabilita fuerat regia auctoritas, morte oppresso, Hungri, ad barbaros adhuc mores propensi, a doctrina Christiana abhorruerunt, atque ad pristinam paene recesserunt conditionem. Tum vero inter eos neque concordia habebatur, nec legislatio invalescere poterat. Qua opportunitate Henricus III. aliique Imperatores Germanici saepius de hoc debilitato imperio victorias reportarunt. Unde victi Hungri, antiquae memores libertatis, odio habebant maximo quidquid novi, vel suae conditioni saluberrimum, a victoribus induci viderent. Mox autem exstitit Ladislaus, (1079) qui, sibi vindicata regia dignitate, dilatavit imperium suum, civiumque, etiam nunc prorsus barbarorum, legibus maxime datis, meliori consuluit atque prospexit conditioni. Quo factum, ut inde ab eo tempore cultus, quamquam lento gradu, procederet tamen, et simul evanescerent antiquae barbarici indicia.

Immensum illud Rusiae regnum parvam adhuc in Europae res vim exerebat. Princeps quidem Wladimirus (1) ita sese praestiterat, ut suae aetatis (sec. X.) Petrus *Magnus* dici mereatur; lites autem et discordiae, quae, ipso mortuo, inter filios exstiterunt, tanta fuisse et mercaturae et cultui impedimenta, ut antiquam fere reducerent barbariem.

§. 7.

Hispania.

Jam ad aliam procedamus Europae partem, Hispaniam. Saraceni, vincendi atque propagandae religionis suae ardente studio ducti, Africa relicta, in Hispaniam trajecerant regionem proxime Africae adjacentem. Hujus regionis alteram sibi vindicarunt partem, (711) cum Pelagius, heros e stirpe Visigothorum oriundus, a Saracenis Asturiae montibus vindicatis, ibi parvum Christianorum regnum conderet. Mauri vero, Hispania non contenti, transcenderant etiam in Franciam; ubi tamen

(1) Matrimonium, quo juncti erant Wladimiri filius et filia Henrici Germaniae Regis, anno 1031, mirum profuit Rusorum conditioni, quippe qui ita facilius cum cultioribus populis conjungi possent.

ita intrepidam Caroli Martelli virtutem experti sunt, ut plane profligati recedere deberent. (732) Itaque, animis quodammodo sedatis, intra Hispaniam se continuerunt, eamque regionem, jam inde ab Almanzorís (1) tempore, et cultu et industria mirifice præ caeteris evexerunt Europæ regionibus. Floréntissimá autem aetas habetur seculo X. quo tempore Abdoulramman et Al-Hakan, Hispaniæ Califi, regnum tenebant vigore memorabile et cultu insigne.

Ab altera vero parte Christiani magis magisque viribus increverant, et parva condiderant regna. (2) Semper autem consilium agitantibus Saracenos debellandi, atque terras ab iis occupatas recuperandi, evocatus ab Alfonso Equitum flos sese conjunxit ad Saracenos expellendos. Ab utraque parte fortiter pugnatum est; ita tamen, ut urbs Toledo, quam aggressi erant Christiani, diu, tam naturae ope quam militum fortitudine, defensa, cederet tandem mirae Christianorum constantiae. (1085) Qua victoria

re-

(1) Hic enim, qui anno 778 Hispaniæ præessee coepit, eam Orientalium Califorum subduxit potestati.

(2) Asturiæ nempe, Lugduni, Castiliæ, Navarriæ, Arragoniæ, Cataloniæ.

reportata, duo majora orta sunt regna Arragoniae nempe et Cataloniae; Christianique deinde, magis animo viribusque conjuncti, majores quam antea de Saracenis victorias reportarunt. — In hisce autem pugnis, non minus dominandi cupiditate, quam religionis defendendae studio susceptis, praelusionem quasi atque praecursionem quandam videmus expeditionum sacrarum.

§. 8.

Imperium Graecum.

Restat ut videamus de imperio Orientali, ejusque urbe Constantinopoli. Imperium hocce vel integrum paene manserat, vel parcius certe quam Occidentale quassatum fuerat ab irruentibus populis septentrionalibus. Situ enim suo longe distabat a solita via, quam illae gentes, in Europam descendentes, sequi solebant. Quum igitur caeterae Europae urbes, in quibus ipsa Roma, aut penitus afflictae essent, aut, incolis mutatis, barbaros intra moenia tenerent, Constantinopolis gaudebat antiqua sua gloria et antiquo vigore. Ibi enim conjunctus erat Orientalis luxus cum Romana majestate; adeo ut hoc

im-

imperium et magnificentia, et divitiis, et luxu, orientali imperio cederet nulli. (1)

Uti autem Romae, ita etiam Constantinopolis Episcopus habebatur in Ecclesia summus; inter quos, ab eo inde tempore, quo, Carolo M. imperatoria dignitate insignito, imperium Romanum speciem antiquae suae gloriae prae se ferre coepit, magna exstitit aemulatio, qua uterque altero superior evadere gestiebat. Ortae enim sunt lites et controversiae, de rebus minimis gravissimae; quibus, cum omnia inter utrumque imperium disrupta essent conjunctionis vincula, forte ab utraque parte prius arrepta fuisset aggradiendi atque experiundi hostem

(1) Omnes scriptores, qui de bello sacro egerunt, mox in admirationem abripiuntur, ubi de urbe Constantinopoli mentionem faciunt. „Excedunt quae Constantinopoli habentur, nostrarum rerum modum et dignitatem,” ait Guilielmus Tyrensis Episcopus, in opere: *Dei gesta per Francos* p. 657. E simplicibus Fulcherii Carnotensis verbis patet urbis magnificentia. „O! quanta,” inquit, „civitas nobilis! quot monasteria quotque palatia sunt in ea, opere miro fabricata! — Taedium est quidem magnum recitare, quanta sit ibi opulentia — auri et argenti” etc. in opere citato, p. 386. „Structuram,” ait Guntherus, „aedificiorum — vix ullus describere potest, vel credere describenti” etc. Citatur a Robertsono, l. h. p. 77. cf. Ville Hardouin, apud Petitöt, *Collect. complet. des mémoires de l’histoire de France*, Tom. I. p. 230 sqq.

tem suum quaesita occasio, nisi imperii interna conditio utrique obstitisset. Latini enim populi nondum satis erant conjuncti ad tale quid, communibus viribus, fuscipiendum. Graeci autem cultu quidem praestabant, Occidentali item luxuriosius erat imperium Orientale; at simul etiam vexatum atque ita dilaceratum internis discordiis factionibusque, ut impetum Saracenorum vix repellere posset. Haec vero restituit quodammodo placidum Alexii Comneni regimen; (1081) qui, multis turbis sedatis, et fugatis, qui ex Italia eum aggressi fuerant, Normannis, paci consuluit, et quocumque modo novas addidit imperio vires. Quid mirum autem, tale imperium, cujus Imperator stulte quondam gloriatus fuerat, se Orientales barbaros, nisi armis intra fines suos tenere, tamen pecunia sibi posse conciliare; cujus interna vis et luxu disoluta erat, et otio ignaviaque torpebat: quid mirum, inquam, hujus imperii vires plane defecisse, quum universa velut Europa, ex inopinato exurgens, se, convulsis sedibus, tumultuario cursu in Asiam transferret?" (1)

Haec

(1) Sunt verba ex interpretatione Annae Comnenae, ubi de primis agit expeditionibus sacris. Quae videatur de hujus regni conditione, *Alexiados* p. 283, apud Byzant. Scriptores, Vol. XII. cf. Regenbogen, *de Bello Sacro*, p. 4. sqq.

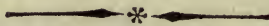
Haec igitur pauca illa sunt, quae de Europae historia usque ad finem seculi XI. dicenda videbantur; pauca tantum, ne modicos excederemus limites; praecipua vero, quae referenda nobis visa sunt ad nostrae disputationis argumentum.

~~~~~

CAPUT II.

RERUM POLITICARUM CONDITIO.

§. I.

Regimen feudale. (1)

Patet e Tacito, Caesare et Ossiani carminibus, gentibus istis, quae Europae Occidentalis maximam sibi subjecerant partem, ardens fere fuisse libertatis studium, cum animi magnitudine
et

(1) De significatione vocis *feudum* sive *feodum* vid. Robertsonus, l. l. Tom. II. p. 47. qui citat Wachteri et Du Cangii Glosaria, hac voce: composita nempe ex *feo* quod *merces*, et *od*, quod eodem teutonico sermone *possessio agrorum* significat. Vox *feudum* igitur est idem, quod *possessio agrorum pro mercede accepta*. *Alodium*, quod idem fere significat, composita est ex *an*, *terra*, et *lot*, *sort*; est igitur *terra sorte designata*.

et generositate conjunctum. (1) Cohortes constabant liberis hominibus, qui Principem quemdam sequebantur, non tanquam dominum, qui ipse illos suo regere posset arbitrio, sed solummodo tanquam ducem in bellis, quocum commilitonum instar vincerent et vincerentur. (2) Subactae terrae concedebantur militibus habitandae, vel forte etiam distribuebantur; ex qua regionum distributione, feudale illud regimen primum ita sponte exortum fuisse videtur, quod postea ad extrema quaeque et pessima pervenit. Quamdiu enim libera illa, quam modo diximus, ac naturali gaudebant conditione, ne minimum quidem apud eos invenimus indicium feudalis rationis. Haec enim, si quid aliud, penitus ab illa abhorret, qua, nullo cultu nec humanitatis indicio insignes, neque ullo junctae vinculo civili nec item impeditae, excurrunt gentes atque vagantur, ipsum libertatis sensum tanquam ducem sequentes. (3)

Quamquam vero in illa terrarum distributione summa habebatur aequalitas, ita quidem, ut milites eodem fere, quo ipsi Principes, jure uterentur; sponte tamen intelligitur illos plura con-

ces-
 (1) Tacitus, *de moribus Germ.* Cap. 7. Caesar, Libro VI. C. 23.

(2) Vid Robertf. l. l. Tom. I. p. 30. Tom. II. p. 27

(3) Ibid. l. l. Tom. II. p. 29.

cessisse et meliora Principibus suis, quibus ducibus bene res sibi succederant. Hi igitur majorem quandam partem accipiebant, et una cum ea majorem auctoritatem, sua sponte deinde confirmatam atque auctam adeo. Terrae enim subjectae non solum ab irruptionibus defendendae erant denuo irruentium barbarorum, sed etiam ab antiquis incolis, qui primum quidem, hostium metu, loca magis remota petiverant, deinde vero terras ab iis devictas, iterum sibi vindicare conabantur. Opus igitur erat cum Principe quodam, qui res imprimis bellicas administraret, tum etiam perpetuis copiis militaribus, qui aras et focos defenderent. Cogebantur adeo Principes, ut eos, qui subactae terrae partem, suam in usum, acceperant, obstringerent jurejurando, ad quaecunque tandem officia, patriae et communi quieti salutaria, praestanda; imprimis autem ad eum adversus quoscunque aggressores vindicandum, a quo agros acceperant colendos. (1) Unusquisque igitur ruris colonus qui agros feudo acceperat, militaria praestare debebat officia, quum tempus illud posceret aut Principum convocatio. Qua in re si quis deficeret, magnam pecuniae vim solvere debebat. Erat igitur feudalis regiminis ratio

(1) Vid. Roberti f. l. l. Tom. I. p. 32 Tom. II. p. 30.

prorsus militaris. Rex enim habebatur Princeps summus, cui obediebant Principes regni, qui Regis erant vassalli. Hi vero alios sibi subiectos habebant vassallos, qui Principibus suis quodcumque ferre debebant auxilium. Qua ratione, quamdiu integra manebat, omnis et summa regni potestas ad ipsum Regem sponte referebatur. Quod vero proprium est hominum generi, ut, plerumque non forte sua contenti, majora sibi meliora visa affectare soleant, quam quorum usus cuique fuit concessus, illud etiam magis magisque apparuit in principibus illis feudorum dominis. Non amplius enim regi, sed ipsi regere cupientes, ipsa Regum jura ita sibi arrogare coeperunt, ut parvam vel nullam potius obedientiae umbram relinquerent. Ipsi enim jus dicere coeperunt, et in suis ditionibus ex arbitrio res egerunt civiles quascunque; cum nullam ferre neque legem, neque imperii et iudicii normam agnoscerent, praeter sui ipsorum arbitratum atque auctoritatem. Quo factum ut hoc regimen feudale in tot divideretur monarchicas formas, in totidemque abiret tyrannidas, quot habebantur principes feudorum domini. — Qui autem huius regiminis effectus fuerit in hominum conditionem, jam videamus.

§. 2.

Effectus regiminis feudalis in hominum conditionem.

Maximus exstiterat potentissimusque feudi dominus Carolus *Magnus*. Quem, cum, propter politicam prudentiam et rerum gestarum gloriam, veneratione quadam secuti sint et Principes regni et cives, ad summam etiam sui temporis et auctoritatem et potestatem admiserunt. Ipse enim, cum probe videret, res maximas discordia dilabi, concordia parvas crescere, dissentientes et infestos inter se sui regni nobiles principesque, quocumque modo, reconciliare coeperat atque placare. Atque ita maxime effecit, ut, eo tempore, per totum suum regnum melioris conditionis indicia ubivis adparerent. Haec vero perierunt iterum una cum Caroli morte. Etenim totus populus, ejus tantum nomine conjunctus, nimis illo fragili disrupto conjunctionis vinculo, discescit a se invicem atque ad pristinam rediit conditionem; cum Principes, tandiu aegre cohibiti, opportuno tempore usi, nunc arma suum in usum avidè converterent, et veluti ad opes augendas raperentur. Quae pessima Principum aemulatione ortae sunt lites

res gravissimae, imo summa anarchia exstitit. Nul-
 lus enim cum civis a cive, aut vasallus a vasallo
 tutum se existimaret, cuique opus erat domino ac
 principe quodam, cuius signa secutus ita ab ini-
 micis defenderetur. Multi adeo fuerunt terrarum
 possesores, qui, cum ipsi impares essent prae-
 datorum irruptionibus, una cum agris se Princi-
 pi cuidam, optimo sibi viso, traderent, ut eo-
 duce se defenderent et vitam magis tutam de-
 gere possent. (1)

Eorum autem miserrimam fuisse conditionem,
 qui ex effrenatis istis Principibus prorsus pende-
 rent, facile intelligitur. Non tantum enim quod
 raro quiescebant pugnantium arma, quae quisque
 pro feudi sui domino ferre debebat, verum
 etiam quod ipsi domini, uti diximus, eo per-
 venerant, ut suo arbitrio tyrannicam in eos
 exercerent potestatem, quos sibi haberent sub-
 jectos. Vulgus enim, uti ait Robertso-
 nus, (2) civitatis copiosissima pars atque uti-
 lissima, ad servitutem gravissimam redacta,
 summam experiebatur dominorum impotentiam.
 Quis autem est, qui non in tali rerum contur-
 ba-

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 43. Quo factum etiam, ut permultae propriae possessiones, (*Alo-
 diales*) in feudales abierint.

(2) l. l. Tom. I. p. 35.

batione, qua potentissimus quisque maxime imperare studet, et nobiliores a se invicem continuis bellis vexantur; sub tali regiminis forma, qua ne Rex quidem valet infontes defendere, ubi leges silent, cujusque ea propria est indoles, ut, quo quis potentior, eo durior esse debeat; (1) quis est, inquam, qui non miseram ibi fuisse vulgi conditionem sponte sua assequatur?

Infima vero civium pars *servis* constabat; quorum, uti semper, ita hoc tempore imprimis horrenda erat conditio. Plerumque enim non majore, quam bestiae, habebantur pretio; quia non tanquam homines, natura libertatis amantes, sed *glebae adscripti*, tanquam res, una cum agris vendebantur. O infelices illos, quibus ne minimum quidem vel naturae vel hominum jus relinqueretur! (2)

Alterum civium genus, a villis, quibus adscriptum erat, *villani* dictum, leniore quadam gaudebat conditione. Vectigalia agris imposita seu stipendia solvere debebant; ita tamen ut industriae suae fructus ipsi capere possent.

Qui vero maxima inter parentes libertate solebant uti, erant *liberi* ita dicti *homines*. Praeter

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 119.

(2) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 56.

ter agros enim sibi proprios, alios etiam a dominis acceperant colendos. Pro quibus, quippe in feudum acceptis, vectigalia solvere debebant, vel officia etiam minora praestare, in prato v. c. in messe, in aratura, vel in vinea.

At forte jam habentur, qui me nimis gravem universam parentium conditionem exposuisse, redarguant. Et revera, quamvis plures haberentur servi, permultos etiam villanos et liberos homines adfuisse patet. Sed audiamus, quaeso, Robertsoni verba, (1) quorum summa huc redit. Quamquam magnum intercedebat servos inter et liberos ita dictos homines discrimen, tamen dominorum tyrannica agendi ratio liberos illos saepe eo adegit, ut, libertate sua repudiata, sponte servorum sese numero adscriberent. (2) Juga enim, quae ferre debebant, graviora erant, quam quae cum iis servorum nollent commutare. Etenim ipsi domini magnam servorum curam habebant, quippe qui possessionum partem efficerent pretiosissimam; liberos vero homines, qui nihil ad se pertinerent, nequaquam curare solebant, nisi quod grandia vectigalia solverent,

et

(1) l. l. Tom. II. p. 55.

(2) Forte etiam militiae fugiendae causa. Cui muneri, quod servis indignum habebatur, eo modo se subducere possent.

et gravissima quaeque praestarent officia. — Ex quibus, me quidem iudice, luculenter patet, illam libertatem ne umbram quidem sui reliquisse, et inani tantum verborum sono constitisse. Feudorum enim domini, omnes fere flagrantibus infatiabili opum augendarum cupidine, et incensibili studio dominandi, non poterant non, siquidem sibi vellent prospicere animique indulgere cupidini, quos sibi subjectos habebant, gravi compressos tenere servitutis iugo. Et inde repetendum videtur id, quod dicit *Herennius*, hanc feudalis regiminis propriam indolem fuisse atque rationem, ut, quo quis potentior esset, eo durior esse deberet. Nimirum meliora quaeque studia, quae in parentibus possent oriri, opprimenda erant et penitus subruenda, ne illis res novas molirentur ipsis dominis perniciosas. O miseram hominum conditionem, quorum libertati praestet gravissima servitus!

Ne vero putemus, eundem ubivis obtinuisse Principum arbitratum, ubivis eandem hominum miseram conditionem. Hic, de quo nunc exposuimus, universus quidem erat regiminis feudalis effectus; veruntamen animadvertendum est quod subsequenti paragrapho adjecimus.

§. 3.

Quo cultior erat hominum conditio, eo lenior feudalis regiminis ratio.

Si verum est, quod nemo historiae peritus dubitat, talem tyrannicam agendi rationem obtinere et vigere tantum posse in populis nondum magnopere excultis; eam vero formam adipisci eo liberaliorem, quo liberalioribus ipse populus studiis ducatur, sponte inde sequitur, medii hujus aevi cultiores etiam Europae populos, vel profus nullum, vel admodum certe mitigatum admisisse regimen feudale. Quo quis enim cultior est, eo liberior cogitare solet atque agere cupit. Et inde magnam partem repetendum videtur, quod, et in Italiae regionibus superioribus, et in iis Franciae partibus, quae mari adjacent mediterraneo, et universe in urbibus, etiam melior quaedam nobis occurrat hominum conditio. Etenim, quicumque ex antiquis incolis ad mare habitatum concesserant, mox operam dare coeperant navigationi atque mercaturae, quarum ope cultus inprimis excitari solet, et augeri libertatis studium. Quod vero ad meliorem illam urbium attinet conditionem, illud tantum hoc loco mihi observandum videtur. Cum jam progressionis ad humanitatem sit indicium, quando populi, conjunctionis studio ducti, in

loca coeunt a feris et hostibus rite munita, quae urbes appellant vel oppida, non possunt non deinceps etiam, ex ejusmodi conjunctionibus, optima quaeque studia et oriri et ali continue. Etenim convictu atque societate semet invicem cognoscere, atque invicem sibi veluti auxiliari incipiunt homines ad explicandas et excolendas animi facultates. Tum vero magni facere jura, eaque sibi vindicare discunt, quae, ipsis naturâ concessa, tam diu neglecta jacuerant. Unde quodammodo certe repeti potest, quod semper civium conditio longe praestare soleat eorum conditioni, qui, per agros dispersi et ab hominum societate seclusi, fervile quoddam opus praestare coguntur. De his igitur regionibus ad mare fitis, et universe de urbibus videamus.

Proxima Alpibus Italiae pars, ex illa, quam supra memoravimus, causa, non tam gravi oppressa fuit feudali regimine, quam illae Europae regiones, quae nec navigationis neque mercaturae erant participes. De saluberrima enim vi et efficacitate, quam Venetiae, Genua et Pisa, urbes, ab antiquo inde tempore, navigationi et mercaturae deditae, in finitimas exercuerint, quas Lombardi tenebant, regiones, nemo dubitaverit. (1) Quod supra memoravimus, Lomb-

(1) Veneti jam tempore Caroli M. forum habebant

bardos non diutius, quam per tres tantum annos, Exarchatum tenere potuisse, Italicorum libertati maxime profuisse videtur. Vox etiam *feudum*, quae in Franciae remotioribus partibus, ut et in Germania, ubivis audiēbatur, in Italiae scriptis non prius occurrit quam initio seculi undecimi. (1) Ad hoc enim usque tempus omnes possessiones ibi *alodiales* fuere, adeoque propria mansere liberorum hominum bona; quae, uti supra vidimus, in Francia imprimis et Germania, magna ex parte, in feudalia abierant, ob tyrannicam dominorum agendi rationem. Eandem quoque vocem in Languedociae scriptis vix reperias. In hac enim regione, ut et in Provincia, sec. IX. X. et ineunte XI. omnes possessiones *alodiales* fuisse videntur. (2) Quae utraque regio ad mare sita, ob

Paviae, ubi merces suas vendebant. Vid. Heeren, l. l. p. 109. Pisa anno 1063 opulens dicitur urbs.

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 46.

(2) Observanda quae citat Heeren, l. l. p. 104. e Paponii *Hist. Génér. de Provence* II. p. 208. *Il y avait plus de personnes libres en Provence, que dans aucune province.* Cf. Robertf. l. l. Tom. II. p. 45. Ubi addit, apud Belgas diutius etiam possessiones fuisse alodiales. Nec mirum. Prouti enim Normanniae Duces equites proferre studebant fortissimos, ita Hollandiae et Flandriae Comites civibus favebant et

ob causas supra allatas, cultu processerat et libertatis adeo fovemat studia. Masilia, urbs illa Romanorum tempore jam cultu insignis et literis, magnam impendere solebat operam in res nauticas et mercaturam; ita quidem, ut sec. X. una cum Genua et Pifa classem pararet, qua Saraceni fugarentur. Neque minus Telo Martius navigatione florebat.

Haec vero cum ita sint, quid mirum, in tanta reliquarum barbarie, in iis regionibus prima cultus indicia et apparuisse et eluxisse praeclare. Quae de re mox agemus, postquam de caeteris Europae urbibus, quae, a cultus sede magis remotae, pro ipsius in diversis regionibus feudi conditione, vel graviore vel minus gravi oppressae fuerunt regimine, ad instituti nostri rationem, viderimus. Etenim, quae in antecedentibus de feudorum ortu, vigore et lapsu diximus, in omnes quidem regiones, quae illud regimen aliquando admiserunt, quadrare videntur. Hic vero diutius viguit; illic citius collabefactum est, et in pravam degeneratum anarchiam. Ubi hoc obtinuit, ibi deterior erat urbium conditio. (1) In Franciae v. c. regionibus, remotio-

ri-
rusticis. Vid. Muller, *Algem. Gesch.* vers. Belg. Tom. II. p. 210.

(1) *De burgerstand*, ait Heerenus, l. l. p. 108.

ribus a mari mediterraneo, paucae quidem majores urbes speciem antiquae civilis regiminis formae retinuerant, Burdegala v. c. et Rothomagus; reliquae vero suberant imperio judicis, quem feudi dominus creaverat, quique eas tyrannorum more tractare solebat. Erant igitur urbes, non vero civitates: loca moenibus munita, in quibus templa erant, cum cives essent vasalli.

Quamquam autem Germani natura sua abhorrebant a locis moenibus cinctis, eaque servitutis habebant carceres, procedente tamen aetate, conjunctionis studio duci coeperunt, et magis magisque convenerunt in urbes habitatum. Non enim in Germania tot habebantur urbes, quot in iis regionibus, quas antea Romani coloniis suis frequentaverant, et passim ornaverant urbibus. In quibus, cum umbra quaedam antiqui cultus et libertatis remansisset, cives etiam ad humanitatem facilius celeriusque progrediebantur. Germani vero, veluti natura duce, non tam imbecillitate, quam naturali quodam conjunctio-

is op en door zich zelve, van elken leenstelligen regeringsvorm, een volstrekt vreemd bestanddeel. En juist deswege kon hij zich het eerst vormen, waar de banden van dit leenstelsel het minst knellend waren; en integendeel etc.

tionis studio ducti, semetipfos ad meliorem quandem conditionem quasi informare debuerunt. Secus enim atque in Europa Latina, nulla iis aderant, e praecedentibus seculis, exempla, ex quibus aut urbium aut civium jura efficere possent. Utraque vero in re multum profecit Henricus I. qui inde, summo jure, etiamnunc habetur urbium conditor conditarumque emendator. Urbes aedificavit permultas, ut regionem suam tutam redderet ab hostium irruptionibus; civium conditionem emendavit, sollicitando regni nobiles ad urbes habitandas; et urbium adeo earumque incolarum copiam magnopere auxit. (1) In quibus, quamvis subjectae essent ipsis Imperatoribus, eorumve Comitibus vel Misis, non potuerunt tamen non meliora humanitatis studia excitari. Principum enim potestas nequaquam in Germania tanta fuit, quanta in Francia. Nam ipsi Imperatores sua cognoscebant jura, iisque cum modestia quadam utebantur, cum ipsi quoque, quippe potentissimi feudorum Domini, nullam Principibus vasallis occasionem praeberent, quam, uti in Francia, ad augendas opes, magno cum fructu, arripere possent. Omnes enim Germaniae Reges, inde ab Henrico I. usque

ad

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 99. sqq.

ad Henricum III. firmitatem quandam ac masculam vim conciliaverant imperio suo, et integra fere servaverant feudi jura, quae in Francia jam mature sibi arrogaverant Principes regni. Urbes adeo non tali erant subjectae tyrannidi, nec cives tantopere premebantur feudali jugo. Cujus rei optimi testes habeantur plurimi servi, qui sec. XI. manumissi, recepta libertate, veluti furibundi urbes habitatum adierunt. Quod ideo certe fecerunt, quod in iis liberius vivere, liberius agere possent.

Quae huc usque de rerum politicarum conditione disputavimus, omnia pertinent ad illas regiones, quae feudali regimini subjectae fuerunt. Ita Hispaniae etiam alteram partem, quam Visigothi tenebant, eandem regiminis formam habuisse, eandemque incolarum conditionem, diversam pro temporum et locorum ratione, quam caeterae Europae regiones, de quibus egimus, veri est simillimum. (1) Quod vero Hispaniae urbium incolis, ineunte sec. XII. privilegia concessa sint, caeteris Europaeis hoc tempore profus ignota, (2) forte e Saracenorum vicinitate repeti potest, quibuscum continua bella gerebant Hispani
enim

(1) Vid. Roberti, l. l. Tom. II. p. 104.

(2) Ibid.

enim non poterant non a Mauris, omnium eo tempore gentium cultissimis, nonnulla sibi assumere, atque diligenter in suum usum convertere. Nimirum, continuis illis bellis, quae cum iis gesserunt, magna ex parte, factum fuisse videtur, ut, sensim sensimque propria barbarie depulsa, excolerentur, humanioribus imbuerentur sensibus, et inde, multis in rebus, caeteris etiam praestarent Europae populis.

Felix fuerat Anglia, Alfredo summam rerum tenente. Gravisimam illam, et optimo quoque rege dignissimam, vocem in ore habebat, Anglos, uti libere cogitabant, ita libere agere debere. Quod non verbis magis quam factis declaravit. Nam, quo tempore tota fere Europa gravissimo feudali regimine opprimebatur, Angli magna libertate gaudebant, quam literarum et mercaturae studia sedulo fovebant. (1) Egregium autem illum libertatis sensum, qui, ab eo inde tempore, veluti animis Anglorum impressus, secundum variam temporum conditionem, magis minusve vigit, Guilielmus *Debellator* comprimere potuit, extinguere potuit nullus. Saepius enim a Danis devicti,
fac-

(1) Vid. van Kampen, in nota ad Mulleri *Attem. Gesch.* Tom. II. p. 212.

saepius item, denuo excitato libertatis sensu, ab hostium vi sese expedire potuerant; donec tandem, mortuo Eduardo III. Normannus ille *Debellator* eam regionem, diu libertatis quam altricem, occuparet, et liberos Anglos gravibus subjiceret feudorum dominis.

Jam autem, nisi fallor, satis superque patet, regimen feudale, quemadmodum, medio aevo, in omni fere Europa cernitur, ab omni cultu plane abhorrere. Non solum enim per se tyrannicae agendi rationi ansam praebuit, cui, si quid aliud, illi profecto obstant liberaliores sensus, qui cultu demum excitantur; verum etiam omnia illa, quae arcte cum tali regimine cohaerent, juris v. c. neglectus, legum contemptus, et regnantium libido, barbarae sunt gentium aetatis, nullo cultu insignis. Quae, quo magis ipsae gentes ad humanitatem progrediuntur, eo magis recedunt, evanescent, et frustra tandem quaeruntur. Quod nos in cultioribus Europae regionibus jam continuo obtinuisse, vel in iis etiam locis, ubi cultus ope major increscere et invalescere coeperat humanitatis sensus, indicare conati sumus. — Pessima autem illa cum obtinerent et fere summo essent vigore, quid universe de hujus aetatis cultu, quid de moribus, quid de humanitate sperandum? Aderat fere nullus neque cultus nec humanitatis sensus; at
qua-

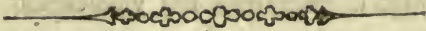
quatenus aderat, eatenus multum profuit ad emendandam miseram hominum conditionem, et meliora studia excitanda.

Ex iis autem regionibus, quas navigatione et mercatura florentes, prae caeteris, optimis artibus et libertatis amore excellere vidimus, prima quoque prodierunt cultus indicia, et studia morum emendandorum. — Qua de re jam nobis agendum est.

CAPUT III.

DE CULTUS ET MORUM CONDITIONE.

§. I.

*Misera fuit cultus et morum conditio.
Hujus rei causa et opportunitates.*

Quae de Europaeorum gentium vinculis veluti compressa, vel arctis circumscripta limitibus, libertate diximus, vetant nos bona sperare de earum cultu et moribus. Neque enim majorem cultum, nec morum emendandum conatus admittere poterant potentes, et majorem potentiam semper adfectantes, feudorum illi Domini, quippe sibi suisque finibus omnium perniciosissimos. Quodnam autem fuit tempus, quo plures simul tales exsisterunt Principes, qui in pessimum illum tyrannorum modum agerent? Opportunitates adeo magni requirebantur mo-
men-

menti, quibus horrendum illud et jam tempore inveteratum malum amoveretur, misera illa gentium conditio emendaretur, et adeo induceretur agendi dicendique libertas: majores etiam quam quibus et Romani usi sunt, cum, expellendis Tarquiniis, meliorem sibi constituerent regiminis formam; et proavi nostri, cum, excusso Hispanorum jugo, libertatem sibi vindicarent et restituerent; et vero majoris etiam momenti, quam quibus Americani usi sunt, qui, Washington e duce, eo pervenerunt, ut maximum illud, a natura homini datum, munus recuperarent, agendi nempe dicendique libertatem. Verum, ad talia perficienda, temporis quoddam requiritur spatium, vel magis vel minus longum, pro naturali ipsius populi conditione, vel pro adjunctis etiam, quae aut prodesse solent aut obesce tali rerum commutationi. Per quod tempus, veluti crescunt homines et maturescunt, et eo perveniunt, ut ipsi videant, quae, natura sibi concessa, a Dominis denegentur, quaeve, hominum juri contraria, ab iis imponantur. Sed eo nondum pervenerant hae gentes Occidentalis Europae. In septentrionali enim Europae parte natae fere omnes et educatae, rigidae frigore, tectae ferarum pellibus, et quam maxime omnem Romanorum, vel cultum, vel luxum averfantes, his omnino diuturno temporis
spa.

spatio opus erat, antequam ad humanitatis quendam gradum pervenire possent. Ad quem verisimile est, celerius eas faciliusque perventuras fuisse, nisi tot tantaque adsuissent, quae meliorem, tam politicam, quam moralem, conditionem impedivissent. Regimen dico feudale, et pessima quaecum eo erant conjuncta: Graecorum et Romanorum scriptorum inopiam; magnam superstitionem, qua plurimi etiam Sacerdotes premebantur, alia. At tamen ejusmodi omnia facile superant homines, si modo maturi sunt, et idonei ad meliorem vitae rationem ducendam. Ad quem finem, si semel conjunctis animis tendere coeperint, illum ingenii humani cursum nulla vis retinere potest, impedire nulla. Exemplo sint proavi nostri, Americani, alii. Contra autem frustra populo cuidam quid proposueris, omnesque vires intenderis ad finem, optimum etiam ipsique populo saluberrimum, exsequendum, nisi ipse populus idoneus sit, et maturus adeo ad talia consilia et admittenda et perficienda. Quid, quaeso, profecit Carolus M. optimis suis institutis, quae una cum eo ipso fere omnia evanuerunt? Quid seculo jam XIII. profuit Angliae magna illa Charta, cum ipsi Angli talem regiminis formam neque vellent admittere, neque possent?

Est igitur humilis cultus conditionis et morum

rum corruptorum causa, in ipsa gentium indole quaerenda; quae natura barbarior erat atque ab omni cultu aversior, quam quae citius meliora quaeque sequi potuisset. Cui accesserunt opportunitates, dignae quae hoc loco exponantur.

§. 2.

Inopia antiquorum scriptorum.

Si vera est illa doctorum hominum sententia, omnem ingenii cultum et liberalem disciplinam ex Graecis Latinisque auctoribus petendam esse, non mirum alicui accidat, si parvam eam vel nullam potius in Europa Occidentali inveniatur, per omne medium hocce aevum. Erant pauci tantum ex populo, qui artes et literas cordi habebant iisque favebant; sed quamquam aderant, nihil paene reperiebant, quo studiis suis indulgere et satisfacere possent. Nam summa habebatur antiquorum auctorum inopia. Quo factum, ut non nisi ditissimi, eorumve avidissimi, maxima cum difficultate, libros sibi comparare possent. Exemplum praebet Lupus, Abbas Ferrariensis, ex cuius verbis, ubi in epistola quadam Benedictum III. Pontificem Romanum, rogat, (855) ut sibi Tullii, *de Oratore*, et

Quinc-

Quinctiliani libros, *de Institutionibus Oratoris*, mittat; ex Lupi igitur verbis probe, post Muratorium, collegisse videtur Robertsonus; eum, quamquam frustra quaedam horum librorum possideret, integrum tamen manuscriptum in tota Francia nullum reperire potuisse. (1) Praeterea, qui tandem quis, mediocris possessionis, libros sibi comparare potuit, qui, cum pauci tantum adessent, centum constarent ovibus et magna copia frumenti? (2) Duces igitur solummodo vel Comites potentiores id facere potuissent, et fecissent certe, nisi longe aliis, et magis sibi jucundis, rebus occupati fuissent et delectati. At vero via nondum strata erat bellorum ope sacrorum, per quam facilius pate-
ret Graecis literis in Occidentem aditus. Qui viri docti et eruditi multo scientiarum genere Constantinopoli degebant, nondum coacti fuerant, ut, relicta patria, in superiore Italiae parte et sibi asylum quaererent et artibus doctrinisque, quas ubivis secum ferebant. (3) At seculum XI. illa jam gremio fovebat, quae post-

(1) Vid. Muratorii *Antiqq. Itall.* Vol. III. p. 835, laudatae a Robertsono, l. l. Tom. II. p. 60.

(2) Ibid. p. 61.

(3) Vid. Heeren, l. l. p. 355, sqq. inprimis, p. 365, sq.

postea infervirent ad magna illa studia alenda, maturanda, et ad magnam provehenda perfectionem. Quod enim inventum est, papyrus nobis dictum, et manuscriptorum copiam auxit mirifice, et vero hoc effecit, ut libri, nunc modico constantes pretio, in plurimorum manus possent venire. (1) Quam utilissimam, et vero, his temporibus opportunissimam, inventionem, si quis rite celebrare vellet, plane ipsi deficeret oratio.

Pauci igitur habebantur, qui artes et literas tractabant, inter paucos vero illos plurimi Sacerdotes et Monachi. Hos autem, ob vitae solitariae religionem, majorem iis quam Sacerdotes operam dedisse, veri est simile; cum, quod temporis de sacris faciendis vel agricultura supererat, in diversis aequae sacris atque profanis manuscriptis conficiendis plerumque consumere solerent. Nam, prouti apud omnes fere gentes, primus cultus proficisci solet a Sacerdotibus, quippe doctioribus et magis quam vulgus eruditis, ita et hocce medio aevo, artium doctrinarumque quae aderat peritia, in Monachis maxime et Sacerdotibus reperiebatur.

Sed nolit quis nimis splendide hac de re existimare. (2) Multa certe, si non omnia, iis debe-

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 62.

(2) *Wissenschaften und Künste*, ait Herderus, (*Ideen. Samt.*)

bemus, quae de Graecorum Latinorumque scriptis nobis supersunt; multum profuerunt etiam Europae incolis, una cum religione; melioribus quibusdam studiis propagandis; at nimia religio, quae in summam vulgo superstitionem abibat, saepius illos ita cepit ut, deleta optimi cujusdam Philosophi vel Oratoris scriptura, in eadem membrana historiolum conscriberent Sancti cujusdam, vel hymnos in illius honorem. (1) Quae fata fuerint Ciceronis operis *de Republica*; in vulgus notum est.

Pro ratione temporum, nonnulli certe docti erant atque eruditi; at quid de eorum scientia existimandum atque cognitione, de quibus Robertsonus narrat, eos nomina sua ecclesiasticis canonibus subscribere haud potuisse; (2) vel de quibus Alfredus M. queritur, cum dicit, se, inde a fluvio Abou ad Tamesin usque, nullum invenire, qui sacra intelligere posset latine facienda, vel ullum locum latinum interpretari? Quodsi haec de Sacerdotibus vera sunt, quid tandem de laicis existimemus? —

Re-

Samtlich. Schrift. Tom. VI. p. 246.) waren dahin; den unter den Gebeinen der Märtyrer, dem Gelaut der Glocken und Orgeln, dem Dampf des Weichrauchs und der Fegefeuer Gebeten wohnen keine Musen.

(1) Vid. Robertson. l. l. Tom. II. p. 59.

(2) Vid. Robertson. l. l. Tom. II. p. 58.

Regum et Principum etiamnum habentur diploma, ab ipsis signo crucis notata, prae ignorantia litterarum. (1) Herbaudus, Francici palatii Comes, (sec. IX.) qui, muneris sui dignitate, in principibus regni viris adnumerabatur, scribendi artem prorsus ignorabat: imo Guesclinus, politicis insignis muneribus, et sec. XIV. gravisimus in Francia vir, ne scribere quidem poterat, nec legere.

S. 3.

Superstitio.

Praeterea, quae ubivis dominabatur superstitio summa, non tantum cultui atque humanitati vehementer obstitisse, sed incitiam atque morum licentiam mirifice aluisse videtur. Ea enim religio, quae simplex et incorrupta, uti ex ipsius Christi ore prodierat, ab Apostolis erat pervulgata primisque conservata temporibus, jam tot tantisque horridis referta erat placitis, ut veram illius formam vix agnovisses. Talis tantaque ipsorum Sacerdotum, quos vulgus coeca quadam opinione sequebatur, erat superstitio, et vero ipsius Codicis Sacri imperitia. De qua

ne-

(3) Vid. Roberti. Tom. II. p. 57.

nemo profecto dubitabit, qui et istorum temporum rationem diligenter attenderit, et cognoverit etiam, quem tandem Episcopus quidam Eligius (sec. VII.) optimum praedicaverit atque felicem Christianum. Ex hujus enim sententia is tandem magno illo nomine dignus et esse et haberi poterat, qui sacras conciones frequentaret; qui Deo sacrificia quotidie daret; qui subito *credo* recitare posset et *Pater noster*; denique, qui pecuniae vim satis magnam solveret, ad animum suum a gravissimis poenis liberandum Scilicet is, qui hisce officiis strenue functus esset, verus demum Christianus impavidus adire posset summum Dei tribunal, et dicere: „da nobis Domine, nam tibi dedimus.” (1) Quid ergo opus erat virtute, quid Dei amore? Etenim, qui gravi Principum dominationi subiecti erant, iis patientiae praemium promittebatur in vita futura; cum tyrannici illi Principes, mo ibundi, omnium peccatorum acciperent absolutionem. Quid plura? Ita debilitatum erat Dei in hac terra regnum, ut, eo tempore, merito de illo desperasset. (2) Quod quidem instaurare conati fuerant Carolus et Alfredus *Magnus*, quaque in re multum omnino profecerant;

ve-

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 63.

(2) Vid. Herder, l. l. p. 245.

verum, iis mortuis, summa iterum invasit inscitia increvitque supersticio summa; adeo, ut multis locis graviores etiam quam antea tenebrae Europae incumberent.

Quis autem est, qui non, omnibus hisce rite perpensis, in tali rerum statu, jam continuo miseram expectet morum conditionem? Universe enim artium literarumque aestimatio atque tractatio, quae ceteroquin tantopere valent ad verum illum cultum internum excitandum et alendum, nullae erant, vel parvi certe momenti. Perierat moralis doctrina religionis Christianae; nam Dei cultus, maximam partem, ritibus constabat externis, quibus nec vera virtus, nec Dei hominumque amor gignuntur neque aluntur. Libere vagabantur enses, infantium madentes sanguine; cum jus pugni, quod dicebatur, seu jus vindictae privatae, omnes dies et caede notaret et devastatione. (1) Ipsos autem illorum temporum adcamus scriptores, eorumque colligamus testimonia, ne forte inconsiderate et perverse adeo hac de re judicasse videamur.

(1) Vid. disputationis nostrae Part. I. cap. III. §. 2.

S. 4.

*Scriptorum testimonia de morum et cultus
conditione.*

„ Patentissima erat, ” ut ait J o. C a m p a n u s,
 „ Germania aq̄ potentissima; sed ea totum unum
 „ latrocinium; et inter nobiles ille gloriosior,
 „ qui rapacior. ” (1) De Francia vero quomi-
 nus melius existimemus, vetant Guiberti *Ab-*
batis verba; qui, quippe ejusdem temporis scrip-
 tor, optime hac de re judicare potuit. „ Erat, ”
 inquit, „ eo tempore, ante quam gentium fieret
 „ tanta profectio, ” (in terram scilicet sacram)
 „ maximis ad invicem hostilitatibus totius Fran-
 „ corum regni facta conturbatio. Crebra ubi-
 „ que latrocinia, viarum obsessio passim audie-
 „ bantur, imo fiebant incendia infinita. Nullis,
 „ praeter sola et indomita cupiditate, existi-
 „ bus causis exstruebantur proelia; et, ut brevi
 „ totum claudam, quicquid obtutibus cupido-
 „ rum subjacebat, nusquam attendendo cujus es-
 „ set, praedae patebat. ” (2) „ Maxime, ” ait
 Gui-

(2) Citatur a Clar. H a u g, *Over den geest der midd-*
eeuwen, in Pö l i t z i i, *Algem. Gesch.* vers. Belg. Tom. III,
 initio.

(3) In opere: *Dei gesta* etc. p. 482.

Guilielmus *Tyrensis*, ubi de Europae, proxime ante bella sacra, conditione ita disferit. „ Maxime,” inquit, „ inter eos, qui fideles
 „ dicebantur, fides defecerat, et Domini timor
 „ erat de medio sublatus. Perierat de rebus justitia ; et, aequitate subacta, violentia dominabatur in populis. Fraus, dolus et circumventio late invaluerant univérse. Virtus omnis locum dederat, et cesserat quasi inutilis, malitia subintrante. Videbatur sane mundus declinasse ad vesperam, et filii hominis adventus secundus fore vicinior. Nam multorum refrixerat caritas, et fides non inveniebatur super terram. — Confusis ordinibus cuncta ferebantur, et in chaos pristinum mundus videbatur redire velle. Majores enim Principes, qui subjectos ad pacem tenebantur dirigere, neglecto pacis foedere, pro causis levibus contententes ad invicem, regiones tradebant incendiis ; praedas passim exercebant ; pauperum bona impiis satellitibus suis exponebant ad rapinam. Non erant tutae alicujus facultates inter tot insidias ; causa sufficiens putabatur, ut ad carceres quis traheretur aut vincula, et in proprio corpore indignos sustineret cruciatus, quod aliquid habere crederetur. — Non distinguebat sacrum a profano manus sacrilega ; sed, sublata differentia, praedae

„ dae patebant altarium vestes, amictus Sacer-
 „ dotum et vasa Domini. — Vias quoque pu-
 „ blicas, accincti gladio, grassatores improbi
 „ obsidebant; nec urbes, nec oppida ab iis im-
 „ portunitatibus vacabant, in quibus sicarii vi-
 „ cos omnes et plateas suspectas reddebant in-
 „ nocentibus. Quo quis erat infontior, eo plu-
 „ ribus subiacebat insidiis. Fornicationum enim
 „ genus quodlibet, quasi res licita, passim et
 „ sine rubore exercebantur impune. — Quid
 „ plura: ut in summa dicatur, omne in praeci-
 „ cipiti vitium stetit, et omnis caro corripere
 „ viam suam.” (1) Neque ille vir profecto,
 cui nullam non fidem habent in hoc genere lite-
 rarum celeberrimi quique viri, hanc rerum con-
 ditionem auxisse habendus est. Omnia enim om-
 nium ejusdem temporis scriptorum et Germani-
 corum et Graecorum testimonia, hac in re mi-
 rifice conspirant. (2) Attendamus tantum Sa-
 cerdotum et universi Cleri n.ores, quoad eos ex
 antiquorum scriptis nobis cognoscere licet, ut
 ex iis satis superque efficiamus, quid tandem de
 ho-

(1) l. l. p. 634.

(2) Vid. Roberti l. l. Tom. II. p. 76. Quae autem
 Annae Comnenae *Alexiados* loca citavit, inveniuntur
 in editione, quae prodit *Parisis*, a. 1651. maxime pagina
 286 seqq.

hominum moribus vulgo sit existimandum. Alanus, qui scripsit de barbaris illis temporibus, (sec. IX. verisimiliter vel X.) teste Robertsono, (1) hoc modo ironice diserit, de Clericorum inscitia: „Potius,” inquit, „dediti gulae, quam glos-
 „sae; potius colligunt libras, quam libros; lu-
 „bentius intuentur Martham, quam Marcum;
 „malunt legere in Salmone, quam in Salomo-
 „ne.” Ex quibus verbis, non magis eorum inscitia, quam et malitia et mores corrupti dilucide planeque nobis patere videntur. Guilielmus *Tyrensis*, postquam populi seculo XI. ejusque morum miseram descripsit conditionem, ita pergit: „Nec Clerus, a populo vita no-
 „biliori differebat; sed, ut in Propheta legi-
 „tur, sic ut populus, ita et Sacerdos. — Nam
 „Episcopi negligentes facti erant, canes muti,
 „non valentes latrare. Personarum acceptores,
 „oleo peccatoris impinguantes capita sua, com-
 „missa ovilia, lupis venientibus, mercenario-
 „rum more deferebant.” (2) Atque haec hac-
 tenus.

(1) l. l. Tom. II. p. 58.

(2) l. l. p. 634.

§. 5.

Melior et cultus et morum conditio.

Pessima autem illa, quamvis locum habuerint in Clero, tamen, quod quisque sponte assequitur, tanquam arcana, studiose abscondita sunt, quae populo credere nefas fuisset. — Quidquid est, sacra sua auctoritate, et Sacerdotes, et Clerici universe, maximam saepe et saluberrimam vim in hominum animos habere solebant, et multo majorem, quam Principes vel Reges. Illi enim, plerumque a juventute, religionis Christianae doctrina eruditi, quae, quamvis hominum perveritate et injuria, multum labis contraxisset, optimis tamen et sublimibus quibusque praeceptis abundabat; hujus igitur monitis sanctissimis informati, licet non prorsus imbuti, scholarum umbra in vitae lucem progredientes, non poterant non miserrimam hominum conditionem, quodammodo certe, cordi habere, quo tempore omnis fere sensus humanus extinctus videbatur, et negligebatur naturae pariter atque hominum jus. Et revera hujus rei plus semel optima inveniuntur documenta. — Quum enim *liberi homines* feudi Dominorum impotentia eo adigerentur, ut, missa libertate, sese sponte in
fer.

servitutem traderent, (1) semetipsos suaque bona lubenter Episcopis vel aliis Clericis commiserunt, ut apud eos malorum haberent refugium, eaque tutela uterentur, qua monasteriorum et Ecclesiae vasalli et servi gaudere solebant. (2) Quid? quod iidem illi, quum seculo XI. nullum jus haberetur, quam quod quisque ense sibi vel gladio conciliaret; quum omnes lites et dissidia armis dirimerentur, et quotidie caedes committerentur et devastaciones gravissimae; quid? quod iidem illi, inquam, rerum, tam diu optatae, commutationi prospicerent, ratione huic temporis plane accommodata. Etenim Episcopus aliquis, gentis superstitione sagaciter usus, sibi per Angelum epistolam e coelo missam esse perhibebat, quae omnes homines adhortaretur atque invitaret, ne diutius invicem sibi tam crudeliter inimici essent, verum arma deponerent, et placidam adeo, tranquillam quietamque vitam agerent. Quae res, quamquam per se maxime superstitionis, optimum tamen expectatumque habuit eventum. Primum enim per omnem Aquitaniam, in quam Franciae regionem missa erat pacifica illa epistola, (1032) pax universa constituebatur, ibique integra servabatur per septem an-

(1) Vid. hujus disp. p. 31.

(2) Vid. Roberti. l. l. Tom. II. p. 56.

annorum spatium. Nempe, foedere inito, constitutum est, ut nemo, neque per illud anni tempus, quod festis majoribus Ecclesiae celebrandis dicatum esset, nec per tres integros cujusvis hebdomadis dies, inimicum suum armis peteret, aut hostilem in modum aggrediretur. Hoc igitur foedus, deinceps per omnem Christianorum orbem et Regum et Pontificum auctoritate sancitum, propter inducias, quae ejus opportunitate factae sunt, tum vero etiam propter maximam jucundissimamque, quam tulit, rerum commutationem, et *Treuga* et *Pax Dei* nominari coeptum est. Etenim post habita (1034) concilia, „ in „ quibus” ut ait Glaberus, „*pax* universis in- „ dicta est,” hujus foederis ope factum est, „ ut nemo seditionem ageret, nullus per viam „ (al. vim) raperet, nullus, ut solebat, quasi „ propter justas querelas pugnam inire consti- „ tueret” etc. (1) — Ita vero illi viri, aut humanitatis quodam sensu incitati, aut etiam

re-

(1) Apud du Fresne, in *Glossario med. et infim. Latinitatis*, voce *Treuga*. Quem etiam vide de diversis *Treugae Dei* statutis diebus, ut et de vario modo ac tempore, quo a variis recepta fuerit populis Christianis. — Vocem origine Germanicam esse et *inducias*, *ferias belli*, ab otio armorum sic dictas, quasi *indotias*, significare putat Wachterus, *Gloss. Germanic.* eadem voce. Caeterum vid. Roberti. l. l. Tom. II. p. 131 seqq.

rerum augendarum cupidine ducti, et infantes recrearunt, et ferventes compescuerunt animos.

Veruntamen apud populum etiam non ubivis ita corruptos fuisse mores, neque tam parum cultum profecisse, ex dictis jam quodammodo patet, ac deinde docebit historia. Inferiores enim, de quibus diximus, Franciae partes, et superiores Italiae, eodem hoc tempore, uti libertate, ita et cultu et moribus, caeteris Occidentalis Europae regionibus multum excellabant. Quum enim omnis Europa inscitiae atque superstitionis erat veluti obducta caligine, ibi cultus et humanitatis oriebantur indicia; quae, cum optima et pro temporibus praeclarissima quaeque proferrent, mox per omnem Occidentem mirifice et increverunt et invaluerunt. Non tanta vero fuit Italiae, quanta Franciae hoc tempore vis in incolas Europae. „Itali quidem in consiliis circumspecti erant,” ut ait Jacobus Vitriacus, „in re sua publica procuranda diligentes et studiosi; sibi in posterum providentes; aliis subijici renuentes; ante omnia libertatem sibi defendentes;” etc. (1) attamen cultus ille veluti Alpium montibus arcebatur a reliqua Europa, donec, post captam Constantinopolin, indices incrementa capiens, sensim etiam se in totam

cf.

(1) In opere: *Dei gesta*, etc. p. 1085.

effunderet Europam. Nunc vero animum ad Franciam advertamus ; quam, uti Romani coloniis suis frequentaverant, ita et participem reddiderant cultus, legum et morum suorum. Barbari vero, qui in illam regionem, magna cum strage, prouerant, omnia spernentes quaecunque Romanorum essent, penitus etiam omnem cultum, qui ibi obtinebat, subvertere studuerant. At semper occupati caedibus et rapinis, ardenti suo animi fervori jam quodammodo satisfacisse, et magnum cohortium numerum a tergo reliquisse videntur, antequam ad ultimas hasce regiones pervenisent. Quo factum, ut, vel pauciores numero, vel animo certe sedatiores eas sibi subjicerent regiones, ibique satis magnam antiquorum incolarum copiam relinquerent, qui, et sua jura quodammodo vindicare, et rei nauticae atque mercaturae operam dare possent. Urbs enim Masilia, quae, ab antiquissimo inde tempore, Graecis frequentata fuerat incolis, et Romanorum tempore artibus et literis erat insignis, nunquam plane intermissam cum Italis et orientalibus populis mercaturam egerat. Urbes quoque Provinciae et Languedociae mercaturae favebant, et libertatis fovebant studia ; quibuscum, ut sponte intelligitur, insignem conjungebant cultus amorem. In Francicis enim Annalibus de Provinciae incolis memoriae proditum est, eos,

et

et vestitu, et armis, et vitae ratione, et moribus denique caeteris, imprimis septentrionalibus, Franciae populis longe praestitisse. Atque in iisdem finitimarum regionum incolae, jam circa annum millesimum, homines dicuntur omni levitate vanissimi et veste distorti (1)

In his autem regionibus, quid mirum, aut primum prodiisse, aut imprimis sese informasse Equestrem rationem; ibique ita cultas fuisse tum musicam, tum vero poësin, ut ipsas Musas ibi sedem suam collocasse jurares? Utraque enim res arcte fuit conjuncta. Nempe Equites illi juvenes erant nobiliores, qui, optimis studiis imbuti, priusquam in lucem prodirent atque in Equestrem ordinem reciperentur, vota iacere debebant, quibus solvendis, de patria, de religione, de foeminis, imo de semetipsis optime mereri judicabantur. (2) Jam vero quum Equites creati et splendidis armis in uti essent, evolvant fere, ut strenue officiis fungerentur. Quae quidem fortitudo nimiam saepius degeneravit in protervitatem; adeo ut fortes se praestandi et vota solvendi quascunque tandem quaerent et arriperent occasiones. Quod cum ita se haberet, Europae tamen multum profuisse videntur. Patriae

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 104. sqq.

(2) Vid. Herder, l. l. 269.

triae enim fortissimos se praebuerunt defensores; emendarunt justitiam, cum ipsi iudices essent, et equestre nomen multo majori honore haberetur, quam nomen regium; tum vero etiam, quippe cultiores, multo majori humanitatis sensu imbuti, nec minus summo honoris studio excitati, quam praeclarae virtutis amore, saepius beneficia praestare solebant miseris illis atque infontibus, quorum causam ab aliorum impotentia atque petulantia defenderent.

Ex quibus paucis, cum plura postea dicenda supersint, quisque jam quodammodo intelligit, Equites illos primos fere tenebras, quibus Europa oppressa jacebat, removisse, atque multum contulisse ad emendandam miseram hominum conditionem. (1)

Idem illi fuere, qui poëseos quoddam genus, Romanticum vulgo dictum, tractare coeperunt. — Sospes enim Eques ab expeditione quadam reversus, vel foeminis placendi, vel sui honoris studio satisfaciendi causa, suscepta, ita vocales impellere chordas solebat, ut, cum dulcibus sonis suum cantum conjungens, honorifica enarraret et celebraret facinora, a se ipso vel aliis perpetrata. Quo factum, ut, in Provincia inprimis et Languedocia, omnium fere Comitum et Principi-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 179.

cupum palatia, musicae fierent atque poëseos receptacula. (1) Celeberrimi sunt Provinciales illi Musici atque Poëtae, (*Troubadours*) qui, vel in Comitum palatiis, fortes Equites laudibus celebrabant, vel per varias regiones errantes, omnium ad se advertabant animos, in quibus facile ejusdem generis studia vel excitarent vel magis etiam alerent. — Et haec quidem seculo undecimo.

Neque tantum in Francia, verum etiam in Hispania superiori, hoc invaluit Equestre institutum, atque cum eo conjuncta poëseos et musicae tractatio. Quam in rem, quantam Mauri vim habuerint, non hujus loci est disquirere. Hoc tantum addamus, poësin illam Provincialelem, quae et Limosinia dicebatur, aequè in Aragonia, Valencia, et Barcelona floruisse, atque in inferioribus Franciae regionibus. (2)

Atque ita videmus, inde a disrupto Romanorum imperio, miseram universe Occidentis Europae fuisse conditionem. Hoc autem teneamus oportet, inde a fine seculi XI. melioris conditionis vel majora vel minora studia ubivis fere apparuisse et invaluisse.

Haec

(1) Vid. Heeren, p. 105 nota.

(2) Vid. Herder, l. l. p. 265 sqq.

Haec igitur pro introitu sufficient. Plura, quae de hoc argumento dicenda supersunt, ad nostrum institutum, alio loco trademus. Haec autem pauca, qualiacunque sint, eo valeant, velim, ut nemo, postquam ea legerit, aut queratur se nihil nostra legendo profecisse, aut multis in causis perverse cognovisse Europae conditionem, usque ad finem seculi undecimi. Tum demum quodammodo praeparati ipsam adibimus disputationem.

P A R S P R I M A .

QUAE FUIT SUB FINEM SEculi XI. GEN-
TIUM EUROPAEARUM CONDITIO?

C A P U T I .

SACRA ERAT GENTIUM EUROPAEA-
RUM CONDITIO.

§. I.

Religio Christiana.

Quum confederant gentes septentrionales in terris devictis, earumque animi, tanto furore agitati, quodammodo requieverant, iis continuo annuntiabatur religio Christiana. Cuius quamvis divina indoles multum jam eo tempore affecta erat hominum injuriis, haud minorem deinde jacturam fecit, talium barbarorum ope. Hoc enim, quod barbararum aut nondum magnopere cultarum gentium esse solet, ut re-
bus

bus externis delectentur admodum et moveantur, haud dubito, quin novos etiam hos Europae incolae eo sponte adegerit, ut, non solum minus puram quam eam acceperant, conservarent religionem Christianam, verum magis etiam, neglecto paene interiore sensu, ad externam componerent speciem, et ritibus onerarent et caeremoniis. Quae res effecit, ut religio Christiana tandem in summam degeneraret superstitionem, et pluribus simul placitis imbueretur prorsus ab ea alienis.

Veruntamen longe praestabat Christiana haecce, quavis corrupta, barbarae atque paganae religioni. Non tantum enim mirifice profuit gentibus Europaeis, quod illas excoleret atque ad fedatiorem vitae adduceret rationem; verum etiam, quod sacrum neceret vinculum, quo deinde, etiam in summa politica conturbatione, omnes continerentur. Cujus rei initia e nimia quadam religione repetenda videntur, cui incultissimi quique populi maxime obnoxii esse solent. Si verum enim est, quod nemo dubitat, prae ratione longe dominari in hominibus phantasiae vim, priusquam ad cultum quemdam pervenerint illi, quo explicare animi facultates iisque ad rite vivendi rationem uti didicerint, sequitur inde, eodem illo tempore earum etiam rerum dilectum haberi, quae maxime huic phantasiae satisfacere, et novas veluti vires addere possint. Jam vero, cum ad summi

Numinis aut metum aut reverentiam quandam naturâ insita sit hominum animis proclivitas quaedam, quae facile eos ad Numen illud et agnoscendum adducit et colendum, non mirum, cultum illum, nulla fere adhibita ratione, ad propriam hujus aetatis institutum esse phantasiae indolem. Cum vero phantasia quascunque res sibi congruas atque in deliciis habitas, mirifica sua vi, centies augere atque amplificare soleat, eundem etiam hunc summi Numinis cultum, quippe per se sacrum, ad tantam eamque superstitiosam sanctitatem adigere solet, quantam rationis ope nunquam attingisset. Inde vis illa et auctoritas magna, quam in gentes parum excultas exercuit religio, adeo ut, superstitione ductae et coeca quadam opinione, ad eam omnia referrent. Tum enim aedificantur templa, non tam precantium aedes, quam ipsorum Deorum habitacula. Circumhabitare incipiunt homines, ut propius adsint locis illis sacris, et tutius vivant sub tutela veluti Deorum. Sacerdotes, non tantum quippe populo cultiores, summo honore prosequuntur; sed sanctissimos eos habent viros, et, tanquam Deorum interpretes, humanam naturam fere superantes, maximopere colendos. His igitur de causis accidit, ut, cum religionis ope primum conjuncti sint homines, diu etiam conjunctionis illud vinculum *sacrum* fuisse, ubivis

fe-

fere videamus. Aetatem autem, qua haec studia inprimis vigeant, *sacram* merito appellaveris. Ea fuit Graecorum aetas, qua religio, phantasia duce, ad poëseos sublimitatem rapiebatur; qua oracula bellum aut pacem vel suadebant vel dissuadebant; qua tota Respublica veluti ex ore pendebat Sacerdotis. Eadem etiam fuit Romanorum conditio, qua Numa Pompilius leges suas, populo saluberrimas, a Nympha tamen acceptas referre debebat, ut eo majorem iis fidem conciliaret. Uti autem antiquae illae gentes, sic Germani quoque, primis temporibus, coeca quadam opinione, omnes res ad sacra vel Dei cultum pertinentes, anxia religione colebant et amplectebantur. Tum enim neque vincere nec verberare nisi Sacerdotibus permisum erat; imo quum Civilis cum Batavis suis de bello agere vellet et pace, convocabat eos in *sacrum* nemus, epularum *sacrarum* specie. (1)

Ex quibus facile jam conficiatur, qui factum sit, ut tantam vim habuerint Pontifices non solum, verum universe etiam Clerici in eorum animos, qui, parum adhuc ab antiqua barbarie remoti, religionem acceperant Christianam. Qui enim illam propagabant, non tantum

(1) Tacitus, *de morib. German.* Cap. 7 et 9. cf. Lipsius, ad h. l.

tum Jesum praedicabant, hujus religionis conditorem, et omnipotentem coeli terraeque Dominum, verum etiam Episcopum Romanum, ipsius Jesu in terra veluti vicarium, summaque praeditum in omnes Christianos potestate. Quo factum, ut univérse inter eos superstitionosa quaedam oriretur opinio, tum de ipsis Sacerdotibus et omnibus sanctis viris, tum vero maxime de Pontifice Romano, omnium sanctissimo et adeo divini Numinis instar habito ab omnibus. (1) Quibus de causis quis est, qui jure miretur, quod, cum haec opinio per totam esset propagata Europam, una facile exstiterit medio aevo gentium Europae Christianarum civitas, eaque sacra. Quod, quomodo perfectum sit, age videamus.

§. 2.

Hierarchia Romana.

Quae ex parvis initiis increverat Christianorum societas, certam ordinationem requirebat et administrationem. Crescente enim numero, cu-

ra

(1) Pontificem enim, ad indolem pristinae suae religionis, Druidae fere loco habuisse videntur, a quo, quamdiu Pagani fuerant, plane se regi passi erant. Vid. Tacitus, *Ann.* XIV. 30.

ra gerenda erat conventuum, ut omnia rite peragerentur. Quae, cum maxime daretur hominibus, aut aetate, aut sanctitatis opinione excellentibus, hi, a munere, Episcopi dicti sunt. Aucto vero Christianorum numero, inprimis multis gentilibus populis in Ecclesiam adscitis, opus erat explicatione in praelegendo Sacro Codice, ut etiam ab iis obscuriora intelligerentur. Quo factum, ut postea, in creandis Episcopis, inprimis et doctrinae et sapientiae ratio haberetur. Maximorum autem coetuum Episcopi sensim prae caeteris excellere coeperunt, adeo ut mox in Europa duo Principes essent in Ecclesia, Byzantinus et Romanus. Inter quos, cum magna illos ambitio vexaret atque aemulatio de summa in Ecclesia acquirenda potestate, vehementissimae lites, odia et bella, ita exstiterunt, ut tandem Episcopus Romanus aemulum suum superaret; et Ecclesia, quae primis temporibus prorsus Democratiae, postea vero Aristocratiae formam retulerat, plane tandem in Monarchiam degeneraret. Episcopus enim Romanus longius aberat ab imperatoria sede, atque ita liberius quam ipsius aemulus agere poterat. Urbs item Roma tanto honore habebatur, ut eam, una cum Episcoporum pompa, tum ipsi Romani, tum etiam gentes Germanicae, magis supersticiosae quam Graeci cultiores, suspicerent et ve-

ne-

nerarentur. Excitavit quippe in ipsis Romanis increscens Episcoporum potestas reviviscentis quasi antiquae urbis gloriae expectationem, qua, uti antea totius orbis terrarum, ita nunc Christianorum societatis caput Roma esset futura. Nimirum, Episcopi suum imperium, magnam partem, superstruere potuerunt antiquae Romae ruderibus. Pontificis enim nomen jam speciem praebebat pristinae potentiae; nomen vero Imperatoris mox ipsam illam revocaturum erat potestatem. Nam, quamdiu Constantinopoli et Episcopus habebatur et Imperator, Romae vero solus Episcopus, aequilibrium Orientem inter et Occidentem adesse poterat nullum. Hoc vero mox restitutum, Carolo M. Imperatore creato, Pontificibus praebuit praeter spiritualia, uti dicebantur, terrestria etiam arma. Carolus enim, qui ab ipso Pontifice imperatoriam acceperat dignitatem, inde summam ei debebat obedientiam. Quam postea ita sibi vindicarunt Pontifices, ut plurimi, qui secuti sunt, Imperatores eorum arbitrio veluti feudi dominorum penderent.

Ita firma et auctoritatis et potestatis jacta fundamenta: ita Pontificum potentia, in populi nixa opinione, et spiritualibus armis et terrestribus satis fulta atque munita. Quod enim Imperatores armis perficiebant et militibus suis, huic praevalebant Pontifices anathe-

ma-

matibus, interdictionibus, similibusque instrumentis.

Ne vero de crescente et in dies paene invalescente Pontificum auctoritate iniquius judicemus. Lubenter concedimus, multos eorum saepius nimia ambitione et superbia ductos fuisse, imo summa nonnunquam contumacia res gessisse; at vel sic tamen eos, barbaris illis temporibus, multum populis profuisse Europaeis, nemo facile negaverit. Qui enim in summa ista anarchia, quam inprimis post Caroli M. mortem obtinuisse atque in dies increvisse supra exposuimus, moribus, justitiae et ordini prospicerent, illi profecto fuere; adeo quidem, ut eorum potissimum auctoritate et consilio factum sit, ut diversissimae etiam gentes sacro quodam continerentur vinculo, Hierachia nempe Romana. (1) Hac autem in re plurimum profecit Gregorius VII.

§. 3.

Gregorius *Septimus*.

Considerantibus nobis et memoria repetentibus, eo pervenisse hominum improbitatem morumque perversitatem, ut, jam ante Gregorium, univer-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 69.

universa rerum commutatio necessaria visa esset, (1) non opus est profecto, ut iterum ab illa parte miserrima exponatur Europæ conditio. Cujus rei causa cum maxime repetenda videretur e corrupto Clericorum statu, hinc etiam ordiendum esse, si quis hanc suscipere vellet rerum commutationem, jam antea intellexerat Henricus III. et optima hunc in finem ceperat consilia. Et primum quidem Pontifices sibi submittere statuit, ut eorum vi atque auctoritate pro arbitrio uti posset. Videns enim se, sine eorum ope et auxilio, non magnopere profecturum, in Italiam magno cum exercitu venit, Romam adiit, ter Pontifices fugavit, tres in eorum locum suffecit; sed, quum omnes hujus rei eventum avidè exspectabant, abripuit eum mors immatura.

Jam vero commutabantur omnia. Agnes enim vidua, quæ marito succeserat, rerum moderamine non tantum aegreungebatur, vixque tumultuantes coercebat Principes regni, donec filius Henricus IV. rerum potiretur; verum Pontifices etiam per hoc temporis spatium sese reficere poterant, atque firmare suam potestatem, qua parte eam debiliorem esse putarent. Quo tempore vero Henricus IV. Imperator Romanus
crea-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 64.

creabatur, juvenis ille atque imperitus, Pontifex erat Romae Gregorius, adultus in rebus Ecclesiae vir, neque minus sagacitate praeditus et calliditate, quam summa perseverantia constantiaque insignis. Miseram Europae conditionem prorsus sibi perspectam habebat; perceperat Henrici III. consilia; sua auctoritate uti sciebat; et, quoad ejus fieri posset, ipse Pontifex sibi perficere proposuit, quod Henricus III. sine Pontificum ope nunquam potuisset. (1) Duo igitur, quae exsequeretur, inprimis haec sibi proposuisse videtur; alterum, ut Ecclesiam emendaret et mores corrigeret Cleri Romani; alterum vero, et hoc quidem magni momenti, ut omnes res politicas subjiceret Ecclesiae; quo Pontifex harum etiam summus esset Princeps et haberetur, ex quo, et Clerus, et Reges et Principes omnes prorsus penderent: ut summum adeo haberet in omnes Christianos imperium. (2) Hoc autem propositum, si prorsus novum fuisset, cum multis fuisset conjunctum difficultatibus; verum ad alterum jam tetenderat Henricus; in altero, ab antiquo inde tempore, multa Pontificum cura atque diligentia posita fuerat. Non novis igitur funda-
men-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 64. cf. Planck, *Geschichte der Christ. Gesellschaftsverf.* Tom. IV. initio.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 71.

mentis opus erat, sed firmatis jam tempore altius tantummodo aedificium erat superstruendum. Et hac quidem in re, qua coeperit via Gregorius, variis suis et sagacissimis institutis, quaque superbia et perseverantia ea perfecit, non hujus loci est uberius exponere. Eorum unum tantum attendamus, ut videamus, quantum valuerit hoc tempore Pontifex Romanus. (1)

Ufu receptum erat, ut, quicumque muneribus fungerentur sive sacris seu civilibus, dominum agnoscerent Regem, in cujus terra habitabant. Ab hoc enim illa, solenni investitura, accipiebant, eique omnem debebant obedientiam, non secus atque Domino vassalli; quod genus servitutis hoc tempore unicum erat, idque feudale. Quod quamdiu locum obtinebat, res Ecclesiae non tantum cum politicis erant conjunctae, verum potius ex magna parte iis subjectae. Itaque illud mutare Pontifices debebant, siquidem Ecclesiam a Regum auctoritate sejungere, imo hanc ei prorsus subicere vellent. Neque vero hoc fugit Gregorium; qui, cum sibi, quippe Pontifici, totum Clerum subjectum existimaret, sibi item arrogandum esse putavit omne jus investiturae. Quocirca unumquemque vetuit munus aliquod

(1) De caeteris Gregorii institutis vid. Heeren, l. 1. p. 66 sqq.

quod accipere, nisi a Pontifice Romano. Quod consilium, quamquam ipse non difertis adeo verbis significavit, peregit tamen paulo post Urbanus II. in concilio Claramontano. (1)

Principes universe, et inprimis Imperatorem Germaniæ, hoc et ejusdem generis plura aegre tulisse, unusquisque facile intelligit. Non enim solum hoc Pontificis instituto multis privabatur potentibusque vasallis; verum magno etiam quaestu et lucro destituebatur, ex vendendis sacris muneribus faciendo. Ille igitur, cum non magno opere Pontificem sibi curandum esse putaret, talia admittere noluit consilia; ea neglexit igitur, et, quo consueverat modo, perrexit. Quid mirum? Nonne Imperator erat Romanus? Nonne filius Henrici, qui, tanta cum laude, tres fugaverat Pontifices? Quid igitur et ipsum impediret, quominus, si rerum exposceret conditio, Romam adiret, et, more patrio, eiceret superbum illum Pontificem? At non praevidebat imminens periculum. Gregorius enim iratus, quod Henricus IV. ita sese opponere auderet Ecclesiae institutis, primam quamque occasionem avidè arripuit, qua, anathemate percussus, omni eum pri-

(2) Anno 1095. vid. Heeren, l. l. p. 68 nota, „ ne „ Episcopus vel Sacerdos Regi vel alicui laico in manibus ligiam fidelitatem faciat.”

privaret auctoritate. Quo facto, solus stabat Henricus seorsim ab omnibus amicis; qui, quamvis fortunam miserarentur, preces tamen fastidiebant, quippe piaculum habentes anathemate percussum, quod abhorrerent omnes. Necessitate igitur coactus adiit Gregorium; neque prius recuperavit pristinam auctoritatem, quam summo Pontifici obedientiam promiserat summam.

Haec autem omnia, si quid video, mirum quantopere valeant, ad propriam cognoscendam hujus temporis rationem, quippe quae, ut eam supra descripsimus, inprimis hac in causa, *sacra* appareat. Ponamus, Europae conditionem prorsus aliam fuisse; ubivis adfuisse civitates rite constitutas et moderatas; cultum ita invaluisse, ut homines quibusvis imbuti fuissent liberalioribus studiis; ponamus, superbum illum Gregorium nostro vixisse tempore, eumque omnes nervos contendisse, ut eadem illa perficeret, quae fec. XI. perfecit, consilia; vehementer dubito, an tantum profecisset, ut regem, vel gravissimo percussum anathemate, ita supplicem genibus suis advolutum videret, ut vidit Henricum IV. Scilicet, est nostro tempore plane *politica* gentium conditio, quae Gregorii maxime tempore proprius *sacra* erat. Nam sacra erat ipsa temporis ratio, quae nullum fere nisi sacrum admitteret regimen;

et

et omne politicum negligeret paene atque averteret, nisi arcte cum religione conjunctum esset vel potius ei subjectum. Exemplum praebent Henrici III. consilia; qui, cum videret se sine Pontificum et religionis ope nihil profecturum, illos sibi submittere vel conciliare studuit, ne frustra apud populum perseveraret, in optimis exsequendis propositis: exemplo sit et ipse Henricus IV. quo res extra dubitationem posita esse videtur.

Gregorius igitur cum tenderet ad summum orbis Christiani imperium, factum est illius inprimis institutis, ut *una civitas* oriretur eaque *sacra*; cujus summus esset Princeps Episcopus Romanus, cujusque magistratus haberentur Episcopi et Reges; cives vero omnes Christiani: verbo ut *Hierarchiâ Romanâ*, veluti communi vinculo, omnes Europae gentes continerentur. Collapso enim Romanorum imperio, disruptum fuerat vinculum politicum, quo conjunctae fuerant plurimae gentes orbis terrarum. Requirebatur igitur novum quid, quo veluti reviviscerent gentes atque denuo consociarentur. Hoc praebuit societas Christiana, sejuncta illa a civili societate, suis legibus, suis institutis, suis magistratibus; quaeque aucta atque amplificata, Gregorio maxime auctore, late patuit, atque dominata est per totam fere Europam. Norman-

manni enim Italiae inferiorem partem et Siciliam a Pontifice in feudum acceperant: Hungria et Hispania publice adscribebantur legitimis Pontificum possessionibus: Imperator Germaniae summam iis debebat obedientiam: Philippus, Franciae Rex, anathemate erat petitus: Demetrius a Pontifice Rusforum regnum veluti dono acceperat: imo vero ad remotissimas Europae partes misit suas Gregorius epistolae. (1)

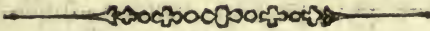
Europa igitur quamquam in permultas partes erat divisa, imprimis cum, collabefactato regimine feudali, tot exstitissent diversae regiones, quot habebantur Principes, qui, summa gaudentes anarchia, nulla politica neque agnoscebant vincula neque admittebant; omnem tamen Europam Christiani tenebant, qui omnes, aequae servi atque Domini, unum eundemque adorabant Deum, itemque omnes fere Pontificem habebant ipsius Jesu in terra vicarium. Ita demum civitas illa oriri potuit atque vigere; quippe quae, non unius hominis vel prudentia vel sagacitate, sed universa temporis ratione niteretur. Erat igitur sacra gentium Europaeae conditio; sacra erat, qua vivebant, aetas. (2)

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 73.

(2) Ibid. p. 75.

CAPUT II.

ERAT AETAS HEROÏCA GENTIUM EUROPAEARUM.

S. I.

Heroïca gentium aetas.

Evolyentibus nobis et perlegentibus historicorum scripta, ubivis occurrit eadem fere ratio eademque norma, ad quam diversae gentes compositae sunt quamque fuerunt secutae. A parvis nempe initiis exortae indies crescunt, incrementa capiunt et maturescunt, donec ad maturitatem quaeque suam perveniant. A qua tamen ubi semel recedere coeperint, ita saepius decrescunt et evanescent, ut vix earum nomen posteritatis memoria teneatur. Quae ratio non magis singularum gentium, quam unius cujusque hominis esse solet. Uti enim in hoc qua-

F

tuor

tuor habentur aetates, pueritia, juvenus, aetas virilis et senectus; eadem hae, iisdem affectibus et proprietatibus conspicuae et insignes, in tota etiam gente, observantur et dignoscuntur. Nos autem aetatem *juvenilem* tantum contemplemur, ne, de caeteris agendo, longius aberret oratio nostra.

Relinquit juvenis et averfatur puerorum oblectamenta; puerilia omnino studia, veluti crepundia, abjicit. Altiora spectat et meliora nugis istis, quibus antea fuerat oblectatus. Exferere gestit, quacunq; opportunitate, quas habeat animi facultates; quibus aequè ac corporis viribus uti cupit, ut sui amori et fervido jam honoris studio satisfaciat atque indulgeat. Hic est juvenilis ille vigor, qui, rationis ductu, optima quaeque et honestissima cum avide solet arripere, tum persequi studiosissime; qui vero, sibi ipse relictus et phantasiae vi correptus, saepius in extrema quaeque effrenate proruit, et peragit inconsulte, quae postea ipsum admisisse poenitet atque pudet. Etenim temeritas juvenum est, gravitas jam constantis aetatis; quae temeritas nec consilio prorsus frenari potest, neque oratione comprimi; sed progressu solum aetatis sensim sensimque minui, ut tandem frustra quaeratur. Hujusmodi autem aetatis, quomagis quis attenderit, eo plu-

plura indicia videbit in historia cujusvis gentis. Aetas illa *heroïca* dici haberique meretur, cujus fortissima et praeclarissima quaeque suscepta et gesta facinora, posterî, vel suspiciunt propter magnitudinem, vel despiciunt propter insaniam et intempestivum; quem referunt, ardorem. Honoris enim studium, quod inculta gentium aetate, quam *puerilem* merito dixeris, veluti consopierat, jam temporis progressu et cultus ope plane excitatur et exardescit. Nescio quarum rerum cupiditate inflammati, rapiuntur homines ad omnes illas res; quibus animi quandam vacuitatem explere cupiunt. Quamvis domi maneant, non haerent in suis sedibus; sed volucris semper spe et cogitatione rapiuntur a domo longius; atque, cum manent corpore; animo tamen excurrunt et vagantur. (1)

Quid mirum autem, ubi talia vigent, talem primo quoque tempore adparere temporis rationem; milles arma capere, ut vel suam agant causam, vel Principis cujusdam, quo duce, animis et viribus conjunctis, victorias reportent? Inde repetendum, quod tota fere Graecia conveniret in Menelai auxilium: ea fuit causa Normannorum expeditionum, quibus toties concussa fuit Europa: idem denique fuit juvenilis

vi.

(1) Verba Ciceronis. *de Rep.* Lib. II: cap 4.

vigor et excitatus heroïcus sensus, quo Europa, per duo fere secula, similitudinem quandam gessit speciemque maris aestuantis. (1) An vero haec de gentibus Europaeis, sub finem seculi XI. vera dicta sint nec ne, môx videbimus.

§. 2.

Pugnandi ardor universe observandus in gentibus Europaeis, maxime ante bella sacra.

Quovis in Europam oculos conjiciamus, usque ad finem sec. XI. ubivis fere jurgia offendemus, lites, odia ex iisque orta bella gravissima. Per omne enim, quod oratione percurrimus, temporis spatium, vidimus Europam, aut internis discordiis, aut bellis externis vexatam. Erat enim armorum studium omnibus Germanicarum gentium animis insitum; cui ut obsequerentur, nisi externam invenirent occasionem, internam avide arripiebant. Si quis enim ignaviter arma ferebat, summo se, propter omnium contemptum, subiciebat odio. Mittimus Osiani carmina, in quibus prorsus nobis adparent haec Germanorum indoles, hi affectus; ita vero, ut nuturantum, et ne voce quidem, ducis opus sit,
ut

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 5.

ut omnes ad arma concitentur, fortiter pugnent et, vix recedentes, fere semper victoriam reportent. Attendamus tantum regiminis feudalis indolem, siquidem ex regiminis ratione de populi indole judicare liceat, et videbimus eam, qualem in Introitu exposuimus, pro tempore, plane fuisse militarem. Tum vero internis etiam, quibus Europa agitabatur disfidis et bellis externis, maxime alebatur illud studium, vel denuo excitabatur. Neque minus eo valuisse videntur Caroli M. res gestae. Qui, cum judicare difficile sit, utrum in eo virtus bellica an felicitas major fuerit, magnam sibi facile Europae partem armis vindicando, iis amplissimum monstraverat bellandi campum, qui ipsum ducem erant secuti. Hanc ob causam ipsius nomine conjuncti sunt, quamdiu alere et simul moderari potuit insanum hunc ardorem. Illius enim ductu Lombardorum sedaverant seditiones: fugaverant Mauros trans Pyrenaeos: repulerant saepius Normannos Europam lacesitantes: in pluribus igitur Europae tractibus bella geserant, in plurimis item victorias retulerant ab hostibus. Jam vero moritur Carolus. Stant Germani, strictis gladiis: quaerunt ducem, Carolo fortitudine parem; adparet nemo. Quid mirum, eos tum, ferventibus etiam nunc animis, a se invicem discessisse; ita vero discessisse, ut mox unus alterum aggredere, et
pug-

pugnando et belligerando expleret animi cupiditates?

Quae deinde in Francia obtinuit anarchia, plurimas praebuit pugnandi opportunitates; cum Principes regni, augendae potestatis cupidine et bellandi ardore excitati, alii aliorum incurfarent et spoliarent possessiones; oppugnarent domos, tamquam castella vel arces satis munitas, et ita faepius omnino gravissima invicem agerent bella. Nihil enim erat, quod mentes in alias abduceret partes.

In Hispania vero semper occupati erant Christiani bellis contra Mauros gerendis. Etenim hostes illos habebant, quippe infideles, infestissimos. Verum non tantum illos aggrediebantur, ut regiones ab illis occupatas iterum sibi vindicarent; sed etiam, ut illos, quippe religionis hostes, strenue impugnarent; (1) id, quod paulo post, omnem concitavit Europam. Nec minus Germaniae Imperatorum expeditiones, ad bellorum sacrorum usque tempora, fere semper tenuerant Germanorum animos. Uberrimas praebuerant bella gerendi opportunitates non minus Normanni, quam Sclavonici populi et Itali. Imperatorum enim consiliis superiorem Italiae partem sibi subjiciendi, permultae copiae eo traductae

fue-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 94 et 164.

fuerant, ibique res egerant praeclaras. Nunquam intermisit discordiae, ex iisque orta bella Henricum III. inter et Pontifices Romanos, fere totam commoverant Germaniam; ita ut plurimi militaria praestare potuissent officia. Alebatur igitur omnibus hisce rebus Germanorum bellandi ardor; nec internis opus erat discordiis atque bellis, quamdiu tales expeditiones suscipiebantur, quibus omnes, Imperatores duces secuti, fortiter pugnando, sibi animique sui fervori poterant satisfacere. Mox autem, ubi defecit Imperatoris fortitudo, ubi foemina rerum adiit moderamen, nec magna suscipiebantur et peragebantur, defecerunt item Germani, et, invicem excitatis bellis, omnia conturbare coeperunt, cum rapacissimus quisque haberetur gloriosissimus.

Ac praeterea, barbarum illud *jus*, quod *pugni* aut *vindictae privatae* dicebatur, quantum hoc valuerit ad homines ad pugnas excitandos, et morum augendam licentiam, nemo est, quin facile intelligat. Hoc enim omnium maxime inserviit ferocitati et insanae petulantiae, omnesque regiones horrendis implevit facinoribus. Nam statim atque illud jus, ab antiquissimo inde aevo Germanis more receptum, his etiam temporibus ab omnibus exerceri coeptum est, facile cuique via inventa est, qua ad quod-

vis

vis horrendum facinus, sub recti specie, adduceretur. Etenim, si quis se aut cognatos suos ab alio quodam injuria laesos, aut contumelia offensos putabat, se suosque armis ulcisci cuivis licere rebatur. Quo saepius factum, ut pluri-
mi, non solum justitiam et aequitatem colendi servandique, nec injurias propulsandi causa, sed etiam propter avaritiam, et opes et honores consequendi cupiditatem, pugnas inirent creber-
rimas et crudelissima facerent bella. Cum enim fortissimus quisque in pugna, justissimus item haberetur aut suae aut aliorum causae vindex, jus semper stabat a parte fortioris. Quocirca sane non mirandum, in tali rerum conturbatione, ut maxime quisque viribus et fortitudine valeret, ita eum saepissime hoc jure abusum fuisse ad opes et potentiam augendam. (1)

Est

(1) Vid. omnino hac de re Roberti f. l. l. Tom. II. p. 121. sqq. Haec autem pauca Wachteri digna sunt quae h. l. adjiciamus. „ *Faust-recht, jus vindictae pri-*
„ *vatae*, quod apud veteres Germanos cuivis laeso com-
„ petebat, ab armis naturalibus sic dictum, quasi jus
„ primaevum et cum ipso *pugno* natum. Quae fuerint
„ judicis partes in hoc Germaniae statu, prodidit
„ Tacitus, cap. XII. et XXI. et M. Quintilius
„ Varus, qui alia jura Germanos docere voluit, atro-
„ cissimas conatus sui poenas dedit, memorante Velle-
„ j. 10, Lib. II. cap. 117. Nihil hic mutatum est in le-
„ gl-

Est igitur, uti diximus, bellandi studium in Germanicis populis, maxime ad seculum XII. ubivis conspicuum, quippe excitatum hoc tempore et auctum diversis rebus externis. At non hoc tantum, verum ardor etiam aliquis sive animi fervor, qui non unice bellorum studio cernitur, sed ad quaecunque facinora paratus esse solet perpetranda, sive bona sint seu mala. Namque inculti erant etiam nunc Germani et moribus corruptis, adeo ut non ponderarent, utrum honestius quid an turpius, vel quo animo, esset perpetratum.

Bellandi autem virtus major adparet et generosior in Normannis. Terra relicta paterna, in omnes partes discurrere coeperant atque vagari, ut, nescio qua cupiditate inflammati, novas subigerent regiones in iisque sua conderent regna. Verum a victoria nihil cesarunt. Primum enim Normannia a Franciae Regibus dono accepta, progressi sunt in Italiam et Siciliam. Hisce subjectis regionibus, cursum tenuerunt in Angliam; ubi, itidem regno condito, vix a novis abstinentes expeditionibus, alia expectabant et majora

fi-

„ gibus antiquis quamvis ferius exaratis; imo ne Christiana quidem religio tanti radices mali exscindere potuit, nisi longo intervallo.” — Quod, ut plures per *Treugam Dei* efficere conati sint, supra vidimus,

sibi peragenda. Quarum rerum studium et ardor nusquam ita vigeat hoc tempore, ut in Normannis. Major autem erat Regum potestas, quam quod regni potentiores, ea abusi, uti in Francia fiebat et Germania, res conturbare potuissent continuis invicem excursionibus. (1) Imo, integra eorum vita et boni severique mores pessima illa avertabant, quibus caeteras Germanicas gentes summopere vexatas fuisse exposuimus. Nihil iis susceptu arduum videbatur; quin et ipsas expeditiones sacras continuo opportunitatem sibi duxerunt, qua, evertendi Orientis imperium expugnantique Constantinopolin, consilium exsequerentur, jam diu ante agitatum. (2)

Talis igitur animi fervor cum universe in omnibus observetur gentibus Europaeis, non poterat non in cultioribus multo generosior adparere humaniorque, quam in minus cultis hominibus. In iis enim regionibus, ubi cultus quodammodo invaluerat, major humanitatis sensus exstiterat, et meliora excitata erant studia. Est enim ratio Equestris, in qua eosdem videmus affectus eundemque animi fervorem, de quibus supra exposuimus; verum omnia illa magis generosa, humana et ad veram etiam virtutem magis adaptata. Quae quidem ratio singulatim nobis memoranda videtur.

§. 3.

(1) Vid. Robertf. l. l. Tom. II. p. 141 sq.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 91, cf. p. 106.

§. 3.

Equestris ratio.

Quod modo diximus pugnandi bellandique studium, hoc e vigore quodam repetendum est atque animi ardore, quibus homines agitati quiescere vix possunt, sed semper se occupatos gestiunt iis negotiis, quibus animi illi appetitus voluptate afficiantur atque alantur. Talia vero rudium hominum cum bella esse soleant, caedes et devastationes ita cultiores non tantum abhorrent ab iis, quippe meliora quaeque sectantes, verum etiam se iis opponere student, ipsoque malo amoto, meliora in ejus locum proferre. Hoc fecerunt Equites, e cultioribus Europae regionibus oriundi. (1) Nobiliores enim juvenes ad septimum annum a matribus educati, inde ad vigesimum primum, aliis Equitibus in disciplinam tradebantur. Ibi armis uti, equis insidere, eosque vel ferocissimos frenare discebant; invicem se adibant, decertabant, pugnabant: cedebant alii victi, victores alii proclamabantur: donec omnibus iis, quae ad institutionem pertinerent, rebus informati atque eruditi, ipsi illi juvenes Equites crearentur. Verum priusquam
abi-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 103.

abirent, jusjurandum iis praestandum erat ad al-
 rare gravissimum: se justitiam vindicatu-
 ros, infimos propugnatu-
 ros, alterum maxime sexum ad-
 juturos, atque religionis et honoris sui causam
 semper tuituros. Quo facto, avolabant Equi-
 tes, fulgentibus armis induti ferocique equo in-
 fidentes, ut laeti vota solverent. Illi enim, ex-
 culti in Equitum palatiis, ubi magis minusve li-
 teris et poësi opera dabatur, non poterant non,
 justitiam vindicando, legibus succurrere, eo tem-
 pore veluti sopitis. Humaniore sensu imbuti, di-
 versis excitato disciplinis et artibus, sponte mi-
 ferrimam dolebant vulgi conditionem. Quid mi-
 rum, generosos illos juvenes, Germanorum nomine
 dignos, in illos ira inflammatos esse, qui, vel
 turpi cupidine capti, vel pecuniae faciendae cau-
 sa, virgines violarent, vel mulierum offenderent
 existimationem, tanti jam eo tempore habitam,
 quo Germani summae etiam nunc inserviebant
 barbariae? (1) Nonne lubenter religionis cau-
 sam vindicarent, cum nobiles essent cives sacrae
 civitatis? Et qui tandem recusaret Eques sui
 honoris causam tueri, cum juvenis esset, et ju-
 venis adeo Germanicus? Verbo, tantis incitamen-
 tis, cum fortitudinem mirifice auctam esse, tum
 ve-

(2) Vid. Tacitus, *de morib. Germ.* c. 7. „ Inesse
 „ (foeminis) sanctum aliquid et providum putant.”

vero etiam saepius in protervitatem abiisse, quis est, quin, perspecto juvenili animo, et credat et ignoscat simul? Accedit magna phantasiae vis, quae plurimum valere solet, ea inprimis aetate, quae media est summam barbariem inter et cultum, quaque Germanicae gentes eo tempore erant. (1) Alterius igitur sexus, justitiae, religionis, et sui honoris quoque tuendi studium et vindicandi, hujus phantasiae ope, in fanaticum fere abiit ardorem. Quid vero, tam inexplebili rapti honoris cupiditate, ut huic indulgerent, intentatum relinquerent Equites, quidve intactum, ut placerent foeminis, tanti a se existimatis? Quin, millies mortem oppetere maluissent, quam semel displicuisse amatae. (2)

Ita videmus Equites jurejurando non tantum adactos, verum ipsius etiam animi impulsu incitados et inflammatos phantasiae vi, maxima illa et praeclarissima quaeque, de quibus tot in historia narrantur, et suscepisse et peregissee.

Ve-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 100.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 180. sqq. Pauca hac de re omnino lectu digna sunt Rhyavis Feithii, *Inleiding tot eene briefwisseling over het minnedicht, 4de Brief*. Inprimis, praeter quos citant Heeren et Feith, conferri potest Joinville, *Hist. de Saint Louis*; equo maxime patet Equestris illa ratio: apud Petitot, l. l. Tom. II. Tum vero etiam *disertationes* de hoc argumento, in ejusdem operis Tom. III.

Verum haec omnia, (ut tandem eo redeamus unde fumus egressi) quae his de Equitum et univ-
 erse de gentium Europaeorum studiis disputavi-
 mus, ad quamnam referenda sunt gentium aeta-
 tem? Num propria sunt primae illi atque barba-
 rae conditioni, qua torpent homines infantium
 instar, et nullis rebus, quam quae sensus per-
 quam afficiant, moventur? An vero tale quid
 quaeras in gentibus, jam cultu valentibus, et
 gaudentibus summo politico vigore? At frustra
 quaereres, et talia excitare conareris, qualia
 sponte orta vidimus in Europae hujus temporis
 gentibus. „Idem enim de Christianis seculi XI. in
 „ finem vergentis valet, quod de homine adoles-
 „ centulo affirmaveris; qui, postquam ex pueris
 „ excelsit, sublata corporis et animi infirmitate,
 „ in eam incidit aetatem juvenilem, quae petulan-
 „ tia, ferocia et temeritate est insignis; atque non-
 „ dum pervenit ad eam morum gravitatem, quae
 „ est constantis aetatis.” (1)

Erat igitur gentium Europaeorum aetas
 juvenilis, aetas heroica, (2) quae,
 uti apud Graecos Achilles protulit, Dio-
 medes, Ulysses, ita apud Christianos vi-
 dit

(1) Quae verba cl. Regenb. libenter h. l. nostrae
 facimus, *de bello sacro*, p. 53.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 8 et 102.

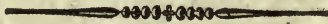
dit Tancredos, Raymundos, Bohemundos; omnes quidem juvenili ardore flagrantes, et belli duces fortissimos; singulos vero pro singulorum temporum ratione. Etenim eadem illa Europaeorum (sec. XI.) aetas heroica erat Christianorum aetas sacra; qua omnes, et infimi servi, et nobilissimi Equites cives erant unius sacrae civitatis, eodemque sacro vinculo conjuncti.

Haec autem pro viribus disputata sponte nos ad secundam quaestionis partem pertractandam adducere videntur.

PARS SECUNDA.

QUID CAUSAE FUISSE VIDETUR, UT BELLA,
EO TEMPORE, SUSCIPERENTUR SACRA?

CAPUT I.

CAUSA PRIMARIA.

*Repetenda illa ex heroïca et simul sacra
gentium Europaeearum conditione.*

Vidimus in Occidentalis Europae gentibus animi quendam fervorem et heroïcum ardorem, pro diversa hominum conditione, ad diversas res sese applicantem. Gaudebant alii caedibus et devastationibus, nec aequi nec justi habentes rationem. Vindicabant alii justitiam, vel tuebantur infontes, omniaque, majore humanitatis sensu ducti, et suscipiebant et peragebant. Omnes enim, sua quique ratione, summo aut pugnandi et bella gerendi, aut magna facinora per-

pe-

petrandi, ut sibi suique animi satisfacerent cupiditatibus, vehementi studio ardebant. Verum, si Mauros in Hispania excipias, nihil fere aderat extra patriam, quo gentes sese verterent. Normanni enim, contra quos toties armis fuerant usi, quamvis aegrè ferocitatem suam frenantes, tamen a piraticis expeditionibus abstinere coeperant. Hungri, quos saepe debellaverant, jam ad sedatiorem se adaptabant vitae conditionem. Expeditiones in Italiam post Henrici III. mortem, magnam partem cessaverant. Supererant igitur tantum Sclavonici populi; verum quicquid Henrico IV. tribuas aut Francorum huius temporis Regibus, magnos illos belli duces se prodidisse, haud facile dixeris. Et tamen aderat, ut supra vidimus, ardens Normannorum, Francorum et Germanorum, pugnandi bellandique studium, quod, apud hos maxime diu altum atque sustentatum jure vindictae privatae, cum, illo jure per Treugam Dei multum imminuto, paulo arctioribus coerceretur limitibus, facile tamen, data opportunitate, iterum excitari, erigi et novis veluti viribus instructum produci posset.

Nec minus flagrabant Equites rerum gerendarum ardore. Quibus, quamvis ipsa patria multa praeberet peragenda, tamen alia, nova, meliora placebant et arridebant. Ardet enim juvenilis ani-

mus novarum rerum visendarum cupidine, nec potest quiescere, sed cogitatione vagatur per alios terrae tractus aliasque regiones, quas paternis facile meliores fingit et praestantiores. Vota fecerat juvenis Eques, quae magno solvenda erant studio. Justitiam vindicare, miseris succurrere, foeminas tueri, suum honorem uti et religionem defendere, haec in votis, in deliciis item habebat. Quid mirum adeo, illos proximam quamque arripuisse occasionem, qua haec omnia persequi possent?

Verum accedit aliud, quod nobis minime negligendum est. Germani, Franci, Normanni etiam, omnes summa flagrantis rerum gerendarum cupiditate, ut et nobilissimi inter eos Equites, juvenili ardore agitati, omnes, inquam, quamquam genere et indole maxime diversi, tamen erant Christiani, cives utique unius ejusdemque sacrae civitatis, qua eo tempore continebantur omnes. Omnes contra infideles, et maxime quidem Muhamedani, hostes hujus civitatis habebantur infestissimi, a quibus ejus causam strenue defendere omnium erat Christianorum officium. Prima igitur occasione omnes communem hanc causam peragere aggressi sunt. Fortissimi quique Christiani, tanquam boni cives, arma ceperunt, pro religione quasi pro re publica pugnarunt, et causam adeo defenderunt civitatis suae in summo ver.

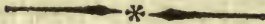
versantis periculo. Infimi quidem, ut rerum sacrarum coeca superstitione penitus imbuti ductique, ita nescio quo maxime consilio religionis causam tam strenue in se susciperent; alii vero iique nobiliores, ut animi cupiditatibus indulgerent pugnando et bellis gerendis; ut vota solverent alii, et, fortes se praestando, honoris praemia reportarent cum terrestria, tum vero etiam coelestia. Alii alia consilia agitabant; ita tamen ut omnia ex heroïca et sacra gentium Europaearum conditione unice repetenda videantur. Res enim arcte sunt inter se conjunctae, unaque ab altera disjungi vix potest, si propriam quaeramus causam bellorum sacrorum. Fac enim, omnes Europae gentes fortissimas, et honoris, et belligerandi, et magna perpetrandi facinora summo studio fuisse ductas; qui tandem explicare posses, cur omnes in Palaestinam sese converterint, atque ibi tam strenue se geserint, post tot tantasque itineris difficultates? Quid quaeso eorum interfuisset utrum *sacrum* esset sepulchrum, nec ne? Sin vero causam solummodo e sacra conditione et superstitiosa gentium indole reperere velis; ni fallor, multa item restabunt explicatu difficiliora. Etenim, si non animus fuisset abeundi, nec ardor Christianis arma capiendi et fortium militum instar pugnandi; imo mortem subeundi religionis causa, dubito, an tantus

numerus Equitum et principum virorum prouisset, si vel sexcentas habuisset Urbanus orationes. Nos igitur, summo Heereno duce, lubenter contendimus, primariam bellorum sacrorum causam positam esse in excitato heroïco sensu, et sacra gentium Europaearum conditione. (1)

(1) l. l. p. 8.

CAPUT II.

OPPORTUNITATES.

§ I.

*Capta a Turcis Hierosolyma primam dedit
expeditionum sacrarum opportunitatem.*

Itinera sacra.

Uti liberis grata solet esse parentum recordatio, et dulcis sepulchri aspectus, quo, quod olim carissimum ipsis erat, continetur: uti hominibus natura proprium est, interiore quodam affectu, et magna cum reverentia, eos visitare et adspicere locos, qui celebres sunt, et rerum gestarum memoria nobilitati; ita Christiani, superstizioso quodam ardore, et magna cum veneratione, terram adire solebant, „ quam hu-
„ mani generis Redemptor suo illustraverat ad-
„ ven-

„ventu, decoraverat conversatione, sacraverat
 „passione, morte redemerat, sepultura infig-
 „niverat.” (1) Ad hunc locum et preces
 fundere et vota solvere Christianis tanti habe-
 batur momenti, ut omnium inservire crederetur
 peccatorum redemptioni. Inde repetendum, quod
 Hierosolyma, sacra illa urbs omniumque Chris-
 tianorum veluti Metropolis, a longo inde tem-
 pore, a tot frequentata fuerat sacris itineratoribus,
 quibus, Caliform tutela usis, ibi summam exer-
 cendi religionem concedebatur facultas. Acces-
 sit sacras reliquias colligendi et possidendi stu-
 dium; quibus, superstitiosa quadam opinione,
 singularem non tantum et divinam adeo vim ad-
 scribebant, verum etiam, quippe rebus sum-
 ma sanctitate imbutis, et rerum magnarum
 memoriam conservantibus, mirifice delectaban-
 tur.

Auctus est maximopere peregrinatorum hic
 numerus sub finem seculi decimi, et undecimi
 initio. Rumores enim, qui illo tempore, de
 adventante mundi termino, per totam Ecclesiam
 Romanam propagabantur, effecerunt, ut mul-
 ti, aut malefactorum conscientia agitati, aut
 nimia ducti religione, possessionibus suis et fa-
 mi-

(1) Verba Urbani II. apud Robertum in opere:
Dei gesta per Francos, p. 32.

miliis valedicerent, et primo quoque tempore Palaestinam adirent, ut ibi Salvatoris mundi reditum exspectarent. (1) Verum in Oriente obtinuerat rerum conversio. Turcae enim, ex Asiae superioris partibus proruentes, divictis Sarcenis, Syriam sibi subjecerant et simul quoque sacram Christianorum terram. Hi, prorsus barbarorum more agentes, vexabant Christianos variis modis, iisque denegabant adeo sacrorum faciendorum libertatem, lubenter iis antea a Sarcenis concessam. Quod cum aegre ferrent Christiani, eo tempore in Palaestina frequentissimi, permulti in patriam suam redierunt, et ubivis conquesti sunt vim, contumelias et injurias, ipsis, et fratribus suis, et locis item sanctitate inlyctis, allatas. „ Videbamus aliquando „ cives ipsius Jerusalem,“ ait Baldricus, „ inter nos mendicos et exiles. Videbamus in „ digenas Antiochiae, casum locorum sancto- „ rum deplorantes, sibi que pauperatis supplici- „ ter stipem publicam implorantes.” (2)

(1) Vid. Robert. l. I. Tom. I. p. 45. Tom. II. p. 66.

(2) In opere: *Dei gesta per Francos*, p. 86. cf. *Guiliel. Tyrensis*, ejusdem operis p. 636.

§. 2.

Petrus *Eremita*.

In hac rerum conditione, inter eos, qui religionis causa ad loca accedebant venerabilia, Petrus aliquis, *Eremita* cognominatus, (Sacerdotem illum dicit Guilielmus *Tyrensis* (1)) Hierosolymam venit. Qui, cum afflictam fratrum videret conditionem, mox secum deliberavit et consilium cepit, quo potissimum modo iis afferretur auxilium. Itaque rediit in Europam, ubi, auctoritate munitus Pontificis Urbani II. sollicitavit quoscunque sibi obvios haberet; iisque persuasit, ut fratres in Oriente adjuvarent, et sacra loca in fidelium redigerent potestatem. Quod ita quidem perfecit, ut permulti, eodem quo ipse incensi ardore, mox parati essent ad sacram expeditionem fuscipiendam. Verum non desit Urbanus, tali veluti praecursore praemisso, sua auctoritate haec omnia sancire, et magis etiam erigere et excitare, a Petro jam praeparatos, hominum animos. Itaque post Placentiae habitum, omnibus iterum ad Claramontanum convocatis concilium, sur-

(1) In opere: *Dei gesta* etc. p. 637.

rexit Urbanus; et, coram innumerabili hominum multitudine, habita sub dio oratione, tantum valuit et dicendi gravitate, et argumenti suavitate, ut omnes, veluti uno animo agitati, „ Deum idem velle, ” exclamarent: et, cruce in humerum suscepta, (lindea scilicet aut lanea, unde *Cruce - signati* dicti sunt,) Ecclesiae causam ab hostium vindicare injuriis aggredierentur. Quae fama increbuit per omnes regiones; adeo ut paulo post, per totam fere Europam, nihil aliud cogitarent homines, nisi crucem et sacrum sepulchrum. Tantus increvit fanaticus ille ardor, „ ut pauperes quosdam videres, ” uti ait Guibertus *Abbas*, „ bobus biroto applicitis, iisdemque in modum equorum ferratis, substantias cum parvulis in carruca convehere; et „ ipsos infantulos, dum obviam habent quaedam castella vel urbes, si haec esset Iherusalem, ad quem tenderent, rogitare.” (1)

Opportunitate igitur captae Hierosolymae, omnium excitato ardore, omnes ad eundem tendere coeperunt finem; ut nempe, tanquam boni cives, gladium cingerent et causam agerent communis omnium civitatis. Non solum loquor milenos illos plebejos homines, qui, varias ob causas properantes, nesciebant quo tenderent, fed

(1) In opere: *Dei gesta per Francos*, p. 482.

sed superstitioso ardore et coeco quodam impetu, Petrum *Eremitam* vel Galterum (*sans avoir*) sunt secuti; (1) verum illum dico exercitum, pro temporum ratione rite instructum; et Principes tantae virtutis, quantae fuerunt Hugo *Magnus*, Robertus *Flandrensis*, Tancredus, Godofredus, alii; (2) Equites illos nobilissimos Francorum et Normannorum, qui, sibi veluti stratam videntes et virtutis et honoris viam, mox conveniebant, ut, quae in optatis et votis haberent, exsequerentur. Tendere Orientem versus: infidelibus repugnare: causam agere religionis; his omnibus quid magis juvenili placuisset animo, ardenti praeclare factorum cupidine, et elato phantasiae vi? Et ita summa religione imbutus fortique animo plenus, et ad eundem scopum, quamvis longissime remotum, tendens, arma cepit et sacram aggressus est expeditionem flos juventutis equestris. (3)

Verum quid pluribus verbis opus est? Ex iis, quae supra de Equitum et universe de gentium summa religione atque ardenti rerum gerent-

(1) Vid. Baldricus *Archiep.* in opere: *Dei gesta* etc. p. 88 seqq. et Guilielmus *Tyr.* ejusdem operis p. 642. Cf. Heeren p. 15.

(2) Enumerantur a Guilielmo, *Tyr.* l. l.

(3) Vid. Heeren, p. 178 l. l. et Herder, *Ideen* l. l. p. 278.

rendarum cupidine diximus, facile intelligitur vis et efficacia, quam habuerit Urbani oratio. Ea enim excitati sunt omnes, et, quamvis antea aut odio, aut litibus, aut genere disjuncti, in unum veluti corpus conglobati, ut ita nunc, tanquam strenui Christi milites, quales Gregorius VII. omnes jam exoptaverat fideles, (1) „ ad pugnandum essent fortissimi, pro laude illa „ et gloria, quae omne desiderium superant; „ et per momentaneum laborem, aeternam ac- „ quirerent mercedem.”

Et haec quidem de propria causa, et prima opportunitate externa. Quae autem internae adfuerint opportunitates caeque haud minoris momenti, deinceps, pro viribus, perquirere juvat atque exponere.

§. 3.

*Pontificum conatus de summa in omnes
Christianos acquirenda potestate.*

Gregorium VII. omni studio eo tendentem, ut una dominaretur in omnes Christianos
Ec.

(1) In Epist. 37. Lib. II. in qua omnes hortatur Christianos, ut adjuutores veniant fratribus transmarinis, „ quos,” inquit, „ Diabellus per se ipsum a fide Catholica cona- „ tur

Ecclesia Romana, supra explicare conati sumus et probare. Vidimus, quo pervenerit variis suis institutis, quoque, in Europa nempe Occidentali, ipsarum gentium habita ratione, pervenire potuerit. Quod vero propositum, ut itidem in Oriente exsequeretur, magna esse cum difficultate et magno cum labore conjunctum, talem virum fugere non potuit. Ipsum autem Orientis imperium plures praebebat occasiones, quibus, si uti vellent Pontifices Romani atque in suum convertere emolumentum, magnos profecto in propositis progressus facere poterant. Saepius enim accidit, ut, quo melius sese a lacesitantibus et irruentibus hostibus vindicare possent atque defendere Imperatores Byzantini, auxilium quaerent a Pontificibus Romanis. Neque Imperatores hoc tantum facere solebant, verum omnes etiam Christiani in Palaestina degentes, qui multis precibus saepius invocabant Pontifices et fratres in Europa, ut succurrerent ipsis afflictis, et terram sacram eriperent infidelium potestati. Quibus precibus permotus Gerbertus, (1) Episcopus Ravennae, jam anno 986 epistolam miserat ad

om-

„tur avertere, et per membra sua non cessat quotidie
„pecudes enecare crudeliter.” Apud Labbé, *Concil.*
Tom. X. initio.

(1) Postea Pontifex Sylvester II.

omnes Christianos, qua illos invitaverat, ut arma caperent et Hierosolyman ex omnibus rerum angustiis expedirent. Quo excitati Pisani classem ornaverant, atque, Syriam aggressi, eruptionem fecerant in Muhamedanorum ditiones. (1)

Idem fecit Gregorius *Septimus*. Rogatu enim Imperatoris Byzantini et Christianorum in Oriente degentium, evocaverat Henricum IV. omnemque Germaniae gentem, ut magno cum exercitu Orientem adirent, et fratres liberarent ab hostibus religionis Christianae. Exercitum, quinquaginta millibus militum constantem, cui ipse, uti scribit, praefuturus esset, jam paratum habebat. (2) Pacem continuo Pisanos inter et Genuenses conciliaverat, quorum clasibus in Oriente uteretur. Lites tamen, quae ipsi cum Henrico IV. intercesferant, impediverant eum, quominus in his, de summa Pontificum potestate, propositis exsequendis pergere potuisset. Ipsi enim, Turcis expellendis, ab iisque subactas regiones Imperatori Byzantino vindicando, simul Ecclesiam Graecam Romanorum Ecclesiae submittere haud neglecturum fuisse, si modo potuisset, vix est quod dubitemus. (3) Cum autem

hoc

(1) Vid. Robertf. l. l. p. 68 Tom. II.

(2) *Epist.* 31. Lib. II. Cf. Lib. I. *Ep.* 46 et 49.

(3) Vid. Heeren, l. l. p. 78. In illa autem, quam

lau.

hoc constans esset et perpetuum Gregorii propositum, cur omnem vim intenderit, omnique opportunitate usus fuerit ad illud peragendum, haud adeo difficile est explicatu; quod vero non peregerit, hoc partim litibus tribuendum est, ipsum inter et Henricum IV. obortis, partim fato, quod subiit, iis nondum sedatis.

Eodem modo perrexit Victor III. Gregorii successor. Policebatur enim, fore ut, quicumque Saracenorum subvertere vellent in Oriente potestatem, omnibus peccatis absolverentur. Aggressi sunt Genueses et Pisani, qui duas ceperunt urbes et ingentes praedas fecerunt. (1)

Jam vero Urbanus II. denuo ab Alexio Comneno, Imperatore Byzantino, in auxilium evocatus, tanquam bonus discipulus, perficere conatus est, quae Gregorius, optimus hac in re magister, reliquerat perficienda. Capta Hierosolyma, hanc arripuit opportunitatem, ut totam commoveret et ad arma concitaret Europam. Itaque Placentiam concilium convocavit. Ibi vero rebus non

laudat Heerenus, Gregorii Epistola 31. suum consilium, de Ecclesia Graeca atque Armenis Catholicae Ecclesiae adjungendis, (atque ita Pontificum imperio subjiciendis) disertis verbis, Imperatori Henrico indicasse mihi videtur.

(1) Vid. van Kampen, *Gesch. der Kruist.* Tom. I. p. 65.

non ex voto cedentibus, Alpes transgressus alterum convocavit, Claramontanum; in quo quum summo animi ardore locutus esset de rebus Ecclesiae causa gerendis, factum est, ut, quum Pontifex perorasset, summus omnium adpareret et incredibilis ardor; quippe qui variis modis, quos diximus, jam antea praeparatus et fuscitatus, Urbani verbis incitaretur tantummodo ac flecteretur ad cruce[m] suscipiendam. Primum enim omnibus, qui fortes sese praestituri essent Ecclesiae milites, ipse Pontifex peccatorum promittebat absolutionem: unde certus per haec bella laetusque in coelum aditus pateret. (1) Tum vero, quod „eo tempore in ipsa Europa penuria haberetur „victus, et terra vix suis cultoribus administraret alimenta,” (2) unde permulta jurgia or-

(1) Hinc originem quaerendam esse *Indulgentiarum*, omnium primum ab Urbano II. ipsis Cruce signatis, deinceps etiam iis, concessarum, qui milites exhiberent ad sacras expeditiones, et tandem quibuscunque, Pontificum jussu, pecuniam conferrent ad quodvis sacrum opus perficiendum, animadvertit Robertsonus, l. I. Tom. III. p. 125. Quod tamen minus, quam solet, accurate fecisse videtur; modo ea attendamus quae, Kampenio duce, de Victore III. cui Urbanus successit, breviter disseruimus. Sunt etiam, qui idem hoc referant ad tempus Gregorii VII.

(2) Guiberti *Abbatis* verba, in opere: *Dei gesta* etc. p. 481.

rentur ac bella, callide fingebat Urbanus sacram illam regionem, quo tenderent, „ lacte fluere et „ melle; Hierosolymiam terrarum umbilicum esse” praedicabat, „ prae caeteris fructiferam, et quasi „ alterum paradysum deliciarum.” (1) Incendebat porro animos, spe ingentium praemiorum: „ facultates, enim inquit, inimicorum ves- „ trae erunt, quoniam et illorum thesauros ex- „ spoliabitis, et, vel victoriosi ad propria re- „ meabitis, vel sanguine vestro purpurati, pe- „ renne bravium adipiscemini.” (2) Imo, „ omnes illos denique atroci damnavit anathe- „ mate, qui eorum uxoribus, filiis aut posses- „ sionibus, qui hoc Dei iter aggrederentur, „ per integrum triennii tempus, molestiam au- „ derent inferre.” (3)

Ita vero Urbanus exercitum parare potuit

et

(1) Verba Roberti, l. l. p. 31.

(2) In opere: *Dei gesta* etc. vox *bravium* sive *brabium* facta ad Graecam *βραβεῖον* signif. *victoriae praemium*. Vid. Carpentier, *Glosf. med. aevi*, voce.

(3) Verba Guiberti *Abbatis* l. l. p. 480; quae quidem cl. Heerenus non legisse aut alio sensu quam nos accepisse videtur, cum dicit, nulla Urbani privilegia, Cruce-signatis concessa, inveniri. l. l. p. 124. nota. Vide praeterea, num et ipsae *Indulgentiae*, hoc tempore solummodo Cruce-signatis concessae, ad *privilegia* Cruciatorum referendae sint?

et magnas cogere copias Christianorum, quorum ope rem gereret sacrae civitatis, et ipsorum adeo Pontificum Romanorum. Quod exemplum quam diligenter secuti sint subsequentes Pontifices, quaque arte, Urbano etiam multo sagacius et efficacius, usi sint, ad suum in omnes Christianos imperium firmandum atque augendum, hac de re deinde fusius erit disputandi locus.

Verum miretur forte aliquis, et jure quidem miretur permagnam hominum copiam, qui, magna ex parte, aut in servitutem redacti, aut fervile quoddam opus praestare coacti, primae tamen expeditioni jam interfuerint, vel ante eam, Galtero et Petro ducibus, tam coeco impetu, properaverint in terram sacram. Cujus rei quae fuerit proxima causa, paucis videamus.

§. 4.

Patefecerunt expeditiones sacrae libertatis viam.

De juvenili Christianorum ardore, quae supra disputavimus, aequae in ratione Equestri conspicuo, atque universe in gentium studio pugnandi, haec ad principes maxime pertinent et regni nobiliores, cultiores illos infimo hominum genere. Hujus enim generis maxima pars, gravi servitutis jugo oppressa, nullo paene cultu

gaudebat, nec rebus etiam externis, quibus, commode adhibitis, somno veluti sopitas suscitare potuisset atque explicare animi facultates. Apud hos igitur non eadem, quae apud cultius hominum genus, incitamenta tantopere invaluisse videntur; quoniam hi, per bella sacra viam sibi munitam credebant, qua, tum ad quaecunque praeclara facinora, tum ad gloriam praemiaque virtutis et rerum gestarum, pervenire possent. Quae vero minus cultorum et rudium hominum ratio esse solet, ut, si quadam re occupati sint et magnopere afficiantur, non adeo rationem ducem sequantur, sed coeco quodam, fanatico et superstitioso ardore plane se ferri patiantur, hoc etiam tot homines ex infimo genere, ad bella sacra conduxisse, non difficile factu est probare. Quamdiu autem gravi tenebantur regimine feudali, neque concessa ipsis erat dicendi agendique libertas, parum omnino potuerant proficere. Tyrannis enim subjecti erant feverioribus plerumque, quam qui sua sponte fervos suos in libertatem restituisent. Verum ut hoc impedimentum amoveretur, quo et vasalli et parentes universe ab expeditionibus sacris abstinere coacti fuissent, eo valuit ipsorum feudi Dominorum vehemens ardor. Hoc enim continuo multi agitati possessionum suarum curam neglexerant, atque ita ipsis parentibus libertatis dederant recuperandae quandam facultatem: tum vero a Pontificibus

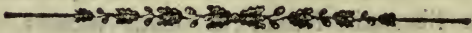
bus etiam eo fuerant adacti, qui omnes, discretis verbis, vetabant, alium quemcunque impedire, quominus sese adjungeret numero Cruciatorum. Ut primum igitur patebat libertatis via, hanc plurimi, servitutis vinculis excussis, concitato ardore, ingressi sunt. Quid enim libertate dulcius, quid carius, quid homini expectatius? Imo vero exsultarunt illi servi, et ita capti sunt receptae libertatis sensu, ut haud diutius in sua patria manere possent; sed ad regiones procul ab ea remotas novasque terras visendas, ardente desiderio, festinarent. Ibi vitam degere tranquillam, et tutam a Dominorum impotentia: in itinere ingentes facere praedas: terram habitare lacte affluentem et melle, quin et cruce insigniri, ipsiusque Christi milites haberi: his omnibus, mihi videtur, non potuit non ita concitari coeca illorum hominum expectatio atque augeri eorum ardor, ut res haud amplius in quaestione versetur, cur factum sit, ut hominum vulgus tam magno numero patriam relinqueret, et, veluti alis praeditum, in Palaestinam evolare. (1) —

Quae huc usque, pro viribus, disputavimus, alteri quaestionis parti solvendae inserviant, eademque ad ultimam quoque partem enucleandam egregie nobis viam munivisse videntur. Ad hanc igitur nunc veniamus.

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 238.

P A R S T E R T I A.

UNDE EXPLICANDUM, BELLA ILLA, PER
DUO PROXIMA SECUŁA, ET TANTO
ARDORE FUISSE GESTA?

C A P U T I.

DE PRAECIPIUIS EXPEDITIONIBUS
SACRIS.

Antequam procedamus, de praecipuis sacris bellis, quamvis breviter, nonnulla tamen juvat monere. Non vero hoc pertinet ad nostrum propositum, ut singulorum historiam exponamus; haec enim a peritissimis viris saepius tractata et ab oblivione vindicata est; sed maxime, ut politicam cognoscamus Europae conditionem, ab ea parte potissimum, quae ad sacra bella pertinere videtur. Quocirca illae res illaque tempora inprimis nobis attendenda erunt, quae diversis expeditionibus proxime anteceserint. Quibus perceptis, haud scio an multo facilius hanc
ul.

ultimam quoque quaestionis nostrae partem finis pertractaturi.

§. I.

De expeditione suscepta a Ludovico VII.

Francorum Rege, et Conrado III.

Imperatore Germaniae. a. 1147.

Uti primae expeditioni nullus interfuit aut Rex aut Imperator, ita alteram a Ludovico Franciae Rege, et Germaniae Imperatore Conrado, susceptam esse accepimus. Neque multi etiam de caeteris Europae populis, praeter Normannos, Francis sese adjunxerant et Lotharingis, primam sacram expeditionem constituentibus. Admirabantur sane Germani insanam hominum multitudinem, quam, relictis patriis bonis, incerta sibi vindicatum, per suas regiones, properare videbant. Quarum rerum cum propriam causam lubenter in diversarum gentium, aut segniori, aut ardentiori, indole quaerendam esse ducamus; (1) has tamen opportunitates putamus minime nobis esse negligendas.

Nimirum Petrus *Eremita*, haud exigua,

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 32.

propter summum religionis ardorem, eloquentia valens, magnam Italiae et imprimis Franciae partem percurrerat, omnesque, quocumque venisset, sollicitaverat, ut sacrum ex incommodis liberarent sepulcrum; ultra vero non processe-
rat. Pariter ab Urbano II. in Francia quoque alterum convocatum fuerat concilium, quod ibi vehementem excitaverat motum. Jam vero, si teneamus, quam parvum esset illo tempore diversarum regionum commercium, harum rerum famam non admodum cito per reliquam Europam percrebrescere potuisse, simul intelligemus. Remotiores igitur populos, si non prorsus incii essent, primo tamen harum rerum multo minus rationem habuisse, sponte sequitur. Hinc, factum, ut Germani Francorum stultitiam primum riderent, neque illos in terram sacram sequerentur.

o Praeterea, quod ad Germaniam attinet, videtur etiam animadvertendum, Henricum IV. eodem hocce tempore, multum cum filio contentionis habuisse. Quibus discordiis, cum pluri-
mi etiam regni nobiles agitantur, de aliis rebus curam adhibere vix poterant. Denique, quod, per vehementes illas Pontificum et Imperatorum contentiones, excitatum erat inter utroque odium, nisi quodammodo fuisset sedatum, uti nunc, in posterum etiam non magnopere profuis-
set ipsis bellis sacris. Pontifices enim, qui
haec

haec bella plerumque geri jubebant, non magnam vim habuissent in Imperatores; neque hi profecto multum curassent Pontifices.

His igitur opportunitatibus nobis, magnam partem, tribuendum videtur, quod e Germania, nec populus, neque ipse Imperator aut Principes regni primo interfuerint bello sacro.

Perpauci etiam interfuerant Angli. Guilielmus enim *Secundus* majore pollebat politica prudentia, quam qui, cum frater Robertus, qua sese ad sacrum bellum pararet, pecunia egebat, ab hoc Normanniam parvo pretio emere, atque ita imperium ditionemque suam longius extendere, recusaret. Neque potentes etiam vasalli, quippe prorsus ex Regis voluntate pendentibus, sua sponte, ut in Francia, ausi fuissent patriam relinquere. Quod enim eo tempore vigebat in Anglia regimen feudale, summam ipsis Regibus conciliabat auctoritatem. (1)

Hispani sua cum Saracenis agebant bella sacra. In eorum enim potestate loca itidem erant sanctitate venerabilia, quae, cum antea ad ea sacra itinera facere soliti fuerant, nunc denuo Christiani sibi vindicare conabantur. (2)

Septentrionales autem gentes, quamvis nimis

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 33.

(2) Ibid. p. 164.

remotae, ut frequentes his bellis interesse possent, si tamen religionis suae causa vellent pugnare, in ipsarum patria opportunas quasdam habebant occasiones. (1)

Longe vero alia res erat in Francia. Vidimus, quantopere attenuatum esset Francorum Regum imperium, atque, in nihilum fere redacta eorum in potentes vasallos auctoritate, hi effrenate perficerent, quod cuique maxime placeret. Et quoniam hoc tempore ipse quoque Rex Philippus anathemate erat percussus, quo omni plane privatus habebatur potestate, nihil erat, ab illa parte, quod Duces, Comites aliosque regni Principes a bello sacro retineret. Quam ob rem, ut et propter modo allatas opportunitates, cur paene soli Franci primam illam susceperint expeditionem, facile quisque videbit. Anathema autem, quo Philippus erat petitus, ipsum impediabat, quominus rem sacram et divinam, una cum suis, aggredereetur.

Haec igitur si teneamus, sponte percipiamus necesse est, univérse politicam Europae conditionem primo illi bello sacro et suscipiendo et rite peragendo haud magnopere opportunam fuisse. Atque idcirco magis etiam mirandum est, vel sic tamen tam magnum hominum numerum

in

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 34 cf. p. 95.

in Palaestinam proruisse, ibique, nulla paene militari disciplina moderatum, res agere potuisse admodum praeclaras. Sed quoniam postea ipsi Reges et Imperatores his bellis praeesse, ac magnam in rebus militaribus curam ponere coeperunt, inde a secunda expeditione, bellorum sacrorum ratio magnam subiit commutationem. Quod quomodo primum factum sit, ac deinde usque fere invaluerit, simul videbimus atque in politicam inquisiverimus Europae conditionem, proxime ante caeteras expeditiones sacras. —

Ludovicus VII. Franciae Rex, juvenis ac ferox juventute, armis petiverat Thibautum, Campaniae Ducem, hoc consilio, ut immoderatum illum et tumultuantem vasallum coerceret atque domaret. Cum vero nimio furore hunc Pontificis amicum esset aggressus, atque igne ferroque multa devastasset, imo, plurimis in templo occisis, sacra non reliquisset intacta, mox, animo sedato, ad summam pervenit desperationem. Quin etiam ita anxietate sacrilegii a se commissi motus fuit, ut continuo pacem cum inimico iniret non tantum, verum et sacram voveret expeditionem, qua suam lueret temeritatem.

Conradus III. maxime Pontificum ope Romanorum, Imperator erat Germaniae creatus. Cessaverant quodammodo contentiones Imperatores inter et Pontifices, quo res Germaniae
ma.

magis tranquillae esse coeperant. Quas vero res novas ipsi Romani moliebantur, hae Imperatorum auctoritati haud parvo futurae esse videbantur emolumento. Nempe Romani, Pontificum indignati imperium, atque antiquae suae memores libertatis, a Pontifice Lucio II. flagitare non destiterant, ut, omni prorsus abdicata potestate civili, vitam ipsis redderet et restitueret Romae rempublicam. Negantem haecce Pontificem lapidibus obruerant: Eugenium III. successorem eiecerant urbe, et invocaverant Imperatorem Conradum, ut fugatum Pontificem, et ipse Romanam habitatum veniret. Conradus autem, sapiens et prudens, cum sibi, regni causa, magis convenire putaret in Germania manere, Romanorum preces non exaudivit. Quo factum, ut Pontifex, hac se reficiendi usus facultate, multum animo agitaret, numquid, quo sedarentur ferventes animi atque in alias partes averterentur, posset invenire. (1)

Talis autem cum rerum esset conditio, fama per Europam increbuit, Edesam a Saracenis esse captam. (2) Summus igitur omnium animos metus occupavit, ne deinceps etiam ipsa Hierosolyma iterum in eorum caderet potestatem.

(1) Vid. van Kampen, l. l. Tom. II. initio.

(2) a. 1142.

rem. Hoc autem tempus opportunum sibi duxit Eugenius, quo haec duo maxime exsequeretur: alterum, ut auxilio succurreret Christianae civitatis in Oriente civibus; alterum vero, ut simul ab Imperatore sese vindicaret, quem, ne aliquando magno esset detrimento Pontificum potentiae futurus, summopere timebat. Neque haec profecto, eo tempore, admodum difficilia erant effectu. Lodovicus enim, Franciae Rex, suo obstrictus erat voto: *Sanctus* autem Bernardus, mira sua, pro temporibus istis, facundia atque prudentia, ita facile persuasurus erat Conrado, ut pari ardore exercitum pararet, quo sacra terra ab hostibus defenderetur. Hunc igitur sanctum virum Pontifex, praeter alios, emisit, qui omnibus Christianis praedicaret fratrum in Oriente afflictam conditionem. Quo munere ita sanctus est Bernardus, ut, non tantum sua facundia, sed aliis etiam, quibus a Pontifice instructus erat, artibus, omnium commoveret misericordiam, et animos summa denuo, ad defendendam religionis causam, cupiditate inflammaret. Etenim, praeterquam quod omnibus plenam pollicebatur omnium peccatorum absolutionem, omnes etiam, qui cruce signarentur, exemptos fore dixit ab usuris pecuniarum, ipsis a creditoribus creditarum: tum vero inducias iis concessit a debitis

tis persolvendis: licere denique dixit, Crucesignatis terras sive possessiones suas, etiam sine dominorum consilio, Ecclesiae, vel ecclesiasticis, vel aliis quoque fidelibus, pignori dare; illarum enim curam, post crucem assumptam, Sancto Petro esse relinquendam. (1) Imo et ipse Ludovicus omnes, quos haberet in bello comites, a pecuniis, quas Judaeis debebant, exempti solvendis. Quid igitur mirum, tot tantisque incitamentis omnium ardorem, qui jam quodammodo languescere coeperat, iterum ita excitatum fuisse, ut incredibilis hominum multitudo Crucis signa sequeretur?

§. 2.

De expeditione quae suscepta est a Friderico I. (Barbarossa) Germaniae Imperatore, Philippo Augusto, Rege Franciae, et Richardo I. Henrici II. Angliae Regis filio. a. 1189.

A quo tempore Ludovicus et Conradus ipsi profecti fuerant in terram sacram

(1) Vid. Du Cange in *Gloss. med. et infim. Latinitatis*. voce: *Cruce-signati*. Cff. Roberf. l. I. Tom. II. p. 69, et van Kampen, l. I. p. 20.

cram; Pontifices non cessabant Reges et Imperatores rogare, adhortari et omni modo incitare ad optimum illud exemplum sequendum. Quae expeditiones, quamquam iis nocerent facilius, quippe quibus magis profuisset domi manere, suique imperii tenere moderamen, quam bella procul a patria gerentes, regnum adeo internis tradere discordiis; egregie tamen ipsis conveniebant Pontificibus, eorumque optime inserviebant consiliis; quae, ut exsequerentur, ita agere poterant, cum niterentur temporis ratione. Quo factum, ut illi inprimis expeditionum essent auctores. (1) Cujus rei cum maxime nobis ratio habenda sit, aliquid etiam de ea postea dicendum. Nunc autem illa attendamus, quae huic expeditioni praecesserunt.

Praeerat hoc tempore Anglis Henricus II. Rex omnino bonus. Cum vero Angli Archiepiscopum (Thomam Becketum) trucidassent, hujus gravissimi sceleris ut ipsi poenas effugerent, sacro opus videbatur in Palaestinam itinere. Non hos enim, verum ipsum Regem spectabat Pontifex. Eum igitur jusfit permagnam, pro scelere in sanctum commisso virum, solvere pecuniae vim, qua sustentarentur Christiani in Oriente: cum praeterea promittere deberet, se

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 126.

ipsum etiam sacram expeditionem suscepturum esse, quum tempus posceret. (1) Gravisimae, quas de rebus politicis cum Philippo Augusto jam diu habuerat, contentiones, nimirum utrique magno fuissent impedimento, quominus belli sacri participes esse potuissent; nisi fedatae, quum Pontifex illos evocabat, utrique abeundi dedissent facultatem. (2)

Fridericus *Barbarossa*, quamvis senex, fortis tamen atque prudens hoc tempore Germaniae Imperator, minime amicus erat Pontifici. Ejus imperium, quod sese ad Siciliam extendebat usque, quia filius Henricus IV. futuram hujus regni Reginam uxorem duxerat, veluti inclusas habebat Pontificum ditio- nes. Quod cum hi magnopere timerent, cum- que vidissent, antea militum numerum in Ita- lia maxime diminutum fuisse, postquam Con- radus, exercitu parato, in Orientem fuerat profectus, nunc etiam omnes vires intenderunt, ut, modo tempus ipsis esset opportunum, eo- dem quo antea modo, sese ex hac difficultate ex- pedirent.

Jam vero occupaverat Saladinus Hiero-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 131.

(2) Vid. *Secreta fidelium crucis*, Lib. III. Part. 10. Cap. 4. in opere: *Dei gesta etc.* Tom. II. p. 197.

folymam. (1) Cujus rei fama totum percellebat Occidentem. Clerici et Equites funebribus sese tegebant vestimentis: Pontifex Urbanus III tantò afficiebatur dolore, ut subito e vita cederet: „ nihil audiebatur praeter carmen lugubre, lamentationes et uhe:” (2) verbo: omnium Christianorum commovebatur misericordia, ac civitatis suae hostes debellandi summa denuò omnium excitabatur cupiditas. (3)

Ex dictis autem patet, ac mox clarius apparebit, quam opportuna esset ad sacrum bellum Europae, hoc tempore, politica conditio. Fridericus enim *Barbarossa*, cum jam canesceret, summa cum animi voluptate id tempus juventutis recordari solebat, quò Imperatoris Conradi rebus gestis in sacro bello interfuerat. Haec autem florentis aetatis memoria et recordatio, vi quadam aucta et sustentata virili, quae eum senem non deseruerat, semper ita jucunda ipsi fuisse dicitur, atque auxisse de bellis sacris opinionem, ut, vel sine Pontificis rogatu, crucem lubenter suscepisset. Neque minus Franciae Rex, et Richardus, qui, patre mortuo,

(1) Anno 1187.

(2) Vid. *Secreta fid. crucis*, l. l. p. 195. cf. *Jacobus de Vitriaco*, ejusdem operis p. 1120, cujus illa sunt verba.

(3) Vid. Heeren, l. l. p. 20.

ejus vota in se susceperat solvenda, uterque juvenis, pari flagrabat rerum gerendarum ardore. Nec Pontifices item otiosi erant et ignavi; sed, quod vix dictu opus est, suo modo ut maxime posset, ita potissimum opem tulerunt. Epistolam igitur, a Gregorio VIII. ad omnes Christianos scriptam, cujus magna erat prae rerum gravitate ad persuadendum vis, ubivis ferebat et praelegebat Guilielmus, Archiepiscopus Tyrensis. Qui, ut Petrus ante eum et *Sanctus* Bernardus, permultorum misericordiam et sacrum ardorem ita movit, ut omnes fere cum Principe suo, exercitibus, quales antea nondum fuerant, paratis, cruce se signare non dubitarent, et fortes se praestarent Ecclesiae milites.

Cum vero magna opus esset pecuniae vi, qua tales pararentur exercitus taliaque bella susciperentur, Pontifex concessit Principibus, quo magis posset Saladinum Hierosolyma expellere, decumas, *Saladinas* inde dictas, a civibus exigere: hoc autem pacto, ut, quicumque ipsi Principibus sese adjungerent, iis liceret integras retinere possessiones. (1) Qua immunitate adjuncta iis, quae antea jam datae erant, ut magna iterum sollicitari potuerit sustinerique hominum

(1) Vid. van Kampen, l. l. p. 374.

num multitudo, sponte intelligitur. Est enim haud dubium, quin plures fuerint, qui, cum révera, quacunq; de causa, potius domi manere maluissent, his tamen artibus, aut elicerentur ad bellum sacrum, aut etiam cogerentur.

Sic igitur factum, ut, quod ait Heerenus, major etiam in hac expeditione, quam in praecedentibus, apparuerit ardor. (1)

S. 3.

De ultimis expeditionibus.

Jam vero, post tot expeditiones, post tanta bella tantamque sanguinis copiam, religionis causa, frustra effusam, nimis fractum videbatur Occidentis imperium, quam quod Orienti auxilium ferre diutius potuisset. Scilicet aetatis, quam per duo haec secula vixerant Christiani, non amplius vigeant heroïca studia; neque tam sacra erat etiamnunc Christianorum conditio, ut, communi omnium ardore, pristina bella renovari potuissent. Sensim evanescere coe-

pe-

(1) l. l. p. 21. Jacobus de Vitriaco, in opere: *Dei gesta etc.* p. 1120 „adeo,” inquit, quod dedecus et ignominiosum videretur, si, tanquam desides et ignavi, aliis proficiscentibus, ipsi domi mansissent.

perat facer ille ardor, et vero, nisi denuo excitatus Principis cuiusdam ope et exemplo, multo citius omnino plane fuisset extinctus. Est autem Ludovicus *Sanctus*, Franciæ Rex, qui, ultimus bellorum sacrorum dux et auctor, propter hujus generis optima de societate Christiana merita, a Pontificibus dignus judicatus est, qui in Sanctorum concilio locum occuparet. Hujus enim pii ac religiosi Regis ope factum est, ut in Francia denuo, quæ semper in his bellis primarias egerat partes, magnus Cruciatorum exercitus compararetur. Ludovico duce, et multo magnoque Equitum comitatu, hanc expeditionem susceperunt Christiani, (1) qua ultimas suas vires in Saracenos intenderent. Quamvis enim naviter persequerentur, quæ Cruce-signatos expetivisse decet, res tamen ipsis non ex voto succedit. (2) Quocirca Ludovicus, vix ab hostibus in libertatem restitutus, infecta re, cum Francis suis in patriam redire coactus est. Veruntamen, non minus rerum a se ges-

(1) a. 1248. vid. *Secreta fidel. crucis*, l. l. p. 217. Cf. Heeren, l. l. p. 26 sqq.

(2) In Epistola, e Syria ad Franciæ incolas missa, Clericos inprimis hortatur Ludovicus, ut, quippe sacri viri, vel ipsi auxilio veniant, vel saltem subsidium mittant terræ sacrae. In opere: *Dei gesta* etc. p. 1196.

gestarum sanctitatis sensu commotus, quam semper mirifice delectatus juventutis recordatione, eo, quamvis jam affecta aetate, pervenit, ut alterum pararet bellum fasciperetque cum hostibus. Quod tamen gerentem mors occupavit. — Tum vero nulla in Oriente Christianis speranda relinquebantur. Quum enim Muhamedani Ptolemaïda capiebant, (1291) ultimum peribat Christianorum praesidium.

Haec igitur de praecipuis bellis sacris monenda esse duximus. Nam quae postea gesta sunt, aut quorum gerendorum irriti fuerunt conatus, non tanti fuerunt momenti, ut nobis, ad nostrum institutum, singulari eorum commemoratione opus esse videatur. Restat ut in eorum causam et opportunitates, quibus tam diu et tanto ardore gesta sint, paulo accuratius inquiremus.

CAPUT II.

CAUSA PRIMARIA.

*Quaerenda illa in eodem heroïco ardore et
gentium conditione sacra.*

Est haec fere ratio animi humani, ut, si quando, quavis de causa, affectus fuerit vehementius, aut sensuum quodam impulsu gravius commotus, non continuo ad otium recedat, neque pristinae se reddat tranquillitati. Ipsa vero hujus motus causa quo gravior est et majoris momenti, quoque pluribus commovetur continue rebus externis, eo diutius vim suam exercere solet, atque magnarum rerum est efficacior. Sin autem rebus externis ita aliquando coerceatur ac superetur, ut prorsus excessisse videatur et evanuisse, si modo adsit, una vel altera opportunitate ita saepius excitatur denuo, ut, tanquam quiete recreata, majorem etiam vim et efficacitatem nanciscatur.

Haec

Haec autem gentium Europaearum ratio fuisse videtur per omne illud tempus, quò bella sua sacra gesferunt. Horum enim causam primariam cum quaerendam esse viderimus in juvenili quodam ardore, cum sacra illius temporis ratione conjuncto, non potuit non eadem illa causa, quamdiu adesset, fere eosdem habere effectus. Nobis autem praecipuas illas, de quibus supra exposuimus, expeditiones contemplantibus idem ille juvenilis ardor ubivis occurrit, non tantum in Equitibus maxime, qui partes in his bellis egerunt maximas quasque et praeclarissimas, verum et universe in omnibus Cruciatís. Vidimus Richardum I. Philippum *Augustum*, Fredericum *Barbarosam*: hunc, quamvis senem, iis tamen juvenili vigore ne minimum quidem inferiorem; illos autem, juvenes, pari religionis studio ductos. Sunt haec igitur studia, quae, ut in prioribus maxime, ita in posterioribus quoque, licet minus clare, adparent tamen, expeditionibus. Primi enim Cruce-signati in Palaestinam tetenderant, ut ibi religionis suae causam, quippe boni milites, strenue defenderent. Horum vestigia posteriores sedulo persecuti sunt. Nam omnes eodem consilio eodemque sacro ardore cruce se signarunt, cum omnium eadem essent eaque sacra proposita. Attendamus modo Ludovicum *Sanctum*, unum ex novissimis horum bel-

bellorum auctoribus. Hic enim sua sponte consilium cepit de sacra expeditione suscipienda. Iterum in Orientem magno cum exercitu profectus est, ibique, cum sibi prorsus persuasum haberet, se Deo gratam rem gessisse, summa animi tranquillitate, exspiravit. Haec autem, ni fallor, non tantum illius hominis, verum et temporis etiamnum, quo sacra illa bella ab ipso parata et gesta sunt, religiosam quandam indolem spirant et rationem. Neque vero contendimus, per omne bellorum sacrorum tempus, tam sacram fuisse omnium Europae gentium conditionem, tamque heroïcam earum indolem, quam illam sub finem seculi XI. sumus admirati: hoc stultum foret, atque cum omni sana mente non minus, quam ipse historia, pugnaret. Quis est enim, vel parum historiae gnarus, qui non observaverit, una cum temporis progressu cumque majori gentium cultu, ipsas gentes crescere, et, veluti ex juventute excedentes, virilem quandam ingredi aetatem, cujus graviora et vero politica studia a juvenilibus istis et sacris mirifice discrepant atque discedunt? Cujus progressus cum plura jam hoc tempore adparerent indicia, (invalecebat autem quotidie politica illa vis prae sacra atque religiosa opinione) non poterat in ultimis quoque bellis tam magnus omnium adesse heroïcus sensus, neque tanta vigere alacritas ad sacram civitatem de-

defendendam. Imo vero gentes Europae Germanicae ab ultimis hisce expeditionibus plane abstinerunt. Veruntamen si propriam eorum quoque bellorum *sacrorum* causam exquiramus, quae Ludovico duce, sub finem etiam seculi XIII. gesta sunt, non possumus non ad ipsam temporis, in quod incidunt, rationem attendere. Non dubitamus, quin ipsius Regis exemplum multos concitaverit ad arma capienda, aliaque gravia adfuisse rerum momenta; sed tamen, cum bella essent *religionis causa* suscepta, cumque eodem illo consilio gesta sint, ut idem, quod tam diu jam omnem commoverat Europam, exsequerentur, scilicet ut Christiani Muhamedanos impugnarent, societatis suae hostes infestissimos, nobis hinc efficiendum videtur, eorum causam, non adeo in pia Ludovici indole, verum in ipsius temporis, et maxime quidem in Franciae gentis, *sacra* conditione quaerendam esse. *Heroicum* autem ardorem, hoc etiamnum tempore, in Francis Equitibus admodum viguisse, vix dictu opus est.

Haec autem cum ita sese haberent sub finem seculi XIII. non est quod diffusius demonstremus, sacram et heroicam fuisse gentium Europaearum conditionem, per omne temporis spatium, quo sacra sua, eaque summo ardore, bella gesserunt. Eo enim sponte
ad-

adducimur, si communem omnium Cruciatorum tum finem attendamus, qui plane factus erat, tum ipsorum bellorum indolem, quae heroicum quendam ac religiosum sensum prodit, omnium Christianorum. Ita demum explicari potest, cur Pontifices, cum harum expeditionum auctores se praestarent, tantum hac in causa valuerint, cum sua auctoritate, tum sacris suis instrumentis. Quibus non multum profecto profecissent, nisi niti potuissent in communi omnium Christianorum opinione, ideoque in ipsa temporis, quo vivebant, ratione. Nimirum irriti fuerunt paene omnes eorum conatus, qui, post Ludovici *Sancti* aetatem, omnes nervos contenderunt, ad sacra illa bella renovanda. Et vero post sacrorum reformationem ita increvit politica gentium Europaearum conditio, ut, nec mira Bernardi facundia, nec anathemata Pontificum gravissima, aliquid valuissent, ad Christianos, vel optimorum praemiorum spe, ad *scram* expeditionem sollicitandos aut cogendos.

Est autem praeterea hac in disquisitione illud probe tenendum, ipsa bella sacra, cum semel geri coepissent, permultum effecisse, ad sacrum illum ardorem, aut magis excitandum, aut excitatum sedulo fovendum atque alendum. Ut primum enim Hierosolyma expulsi erant Saraceni,

ni, condita est in Oriente civitas Christianorum. Loca, sanctitate tantopere inelyta, tantoque Christianis habita in honore, jam, a Muhamedanis vindicata, in fidelium redacta erant potestatem. Quae res effecit, ut mox innumeri elicerentur ex Europa Christiani, ad illa loca, visenda, ibique sacra facienda, ubi nunc, fratrum tutela usi, summa in pace degere possent. Inde etiam, quod, inter proprie sic dictas expeditiones, tot hominum multitudines continenter terram sacram adirent, atque tantopere augetur sacrorum numerus itineratorum. (1) Quid? quod inermes eorum in sacra terra versantes, vel morbo graviore afflicti, summa cura ab Equitibus defendebantur, ac fraterna tractabantur benignitate. — Haec autem, et plura ejusmodi, quae horum bellorum effectibus tribuenda sunt, haud parum valuisse videntur, ad supersticiosam illam opinionem firmandam, atque idcirco ad sustinendam sacram illius temporis rationem.

Accedebat quod nova illa civitas, in Oriente condita, civitas esset Christianorum. Hi vero, ex Europa eo deducti, continua cum patria communiōne non poterant carere. Imo, quippe mediis in societatis suae hostibus versantibus, quando hujus salus in periculum discrimenque voca-

re-

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 28.

retur, e patria licebat auxilium exposcere, et fratres tanquam defensores expectare vindicisque communis salutis. Quod officium ut strenue per duo secula exsecutae sint gentes Europaeae, tot bella testantur et tanto ardore gesta. — Atque hoc modo, aut fallor equidem, aut ipsae expeditiones sacrae vim habuerunt, ut ita dicam, reciprocam, eamque magnam omnino, ad sacrum illum, quo fusciperentur, ardorem et alendum et augendum. Effecerunt enim bella sacra, ut in Oriente etiam sacra civitas oriretur. Quam, tanto labore a profanis istis hostibus vindicatam, tantique existimatam, quam diu sacra esset ipsa Christianarum gentium conditio, hostibus concedere quis tandem Christianorum pati poterat? Atque hinc nobis etiam patet, per duo secula, quibus, cum hujus civitatis, tum totius societatis Christianae causa, bella illa ac plerumque tam fortiter gesta sunt, *sacram* suam vixisse Christianos aetatem.

Denique si Equestrem attendimus rationem, (est autem illa hac in disputatione omnium maxime nobis animadvertenda) illam ipsorum etiam ope bellorum sacrorum, multo magis informatam esse videbimus atque adaptatam, ad heroicum et verum illum equestrem animum augendum, quo Equites insignes sunt per omne medium aevum. Illos enim jam
an-

ante bella sacra juvenili ardore videbamus flagrantes, et oculos in diversas partes conjicientes, num dignum quid sibi posset invenire perpetrandum, quo ea, quae in votis optatisque haberent, honorifice exsequerentur. Hoc autem cum bella sacra, ut supra observavimus, praeberent largissime, Equites eorum opportunitatem avidissime arripiebant, qua animi sui cupiditatibus posset satisfacere. Inde in quibusvis expeditionibus tot Equites enumerantur, tamque praeclara dignoscuntur virtute. Profecto, columnen decusque bellorum sacrorum dici, plane merentur. (1) Sed quoniam haec bella effecerunt, ut juveniles illae vires virtutesque, antea aut Torneamentorum parietibus, aut patriae terrae limitibus, septae quodammodo et impeditae, nunc veluti campum invenirent, in quo exercerentur, planissimum, non poterat, quin nunc etiam explicarentur mirifice, et ad multo majorem adducerentur perfectionem. Egebat quippe societas Christiana talibus militibus, quales Equites sese praestare solebant. Quocirca huic maxime opera dabatur, ut illa, quae novimus, equestria studia quotidie ac fere ubivis exercerentur. Eo vero non minus valuerunt Torneamenta, atque Musica, eique adjuncta Poësis. Illa enim, quae per bella sacra multum increverant numero, et

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 178.

coeperant elegantia excellere, plurimas praebebant opportunitates, quibus cum fortis juvenum animus tum honoris et gloriae cupiditas excitaretur. In his, tanquam in scholis, exercebantur Equites, et veluti praeparabantur ad honorifica et gravia quaeque fortiter adeunda. Quantum vero Musica eo valuerit atque Poësis, is potissimum intelligit, qui optime novit, quanta earum sit vis in animum humanum. Musae enim quotidie majori studio colebantur. Atque hoc effecit, ut Poëtae, tam in Principum palatiis, quam in publicis quoque locis, praecleara Equitum facinora, virtutes et terram sacram celebrantes, pariter in aliis sublimes quosque sensus facile fuscitarent. (1)

Cum igitur adessent haec studia ac summopere hoc tempore vigerent, quid mirum, illa sese, data opportunitate, continuo prodidisse? Talem autem opportunitatem Palaestina subinde praebebat. Equites igitur, equestribus ludis relictis, alacres Orientem perebant, atque, quae ibi condita erat, civitatis fortissimos se gerebant defensores, quotiescunque illa in periculo versaretur. Ita vero, religionis causam arripiendo, vota solvere poterant et honoris studia coërcere, quin et

iis,

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 182. Cf. p. 191 et notae.

his, quas in amore haberent, placere honorifice.

Ex quibus omnibus, ut mihi saltem videtur, patet, ubi primaria causa quaerenda sit, qua bella sacra tam diu gesta sint atque tanto ardore. Hanc enim eandem esse, quae, ut primum fusciperentur, effecerit, sponte intelligitur; nempe quaerendam in eodem herōico illius aetatis ardore, et gentium conditione sacra.

De causa haec satis dicta sint; de opportunitatibus nunc porro videndum est.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

CAPUT III.

OPPORTUNITATES.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

quod in oriente potestatem habere, et in occidente
magis etiam augendi.

*Pontificum conatus retinendi, non tantum
semel acquisitam in Oriente potesta-
tem, verum eam in Occidente
magis etiam augendi.*

Quod ceperat Gregorius, consilium in eo
positum fuisse vidimus, ut Pontifex Romanus
dominationem haberet, tam in politicis Chris-
tianorum rebus, quam in sacris. Quod pro-
positum ut item ejus succesores adsequeren-
tur, Gregorii vestigiis ipsis erat insisten-
dum. An vero Urbanus II. quem primum
novimus expeditionis sacrae auctorem, omnia
illa praeviderit, quae postea inde dimanarunt
Ecclesiae emolumenta, equidem vehementer du-
bi-

bito; eundem vero illas expeditiones Pontificum auctoritati egregie profuturas judicavisse, veri videtur esse simillimum. Quidquid autem hujus rei est, quae mox ex iis capiebat Pontificum potestas, plura erant incrementa, quam quae Urbani succesores, vel non animadvertissent, vel, tanquam uberrimum commodorum fontem, saepissime adire neglexissent. Continuo enim per primam expeditionem factum erat, ut in Oriente conderetur Christianorum imperium, idque Pontificibus subjectum, quippe principibus sacrae Christianorum civitatis. Cum igitur nunc, in Occidente non solum, sed etiam in Oriente dominarentur, semel hanc acquisitam potestatem omni studio tuiti sunt, atque, quotiescunque periculum erat, ne quid nova illa civitas detrimenti caperet, quantum poterant, defendi curarunt. Unde jam continuo intelligitur, quantopere ipsorum interesset, ut bella sacra gererentur.

Praeterea, si verum est, hunc, non Gregorii VII. solum, sed subsequentium etiam Pontificum finem fuisse, ut Latinae adjungerent Ecclesiam Graecam, nihil potius praeoptandum ipsis erat, quam condere in Oriente civitatem; nihil agendum enixius, quam illam confirmare, ac semper novis munire praesidiis. Ita enim Ecclesia Graeca, ab utraque parte in angustias

redacta et veluti coërcita, prorsus tandem a Romana poterat superari.

Ex his igitur rebus externis jam quodammodo explicari possit, cur Pontifices, tantam vulgo curam in suis rebus ponentes, plurimarum auctores fuerint expeditionum sacrarum. Inveniuntur autem in ipsa Europa, quae huius rei haud omnino minus ansam dedisse videntur.

Novimus, ut curiosi fuerint hac in re Pontifices Romani, ut politicae res Ecclesiae suae dominationi penitus subicerentur. Quem in finem nihil omnino magis conducere potuit, quam bella illa sacra. (1) Erant enim bella, politica quidem ope, verum religionis causa, suscepta. A Christianis gerebantur, non suum in commodum, sed in communem suae civitatis salutem. Huius autem civitatis cum Princeps esset Pontifex Romanus, hic etiam bella illa indicebat, et parari gerique jubebat per milites suos Christianos. Nam omnes, a quo tempore cruce erant signati, milites habebantur ipsius Christi, sive ejus in terra vicarii. (2) Quicumque igitur, quippe boni huius civitatis cives, cruce se signabant, veluti publice Principem suum agnoscebant Pontificem

Ro-

(1) Vid. Heeren, l. l. 122.

(2) Ibid. 125.

Romanum, quamvis antea illum non facile talem agnovissent. Quibus rebus et magna illa confirmabatur de Pontificibus opinio, (in hac autem maximam partem ipsorum imperium fundatum erat) et, quod quisque facile percipit, illorum auctoritas mirum in modum augebatur. Nimirum haud raro accidit, ut rerum publicarum moderatores, per controversias, quae saepius ipsos inter et Pontifices Romanos locum obtinebant, aut prorsus se iis opponerent, aut certe non magnopere eos curarent. Quibus in causis eo tantum pervenire nitebantur Pontifices, ut, aut sagacitate usi aut summa ambitione, ab iis, quos plurimum timebant vel odio persequebantur, id modo consequerentur, ut, si tempus posceret, se expeditionem religionis causa suscepturos esse, sponderent. (1) Cui sponsoni quo-

(1) Cujus rei plura memoravimus exempla, ubi in hujus Disput. Part. III. Cap. I. de praecipuis egimus expeditionibus. Quibus adjungi potest Andreas, Hungrorum Rex. Vid. Heeren, l. I. p. 25. cf. p. 129. Exstat hujus Regis Epistola, ad Honorium data, Pontificem Romanum, cujus hoc initium, quia consuetam illam Pontificum agendi rationem dilucide prodit, hic addere juvat. „ Sanctissime Pater! A vestra non „ credimus excidisse memoria, dum adhuc vitae venera- „ bilis et immortalis memoriae praedecessor vester In- „ nocentius, summus Apostolicae sedis Antistes, — „ existeret, non tam per ipsius exhortationis frequen-

K

„ tiam

quominus sese subducere possent, impediēbat et rei sanctitas, et vero maxime Pontificum politica prudentia. Hi enim omne expectabant tempus opportunum, quo illos, vel Legatorum facundia, vel metu anathematum, aliisve, quas edocti erant, artibus, eo adigerent, ut vota solvere cogerentur. Cum primum autem cruce se signaverant, vel inviti etiam, Pontificum se dare putabantur dominationi. Qui quamquam ipsi non bellis hisce interescent, intererant tamen Legati, qui, ipsorum muniti absoluta auctoritate, ex arbitrio omnia agerent. Res enim militares, quarum nihil intererat ad Pontificum summum imperium, nisi quod rite administrarentur, harum igitur curam Imperatorum et Regum prudentiae lubenter commendabant. (1)

Quoniam autem haec erat bellorum sacrorum ratio, quae tantum ad summum Ecclesiae imperium conferebant, haud profecto mirari licet, quod tam magnam iis operam dare solerent Pontifices Romani. Illis enim hoc etiam consilio saepius

„ tiam, verum etiam postmodum per vestrae paternitatis in-
 „ stantiam, frequentius admoniti fuimus, quatenus ad re-
 „ demptionem terrae, non tantum opitulatione rerum, ve-
 „ rum etiam praesentia personali, apponeremus animum
 „ cum effectu” etc. in opere: *Dei gesta* etc. p. 1192.

(1) Vid. Heeren, l. l. p. 133.

usi sunt, ut, quod supra monuimus, (1) sese ab Imperatore quodam vindicarent, quem sibi et Ecclesiae potentiae perniciosum futurum credebant. Et tales quidem artes nec apud populum neque apud ipsos regni Principes male haberi poterant, quoniam prorsus sumtae erant ex temporis ratione. Nam quotiescunque novae parabantur expeditiones, et tota fere hanc ob causam commovebatur Europa, ipsam, opinabantur omnes, Christianorum civitatem arma capere, atque, duce Pontifice Romano, bellam gesturam, ad sacram terram defendendam ab hostibus religionis Christianae. In qua opinione quia nitebantur Pontifices, quoties expeditionum sese praestarent auctores, et grati erant populo, et proderant sibi.

Multum igitur intererat Pontificum, si quidem semel acquisitam in Oriente potestatem velent conservare, eamque in Occidente magis etiam extendere, hanc, de bellis sacris, et vero de semetipsis religiosam opinionem continenter alere: denuo suscitare, si quando languerent, hominum animos, et omnes ita novis erigere promissis, novaque praemiorum spe, ut, si quidem opus esset, satis magnum Christianorum numerum parare possent, ad sacra bella

sus-

(1) Vid. v. c. p. 121 sq. 126.

fuscienda. (1) — Hunc autem in finem permul-
tum valuerunt. varia, quae Cruciatibus concessa
sunt, jura.

§. 2.

Privilegia, quae dicuntur, Cruciatorum.

Est hoc vulgo cuivis homini proprium,
ut, si quando in officiis fungendis languo-
ri sese dederit aut tarditati, post excitatum,
quavis de causa, iterumque erectum animum,
illa, veluti quiete reffectus, multo alacrius exse-
quenda aggrediatur. Quae observatio quantope-
re in Cruciatos valeat, non uno modo doce-
mur. Quum enim incredibili illi ardori, quo,
priori maxime bellorum tempore, omnes fere
flagrantes vidimus, satisfactum erat quodam-
modo, multorum animi defervuisse videntur,
cer-

(1) Observandum quoque videtur, Pontificum non tan-
tum, verum universi etiam Cleri opes et divitias per has ex-
peditiones multum increvisse. Namque hi plerumque eo-
rum bona, qui, cruce signati, patriam relinquerent,
aut emebant, aut, pecunia mutua data, pignori acci-
piebant; unde magnum sibi capiebant emolumentum.
Vid. Heeren, l. l. p. 135 sqq. Qua de causa non du-
bito, quin Clerici etiam suas adhortationes cumulare non
neglexerint.

certe non tam vehemens apparuit omnium ardor. Hic autem tantus fuerat in prima expeditione, ut variis multisque ab Urbano promissis non opus esset magis excitari. Scilicet novae res erant quae agerentur, quarum eventus tam parum comperti erant homines, ut nescirent prorsus, utrum adversi an prosperi essent futuri. Qua de re nemo quoque cogitasse censendus est. Rerum enim sanctitatis opinio ita omnium animos occupaverat, ut, quasi rationis expertes, coeco impetu plane ferrentur. Et forte rerum novitas, ut vulgo fit, haud parum auxit illum ardorem. Praemia, coelestia illa, ut quisque acriorem se praestiturus erat Ecclesiae militem, eo grandiora beatioraque sibi habebat Crucifignatus expectanda. Haec, uti ipsam Servatoris causam, quam ut religiosi Christiani defendendam erant aggressuri, suspiciebant et venerabantur. Nihil cogitabant nisi sacrum sepulchrum, in quo sanctissimum illud Jesu corpus fuerat conditum. Atque haec, et plura ejusmodi, quae ejus temporis inscitia, superstitio et credulitas, sponte pepererant, tantum effecisse videntur ardorem.

Cum autem haec superstitiosa opinio et fanaticus, ut vidimus, ardor idem manserit, vel certe, si quando sedatus quodammodo, tamen, nec unquam prorsus extinctus fuerit per omne bellorum tempus,

pus, non est quod Robertsono plane assentiamur, hujus rei diuturnitatem ex variis Cruciatorum privilegiis, summaque iis concessa libertate, repetenti. (1) Mirum profecto, quantum Cruciatorum numerus augeretur, tum maxime, quum Pontificum nuntii, vel Reges etiam, ejusmodi iis privilegia darent. Plura autem hujus rei exempla attulimus, ubi supra de praecipuis locuti sumus expeditionibus sacris. Veruntamen, si illa teneamus, quae de propria bellorum sacrorum diuturnitatis causa disseruimus, tam multum his privilegiis non poterimus tribuere. Scilicet hoc effecerunt facilius, cum fanaticus ille ardor relanguescere coepisset, ut hunc, aut denuo fuscitarent, aut multum in Christianis augerent. Atque hanc ob causam sensim et numero aucta sunt, et majoris pretii esse coeperunt. (2) Qua de re pauca addere liber.

Permulum, ut ex supra dictis patet, nec una de causa, intererat Pontificum Romanorum, ut bella sacra quam acerrime agerentur. Quantum igitur poterant, tantum hunc in finem, variis pro tempore aptisque instrumentis, efficiebant studiosissime. Inde privilegia illa, quae et Cruce-

(1) l. l. Tom. II. p. 69. fig.

(2) Vid. Heeren, l. l. p. 124, nota.

signatis, et iis etiam, concesserunt, qui bella sacra parare conarentur. Nimirum quae primum strenuis militibus promissa est omnium peccatorum absolutio, quaeque postea, tanquam tacito pacto, omnium habebatur Cruciatorum, non potuit non ad omnia bella, quae gesta sunt, multos Christianos elicere. Quid enim aeternae felicitatis, armis demum acquirendae, sensu et exspectatione ad fortitudinem est efficacius? Hoc non magis Christiani testantur, quam victores Muhamedanorum exercitus.

Quod mox item edicto constitutum fuit, ut ne quis alium, cui animus esset ad participem se reddendum bellorum sacrorum, impediret, non minus magnam hominum copiam potuit sollicitare. Ita enim rumpebantur servitutis vincula, dominos inter et parentes, et discindebantur sanguinis conjunctiones amorisque; cum nec dominus servum, nec filium pater, neque uxor maritum, nisi anathemate vellent percipi, ab his bellis avocare auderent. Hoc autem Pontificum edictum per omne mansit tempus bellorum sacrorum.

Ut principio, ita postea etiam, quum Orientis civitas cladem contraxerat, suis usi sunt Pontifices nuntiis, viris huic muneri maxime aptis, qui alta voce fratrum denuntiarent periculum. Horum autem facundiae atque orationis vim et efficacitatem, immensum quantum auxerunt sua
auc-

auctoritate; cum illis potestatem darent de variis juribus immunitatibusque, quae varia tempora poscerent, et ipsis Principibus, et omnibus adeo Cruciatibus, concedendis: (1) quibus plerumque factum est, ut hominum multitudo, qui cruce se signabant, maximopere cresceret. Decumas *Saladinas* modo in memoriam revocemus, quas Principibus hoc pacto a parentibus exigere licebat, ut illi, qui ipsi arma caperent ac Saladinum aggredierentur, plane immunes essent ab iis solvendis. Quicumque igitur exigua sua bona, quae post crucem assumptam in tutela *Beati Petri* essent et Pontificum Romanorum, non in nihilum paene redigere volebant, his nihil potius erat faciendum, quam ut Principes in Palaestinam sequerentur.

Haec autem et ejusmodi fuere Cruciatorum privilegia, quorum ope, motis subinde et sollicitatis Christianorum animis, tantus vulgo in quavis expeditione omnium denuo excitatus apparuit ardor. Atque si has caeteris, in quas inquisivimus, adjungamus, non dicam omnes, sed plurimas tamen et primarias cognoscemus opportunitates. Quibus, una cum propria causa, e gentium duc-

ta

(1) Hic breves esse possumus, quoniam hujus Partis Cap. I. de praecipuis ejusmodi privilegiis locuti sumus. Vid. p. 123. 128.

ta conditione, conjunctim consideratis, spero fore, ut haec etiam quaestio, de bellorum diurnitate militumque sacrorum ardore, magna ex parte, soluta habeatur. Mihi quidem, ut haec postremo addam, hanc ultimam Quaestionis partem pertractanti, Europaei Christiani visi sunt semper Godofredi precum eorumque verborum memores fuisse, quae primus ac pius ille Christianae in Oriente civitatis moderator, fertur fuisse locutus. Quum enim complures, post victam Hierosolymam, in patriam redirent, Godofredus, „ diu colla suorum amplexans, „ et omnes benigne deosculans, obnixè cum lacrymis precasse, dicitur, ut sui memores „ existerent, et confratres Christianos admonerent, quatenus ad Domini sepulchrum venire „ non dubitarent; ac sibi caeterisque confociis, „ in exilio remanentibus, auxilio de die in diem „ concurrerent, adversus tot barbaras nationes.” (1)

(1) Ita Albertus Aquensis, in opere: *Dei gesta* etc. p. 289.

1. The first part of the document is a list of names and titles, including the names of the members of the committee and the names of the persons to whom the report is addressed.

2. The second part of the document is a statement of the committee's findings and conclusions.

3. The third part of the document is a statement of the committee's recommendations.

4. The fourth part of the document is a statement of the committee's conclusions.

5. The fifth part of the document is a statement of the committee's conclusions.

6. The sixth part of the document is a statement of the committee's conclusions.

7. The seventh part of the document is a statement of the committee's conclusions.

8. The eighth part of the document is a statement of the committee's conclusions.

9. The ninth part of the document is a statement of the committee's conclusions.

10. The tenth part of the document is a statement of the committee's conclusions.

(1) In the first part of the document, the committee has stated that it has received the report of the committee on the subject of the proposed changes in the law.

(2) In the second part of the document, the committee has stated that it has received the report of the committee on the subject of the proposed changes in the law.

*****

The committee has the honor to acknowledge the assistance of the following persons in the preparation of this report:

Mr. A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

CORNELII HOOYER,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

THEOLOGIAE CANDIDATI,

DISPUTATIO,

QUA

RESPONDETUR AD QUAESTIONEM,

AB ORDINE THEOLOGICO

PROPOSITAM:

„ Quibusnam partibus sibi invicem similes sunt
„ sacri lavationis et coenae ritus a Christo
„ instituti? Quis huius comparationis est
„ usus, in iudicio de utriusque ritus indole,
„ legitimo usu ac fructu salusari?”

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

Parceque l'homme est un être sensible, et qu'une religion, qui reduiroit tout au pur spiritualisme, pourroit ne point convenir assez à un tel être, il seroit fort dans le caractère d'une doctrine céleste, de frapper les sens par quelque chose d'extérieur. Cette doctrine établirait donc un culte extérieur, elle instituerait des ceremonies, mais en petit nombre, et dont la noble simplicité et l'expression se roient exactement appropriées au but particulier de l'institution et au spiritualisme du culte intérieur.

Ch. Bonnet,

Palingénésie philosophique,

Part. XXI. Tom. II. p. 319.

CONSPECTUS.

INTROITUS.

PARS PRIOR.

QUIBUSNAM PARTIBUS SIBI INVICEM SIMILES
SINT SACRI LAVATIONIS ET COENAE
RITUS, DISQUIRITUR.

SECTIO PRIMA.

Utriusque institutio.

§. 1. *Baptismi institutio.*

§. 2. *Coenae institutio.*

SECTIO SECUNDA.

Utriusque significatio.

§. 3. *Baptismi significatio.*

§. 4. *Coenae significatio.*

SEC

S E C T I O T E R T I A .

Utriusque vis ad excitandam fidem et
resipiscentiam.

- §. 5. *Baptismi vis.*
§. 6. *Coenae vis.*

S E C T I O Q U A R T A .

Utriusque cum veteris foederis ritibus
convenientia.

- §. 7. *Baptismi cum Hebraeorum circumsec-
tione convenientia.*
§. 8. *Coenae cum Hebraeorum epulo pa-
schali convenientia.*

S E C T I O Q U I N T A .

Ad utrumque ritum admittendi.

- §. 9. *Admittendi ad baptismum.*
§. 10. *Admittendi ad coenam.*

SECTIO SEXTA.

Utriusque ritus administratio.

§. 11. *Baptismi administratio.*

§. 12. *Coenae administratio.*

SECTIO SEPTIMA.

Utriusque utilitas.

§. 13. *Baptismi utilitas.*

§. 14. *Coenae utilitas.*

CONCLUSIO.

PARS POSTERIOR.

COMPARATIONIS USUS, IN IUDICIO DE UTRIUS-
QUE INDOLE, USU LEGITIMO AC FRUC-
TU SALUTARI.

SECTIO PRIOR.

Comparisonis usus, in iusto de utroque
iudicio, universe.

SEC-

S E C T I O P O S T E R I O R .

Comparationis usus, in iudicio de utriusque indole, usu legitimo ac fructu salutare, speciatim.

EPILOGUS. De *sacramenti* definitione.

INTROITUS.

Baptismi et Coenae ritus sacri merito, inde ab Ecclesiae incunabulis, ad nostra usque tempora, summo honore fuere habiti. Sunt enim ritus, divina auctoritate instituti, qui amabili simplicitate Euangelii summam ita oculis sensibusque exponunt atque penitus admovent, ut revocatum ab omnibus peccatis hominem ad consummatam virtutem excitent et impellant. Quo factum est, ut nunquam non Theologi, in hisce gravissimis ritibus explicandis, occupati fuerint. Sed, cum plurimi, pro diversitate ingenii, indolis et eruditionis, diversa de iis tulerint iudicia, (1) dif.

(1) Quod recte de Sacrae Coenae interpretatione observat Martinus Vitringa, (in *annot. ad Doctr. Christ. relig. Campegii Vitringae*, Part. VIII, Tom. I. p. 1.) vere quoque de baptismo dicitur: *Innumeri fere sunt scriptores, qui de Sacra Coena commentati sunt,*

difficilis facta est utriusque interpretatio. Quam ob rem Theologis, in hac causâ versantibus, diligenter circumspiciendum est, numquid in Christi Apostolorumque dictis reperiatur, quo, quae in alterutro ritu, vel dubia et incerta videantur, vel in dubitationem trahantur, illustrari possint et confirmari.

Huiusmodi interpretationis subsidium, quo gravissima baptismi et coenae capita illustrari et sta-

sunt, et de nullo fidei articulo tot prodire scripta, imprimis Reformatorum, Romano-Catholicorum et Lutheranorum Theologorum, quot de hoc Sacramento. — Ab una parte mirandum sane est ingens divortium sententiarum de sensu simplicium, et clarorum verborum institutionis Eucharistiae apud tres Evangelistas et Apostolum Paulum, non solum inter doctores diversarum Ecclesiarum, verum etiam eiusdem coctis. Ab altera parte non satis deplorari potest, Epulum hoc a Principe pacis institutum in memoriam immensi amoris sui, et in sigillum communionis et unionis arctissimae fidelium cum ipso; ut et in figuram communionis et unionis credentium inter sese; nec non ut esset vinculum dilectionis, pacis et concordiae, ansam praebuisse ingenti numero scriptorum eristicorum, atque infelici et funesto dissidio inter capita primorum Reformatorum; quod postea, ut tristis experientia omnium temporum edocet, mater fuit aliarum controversiarum ab utraque parte magno animorum aestu et aerbitate agitarum, quae effecerunt, quod omnia media concordiae fuerint invita, atque schisma, proh dolor! adhuc duret, tamque altas radices egerit, ut Theologi pacifici de exoptata reconciliatione pene desperent.

stabiliri commode possunt, indicasse mihi videtur summe venerabilis Theologorum Ordo Rhe-
no-Traiectinus, in quaestione, iuvenibus ad dis-
ceptandum propositâ: *Quibusnam partibus sibi
invicem similes sunt sacri lavationis et coenae
ritus a Christo instituti? Quis huius compara-
tionis est usus, in iudicio de utriusque ritus
indole, legitimo usu ac fructu salutari?* Quae
quidem quaestio eo magis sese commendat et
accuratori indagatione digna videtur, quo plu-
res sunt semperque fuerunt, qui hac compara-
tione ita abuterentur, ut magnam obscuritatem
ritibus offunderent, quum contra bene pruden-
terque instituta comparatio utrique ritui illustran-
do quam plurimum profit. Atque hinc fac-
tum est, ut multi, hunc abusum animadverten-
tes, in contrarias abirent partes, et, vel mino-
rem, quam decet, vel omnino nullum compa-
rationi inesse usum, iniusto de utroque iudicio,
sibi persuaderent.

Inquirentes in similes baptismi et coenae par-
tes, sponte in *Sacramenti* vocabulum, quo uter-
que hic ritus appellari solet, incidimus. Qua-
propter, de huius vocabuli notione, nonnihil
subiungendum esse duximus. Nisi enim huius vo-
cis, diuturno Ecclesiae usu tritae, cognoscamus
significationem, ad inanem facile dilabimur lo-
gomachiam.

In

In hac igitur quaestione tractandâ, hanc mihi viam ineundam iudicavi, ut, ipsa quaestione duce, in *priori* parte, exponerem similes baptismi et coenae partes, in *posteriori* vero, de huius comparationis usu, in iudicio de utriusque indole, usu legitimo et fructu salutari, differerem: quibus subiunxi disquisitionem, de *Sacramenti* vocabula recte definiendo.

P A R S P R I O R.

QUIBUSNAM PARTIBUS SIBI INVICEM SIMILES
SINT SACRI LAVATIONIS ET COENAE.
RITUS, DISQUIRITUR.

S E C T I O P R I M A.

Utriusque ritus institutio.

§. I.

Baptismi institutio.

Christus, postquam in vitam redierat, ante vero quam in coelum abiret, summamque auctoritatem sibi destinam nancisceretur, haec iussit Apostolos suos: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον, πάσῃ τῇ κτίσει,

σει, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται (1)

Sunt, qui temere huius loci αὐθεντίαν in dubium vocant, (2) quamvis in omnibus Codicibus et versionibus inveniatur et ab antiquissimis patribus laudetur. (3) Quae vero ad hanc coniecturam stabilendam afferunt argumenta, ea tam levia sunt et futile, ut refutatione vix digna videantur. In eo enim dubitationis praesidium quaerunt, quod unus Matthaeus ea retulerit verba; sed nemo nescit, Marcum, brevius et constrictius scribentem, plura a Matthaeo narrata omittere, imprimis ubi ad libri finem properat, uti

(1) *Matth.* XXVIII: 19. 20a. coll. *Marc.* XVI: 15, 16.

(2) Schmidt, *Bibl. für Kritik und Exeg. des N. T.* I. p. 144. Eichhorn, *Einl. ins N. T.* I. p. 509. Bertholdt, *Kritische Einl.* etc. III. p. 1267. et imprimis Tellerus, *Exc. II. ad Burneti librum de fide et officiis Christ.* p. 262. alibi. Halae, 1786.

(3) Griesbachii *N. T. Gr.* ad h. l. Kuinoel, in *Comment. in libr. N. T. hist.* Part. I, p. 811, 812. Io. van Voorst, in *Disf. Soc. Hag. pro vind. relig. Christ.* a. 1788. p. 361 seqq. et W. A. van Hengel, in eiusdem *Soc. Disf.* a. 1811. p. 20-29.

uti et satis probabiles dari causas, quare Lucas et Iohannes baptismi institutionem silentio praetermiserint. (4) — Dicunt porro: si Christus Apostolos iussisset, omnium gentium homines, (πάντα τὰ ἔθνη) sacro ritu initiandos, discipulos facere, fieri non potuisse, ut Apostoli aliquamdiu opinarentur, sibi non licere, alienigenis Christi doctrinam tradere, eosque in coetum Christianorum recipere. At, quamvis Apostoli initio quidem Christi verba parum perspexisse videantur, postea tamen, religionis Christianae indolem melius edocti, omnes cuiuscunque tandem gentis homines baptismo in Christianorum numerum susceperunt. — Afferunt quoque hoc, quod formulae βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου, nullum in Actis Apostolorum reperiatur indicium, cum tamen non pauca baptismo initiatorum essent exempla. Sed ex eo colligere licet, Christum quidem formulam, vere sic dictam, non praescripsisse, baptismum vero ipsum omnino instituisse. Coniiciunt tandem, hanc formulam esse serioris originis, et dogmaticarum licium opportunitate interpolatam. At vero Arianorum lites, quae huius criminis ansam dare potuerunt, exeunte demum saeculo III. et ineunte IV. exar-

(4) Cl. van Hengel, *Disf. Iud.* pag. 52-56.

ferunt, cum huius formulae iam apud Iustinum (5) et Tertullianum (6) mentio fiat. — Praeterea mature iam tantus erat codicum versionumque, in disfitas regiones dispersarum, numerus, ut eodem omnes inquinari vitio haud potuerint: atque isti crimini oberat frequens huius formulae usus, in omnibus Christianorum coetibus. Tandem Arianorum nemo hanc formulam, quoad equidem scio, in dubium vocare unquam ausus est.

Christus igitur hisce, quae Matthaeus retulit, verbis allocutus fuit Apostolos suos, in quodam Galilaeae monte congregatos, ubi promiserat se eos esse conventurum. Plures quidem Christi discipulos in hunc montem sese conculisse constat; at vero Matthaeus diserte hic de Apostolis mentionem facit; (7) et Paulus Apostolus huius rei commemorationem distinguit ab illa, qua Christus primum Apostolis apparuisse dicitur; scribit enim: εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ὡφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ. (8)

Itaque Christus suos iussit Apostolos, in totum terrarum orbem proficisci, omnibus Evangelio.

(5) *Apol.* I, 61. p. 79.

(6) *Contra Prax.* c. 26.

(7) C. XXVIII: 16, 17, 18.

(8) 1 *Cor.* XV: 6.

gelium annunciare, et e singulis gentibus disciplinae ab ipso traditae alumnos facere, (9) solennique ritu lavare.

Scilicet βαπτίζειν est *lavare* vel *immergere*, (10) ac de quacunque lavatione usurpatur, sive illa sit vulgaris vasorum lotio, (11) sive quae olim sacro ritu fiebat apud Hebraeos, (12) sive ritus, homines aqua lavandi ab Iohanne Baptista et Apostolis administratus. (13) Quamvis autem Christus huius ritus administrandi modum non describat, propterea quod Apostolis ea admonitione non opus erat, quippe qui baptismum ab Iohanne administratum viderant ipsique eius-

(9) Μαθητεύειν non est *docere*; distinguitur enim a διδάσκειν, (sect. 20.) sed μαθητὰς ποιεῖν, (Ioh. IV: 1.) *disciplinae alumnos facere*.

(10) Βαπτίζω et βαπτισμὸς respondent Hebr. טביל et טבילה. Latini vocabulis *baptizo* et *baptismus* utuntur, quibus, vel *adspersionem*, vel *immersionem*, vel utramque, significant. Sebast. Castellio ab hisce verbis abstinendum duxit, in sua Bibliorum versione Latina, pro Graecis verbis substituens haec: *lavo, abluo, lotio*.

(11) Marc. VII: 4.

(12) Hebr. IX: 10.

(13) Matth. III: 6. Luc. III: 16. Ioh. III: 23. Act. I: 5. VIII: 38. X 47. De Iohannis Christique baptis-
mate conf. G. C. Knappii *scripta varii argumenti, maximam partem exegetici atque historici*, Comm. V. p. 162 seqq.

eiusmodi ritum iam administraverant, (14) vel sic tamen eum hanc solennem et externam lavandi caerimoniam spectasse, nec de inauguratione interna, quae tantummodo docendo fiat, locutum esse, (15) ex eo constat, quod haec *docendi* significatio, quam ante Socinum τῷ βαπτίζειν tribuit nemo, male conveniat cum Christi verbis proxime subsequen-
 τibus: διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, et quod Apostoli, hoc exsecuti mandatum, aqua homines lavarint, idque iusfu et auctoritate Christi fieri, profesfi sint. (16)

Agen-

(14) *Ioh.* III: 22. IV: 1, 2.

(15) Ex Socini schola nonnulli, Christi verba distortquentes, hoc volunt. Cf. M. Vitringa, *Annot. ad C. Vitringae lib. I. Part. VII. p. 303.*

(16) *Act.* II: 38. X. 48. Equidem scio, plerosque formulam ἐπὶ et ἐν τῷ ὀνόματι (quae non differunt, permutantur enim *Marc.* IX: 37, 38, 39. coll. *Luc.* IX: 49.) cum formula εἰς τὸ ὄνομα confundere, in his *Morum, Comm. Exeget. hist. in Theolog. Christ. epitomen*, Tom. II. pag. 406 et 407. Kuinoelium *Comm. laud.* Vol. I. p. 811. Rosenmullerum, *Schol. in N. T.* Tom. III. p. 25. Verumtamen mihi persuadeo, priores formulas ἐπὶ et ἐν τῷ ὀνόματι in Novi Foederis libris semper significare, *iusfu et auctoritate, Act.* III: 6. IV: 10, 18. V. 28. *Marc.* IX: 38, 39. XVI: 17. *Luc.* X: 17. alibi; contra vero εἰς τὸ ὄνομα hanc significationem nusquam habere. Quae pro sua sententia affert *Morus*, l. l. facile refelluntur, si teneamus, in ipso baptismo nihil quic.

Agentes autem de externo illo lavandi ritu non aliter possumus, quin afferamus aliquid de summa ipsius simplicitate, quae, quanta sit, continuo perspiciemus, si ritus veteris foederis attendamus, qui, ab initio iam fatis onerosi, deinceps per Pharisaeorum superstitionem, multo molestiores facti, tempore Christi, tanquam grave et vix ferendum onus, Iudaeorum cervicibus incumbabant. (*Matth.* XXIII: 4. *Act.* XV: 10.) Nimirum baptismus simplici administrandus est aquâ, (17) qua nusquam carere possunt terrae incolae, et cuius copia erat in Israëlitarum regione, lacubus,

quicquam mutari, siue haec formula adsit, siue desideretur. Ac facile dari possunt causae, quare Petrus, (*Act.* II: 38.) baptismum εἰς ἕφεσιν ἀμυρτιῶν, iusu et auctoritate ipsius Christi, quem Iudaei in effecerant, administrari dixerit, si timentium animadvertamus turbam, quae ab omni salutis et condonationis spe derelicta sibi videbatur. Conf. I. I. Hesz, *Geschichte und Schrifte der Apost. Jesu.* Vol. I c. I. p. 23. Atque id ipsum in omnium oculos cadit, si locum *Act.* X: 48. inspiciant et miras illas περισχυσείς, mutatam Petri opinionem, ejusque orationem legant et perpendant. Conf. I. I. Hesz l. l. Vol. II. c. III. p. 144-146 P. Bosveld in nostra praevise sententia videtur. Vid. *Verkl. van Paulus brief aan de Rom.* Vol. I. pag. 243. Conf. quoque C. G. Bretschneideri *Lex. in libb. N. F.* in voce ὄνομα.

(17) *Matth.* III: 6. *Ioh.* III: 23. *Act.* VIII: 38.

bus, fluminibus, rivulis fontibusque perennibus abundante. (18) Est praeterea res communi usu recepta, quam omnes facile sibi comparare possunt, et qua saepius uti amant, imprimis Iudaei populique sub calidiori coelo viventes, qui adeo ad humanitatis officia referunt convivarum lavationem. (19) Hanc fortasse iucunditatem ipse spectavit Christus, qui, ritum circumfessionis simillimum instituens, molestam istam ac saepe periculosam caerimoniam non retinuit, verum faciliorem et iucundiorum lavationem in eius locum substituit. Est denique aquae lavatio sanitati utilissima et vitae bene curandae necessaria, tollit enim fordes et immunditiam, quae corpori semper adhaerent, eique nocent, et cutem reddit leniorem atque ad evaporandum aptiorem: quae res, iudicibus medicis, tam necessaria est, ut, si impediatur, periclitetur sanitas ipsaque adeo vita. Hanc lavationis utilitatem et necessitatem spectarunt Persae, Aegyptii, Graeci Romanique, quorum consuetudo ferebat et religio praecipiebat, saepius adhibendas

es-

(18) Clar. Pareau, *Ant. Hebr.* Part. I. Sect. II. c. IV. §§. 5, 6, 7. et H. E. Warnektos, *Entw. der Hebr. Alterth.* c. V.

(19) *Luc.* VII: 44.

esse lavationes. Nec minus proficue (20) Moyses plurimas Israëlitis iniunxit lotiones. (21)

Hunc quidem ritum simplicem, iucundum, utilem et necessarium, summe nos veneremur, qui Christo nomen dedimus Arctissimo enim vinculo cum religione Christiana coniungitur. Nec tantum fidei profitendae inservit; verum etiam, nisi eam suscipiamus, fieri non potest, ut regni divini cives habeamur. (22) Denique divina auctoritate est institutus (23) omnibusque in-

(20) J. G. Reiche, *Disf. de baptismatis origine et necessitate, nec non de formula baptismali.* Goett. 1816. Sect. I. §. 1-4.

(21) Clar. Pareau, l. l. Part. II. Sect. II. c. VII. §. 2.

(22) *Ioh.* III: 5.

(23) Sunt, qui Iohannis et Christi ritum e Profelytorum baptismo Iudaeis usitato ducant, ut Grotius, (ad *Matth* III: 6.) Danzius, (*Disf. de bapt. profelytorum Iudaeico, ad illustrandum bapt. Iohannis Matth.* III: 5. 6. Ien. 1699 et de *Antiquitate bapt. initiationis Israëlitarum vindicata.* Ien. 1700.) E. G. Bengel, *Untersuchungen zur Jüdischen und Christlichen Religionsgeschichte, über das Alter der Jüdischen Profelytentaufer.* Tüb. 1814.) alii. Quamvis vero Profelytorum baptismus lavandi ritu, ab Iohanne Christoque achibito, sit antiquior, quod negant Wernsdorsius, (*Recent. de bapt. contr. et de bapt. Christ origine mere-divina.*) Paulus (*Comm. ad Matth* III: 6.) et J. G. Reiche, l. l. vel sic tamen baptismi a Christo instituti auctori-

iniunctus et praescriptus. Christus enim, suo arbitrio nihil quicquam agens, (24) sed, ut erat Patri coniunctissimus, (25) ita etiam quaecunque ei placebant perficiebat, (26) hic igitur, quem Deus, e mortuis in vitam revocatum, vindicaverat et paulo post in coelum extolentem vindicaturus erat, hic, inquam, Christus sacrum baptismi ritum instituit, profusus: *ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ γῆς.*

Atque adeo mirum nobis non accidit, Apostolos, quibus Christus huius ritus sacri administrandi provinciam dederat, ita mandata executos fuisse, et hunc ritum, a Christianis tam avidè acceptum, omnique aevo tanto honore habitum fuisse, ut, a primis inde temporibus, ad nostra usque tempora, non intermisus pervenerit.

§. 2.

tas divina minime impugnatur, quod docent Danzius, (*Antiquitas bapt. init. Isr. vind.* §. 99-102.) et Zeltnerus (*de initiis bapt. init. Iud.* p. 51 seqq.) et quod affirmat Bengel, l. l. p. 36.

(24) *Ioh.* V: 19.

(25) *Ioh.* XVII: 22.

(26) *Ioh.* VIII: 29.

§. 2.

Sacrae coenae institutio.

Christus, ultima vitae nocte, coenam, in sui mortisque suae memoriam, instituit sacram: quam institutionem nobis sic referunt Evangelistae Matthaeus, Marcus et Lucas, uti et Apostolus Paulus: Ὁ κύριος Ἰησοῦς, ἐν τῇ νυκτὶ ἧ παρεδίδοτο, αὐτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐσθιόντων, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλάμενον· (διδόμενον) τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὅσάκις ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πίνω ἄπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου. (1)

Ne-

(1) Cf. Matth. XXVI: 26-28. Marc. XIV: 22-24. Luc. XXII: 19, 20. 1 Cor. XI: 23-25. Cf. Doct. H.

Nemo facile in dubium vocabit horum verborum *αἰθευτίαν*, quam plurimi iique optimi codices et versiones tuentur. Qui vero singulorum vindicationem verborum desiderat, adeat scriptores, qui de industria huic quaestioni tractandae operam dederunt (2).

Disfinitudo, quae in Euangelistarum et Pauli narrationibus deprehenditur, nullam nobis dubitandi ansam praebet; huius enim discriminis causa in eo videtur quaerenda, quod Iesus interea, dum panem porrigebat Apostolis, hique vinum alii post alios bibebant, mox haec dixerit, mox vero alia horum disfinita. Quapropter singulorum comparatio valde iuvat, ad Christi mentem rite interpretandam, minime vero nos eo adducit, ut verba dicamus negligenda. (3) Neque Iohannis Apostoli silentium impedit, quominus statuamus, haec a Christo esse pro-

I. Tol, *Spec. Acad. quo Euangelistarum et Pauli de instituto a Iesu Christo epulo sacro comparatae inter se narrationes illustrantur*. Lugd. Bat. 1819. cuius narrationum collationem p. 132. secutus sum.

(2) Doct. Tol. l. l. c. II. Sect. I. Cl. van Hengel, *Disc. laud* p. 36-38.

(3) Quod non satis considerate defendit Cl. Dav. Schulz, in libro: *die Christ. Lehre vom heiligen Abendmahl nach dem Grundtexte des N. T.* p. 278 et 279.

profecta, quia ille in suo Evangelio praetermittere solet, quae iam satis diligenter videbat perscripta in prioribus Evangeliiis, contra diligentius ea referebat, quibus Iesu, Dei filii, eodem cum Patre honore venerandi, auctoritatem posset vindicare, atque obviam ire perversis de Iesu opinionibus, quos fovebant, cum alii, tum imprimis Iohannis Baptistae discipuli.

Christus, vespera diei antecedentis diem, quo erat mortem pro nobis subiturus, una cum Apostolis suis festum Paschale celebrans, in liberationis e servitute Aegyptiaca memoriam, similem ritum instituit, in memoriam liberationis a peccatis eorumque poenis, quam nos ipsi debemus.

Postquam igitur convivae agnum Paschalem comederant, (4) ante vero quam cantici, *magnum*

(4) Epulas illas Paschales fuisse peractas, notant Matthaeus et Marcus, ubi dicunt: *ἔσθιοντων δὲ αὐτῶν*. Quod non vertendum est, uti nonnulli volunt: *iis coenantibus, inter coenandum*; hoc enim cum Christi, novum ritum instituentis, consilio non convenit. Vid. Kuinoel, *Comm.* Part. I. p. 708, 709. Quodsi haec, quae de S. Coena narrant Evangelistae, ad epulas Paschales pertinuisent, non opus fuisset Christo illa cohortatione: *λάβετε, φάγετε, πίετε πάντες, quia in Paschatis epulis recusare illicitum erat*. Vid. Lightfootus, *Hor. Hebr. et Talm.* p. 476 et 478 *seqq.* Sed, cum epulae Paschales iam essent peractae, hacce cohortatione

num *hallel* dicti, partem posteriorem (5) cantaverant, (6) sumsit Christus panem, actisque Deo gratiis, (7) distribuit, dicens: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis mori traditur: hoc facitote in mei memoriam.* Similiter, sumto poculo, actisque Deo gratiis, porrexit vinum Apostolis, dicens: *bibite ex eo omnes, hic enim est sanguis meus, sanguis Novi Foederis, (8) qui pro multis effunditur; hoc facitote, quotiescunque biberitis, in mei memoriam.*

Haec instituit Christus, non quidem ut memoriam τῶν ἁζύμων excitaret, quos olim ede-
rant

hortatione opus erat, ne quis satietatis causa edere aut bibere detrectaret.

(5) *Matth XXVI: 30. Marc. XIV: 26.*

(6) Cf. Doct. T 01, l. 1. p. 137. et legantur varia de institutae coenae tempore iudicia, quae affert Mart. Vitringa, *ann. laud. Part. VIII. Tom. I. pag. 12* seqq.

(7) Paulus et Lucas habent εὐχαριστήσας, a quo non differt Matthaei et Marci verbum εὐλογήσας nam ut synonyma permittantur *Matth. XV: 36. coll. Marc. VIII: 6, 7.* et in ipso nostro Matthaei textu, sect. 26, 27. et Marci sect. 22, 23. Conf. Lightfoti *Hor. Hebr. ad h. Matth. l. et Morus, in Comm. Exeg. Hist. p. 600.*

(8) Apud Paulum et Lucam, simili profus sententia, legitur: *hoc poculum est Novum Foedus, quod fit per meum sanguinem.*

rant patres, verum ut fructus significaret, quos percepturi erant ex optimo magistro, semetipsum morti tradente, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

In hoc quidem ritu instituendo, Christus neglexit, et agnum paschalem, et herbas i las amaras, sed simpliciter panem, qui ad manus erat, et vinum, quod poculo erat infusum, sumit, et comedendum bibendumque dedit. In hoc igitur ritu iterum observamus miram illam simplicitatem, quam in aliarum gentium ritibus sacris frustra quaeras. Quotidie enim quisque edit et bibit; pane et vino asueti erant Iudaei: (9) ac, licet vinum panemque non singulae regiones suppeditent, utrumque tamen cuivis homini facile comparatur. Sunt praeterea res utilissimae, ab omnibus desideratae: quocirca Iacobus Patriarcha, morti proximus, vinum laudavit rem maxime desiderabilem et eximiae praestantiae; et Davides panem una cum vino carminibus celebravit. (10) Denique Iudaei haec utilissima dona

a

(9) H. E. Warnekros, lib. I. c. XXVI. §. 2. Pareau, lib. I. Part. IV. C. III. §§. 9. 16.

(10) Gen. XLIX: 11, 12. Ps. CIV: 14, 25. Graeci Romanique has res tanto habuerunt pretio, ut ob earum inventionem Cererem et Bacchum in Deorum numerum collocarint. Vid. Diodorus Siculus, L. IV. C. III.

(a Deo accepta Iehovae solenni ritu offerre solebant. (11)

Iccirco simplicissimum convivium Dominus noster eadem, qua baptismum, auctoritate instituit divina, et Apostolis mandavit, ut in suam memoriam id celebrarent; diserte enim dicit: *τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*. Neque enim hoc mandatum restringere possumus ad id, quod hac ipsa vespera esfet faciendum, quia *ἀνάμνησις* numquam de re praesenti dicitur, et quia adiicit Christus: *hoc facite in memoriam mei, ἑσάκις ἂν πίνετε*. Cui magistri mandato obtemperantes Apostoli, una cum Christianae Ecclesiae sociis, hanc Christi memoriam pie coluerunt, et sacram coenam omnibus valde commendarunt, (12) cuius celebrationem omnes omnis aevi Christiani summo, saepissime superstitioso, honore habuerunt, quo factum est, ut sacrum hoc convivium ad nostra usque tempora sit propagatum.

Haec

(11) Conf. Cl. Pareau, lib. 1. Part. II. Sect. II. c. 4.

(12) 1 Cor. X: 16, 17, 21. XI: 20-34. Conf. Cl. van Hengel, Disf. laud. pag. 83-90.

Haec qui reputat de sacrae lavationis et coenae institutione dicta, sibi facile persuadebit, hos ritus in eo convenire, quod sint ritus externi, iucundi, sanitati ac vitae utiles et necessarii, a Christo divina auctoritate instituti, Apostolis mandati, a Christianis, ab Apostolorum inde aetate ad hunc usque diem, summo honore habiti et celebrati.

SECTIO SECUNDA.

Utriusque ritûs significatio.

Quemadmodum saepissime parabolis in docendo usus est Christus, ita etiam ritus symbolicos adhibuit, (1) ad res, quae mente et animo percipiuntur, ante oculos ponendas et ita depingendas, ut sensibus viderentur subiectae, faciliusque ab omnibus intelligerentur, quibus eo clarior et certior videtur res, quo magis ad sensus refertur aut sensuum ope percipitur.

Maxime cum parabola convenit ritus symbolicus;

(1) *Matth.* XVIII: 1-6. *Marc.* IX: 35, 37. *Luc.* IX: 47, 48. *Ioh.* XIII: 3-6. XX: 22.

cus; in eo vero discrepant, quod hic ipfas actiones instituit, illa vero has non nisi fingit et narrat: quapropter merito symbolicis actionibus maior tribuitur in hominum animos vis et efficacia. Uti res, quas parabola tradit, non curamus, num vere acciderint, quia eo tantum valent, ut res graviores nobis significant, sic etiam symbolicae actionis non nisi eatenus nostra interest, quatenus haec rem sublimiorem, quae sensibus externis non percipitur, indicat atque effingit.

In horum igitur rituum symbolicorum numerum referimus, et baptismum, et sacram coenam, quibus significatur liberatio a peccatis eorumque poenis, quae fidentibus et resipiscentibus promittitur et datur. Verum de singulis videamus, et nonnihil quoque moneamus de utriusque significandi modo.

S. 3.

Baptismi significatio.

Christus, qui, divina imbutus sapientia, cuncta sua praecepta et monita ad animi morumque emendationem semper dirigebat, eumque in finem symbolicis subinde actionibus utebatur, si ritum voluisset instituire perpetuo celebrandum,
non

non eum instituisset, qui mera veluti caerimonia ad corpus tantummodo pertineret, animum vero ieiunum et vacuum relinqueret. Quodsi vero latione solenni aliquid spectaverit sublimius, quid, quaeso, aptius significare potuit, quam liberationem a peccatis eorumque poenis? Huius enim effigies erat vulgaris lavatio apud plurimas gentes veteres, ut Aegyptios et Persas. (2) Graeci quoque et Romani, institutis ad religionem pertinentibus lavationem praemittentes, huic inesse emendandi placandique et significationem, et vero etiam vim, sibi persuadebant. (3) Apud Israëlitas porro eadem lustrationes, in religionis negotio, erant consuetae, (4) non tantum ad populi mundiciem adhibitae, verum eo etiam valentes, ut Israëliis animi puritas significaretur, qua Deum adire sanctissimum deceat; quare animi sanctitas corporisque puritas, et arcte coniunguntur, (5) et ita aliquando permutantur, ut, in ipsa lavatione, animi emendationem

pec-

(2) Conf. Diodorus Siculus, I. p. 63. Herod. II. 27. Porphyr. *de abst.* IV. 7. et vid. I. G. Reiche, *de bapt. orig. et necesf.* Part. I. Sect. II. §. 3.

(3) Conf. Idem, quae afferunt Reiche, l. l. et Kunoel, lib. I p. 56.

(4) *Gen.* XXXV: 2. *Exod.* XIX: 10, 14. XXIX: 4. XXX: 19 21. *Lev.* VIII: 6. XVI: 4.

(5) *Exod.* XIX: 10, 14.

peccatorumque veniam quaesivisse videantur impii Israëlitae. (6)

Hanc ob rem frequens est in S. libris *lavationis* metaphora, ad animi emendationem poenarumque remissionem designandam. Vitiosi enim dicuntur *sordidi*, *commaculati*, (7) emendati vero, mox a Deo, mox a Christo *purgati*, (8) ac per Spiritum S. *lavati*. (9) Emendationi operam dantes se ipsi *purgare* dicuntur. (10) Qui denique poenis digni sunt, dicuntur *sordidi*, (11) et a peccatorum poenis liberati vocantur *purgati*. (12)

Non igitur est, quod miremur, omnes Iudaeos probe intellexisse Pilati mentem, cum, manus suas lavando, se necis infontem profiteretur; (13) nec mirum nobis accidere potest, Christum, Apostolorum pedes lavantem, hanc purgationis imaginem adhibuisse, (14) et commu-

(6) *Ier.* II: 22, 23.

(7) *Ioh.* XIV: 4. *Ies.* LXIV: 6. *Pf.* CVI: 39. *Ier.* II: 23. *Ezech.* XX: 7. XXXVII: 23.

(8) *Act.* XV: 9. *Ier.* XXXIII: 8. *Ezech.* XXXVI: 33. XXXVII: 23. *Eph.* V: 26, 27. *Tit.* II: 14.

(9) *1 Cor.* VI: 11.

(10) *Ies.* I: 16. *Ier.* IV: 14. *1 Cor.* VII: 1.

(11) *Pf.* LI: 4.

(12) *1 Ioh.* I: 7. *Apoc.* I: 5.

(13) *Matth.* XXVII: 24, 25.

(14) *Ioh.* XIII: 3-16. Imprimis 10, 11.

muni usu receptam emendationis et veniae significationem baptismi ritui tribuisse. Huius autem significationis certiores etiam reddimur eo, quod Christus Euangelii nuncium arcte cum baptismo coniunxerit, ita ut Apostoli nemini hunc administrarint ritum, nisi Euangelio sincere fidem habenti. Euangelii autem argumentum in eo est, ut nobis, interposita certa lege ac conditione, liberatio a peccatis eorumque poenis promittatur. (15) Haec liberatio nunciabatur ab Apostolis: quibus quicumque fidem haberent, solenni ritu lavabantur Christianae focii Ecclesiae. Iam vero baptismo quid commodius et apertius indicare posuit Christus, quam argumentum ipsius Euangelii, quod annunciarum audiverant, cuique fide non praebuerant initiandi? Praeterea vero Christus eos etiam initiari iussit, *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου,* (16) ad

(15) *Ioh.* III: 16-18. *2 Cor.* V: 19 — VI: 2. *Tit.* II: 11-15.

(16) Hic disceptare nolumus de eo, utrum ὄνομα, Hebr. *שֵׁם* per *περιφρασίαν*, Hebraeis consuetam, abundet nec ne: (Kufinoel, l. l. Tom. I. p. 809. et J. G. Reiche, l. l. p. 140. nota a.) res enim eodem redit. Quodsi altentulus nomen profiteamur, hunc talem profiteamur, qualem semet ipse nuncupat, aut qualis nomine suo haberi vult. De baptismi formula legi merentur Ioannes Dflieberge, *de baptismo et S. coena*, c. 1.

ad profitendam adeo Euangelii summam, hoc est, Deum, Christi hominumque *Patrem* benignum, (17) et *Filium* eius dilectissimum, in mundum misum, *ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος*, (18) et *Spiritum Sanctum*, a Deo Christoque profectum, Apostolis Ecclesiaeque fociis datum: (19) cui merito tribuuntur singula emendati animi effecta, omnisque Christianorum renovatio. (20) Christus igitur Euangelii summam, quae in liberatione a peccatis eorumque poenis consistit, paucis hisce verbis una comprehendit. Ad hanc igitur summam profitendam, sacra illa lavatione initiabantur alumni. Quid vero illis, Ecclesiam ingresuris, ope baptismi, aptius, intellectu facilius et uberius, significare oculisque exponere potuit sapientissimus noster Dominus et Conservator?

Sed,

de bapt. instit. §§. XII-XXII. Doederlein, *Instit. Theolog. Christ.* §. 347. Obf. II. Morus, *Epit.* Part. V. c. XIV. §§. 3-7. I. G. Reiche, lib. I. Part. III. §. 2. Doct. Hugenholtz, ad *Cap. VI. Epist. Pauli ad Rom.* p. 22 seqq.

(17) *Ioh.* XX: 17. *Eph.* III: 14.

(18) *Ioh.* III: 17. *Matth.* III: 17. XVII: 5.

(19) *Ioh.* XIV: 16, 17, 26. XVI: 7-15. XX: 22. *Act.* VIII: 14-16. X: 45-47. coll. XI: 15-17. XIX: 6.

(20) *Eph.* I: 17, 18. 2 *Cor.* IV: 13. *Rom.* V: 5. *Gal.* V: 22. *Rom.* VIII: 26, 27. *Act.* IX: 31. 1 *Thes.* I: 6. *Ioh.* III: 5, 6. *Tit.* III: 5. 1 *Cor.* VI: 11.

Sed ad ipsam quoque sacrorum scriptorum doctrinam attendere nos oportet, qua baptismum describunt, aut ad eum respiciunt.

Iohannis baptismus dicitur βάπτισμα μετανοίας, et, aequè ac Christi baptismus, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. (21) Unde colligimus, lavatione significari, et τὴν μετανοίαν, et τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.

Hac de causa Christus baptismi ritum et animi emendationem arcte copulat, dicens, (22) neminem regni divini civem fieri posse, nisi divinitus renascatur, (ἄνωθεν vel ἐκ τοῦ Θεοῦ) (23) corpore aqua abluto, solenni baptismi ritu, (ἐξ ὕδατος) et animo vitiorum sordibus purgato, Spiritus sancti efficacitate. (ἐκ πνεύματος) Et Paulus ἐν ἐν. πνεύματι baptizatos dicit Christianos, quia in baptismo ima-

(21) *Marc. I: 4. Act. II: 38.* Iohannis baptismum, quem Christus comprobavit, *Matth. XXI: 25.* coll. *Luc. VII: 29, 30,* cui et sese submitit, *Matth. III: 14, 15.* baptismo, quem deinceps ipse instituit, fuisse simillimum, apud omnes constat. Cf. G. C. Knappii *Scripta varii argumenti*, pag. 162 seqq.

(22) *Ioh. III: 5.*

(23) Vid. C. W. Stronckii *Specimen, de doctrina et dictione Iohannis Apostoli ad Iesu magistri doctrinam dictionemque exacte composita*, Trai. ad Rhen. 1797. p. 105.

go est animorum Spiritu divino expurgatorum. (24) Docet quoque, (25) Christum Ecclesiam doctrina sua (ἐν ῥήματι) emendare sanctamque facere, cuius signum et documentum sacrae lavationi inest. (τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος) Hanc ob causam, Christianis Corinthiacis scribens baptismumque innuens, (26) ἀπελούσασθε, inquit, mox vero adiungit ἡγιάσθητε, ἐδικαιώθητε. Neque aliter, in epistola ad Hebraeos, (27) docemur, oportere Christianos confidenter adire Deum, ἐρραντισμένους τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένους τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ. Porro emendationis poenarumque remissionis et felicitatis imaginem baptismo inesse, docet Apostolus, ubi, ad baptismi immersionem alludens, Christianos βαπτίσθεντας dicit. εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, et εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ. (28) Denique Ananias propterea Paulum ad baptismum suscipiendum excitavit his verbis: ἀναστὰς βάπτισαι, καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου. (29)

§. 4.

(24) 1 Cor. XII: 13. Cf. Matth. III: 11. Act. I: 5.

(25) Eph. V: 26, 27.

(26) 1 Cor. VI: 11.

(27) Cap. X: 22, 23.

(28) Rom. VI: 3-6. Vid. Clar. Heringæ, E. F. Bijbeloef. ad h. l. et Doct. Hugenholtz, Disput. pag. 22 seqq. Conf. quoque Colosf. II: 11, 12.

(29) Act. XXII: 16.

§. 4.

Sacrae coenae significatio.

Christus, novum instituens convivium, res spectavit et significavit gravissimas, quas, prouti in baptismi ritu, mira simplicitate et gravitate, omnium exposuit oculis; pane enim fracto, poculo sumto, invitatisque ad edendum ac bibendum convivis, semet ipse significavit violenta morte interimendum, eoque ipso omnibus, ipsi fidem habentibus et obtemperantibus, liberationem a peccatis eorumque poenis praebentem.

Apostolis suis porrexit Christus panem, vinumque bibendum dedit, dicens: *τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου.*

Hisce verbis, perspicuitate sese commendantibus, nulla opus fuisset explicatione, nisi acriter de iis disputassent Theologi, qui, vocabulum *ἐστὶ* proprie interpretantes, *vel* panem et vinum in Iesu corpus et sanguinem mutatum esse perhiberent, *vel* Iesu corpus et sanguinem, modo quodam proprio, in iis praesentem existimarent. (I) Horum argumenta nunc refellere non

(1) Romanae Ecclesiae sententiam discimus e *Conc. Trid. Sess. XIII, Cap. I. et Catech. Rom. Quaest. 26.*

lumus, sed ea tantum afferre constituimus, quae probent, verbo εἶναι hîc notionem esse tribuendam *significandi*, ut adeo de sacrae coenae significatione constet.

E duabus significationibus, quas, per sermonis indolem, ferre possunt verba ac formulæ, ea est eligenda, quae universo horum librorum argumento et rei indoli maxime conveniat.

Hanc legem, quam omnes, in sacris libris interpretandis, admittunt, nos secuti, facile ostenderimus, verbum εἶναι improprie esse intelligendum. Saepe enim ita occurrit, in his ipsis Novi Foederis libris. Quae res tam manifesta est, ut nemo interpretum, in illis locis interpretandis, propriam significationem τῷ εἶναι tribuere possit. (2) Nominatim frequens est

Lutherus, in *Catech. maiori*, profitetur: *Sacramentum altaris est verum corpus et verus sanguis Domini nostri Iesu Christi sub pane et vino nobis Christianis ad manducandum ac bibendum ab ipso Christo institutum.* Conf. de praesentiae modo, quam Lutherani volunt, Mart. Vitringae annot. laud. Part. VIII. Tom. II. p. 803 seqq. item Ioan. Driberge, lib. I. c. VII. et Cl. Muntinghe, *Theol. Christ.* Tom. II. §. 626.

(2) *Matth.* V: 13, 14, 18. IX: 13. XII: 7, 50. XIII: 38. XVI: 18. *Marc.* III: 17, 35. IV: 15 seqq. VII: 2, 11, 34. XII: 42. *Luc.* VIII: 11 seqq. 21. XII: 1. XX: 17. *Ioh.* I: 23. V: 35. VI: 35, 41, 48, 51. VIII: 12. X: 7, 9, 11, 14. XIV: 6. XV: 1, 5. XVI: 17. *Act* I: 19.

est in sacris caerimoniis hic verbi εἶναι usus. Sic Deus, de circumsectione, *hoc*, inquit, *est foedus meum*: (3) et Moses, de epulo paschali: *Est*, inquit, *Iehovae* יְהוָה. (4) Quin ipse etiam Christus, quum paschale celebraret convivium, eandem huic verbo notionem tribuit. Iudaei enim in eo hanc formulam pronuntiare consueverant: *hic est panis, quem comederunt patres nostri in Aegypto*. Praeterea plurimi viri eruditi iam monuerunt, in Syro-Chaldaïca lingua non inveniri *significandi* verbum; (5) qua-

prop-

I: 19. Rom. XII: 5. 1 Cor. III: 16, 17. V: 7. VI: 15 seqq. X: 4, 17. XI: 7. XII: 27. XVI: 15. 2 Cor. II: 15. VI: 16. Gal. IV: 26. Eph. I: 23. IV: 25. V: 8, 30. Col. I: 18. Hebr. VII: 2, 5. IX: 11. X: 20. Iac. IV: 14. 2 Petr. II: 17. 1 Ioh. II: 2. Iud. 12. Apoc. I: 8, 11. XXI: 6. XXII: 13, 16. Conf. Bretschneideri, *Lex. in N. F. libros*, in voce n. 3. *b* etc. et D. Schulz, lib. I. p. 118-130, qui etiam docet, a Christo, si corpus suum in panem et vinum mutasset, adhibendum fuisse verbum μεταμορφοῦσθαι, vel μετασχηματίζεσθαι, vel μεταστρέφεσθαι, vel tandem γίνεσθαι. Vid. pag. 136.

(3) Gen. XVII: 10.

(4) Exod. XII: 11.

(5) Vid. Kuinoel, I. p. 711. et auctores ab eo citati. Cf. Doct. Tol, l. I. p. 152. qui animadvertit, Iesum, vernacule locutum, procul dubio verbum εἶναι non expressisse, cum tam Hebr. עָיִן, quam Syr. ܐܝܢ, et Chald. ܐܝܢ saepius in tali constructione reticeantur.

propter Christum, sermone usus vernaculo, non aliud potuit adhibere, nisi quod per Graecum εἶναι esset vertendum.

Hisce monitis, satis constat, verbum εἶναι e sermonis indole ferre posse *significandi* notionem, quam propriae notioni praeferendam videbimus, nisi in absurda quaeque velimus dilabi. Panis enim a corpore humano, vinum a sanguine, tam longe distant, ut unum idemque esse prorsus nequeant; attamen, si verbum εἶναι proprie interpretemur, in eum incidimus errorem, quo panem et vinum dicamus simul carnem et sanguinem. (6) Neque panis et vinum in Christi corpus et sanguinem commutata dici possunt, quia Christus, haec dicens, integer et incolumis ipse aderat. Ex Christi carne et sanguine nullum etiam redundare fructum, ipse docet Conservator, ubi: τὸ πνεῦμά ἐστι, inquit, τὸ ζωοποιῶν, (*vis divina, qua ego vivo et ago, vitam confert:*) ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα, ἀ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζῆ ἐστι. (*caro mea humana nihil in eo prodest, ipsis iis verbis, quae vobis dico, vis inest divina ac vita.*) (7) Praeterea, si panis vere est caro, et vinum vere sanguis, Christus humanae naturae

ma-

(6) D. Schulz, lib. I. p. 132-136.

(7) Ioh. VI: 63.

male consuluit; quicumque enim non profusus est inhumani, ab humanae carnis sanguinisque humani usu abhorret: nec potuissent non vehementer abhorrere Apostoli, quippe qui tenerissimo amore suum Dominum amplecterentur, et quia sanguinem bibere Iudaeis hominibus non licebat. (8) At, cum panem vinumque sibi propositum viderent, teste Marco, omnes Christo invitanti obtemperarunt. Tandem, nisi per *σημαίνειν* verbum *εἶναι* interpretemur, absurda existit verborum sententia, in iis locis, quae eandem huius verbi interpretationem postulant; Paulus enim dicit: τὸ ποτήριον — οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ ἐστὶ; τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ ἐστὶ; (9) immo vero Christus testatur: τοῦτο τὸ ποτήριον ἢ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. (10)

Hisce igitur inducimur, ut, e lege hermeneutica, huic disquisitioni praemisfa, statuamus, verbum *εἶναι* voce *σημαίνειν* esse interpretandum, atque adeo Christum pane et vino suum corpus et sanguinem significasse. (11) Imprimis vero

mor-

(8) *Lev.* III: 17. VII: 26. XVII: 10, 11, 12. *Deut.* XII: 16, 23. XV: 23.

(9) *1 Cor.* X: 16.

(10) *1 Cor.* XI: 25.

(11) Christus vino egregie sanguinem suum significare po-

mortem suam cogitavit Iesus, quod constat ex repetita cohortatione: τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, et e corporis sanguinisque disiunctione, quae mortem violentam indicat. Id ipsum quoque ex eo intelligitur, quod Christus panem corpus suum dixit τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, (idem ac παραδιδόμενον, *morti traditum*) κλώμενον, et vinum sanguinem significare dixit, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον, (12) quibus adiecit εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, quod beneficium Christus et Apostoli morti illius semper tribuere solent.

At vero unicuique apparet, Iesum semet ipsum morti traditum eatenus tantum cum pane fracto vinoque effuso comparasse, quatenus uberimos fructus ex utroque accipimus, atque adeo inortis imprimis suae fructus hominibus percipiendos intellexisse; alibi enim, ubi eadem de re agit, quamvis sacram hanc coenam non spectet, (13) eatenus semet dicit τὸν ἄρτον, quate-

potuit, quoniam vinum in Oriente rubri fuisse coloris probabiliter dicitur. *Prov.* XXIII: 31. *Gen.* XLIX: 11. *Deut.* XXXII: 14.

(12) Hic praefens pro futuro poni, quemadmodum saepius fit, (*Matth.* III: 10. V: 23. VI: 6.) inter omnes constat. Cf. Rosenmulleri Scholia in *Matth.* XXVI: 28. et F. A. G. Krause, ad *I Cor.* XI: 24.

(13) *Ioh.* VI: 27. 58. Christum ad S. Coenam non re-

tenus ille, aequè ac panis, utilissimum ac necessarium nutrimentum, ad vitam sustentandam praebet. Quare semet ἄρτον τῆς ζωῆς dicit, (14) atque ἀληθῶς βρώσιν καὶ ἀληθῶς πόσιν, quia ipse, interveniente morte sua cruenta, beatam vitam procurat hominibus. (15) Sed ipsius Christi, coenam instituentis, verba nobis persuadent, eum fructus imprimis cogitasse, quandoquidem, panem porrigens et vinum bibendum praebens, fructuum continuo mentionem facit; dicit enim, panem praebens: *significat corpus, ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον* quod, qualicumque tandem modo illud

ὑπὲρ

respicere, docent Ho adly, *klaar berigt van de natuur en het oogmerk van des Heeren Avondmaal*, p. 130-133. Tittmannus, in *Comm.* p. 276. Kuinoel, in *Comm.* P. III. p. 343.

(14) Vid. Doct. C. W. Stronck, *Spec. Herm. Theolog. de doctrinā et dictione Iohannis Apostoli ad Iesu magistri doctrinam dictionemque exacte composita*, pag. 197 sq. et Doct. H. H. Donker Curtius, *Spec. Herm. Theol. de Apocalypsi, ab indole, doctrina et scribendi genere Iohannis Apostoli non abhorrente*, ibid. 1799. p. 82 et 83. Cf. *Ioh.* VI: 27, 32, 33. coll. 35, 58.

(15) Vid. Mori *Recitationes in Euang. Ioh.* ad h. l. *Videmus, inquit, hoc non dici corpus, quoad corpus est, sed quatenus morti traditum in emolumentum hominum etc.* Cf. Ernesti, *summa religionis Christi ab ipso tradita, Ioh.* VI. p. 24, 25. in *Musea Duisburgensi*, Tom. I. Part. I. et Kuinoel, lib. I. ad h. l.

ὑπὲρ interpretemur, semper tamen de mortis fructibus a nobis percipiendis erit intelligendum; item, vinum *sanguinem suum* dicens, *περὶ πολλῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐκχυνόμενον*, iterum fructus memorat; atque tandem mortis utilitatem, in convivas redundantem, ante oculos habet, ubi poculum *τὴν καινὴν διαθήκην* dicit; (16) et hanc quidem ob causam Paulus pane et vino nostram cum Christi corpore et sanguine *κοινωνίαν* significari testatur. (17)

Christus igitur, pane fracto vinoque fuso, fructus spectavit, e morte imprimis sua violenta nobis saluberrimos; atque ita unicuique perspicuum est, *emendationem et peccatorum veniam* hisce symbolis designari, quia utrumque hoc beneficium ad mortis effectum refertur. (18) At dixerit fortasse quispiam: Christus tantum de *τῇ ἄφεσει τῶν ἁμαρτιῶν* mentionem facit. Hoc concedimus, quamquam universe dicit *ὑπὲρ ὑμῶν*.

(16) Conf. de huius *διαθήκης καινῆς* interpretatione Ioan. Driberge, lib. I. c. V. *de inst. S. Coenae*, §. XII, XIII. Mori *Epit. Theol. Christ.* p. 159, 160.

(17) *I Cor.* X: 16. corporis et sanguinis participes dicimur, quoad fructum salutarem violentae Christi mortis animo percipimus.

(18) *Eph.* V: 25-27. *Tit.* II: 14. *I Petr.* I: 18, 19. *Rom.* IV: 25. V: 9. VIII: 32-34. *2 Cor.* V: 15-21. alibi.

ὁμῶν διδόμενον, περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον; et tenendum quoque, nulla nobis frui licere peccatorum condonatione, nisi resipiscamus, (19) atque adeo Christum mentis animique emendationem intellexisse, quum nos peccatorum condonationem frui significaverit; et vero etiam, cum Novum Foedus sanciri dicat, necessario emendationem, quae est foederis lex et conditio, una comprehendit.

Restat, ut dicamus, de modo significandi utriusque ritui proprio. Itaque singulatim spectandus est Christus, cuius auctoritate ritus administrantur, et vero etiam quicumque hos ritus ultero et libenter adhibent.

Christus, utrumque ritum instituens, Evangelii beneficia significat, et divina, qua erat a Deo Patre instructus, auctoritate quoque promittit. Ex baptismi institutione luculentissime cernimus, haec beneficia offerri et promitti, quoniam Christus baptismum, ipsius Evangelii effigiem, sensibus expositam, instituens, promittit: ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται: quare Ananias, baptismo peccata ablui, summo iure affirmare poterat Paulo fidenti et resipiscenti. E coenae ritui

(19) Hoc docent *Iesaias*, LV: 7. LIX: 20. *Ieremias*, III: 12. *Iohannes Baptista*, *Marc.* I: 14. *Christus*, *Luc.* XXIV: 47. et *Apostoli*, *Act.* II: 38. XXVI: 18.

tu idem hoc intelligitur; Christus enim panem et vinum, quibus summa illa beneficia significantur, ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, iubens: λάβετε, φάγετε, πίετε πάντες; atque ita significat, promitti et dari beneficia, quae laudaverat, interea dum panem et vinum porrigeret. Similiter poculum dixit Novi Foederis signum, et convivas adeo, ex hoc poculo bibentes, certiores fecit, de omnibus beneficiis, foedere divino promissis.

Qui hos ritus ultro et libenter adhibet, aperte declarat, se Christum habere unicum suum Conservatorem et Dominum, et magni aestimare beneficia, quae symbolis depinguntur et promittuntur. Qui Baptismo sese initiandum praebet, eo significat, se desiderio esse affectum beneficiorum, quae a Christo fidentibus et resipiscentibus tribuuntur, se grato animo accipere beneficia, quae Baptismo significantur, denique se velle praestare conditionem interpositam. Neque aliter, quicumque sincere sacram celebrat Coenam, panem edit vinumque bibit, hac actione symbolica significat, se desiderio esse affectum beneficiorum, foedere divino promissorum, velle se ea grato percipere animo, et legi fidei ac resipiscentiae obtemperare.

Haec si consideremus, perspicuum fit, utroque hoc Baptismi et Coenae ritu sacro significari liberationem a peccatis eorumque poenis, fidentibus

bus et resipiscentibus promissam et datam. Quae animi emendatio peccatorumque condonatio omnibus omnino hominibus fontibus peccatisque commaculatis, (20) ad vitam beatam et aeternam consequendam, aequae necessariae sunt, ac cibibus, aqua et potus, ad vitam curandam et sustentandam requiruntur.

SECTIO TERTIA.

Utriusque vis ad excitandam fidem
et resipiscentiam.

Ex iis, quae de Baptismi et Coenae significatione significandique modo diximus, facile efficitur, omnes, qui his intersunt ritibus, ad fidem et resipiscentiam obstringi, cum ipsi declarent, symbolis uti se velle eo modo ac ratione, qua divinitus destinantur, hoc est, confidendo et resipiscendo. Verum, quo magis hoc constet, haec addi possunt.

§. 5.

(20) *Rom.* III: 9, 23. *Ioh.* III: 6.

§. 5.

Baptismi vis.

Baptismus est ritus externus, quo suscepto, Christi sumus *μαθηται*, (1) qui adeo solenni ritu lavatos devincit Christi doctrinae disciplinaeque: quapropter nemini Baptismum administrant Apostoli, nisi Christo assensum praebenti atque fidem habenti. (2) Baptismo igitur sincere suscepto, cives sumus sacri illius regni divini, atque ad Dei populum et gregem pertinemus, quin etiam domestici sumus familiae, cuius Pater est Deus sanctissimus; (3) focii sumus *ἐκκλησίας μὴ ἔχούσης σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἁγίας καὶ ἀμώμου*, (4) καὶ *ζηλώτου καλῶν ἔργων* (5) et membra dicimur ipsius sancti *σώματος*, cuius caput est Christus. (6) Hanc igitur Ecclesiam ingredi-

mur,

(1) *Matth.* XXVIII: 19. *Ioh.* IV: 1.(2) Vid. Mori *Comm. Exeg. Hist. in suam epitomen Theol. Chr. Part. II. de Baptismo*, §. 3.(3) *Eph.* V: 5. *Matth.* XI: 11. *Act.* XV: 14. *1 Petr.* V: 2. *1 Tim.* III: 5.(4) *Eph.* V: 27.(5) *Tit.* II: 14.(6) *1 Cor.* XII: 27.

mur, quam primum Baptismo initiati sumus. Cum igitur ea, quae de hac Ecclesia eiusque sociis Christus et Apostoli docent, (7) eiusmodi sint, ut non nisi in societatem Deo Christoque fidentium et obedientium conveniant, nobis facile persuasum erit, Baptismo nos ad fidem et resipiscentiam obstringi, quocirca Christus, Baptismum instituens, Apostolos iussit: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, — διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. (8)

§. 6.

Coenae vis.

Sacrae Coenae si interfumus, ipsi ad fidem et pietatem obstringimur: id quod luculenter do-

(7) *Ioh.* XXI: 15-17. coll. *X:* 26-28. *1 Cor.* I: 2, 30. VI: 11, 19, 20. Contra Apostoli, aequae ac Christus, ceteros, a fide et pietate alienos, Ecclesiae socios esse negant, *Matth.* XIII: 38. *Rom.* VIII: 9. *1 Cor.* XVI: 22. *1 Ioh.* II: 19.

(8) *Matth.* XXVIII: 20. *Marc.* XVI: 6. *Ioh.* III: 5. *Rom.* VI: 3-11. *1 Petr.* III: 21. Conf. Doederlein, *Instit. Theolog. Christ.* §. 349. Obf. II. p. 709. et F. V. Reinhard, *Christelijke Zedenleer*, Vol. VIII. pag. 82-84. C. F. Staeudlin, *Neues Lehrbuch der Moral für Theologen*, p. 441.

docet illa foederis ratio, quae in solenni hoc epulo est conspicua.

Orientalibus, quoties sibi invicem aliquid in rebus gravioribus promittebant, signo quodam, in sensus incurrente, utebantur, quo foedus sancirent, seseque mutuo ad datae fidei promissa exsequenda obstringerent. Deus, ad hanc consuetudinem sese componens, Abrahamo eiusque genti foederis quoddam dedit signum externum, quod iis perpetuo in mentem revocaret, cum divinorum promissorum fidem et constantiam, tum officiorum ab ipsis praestandorum necessitatem. (1) Eadem ratione Deus, post Sinaïticam legislationem, solenni sacrificio, et promissionibus et legibus latis, vim addidit perpetuam. (2) Ad similem rationem, in sacra Coena, Novi Foederis datum nobis est signum, quo non tantum de divinis promissis certiores simus, verum etiam lege et conditione, his promissis adiuncta, obstringimur, ad fidem et resipiscentiam, ita ut, quemadmodum pane et vino nutriri non possumus, nisi utrumque accipiamus, edamus et bibamus, ita quoque beneficiorum, quae pane et vino depinguntur, participes fieri nobis non liceat, nisi Christo fidem habeamus et resipiscamus;

(1) *Gen.* XV.

(2) *Exod.* XXIV: 1-3.

mus; quare Paulus docet, fidenti pioque animo ad hanc Coenam esse accedendum, (3)

SECTIO QUARTA.

Utriusque ritus cum Veteris Foederis ritibus convenientia.

§. 7.

Baptismi cum Hebraeorum circumsectione convenientia.

Deus, quo certiore redderet Abrahamum de omnibus suis promissis, et quo fortius eum eiusque posteros ad fidem et obedientiam impelleret, foedus instituit, solenni modo sancitum et iureiurando confirmatum, quo, *et* ipse promisorum suorum fidem faceret, *et* illi obligarentur (1) ad id praestandum, quod foedere promiserant. Huius foederis signum externum dedit circumsectionem, Abrahamo eiusque fa-

mi-

(3) 1 Cor. XI: 20-34.

(1) Gen. XV. XXII: 16. XXIV: 7.

miliae, (2) omnibus Israëlitis eorumque infantibus masculis, (3) uti et servis ac peregrinis, qui ad eorum sacra transire vellent, (4) administrandam. (5)

Huius ritus rationem habuisse videtur Christus, Baptismum instituens. Prudenter enim Dominus noster veteris religionis instituta, quae sibi, perfectiorem omnibusque gentibus et aevis accommodatiorem religionem condenti, non oberant, vel retinuit, vel leviter immutavit: quo factum est, ut Iudaei facilius nova sacra amplecterentur. Cum igitur circumsectio Hebraeis imprimis esset accommodata, eius in locum initiandi ritum constituit baptismum, cunctis hominibus idoneum. Uterque ritus, divina auctoritate institutus, corpus humanum afficit ad eiusque puritatem conducit. (6) Uterque etiam ad ani-
mi

(2) *Gen.* XVII: 9-13.

(3) *Gen.* XVII: 12. *Lev.* XII: 3.

(4) *Exod.* XII: 44, 48.

(5) *Conf. Clar. Pareau, l. l. Part. II. Sect. I. c. 2.*

(6) Circumsectionem in calidis regionibus ad maiorem corporis puritatem conducere, affirmat Philo Iudaeus, in initio libelli *de circumcissione*, *Opp. T. II. p. 211.* *Conf. Michaëlis, in Iure Mos. §. 186. et Niebühr, in Descript. Arab. p. 74, 75. belg. edit.* Notatu etiam dignum est, quandam circumsectionis speciem, in nonnullis insulis maris australis, praesertim in Orahita, apud incolas, ad puritatem procurandam, invaluis

mi emendationem transfertur, (7) et divina promissa in memoriam revocat eaque confirmat. Circumsectio dicitur sigillum τῆς δικαιοσύνης τῆς πίσεως (8) circumcisis enim persuadet, ipsos, prae ceteris omnibus gentibus, cum Deo coniunctos esse et participes omnium beneficiorum, Abrahamo eiusque posteris promisorum. (9) Neque aliter Baptismo initiatis certa spes et expectatio est beneficiorum, quae Deus Abrahamo omnibusque fidem et pietatem Abrahami imitantibus promisit, qui proinde etiam dicuntur Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ, (10) υἱοὶ καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. (11)

Uterque etiam ritus, arctissimo vinculo, cum fide et resipiscentia coniungitur: ut adeo, si virtus et fides absit, nihil initiatis profint. Paulus docet, (12) Abrahamum εὐρηκέναι, vel καύχησιν, vel δικαιοσύνην, non κατὰ σάρκα, hoc est, ideo quod circumcisis erat, sed ob fidem suam, quam

luisse. Conf. Cookii *Itinerarium*, Part. I. p. 384. coll. Part. X. p. 251. vers. Belg.

(7) *Deuter.* X: 16. *Rom.* II: 29. *Colosf.* II: 11-13.

(8) *Rom.* IV: 11.

(9) *Exod.* XIX: 5, 6. *Deuter.* VII: 6. XIV: 2. XXVI: 18, 19.

(10) *Gal.* VI: 16.

(11) *Gal.* III: 7, 29.

(12) *Rom.* IV: 1, 2.

quam Deus pro iustitia reputavit. (13) Docet etiam, (14) iustam et salutarem esse circumsectionem, non eam, quae fiat ἐν τῷ Φανερώ, ἐν σαρκί, sed περιτομήν καρδίας. Similiter Petrus (15) monet, fervari Christianos baptismo, non eo quidem, quo sordes corporis abluantur, sed eo, quocum iuncta sit συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν. Tandem initiati, hoc et illo ritu, a diffidentibus et impiis se iunguntur, ut coniuncti unum verum Deum colant.

§. 8.

Coenae cum Hebraeorum epulo paschali convenientia.

Qualis Baptismo cum circumsectione intercedit convenientia, talis etiam locum habet epulum inter paschale et sacram Coenam.

Dominus noster paschatis epulo, quod una cum amicis suis celebrare valde desideraverat, (1) ita interfuit, ut animus eius pius

(13) Rom. IV: 3, 5, 9, 11.

(14) Rom. II: 28, 29.

(15) 1 Petr. III: 21.

(1) Luc. XXII: 15.

intime commoveretur, hoc convivio sacro, instituto in memoriam beneficiorum, quae Deus Israëliitarum genti, ex Aegyptiorum servitute ereptae, praestiterat. Quo facto, simile convivium instituit *μνημονευτικόν*, verbis etiam usus alludentibus ad ea, quae in epulo Paschali pronunciare solebant Iudaei: **הוּא לֶחֶם עֵינֵי אִשָּׁר**:

אֲכָלוּ אֲנִיתֵנוּ בְּאָרֶץ מִצְרַיִם. Utrumque enim ritu sacro, divina auctoritate instituto, fit, ad familiaris convivii rationem. Utrumque convivis in memoriam revocat liberationem a peccatis eorumque effectibus perniciosis. Israëlitas enim peccatorum liberationem paschalibus epulis celebrasse, ex eo coniecimus, quod in Aegypto idololatriae aliisque vitiis dediti fuere, quorum e servitute liberabantur, (2) quum ex Aegypto educerentur. Deum enim hanc maxime salutem, cum vera religione coniunctam, spectasse, manifestum fit e Mosis, Israëliitarum liberationem a Pharaone postulantis, verbis: **שְׁלַח אֶת-עַמִּי יוֹעֵבְדֵנִי**

quae, quoties liberum Israëliitarum abitum posceret, addidit. (3) Atque hanc ipsam salutem, nobis Christi morte comparatam, celebramus Christiani in S. Coena. Porro, prouti agnus

mac-

(2) Conf. *Ioh.* VIII: 32, 34. *Rom.* VI: 16, 17, 18.

(3) *Exod.* VII: 16. VIII: 1, 20. IX: 1. X: 3.

mactatus, vitii expers, signum erat huius liberationis, ita quoque Christus est τὸ πάσχα ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν τεθύμενον, (4) a quo irreprenso et integro liberati sumus ἐκ ματαίας ἀναστροφῆς. (5)

SECTIO QUINTA.

Ad utrumque ritum admittendi.

§. 9.

Admittendi ad Baptismum.

Sunt qui negent, Baptismi mandatum pertinere, *vel* ad quascunque gentes, *vel* ad omnes e Christianis parentibus natos. (1)

Chris-

(4) 1 Cor. V: 7.

(5) 1 Petr. I: 18, 19.

(1) Fausti Socini Disp. de bapt. aquae, Operum Tom. II. c. II. Hunc refutant Ger. Ioan. Vosius, Disp. de necessitate Bapt. Theol. VI-XVI. et Ioan. Driberge, l. l. c. II. Inter recentiores, baptismi necessitatem negavit Reiche, *die Taufe der Christen ein ehrwürdiger Gebrauch und kein Gesetz Christi*. 1774. ad cuius argumenta responderunt Dietelmayer, in *Theol. Betrachtungen*, 1774. Tom. II. p. 438. Troschel, *die Wasfertaufe der Christen, ein Gesetz Christi und kein willkürlicher Gebrauch*.

Christum, Baptismum Apostolis mandantem, omnes omnino gentes spectasse, nemo iure potest negare. Etenim mandato, de populis initiandis, haec verba praemittit: ἔδωθῃ ἐμοὶ πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ γῆς, docens, sibi, non in solam gentem Iudaïcam, sed in omnes gentes, ius imperii datum esse. Praeterea discrete iubet: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς (2) quae verba πάντα τὰ ἔθνη, non

1774. Defendit Reiche suam sententiam, in libro: *über die Taufe der Christen, eine nähere Erklärung und Zu- rechtweisung für Herrn Troschel.* 1774. Denuo responsum ei est in: *Die Taufe der Christen, ein Gesetz und Verordnung Christi, und kein bloß ehrwürdiger Gebrauch.* 1775. *Die Taufe der Christen, ein herrliches Gnadenmittel und kein bloß ehrwürdiger Gebrauch.* 1804. Sunt et alii, qui baptismi necessitatem in dubium trahunt, ut Hencke, in *Lineament. Theol. Chr.* Kannabich, *Kritik älterer und neuerer Christl. Lehren.* Riem, *reines Christenthum*, Tom. IV. p. 230. Quibus feliciter sese opposuerunt Eisenlohr, *historische Bemerkungen über die Taufe*, et *Schützschrift für die Beibehaltung der Taufe.* Berl. 1802. Lehman, *über die Taufe.* Heidelb. 1806. et Schenck, *Taufbuch.* Weimar, 1803. quorum scriptis usus est I. G. Reiche, *de bapt. orig. et necesf.* Goett. 1816. Part. II. p. 92-119.

(2) Αὐτοὺς, non genere, sed sententia, cum vocabulo ἔθνη cohaeret: quae generis enallage admodum frequens est in N. F. libris. Vid. *Rom.* II: 14, 15. IX: 23, 24. *Marc.* V: 41. *Gal.* III: 16.

non ad unum alterumve populum restringi posse, docent ea, quae eadem opportunitate pronuntiavit Christus: πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Neque Apostoli, optimi Iesu interpretes, ullum unquam discrimen fecere; verum Petrus omnes Iudaeos ad Baptismum suscipiendum invitat, (3) et alienigenas hoc ritu in Christianorum coetum suscipit: (4) quod et Paulus fecisse videtur, quandoquidem, ut Galatis persuaderet, ipsos esse υἱοὺς τοῦ Θεοῦ, et Romanos ad sancte inculpatæque vivendum incitaret, non dicere potuisset, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, (5) vel ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, (6) nisi singuli Baptismo essent initiati.

Neque est, quod miremur, omnes Christo nomen dantes, cuiuscunque gentis, regionis, ordinis et auctoritatis, utriusque sexus, Baptismo initiatos fuisse ab Apostolis horumque adiutoribus; (7) nam in Christi verbis nihil est, quod exceptionis aut limitationis vim habeat. Praeterea Baptismus arctissime, cum Euangelii annunciatione et fide Euangelio habenda, con-

(3) *Act.* II: 38, 41.

(4) *Act.* X: 47, 48.

(5) *Gal.* III: 27, 28.

(6) *Rom.* VI: 3.

(7) *Act.* VIII: 36, 37. X: 48. XVI: 15. VIII: 12.

iungitur: utramque autem ad quascunque gentes pertinere, non nesciebant Apostoli. (8)

Et hanc quoque ob causam Baptismum omnibus *e Christianis parentibus natis* administrandum dicimus, quia in Christi verbis nihil est, quod communi beneficio quempiam excipiat; et quia Apostoli omnibus Baptismum commendarunt eumque multis ornarunt laudibus. Quin etiam hoc institutum probasse videntur Apostoli; scilicet, a primis inde Ecclesiae temporibus, Baptismus omnibus, qui Christianis parentibus essent nati, administrabatur. (9) Quod si improbasent Apostoli, huius rei aliquod certe indicium in eorum scriptis reperiretur. Nam Paulus, per complures annos, cum plurimis Christianorum ecclesiis commercium habuit: et Iohannes vitam, in coetibus Asiaticis, ad senectutem usque egit. Hi igitur, epistolis mittendis, laboraturi fuissent, ad impediendum aut obrogandum illum Christianorum Baptismum, quem in morem abiisse viderent.

Quo-

(8) *Ioh.* I: 4, 5, 7, 8, 9. III: 19. *Marc.* XIII: 10. *Ioh.* XVII: 2. *I Cor.* XV: 24, 25. *Eph.* I: 9, 10. *Phil.* II: 6-11. *I Tim.* II: 4. Cf. H. Woerman, *Comm. de libr. Vet. F. praestantia et usu, in doctrina Christiana intelligenda, aestimanda, tuenda et ad virtutis studium adhibenda*; p. 117-120.

(9) Clar. van Hengel, *Disf.* I. p. 123-133.

Quocirca nos omnibus etiam, e Christianis parentibus natis, quippe qui e mortalibus, pravitate infectis, nati sunt, atque adeo eadem, qua parentes, laborant imbecillitate et vitiositate, (10) Baptismum, quo peccatorum liberatio poenarumque remissio significantur et promittuntur, administrandum esse, nobis persuademus.

At vel sic tamen Baptismum, si quidem adultis administraretur, aliquid antecedit, necesse est. Quod quale sit, ipse indicat Christus, ubi omnes initiandos dicit, *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος*, et ubi dicit: *μαθητεύσατε βαπτίζοντες*, et promittit: *ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται*. Dicimus igitur, Baptismum adulto non nisi vere fidenti et resipiscenti esse administrandum: qua in sententia Apostolos habemus praeceuntes, quos neminem nisi fidentem et resipiscentem Baptismo initiasse, constat, ex omnibus initiatorum exemplis, in Actis obviis. Sic Eunuchus, (11) *τὸ κωλύει με βαπτισθῆναι*; roganti, respondet Philippus: *εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστι*. Petrus, (12) Iudaeos ad Baptismum in-

vi-

(10) *Joh. III: 5, 6.*

(11) *Act. VIII: 36, 37.*

(12) *Act. II: 38, 41.*

vitans, praemittit: μετανοήσατε· initiabantur vero οἱ ἄσμενως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ. Samaritani sacro ritu lavabantur, postquam fidem dederant τῷ Φιλιππῷ· εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. (13) Ita quoque Petrus tum demum Baptismum administravit Cornelio eiusque familiae, postquam eos eodem, quo ipsi gaudebant Apostoli, spiritu actos viderat. (14) Et Paulus Lydiam in Christianorum numerum solenniter suscepit, postquam ὁ κύριος δῆνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου· (15) atque fidens ille δεσμοφύλαξ, (16) et qui ei assensum praebuerant (17) Ephesi, ἐβαπτίσθησαν. Tandem, Crispum ceterosque Corinthios (18) fidem habuisse Christo, cum initiarentur, Lucas docet: ἐπίστευσε (Κρίσπος) σὺν ὄλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἐπίστευσον. Vix autem opus est monere, Apostolos, ubi πίσιν postulanti, simul etiam μετένοιαν intelligere; mentis enim persuasionem et animi

as-

(13) Act. VIII: 12.

(14) Act. X: 47, 48.

(15) Act. XVI: 14, 15.

(16) Act. XVI: 30-34.

(17) Act. XIX: 5. Conf. Bretschneideri Lexic. in voce ἀκούω.

(18) Act. XVIII: 2.

asensionem non ita distinguere solent homines Orientales: quare saepius, utramque complectentes, sive τῆς πίστεως, sive τῆς μετανοίας, vocabulo utuntur; (19) quandoquidem, qui tum credebant, eo ipso resipiscebant, qui autem resipiscebant, hoc ipso fidem suam probabant.

Hisce igitur exemplis inducimur, ut Baptismum adultis non nisi fidentibus et resipiscentibus administrandum dicamus. (20) Itaque tum demum Christiani Baptismo ita cum Christo coniuncti dici possunt, ut, τῷ Χριστῷ συνταφέντες, in novam inculpatamque vitam redeant, idem cum eo iudicent, sentiant, velint, Christique veluti animum induant: (21) atque tum demum Baptismo servantur, quando Baptismus iis est animi, suae sibi sinceritatis conscii, rogatio, (*invocatio, imploratio*) qua ad Deum confugiunt, spe sibi facta per reditum Iesu Christi in vitam. (22)

(19) *Act.* III: 19. *XVI:* 31.

(20) Calvinus, *Inst. Christ. relig.* L. IV. C. XVI. §. 23. dicit: Tales, (*adulti ad poenitentiam meditantem fidemque concipiendam idonei,*) nisi perspecta eorum conversione et fide, (*saltem quantum hominum iudicio explorari potest*) baptizandos esse, fortiter negamus.

(21) *Gal.* III: 27. *Rom.* VI: 3, 4. *Colosf.* II: 12.

(22) *1 Petr.* III: 21. Videantur, de huius loci interpretatione, *Leerrēdenen van Jacobus Hinlōpen*, *Leerr.* XIV.

ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. (3) Omnes etiam Christianorum coetuum focii, inde a primis temporibus, hanc Coenam summo honore habuerunt, eique interfuerunt: id quod diserte docent, in scriptis suis, Ecclesiae Patres; uti et haeretici et qui a Christianorum sacris erant alieni. (4)

At vero ab huius Coenae celebratione arcendi sunt omnes ἄπιστοι, et non nisi fidentes et resipiscentes admittendi, quia non nisi his panis fractus et vinum effusum τὴν κοινωνίαν corporis sanguinisque Christi significare potest. Tum etiam nemo, nisi Christum veneratus, pie celebrat Coenam, in recordationem mortis, quam Christus obiit, ut nobis existeret auctor vitae ac salutis. Nemo etiam alius assentitur conditionibus foederis divini, cuius symbolum est in calice, e quo bibitur. Denique nemo alius a Christianis, honorifico fratris aut sororis nomine, ap-

(3) 1 Cor. X: 16, 17, 21. XI: 20-34.

(4) Cl. van Hengel, in *Disf.* I. p. 123-138. varia affert loca Patrum, in primis Iustini Martyris, Irenaei et Tertulliani: neque ea negligit, quae traduntur de perversis haeticorum sententiis, et de Paganorum calumniis, Thyesteas epulas Ecclesiae Christianae obiectantibus.

appellari potest, haberique focius Ecclesiae, τοῦ ἐνὸς σῶματος τοῦ Χριστοῦ. (5)

Hac de causâ Paulus Corinthios admonet, ut diligenter sese explorent, animumque emendent, antequam ad Coenam congregentur, et ut, amoris pacisque vinculo iuncti, hanc, cum vulgaribus epulis minime confundendam, sancte habeant, dignoque modo celebrent. (6)

Ne vero nobis obiiciant, impium istum Iudam huic convivio interfuisse, animadvertamus, Lucam temporis notas saepius negligere, in referendis, quibus ipse non interfuit, negotiis, atque adeo Iudae abitum post Coenae institutionem tradere potuisse, (7) quamvis accuratissimus Matthaeus hoc ante Coenam sacram accidisse doceat, (8) quocum ea consentiunt, quae tradit Marcus, (9) et comparanda est Iohannis narratio. (10)

Om-

(5) 1 Cor. X: 17.

(6) 1 Cor. XI: 17-34. Conf. Calvini *Inst. relig. Christ.* L. IV. Cap. XVII. §. 40. et *Catech. Eccl. Genev.* Opp. Tom. VIII. pag. 27.

(7) *Luc.* XXII: 21 seqq.

(8) *Matth.* XXVI: 23-30.

(9) *Marc.* XIV: 18, 26.

(10) *Ioh.* XIII: 21-31. Iudam ante institutam sacram coenam abiisse, docet Herm. Venema, *Disf. Saer.* Lib. II. Cap. XVII. p. 44 seqq. Conf. quoque Doct. Tol, *Disf. laud.* §. 3. pag. 141, 142.

Omnes igitur homines ad Baptismum et Coenam admittendi sunt, dummodo fidem habeant Christo, eique pareant. Sed praeterea libera sua voluntate ad ritus hosce accedant, necesse est. Quemadmodum enim nemo vi cogitur, ut sanctus sit, sed, qui sanctus esse cupit, fide servatur, ita etiam neminem invitum ad hos ritus trahere licet, quare Apostoli semper ad Baptismum suscipiendum invitarunt, neminem vero vi coegerunt; et in Coenae administratione panis et vinum offerantur, minime vero obtruduntur.

SECTIO SEXTA.

Utriusque ritus administratio.

§. II.

Baptismi administratio.

Baptismi administrationem Christus Apostolis demandavit, (1) Apostoli suis in denunciando

(1) Conf. quae hac de re Sect. I. §. I. monuimus.

do Euangelio adiutoribus. (2) Postea vero antiquitas Christiana, Apostolorum aetati proxima, hunc solennem ritum Episcopis et Presbyteris administrandum dedit, (3) quia Dominus iisdem Baptismi administrationem mandaverat, quibus Euangelium annuntiandum commisit, utpote aptissimis, qui fidem et resipiscentiam, cum Baptismo coniunctam, (4) in alumnorum animis excitarent et confirmarent. Hanc igitur ob causam Baptismi administrationem Ecclesiae doctoribus et antistitibus mandare solemus. (5) Hosce doctores in id inquirere oportet, utrum iniciandus fidem habeat, resipiscat et Baptismum desideret, atque tum, sine ulla alia praeparatione, in Christianorum numerum suscipiendus est alumnus: quod, in ecclesiae conventu publico, recte fit, *cum* ipsorum alumnorum, *tum* Christianorum, hunc ritum pie contemplantium, gratia. In iis autem iniciandis eadem, quoad eius fieri

po-

(2) Conf. I Cor. I: 14-17. coll. Act. XVIII: 8. uti et c. VIII: 12.

(3) Conf. Doederlein, lib. I. §. 374. Obs. 3.

(4) Conf. Calvinus, Oper. T. IX. c. 14. *de sacramentis*.

(5) Legatur Ger. Joan. Vosii Disp. IX. *de bapt. quae est de ministris bapt. a Christo instituti*. Ibi illos refutat, qui baptizandi ius ad perpaucos nimis restringunt, vel illud omnibus sine discrimine tribuunt.

potest, teneatur ratio, necesse est, quam ipse Christus praescripsit et Apostoli tenuerunt. Minime vero negligendum est, sacram lavationem esse ritum simplicem, non sumtuosum, iucundum et utilem, quare pura aqua est adhibenda et corpus immergendum vel lavandum, prouti ab Apostolis factum est. Immergendi ritum retinuerunt Graeci, (6) et revocarunt Rhenoburgenses. Latini vero pro eo substituerunt capitis vel faciei lavationem, nobis, qui balneis non sumus asfueti, commodiorem. (7)

(6) *Rom. VI: 3. coll. II: 12. Hebr. X: 23. et conf. F. V. Reinhard, Christ. Zedeleer, Part. VIII. p. 82. n. 89.*

(7) *Causa huius mutationis, quae sensim sensimque in omnibus fere ecclesiis invalere coepit, in eo videtur quaerenda, quod infantibus, in regionibus praesertim frigidioribus, valetudinis periculum imminerebat, vel adultorum corpora nudare honestas et pudor vetabat. Ad dispersionem sufficere, negant nonnulli: nos vero, cum Calvino, (Inst. Christ. relig. L. IV. C. XV. §. 19.) profitemur: an infusa tantum aqua adspargatur, minimum refert, sed id pro regionum diversitate liberum esse debet. Quamquam et ipsum baptizandi verbum mergere significat, et mergendi ritum Veteri Ecclesiae observatum fuisse constat.*

§. 12.

Coenae administratio.

In omni convivio quempiam convivatoris partibus fungī oportet: quare in sacra Coena semper adest, qui huic ritui administrando praesit. Cum vero huius Coenae convivae omnes sint fidentes et respicientes, necesse est, ut convivator Christo fidem habeat et obtemperet, quia ipse et est conviva et summas inter convivas partes agit. Hanc ob rem ecclesiae antistitibus huius Coenae administrationem mandare solemus, quippe qui eius rationem probe cognoscunt, et fociis exemplo praecire solent. Nihil autem impedit, quominus ipsi Ecclesiae focii, antistitibus destituti, hoc convivio fruantur, sine eo, qui convivatoris partibus fungatur. Ecclesiae porro antistites fociorum fidem et respicientiam diiudicare, e dictis factisque, decet. Quodsi fidem profiteantur vitamque agant, homine Christiano non indignam, admittendi sunt ad sacrum epulum. Convivis porrigenda sunt symbola, addita admonitione edendi et bibendi in memoriam Christi pro nobis mortui. (1) Ce-
te-

(1) Conf. Calvinus, *Opp.* Lib. IV. c. 17. §. 47

terum, in omni ritus administratione priscam simplicitatem imitari nos oportet, Coenamque ita instituere, ut ritus existat minime sumtuosus aut celebratu difficilis, sed iucunditate potius et utilitate sese commendans.

Tandem hicce ritus solenniter, et, quoad eius fieri potest, in publico coetus conventu, est celebrandus. Paulus certe huiusmodi celebrationem Corinthiis iniunxit. (2)

Uterque igitur ritus ab hominibus, fide ac pietate conspicuis, ita est administrandus, ut sit ritus simplex, non sumtuosus, vitae curandae utilis et necessarius, qui nihil in alumnis et Christianis requirit, nisi fidem et resipiscentiam, et, quoad eius fieri possit, publicam solennitatem postulat.

seqq. Vossius, Disp. XXIII. de *sacris coenae dominicae Symbolis*. Mart. Vitrinae; lib. I. Part. VIII. Tom. I. p. 93 seqq.

(2) 1 *Cor.* XI: 22, 34.

SECTIO SEPTIMA.

Utriusque ritus utilitas.

§. 13.

Baptismi utilitas.

Baptismus sane multis modis utilis esse potest, ad fidem et pietatem excitandam, augendam ac confirmandam. Nos, pro instituti nostri ratione, non nisi eam laudamus utilitatem, quae similis censei poterit utilitati, e Sacrae Coenae celebratione redundanti. Itaque attingere nobis non licet salutarem fructum, ex infantum Baptismo, sive ipsis, sacro ritu lavatis, sive horum parentibus et susceptoribus, sperandum. Sufficiat nobis indicasse, quomodo Baptismus proficit, cum univcrse omnibus, Christi institutum in eo agnoscentibus, tum nominatim ipsis initiatis, Baptismum sibi expetentibus, certe administratum non repudiantibus.

Univcrse quidem omnibus, serio ad Baptismi ritum attendentibus, eo persuaderi potest de iis, quae in historicis Novi Foederis libris traduntur, de religione Societateque Christiana, a

Chris-

Christo instituta et ab Apostolis propagata. Quomodo enim Baptismi ritus potuisset oriri, tantam auctoritatem nancisci, a primis inde Ecclesiae incunabulis ad nostram usque aetatem, a tot hominum millibus perpetuo conservari, tantoque studio celebrari, nisi adfuisset Apostoli, Euangelium annuntiantes, et sacro hocce ritu initiantes, ad id inducti auctoritate Christi, qui, doctrina sua, rebus mirifice gestis, morte ac reditu in vitam, abitu in coelum, donisque mirificis in ipsos collatis, sese praestiterat hominum Conservatorem et Dominum?

Deinde vero nominatim sacra lavatio proficua est ipsis initiatis, Baptismum sibi expetentibus, certe administratum non repudiantibus.

Baptismi enim ritus apte et perspicue Dei dona, Euangelio promissa, nobis depingit, eorumque memoriam et intelligentiam adiuvat. Cum autem homo, sensibus praeditus, iis afficiatur, quae in sensibus incurrant, eaque sibi certiora habeat, quae oculis ipse videat, hic profecto ritus certiore et vividiore excitat persuasionem et fidem earum rerum, quas, imagine expressas, uno veluti intuitu videt, uno actu sentit, intelligit.

Quae vero Baptismi ritus exhibet, ea ita sunt comparata, ut animum valde afficiant, commoveant et miram in eo, peccatis misero, excitent

tran-

tranquillitatem et gaudium, spe nobis data, fore, ut animi expurgationem poenarumque remissionem consequamur.

Iucundo hoc beneficiorum sensu sponte eoducitur initiandus, ut grato amplectatur animo Dei Patris, Filii Spiritusque sancti, beneficia, eos redamet, pie colat, in iisque spem omnem et fiduciam collocet, a quibus tanta immerito accipit beneficia.

Itaque aliter fieri non potest, quin animus ita affectus tangatur dolore et poenitentia peccatorum, eaque abhorreat et fugiat, virtutem contra diligat, et Conservatoris sanctissimi exemplum sibi ad imitandum proponat.

Quodsi Baptismus publice et solenniter administratur, maiorem etiam vim habet, ad animum hoc sensu afficiendum: ea enim est hominum natura, ut solennia vota privatis multo sanctiora iudicet, eorumque religione fortius sese obstringi fateatur. (1)

Fide igitur Baptismo confirmata, laudabili amoris, reverentiae et fiduciae sensu virtutisque desiderio excitato, ita cum Christo coniungimur, ut idem cum eo iudicemus, sentiamus, velimus, eius veluti animum induamus, (2) atque adeo

si-

(1) Conf. Doederlein, l. l. p. 711.

(2) Gal. III: 27, 29. IV: 4-7.

simus υἱὸς Θεοῦ et κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

Hicce porro ritus, quo Baptismo initiatus cum Christo iungitur, hanc etiam vim habet, ut eum amoris pacisque vinculo, cum omnibus piis ecclesiae sociis, cuiuscunque gentis et ordinis, coniungat: uno enim eodemque Baptismo omnes initiantur; una omnium est fides, quam profitentur; iisdem omnes beneficiis gaudent; eandem omnes spem fovent; atque Christum, qui omnes genuinos ecclesiae socios eodem amplectitur amore, diligunt, eique una cum ceteris obtemperant, (3) atque adeo omnes in ecclesiae corpus coalescunt, cuius caput est Christus, in quo unus habitat Spiritus, qui omnia regit membra, uti singula corporis humani membra, uno in corpore coniuncta, uno animo reguntur. (4)

Quodsi ita cum Christo eiusque asseclis coniungatur Baptismo initiatus, sponte etiam sequitur, illum ab ἀπίστοις seiungi, qui Christum Conservatorem non admittunt, ei resistunt eiusque beneficia spernunt, quibuscum adeo minime consentire potest homo Christianus. Haec

(3) Conf. Doct. I. F. van Oordt, I. G. fil. *Disp. de religione Christiana, ad coniunctionis et societatis studia alenda et promovenda cum aptissima tum efficacissima.* Trai. ad Rh. 1821. p. 160-163.

(4) 1 Cor. XII: 13. Eph. IV: 5.

seijunctio et Christianorum inter se coniunctio, quae Baptismi ritu publico fit, eo imprimis valuit, ut Christiani a profanorum contagione sevocarentur, eorum malitiae coniunctis viribus resisterent, (5) atque eorum vexationes constanter perferrent, quia Baptismo tantorum beneficiorum certiores reddebantur, ut istos vilipenderent cruciatus.

Nec negligendum est vinculum, quo fides et obedientia, suscepto Baptismo demonstrata, iungitur certae spei salutis, a Christo promissae, consequendae. Etenim Conservator noster salutem hanc promittit Euangelio fidem habentibus eamque profitentibus, accepta lavatione sacra: (6) Petrus Apostolus poenarum remissionem sanctique Spiritus dona promittit respicientibus Baptismumque accipientibus. (7)

§. 14.

(5) Vid. I. I. Hesz, *Gesch. u. Schrift. der Apost. Jesu*, Vol. I. c. I. p. 24, 25. et Cl. van Hengel, *Disc. I.* p. 173, 174.

(6) *Marc. XVI: 16.*

(7) *Act. II: 38.* Adde *1 Petr. III: 21.*

§. 14.

S. Coenae utilitas.

Sacrae Coenae celebratio prodest Ecclesiae Christianae univérse, non uno modo. Simplici enim hoc convivio, Iesu Christi, et mortis, quam pro salute hominum passus est, memoria propagatur in Societate Christiana: quin et omnibus veri amantibus argumentum praebetur historicum, pro veritate eorum, quae, de Conservatore nostro, in libris Novi Foederis, traduntur. Praeterea celebratio huius Coenae, quae publice fit, allicere potest homines, Christo nondum fidem habentes, eosque commovere, ut, una cum eius cultoribus, hunc profiteantur et pie colant humani generis Redemptorem.

Sed imprimis Sacrae Coenae ritus utilis est Christianis, pie eum celebrantibus.

Qui enim in memoriam revocant perpeffiones et mortem violentam, quas Iesus Christus, expiandorum peccatorum causa, subiit, non possunt non turpitudinem eorum animadvertere, sua dolere crimina ac vitia, horumque condonationem ardentem expetere.

Mox etiam contemplatio et usus panis frac-
ti

ti et vini uvis expressi, quibus depingitur corpus Christi pro nobis fractum et sanguis eius pro nobis effusus, valde prodest excitandis in animis convivarum sensibus venerationis et amoris, quibus prosequi eos oportet benignissimum Conservatorem, Patremque coelestem.

Porro fiducia Christianorum in Dei promissis posita, et spes beneficiorum per Christi mortem comparatorum, egregie confirmantur, accepto Novi Foederis poculo.

Præterea, hoc ipso ritu, obstringunt sese Christiani, ad ea fugienda, quæ Deo Christoque displicent, ad eaque diligenter curanda et agenda, quæ Euangelii lege sunt præscripta.

Accedit vis exempli, quod Christus suis præbuit discipulis, obediendo Patri suo usque ad mortem, dirisimumque adeo crucis supplicium, præstitis eximiis pietatis, constantiæ, patientiæ, lenitatis, omnisque humanitatis, virtutibus, cum in finem, ut, qui ipsam profiteantur magistrum suum ac dominum, ipsius etiam vestigiis insistant. (1)

Quodsi igitur convivæ eo sint animo, ut pie frui velint beneficiis, e Christi morte ad eos redundantibus, tam arcto vinculo cum Conservatore suo coniunguntur, ut participes fiant τοῦ

(1) *Ioh. XII: 26.*

αἵματος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, (2) hoc est, salutarem mortis violentae, quam sustinuit Christus, fructum animo percipiant.

Denique pii convivae inter se invicem coniunguntur, et amoris concordiaëque vinculo ita constringuntur, ut nullius gentis et dignitatis discrimen cernatur, sed summa aequalitas fraternaëque ratio dominetur. (3) Sunt enim omnes unius panis et calicis participes, unius eiusdemque corporis membra, (4) cuius caput est Christus, qui, ut erat amoris plenus, discipulos iussit: ἀγαπάτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. (5) Ita igitur convivae, cum ecclesiae sociis coniuncti, seiunguntur ab impiis hominibus, Christo fidem non habentibus, et una cum ceteris istorum vexationes spernunt easque constanter perferunt, quia Christi fors miserrima atque mors violenta, quam, dum Coenae interfunt, reputant, eos docet, terrestria bona non esse affectanda, ve-

rum

(2) 1 Cor. X: 16.

(3) Conf. Doct. van Oordt, *Disf. laud.* p. 163 sqq.

(4) 1 Cor. X: 17.

(5) *Ioh.* XV: 12. — Ipsum Christum hanc convivarum coniunctionem spectasse, probabiliter efficitur, ex verbis eius: πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. Quod πάντες urfisse mihi videtur Dominus, ut discipulos suos, qui de summo loco et dignitate inter se contenderant, ad mutuum amorem, ab omni fastu alienum, excitaret.

rum coelestia illa, quibus fruuntur aliquando, qui Christum, omnes istos cruciatus summa constantia passum, imitantur.

Haec sunt emolumenta, in genuinae Ecclesiae socios, pie hoc convivium celebrantes, redundantia, quae omnia oriuntur e morte Iesu Christi, cuius symbola ipse nobis praebet. Conferuntur autem salutari Spiritus sancti ope, a quo omnia proficiscuntur nobis utilia, sive doctrinae Christianae sive rituum sacrorum ope, in animis nostris procurata. Non adeo singulari panis viniq̄ue efficacitati, eorumque usui hosce fructus debemus, qui non in corpus redundant, verum animo, eoque fidenti, percipiuntur. (6)

C O N C L U S I O.

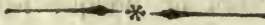
Hisce, de singulis sacrorum Baptismi et Coenae rituum partibus, monitis, omnia utriusque communia comprehendere constituimus, quo melius, uno quasi intuitu, similitudinem in utroque obviam cognoscamus.

Est uterque ritus externus, simplex, communi usu receptus, celebratu facilis, iucundus, sanitati ac vitae utilis et necessarius; cum reli-

(6) Conf. Doederlein, Libr. II. Part. II. C. III. Sect. II. App. 1. §. 356. Oel. 2.

gione Christiana arcetissimo vinculo coniunctus; Veteris Foederis ritibus, circumsectioni et epulis paschalibus, simillimus; a Christo divina auctoritate institutus, Apostolis mandatus, omnibus gentibus iniunctus, et a Christianis, ab Apostolorum inde aetate ad nostra usque tempora, summo honore habitus et celebratus. Significat et depingit beneficia Euangelio promissa, ad percipiendam beatam aeternamque vitam necessaria, liberationem a peccatis eorumque poenis, omnibus Christo fidentibus et obtemperantibus promissam atque datam: quare uterque ritus omnes fidei et respicientiae legi ac conditioni, a Deo praescriptae, devincit. — Praeterea uterque ritus sacer a viris, fide et respicientia conspicuis, administrandus est, omnibus quibuscunque hominibus, nulla gentis, regionis, ordinis, auctoritatis vel sexus ratione habitata, dummodo hanc desiderent ritum, Christo fidem habeant eique obedire velint. — Uterque ritus rerum, Euangelio traditarum, memoriam et intelligentiam adiuvat, earumque fidem certiorum vividiorumque reddit; et miram in animis, peccando miseris, excitat tranquillitatem et gaudium. Grati praeterea erga Deum Christumque animi sensus, amorem, fiduciam et reverentiam, acuit, ad peccatorum poenitentiam et odium, ad virtutis amorem atque studium impellit, atque

que adeo arctissimo cum Conservatore vinculo nos coniungit, omnisque salutis, Euangelio promissae, participes reddit, omnibusque nos ecclesiae fociis, etiam si ad varias pertineant gentes et ordines, amoris pacisque vinculo conciliat, et ab ἀπίστοις separat, quorum vexationes constanter perferre discimus. Hos omnes utriusque fructus, hominum mente et animo, non vero corpore percipiendi, Dei curae rituumque significationi, non vero ipsi externae formae, debemas: quare nonnulla etiam emolumenta in illos redundant, qui pie utrumque ritum contemplantur. Est tandem uterque ritus aptissimus, quo Christiani Deum Christumque publice profiteantur atque solenniter colant; et ita quidem, ut ipsos etiam ἀπίστους alliciat et ad Christianorum sacra amplectenda commoveat, quippe omnibus persuadens, de veritate rerum, a Christo eiusque Apostolis gestarum, et religionis Christianae, ab eo institutae et ab his propagatae.

PARS POSTERIOR.

COMPARATIONIS USUS, IN IUDICIO DE UTRIUS-
QUE INDOLE, USU LEGITIMO AC
FRUCTU SALUTARI.

SECTIO PRIOR.

Comparationis usus in iusto de
utroque iudicio, universe.

Inde a primis fere Ecclesiae incunabulis ad
nostra usque tempora, laborarunt Theologi, in
Baptismi et Coenae ritu comparando, eaque
comparatione suam de utraque sententiam illu-
strando, confirmando, probando. Fuerunt, qui
huic comparationi non nisi illustrandi et expli-
candi vim tribuerent; fuerunt item, qui in eo
inesse affirmarent, non tantum vim confirmandi,
ve-

verum etiam probandi, ita quidem, ut confiderenter transferrent omnia, quae in uno ritu sibi videbantur invenire, cum eadem tamen in altero desiderarentur. His contradixerunt alii, qui, vel comparisonem non curarent, vel omnem ei abnegarent usum in legitimo de utroque iudicio.

Ecclesiae patres, in utroque ritu comparando, sibi inprimis placuerunt, ita ut, quaecunque in uno ritu deprehenderent; alteri quoque tribuenda esse putarent. Sic; cum animadverterent, Spiritus S. dona, una cum Baptismo, Apostolorum aetate, tributa fuisse, (1) peculiarem aquae tribuerunt vim, quam a Spiritu S. cum aqua coniuncto, ei addi opinabantur. (2) Cum igitur Sacram Coenam pro simili haberent ritu, eandem vim mirificam pani vinoque affixerunt. (3) Dicen-

(1) Conf. quoque causas, quas affert W. Müncher, *Handb. der Dogmengesch.* T. II. p. 227.

(2) Conf. Tertull. *de Baptismo*, C. IV-VI.

(3) Justinus Martyr, *Apol. Maj.* p. 82. 83. Cf. Müncher, lib. I. T. II. §. 240. 242. 244. et J. Driehberg; L. I. c. XII. §. 13. p. 167. qui: *Illud, inquit; magnam obscuritatem huic ritui (S. Coenae) offudit; quod Patres, eum cum baptismo comparantes, per quem remissio peccatorum adumbratur vel confirmatur, quod credenti contingit, existimavit, coenae celebrationem non minora bona sequi. Hinc de speciali quadam efficacia Spiritus vel praesentia corporis et sanguinis Christi cogitarunt, quae per preces consecratorias panis et vini accedens*

centes vero, Sacrae Coenae symbola vere mutari, id ipsum de Baptismi aqua praedicarunt, atque adeo symbola, ad Catechumenorum baptismationem destinata, aequae ac Eucharistiam, per preces consecrarunt. (4) Existimantes deinceps, Christi corpus et sanguinem vere esse in pane et vino praesentem, exstiterunt nonnulli, qui in Baptismi aqua quoque, post consecrationem, mystice Christi sanguinem adesse affirmarent. Hinc veteres illi, quemadmodum Eucharistiam *Φρικτόν μυσήριον* appellarent, Baptismum quoque *μυσήριον* dixerunt, et *tremenda*, quae in eo fiunt: atque nondum initiatos Baptismo adesse veterunt, aequae ac omnes Catechumenos, ante Coenae celebrationem, templo excedere iuberent. (5)

Reformationis vero tempore, cum utrumque ritum ad priscam suam simplicitatem redigere vel-
dens illa bona inter edendum et bibendum fidelibus communicat.

(4) Conf. Cyrillus Hierosol. *Catech.* XXI. §. 3. coll. XIX. §. 7. Gregorius Nysf. *Orat. in Bapt. Chr.* Opp. T. III. p. 370. Drieberge, I. p. 150, 151. Munscher, lib. I. T. II. §. 245. T. IV. §. 141. 143.

(5) Conf. Drieberge, I. p. 150, 151. et auctores ab eo citati. Add. F. Brenner, *Geschichtliche Darstellung der Verrichtung und Auspendung der Sacramente*, T. I. et II. coll. III.

vellent Ecclesiae emendatores, multa in utraque communia animadverterunt, et, in probanda alterius ritus quadam significatione, ad alteram interdum provocarunt, ut eo suam stabilirent sententiam. Ita Lutherus, ubi negat, illos bonum opus, quod dicitur, facere, qui ad sacram Coenam accedant, dicit: *quis vero unquam fuit tam demens, ut Baptismum diceret esse bonum opus? aut baptizandus crederet, se opus facere, quod pro se et aliis Deo offerret, et communicaret? Si ergo in uno aliquo sacramento et testamento nullum est bonum opus communicabile aliis, nec in misa erit, quae et ipsa non sit, nisi testamentum et sacramentum.* (6)

Zuinglius eo, quod Baptismus est foederis signum, probare studet, Eucharistiae quoque inesse tantum significationem. (7)

Anabaptistae statuerunt, ad Baptismum non esse admittendos infantes, cum non admittantur ad S. Coenam. (8) Cui argumentationi calculum adiacere videtur Menno Simonis. (9)

Alii

(6) *Capt. Babyl.* in *Opp.* II. p. 72.

(7) In libro suo: *Subsid. sive coronis de Eucharistia.*

(8) Calvinus, *Inst. de Bapt.* Cap. XVI. §. 30. *Opp.* T. IX. p. 362.

(9) *Verklaringe des Christelycken doopsels in den Water, uyt het woord Gods, door M. S.*

Alii contra hanc comparisonem non magnopere curarunt, ut Calvinus, qui diserte utriusque ritus discrimen indicat. (10)

Bellarminus autem hunc comparisonis usum negat: ubi enim eos reprehendit, qui statuunt, Baptismi sacramentum in actione consistere, atque igitur Eucharistiae quoque sacramentum ex utriusque dissimilitudine probari posse, contendit, falsa esse, quae alii ex similitudine efficere sibi videantur. (11)

Neque Driebergius favet comparationi, ubi scribit: *quodsi Christianorum sollemnitas (S. Coena) per comparationem alterius sollemnitatis illustranda sit, id multo aptius ex Paschali epulo, quam ex Baptismo fieri posse puto.* (12)

Nec multi, quoad equidem scio, Theologi hodie comparisonem inter utrumque instituerunt, aut ad comparationis usum, in iudicio de utriusque indole, usu et fructu, attenderunt.

D. Schulzius tamen, comparatione instituenda, suam de Sacra Coena sententiam confirmare voluit, postquam professus fuerat, ex S. Scrip-

(10) *Opp.* Tom. IX. p. 362^b. Tom. VIII. p. 521^b.

(11) Bellarmini *Disp. de controversiis Christ. fid.*

(12) Drieberge, L. I. C. XII. Sect. III. p. 167.

Scriptorum collatione haud facile Coenae indolem cognosci posse. (13)

Cum igitur, in iudicio de comparationis usu, disenserint Theologi, operae pretium nobis facturi videmur, si in huius comparationis vim accuratius, quoad eius fieri possit, inquiramus, ut adeo constet, quantum valeat comparatio, ad Baptismi et Coenae ritus recte diiudicandos.

E duabus rebus, si una est luculentior et explicatu facilior, altera, quae minus est luculenta, instituta comparatione, illustrari potest, dummodo constet, in utraque de eodem vel simili agi negotio. Sic, in Codicis Sacri loco aliquo interpretando, alium saepius locum similem et ampliorem citamus; ut, comparatione inter utrumque instituta, illustrentur verba, in quibus explicandis versamur.

Quodsi igitur, vel in Baptismi, vel in Coenae ritu, habeantur partes, quae maiori evidentia et perspicuitate appareant, utroque comparando, ea, quae in alterutro minore gaudeant luce, iure illustrare possumus, si ex caeteris similibus partibus probaverimus, in utraque parte, quamvis una alterâ sit clarior, de re tamen eadem vel simili sermonem fieri.

Ali-

(13) *Die Christliche Lehre von H. Abendmahl, nach dem Grundtexte des Neuen Test.* Lips. 1824. p. 279 seq.

Quando duae res, a viro prudente profectae, in multis conveniunt partibus, probabile fit, easdem quoque, in caeteris, quoad per utriusque indolem diversam conicere liceat, similes fore, quoniam prudenti viro cogitandi agendique rationem sibi constantem inesse confidimus.

Haec autem probabilitas, quae saepenumero exigua est, maior fit, quo maior est numerus partium similium vel parium; quo magis hae partes, ut primariae, ad rerum indolem et naturam pertinent, et inter se invicem sunt coniunctae; et quo certius constet, utriusque rei auctorem, in utraque tradenda, eandem securum fuisse cogitandi agendique rationem. Quare videndum est, utrum ille sit sapiens sibi que constans, an minus; utrum duae res eodem fere tempore, an multum remoto, sint institutae; utrum denique in *περιβάσει* mutati consilii causa aut opportunitas deprehendi possit, nec ne.

Quodsi haec ad Baptismi et Coenae comparisonem referamus, videntur nobis hae ratiocinatione plurimae utriusque partes confirmari, imo vero probari. Qui enim utrumque ritum, et unum quidem brevi post alterum, instituit, fuit Christus, Dei Filius, coelestis legatus, qui consilium suum nunquam mutat, sibi que semper constat, qui utriusque ritus administrationem

Apo.

Apostolis mandavit, et utrumque omnibus fidentibus et resipiscentibus celebrandum dedit.

Si porro ipsos attendamus ritus, continuo magnus ille numerus similiarum partium, et earum quidem, quae praecipuae sunt censendae; in oculos incurrit; cuiusmodi sunt institutio, significatio, usus legitimus atque fructus salutaris. Accedit, quod nemo non videt, partes illas arctissimo vinculo inter se esse coniunctas: institutio enim ritusque externus cum significatione quam maxime coniunguntur; et significatio officia imponit omnibus, qui ritui interfunt; atque haec quoque usum definiunt legitimum et fructus praebent illos salutare.

Vidimus igitur, huic argumentandi rationi, quae, ex quibusdam Baptismi et Coenae similibus partibus, caeterarum partium similitudinem coniicit, eandem vim et evidentiam esse tribuendam, quam argumentis, ex rerum analogia ductis, adscribere solemus.

SECTIO POSTERIOR.

Comparisonis usus, in iudicio de
Baptismi et Coenae indole,
usu legitimo ac fructu sa-
lutari, speciatim.

Ex iis, quae §. I. disputavimus, satis intelli-
gitur, Baptismi et Coenae ritus comparatione
illustrari posse et confirmari. Nunc igitur ad
ipsas rituum partes est attendendum, ut, quae-
nam illustrentur et confirmentur, nobis innotes-
cat. Liceat vero praemittere leges quasdam vel
cautiones paucas brevesque, sponte prodeuntes ex
iis, quae iam probavimus, et, ad comparationis
usum bene regundum, ni fallar, compositas.

1. Comparisonis usus, in iudicio de Baptis-
mi et Coenae indole, legitimo usu et fructu
salutari, minime est contemnendus.

2. Quod his ritibus inter se invicem compa-
randis assequimur, id non quidem ad mathemati-
cam ducit evidentiam, attamen plusquam illustra-
tionem praebet.

3. Ex uno ritu in alterum nihil transferre licet,
quod huius ritus partibus singularibus est contra-
rium, certe non congruum: quia uterque ritus,
quam-

quamvis maximam partem similis, non tamen omnino par est dicendus.

4. Res, quae non omnino pares sunt, in alterum ritum ex altero transferre minime licet.

5. Comparationis ufui, in iudicio de aliqua Baptismi vel Coenae parte, non semper eadem vis et evidentia est tribuenda, quia non omnes partes, eodem arcto cum caeteris similibus partibus vinculo, coniunctae sunt.

6. Si, in comparandis duobus ritibus, in altero aliquid non invenimus, minime, propter caeterarum partium similitudinem, statuere licet, hoc in altero quoque deesse; quia non haec est vis similitudinis, in plurimis rituum partibus obviae, ut nihil omnino amplius in altero ritu possit inesse.

7. Omnes utriusque ritus partes, quae, nulla alterius ritus ratione habita, probatae sunt, accurate inter se comparentur, ita ut appareat, quatenam in utroque ritu partes, summa cum evidentia, prabari possint, quatenam in altero ritu maiori, quatenam in altero minori luce et evidentia, gaudeant; quatenam pari probabilitate valeant; quantus sit similibus partium numerus; num sint partes primariae, et quinam sit earumdem consensus, quodnam vinculum.

8. Partes unius ritus, quae copiosius ac fusius a Christo aut Apostolis traditae sunt, inserviant

al-

alterius partibus illustrandis: ut autem constet, in utraque parte, quamvis altera sit clarior et amplior, eadem de re agi, oportet nos, ad caeteras quoque similes partes, cum ea, de qua quaeritur, coniunctas, attendere.

9. Partes, quae in uno ritu maiorem habent evidentiam, adhibeantur, ad alterius partes, quarum interpretatio dubia esse possit, confirmandas, cum probent, nostram interpretationem cum Christi cogitandi agendique ratione congruere.

10. Quodsi duas utriusque ritus partes, quae non nisi ad probabilitatem adduci possunt, eo confirmare velimus, quod nec in hoc, nec in altero ritu, deprehendatur quicquam, cum nostra interpretatione pugnans, oportet nos inprimis ad discrimen attendere utriusque *περιζασεών*, quoniam eo ipso facile fieri potuit, ut aliquid adderetur, quod cum nostra interpretatione non congruat.

11. Quodsi, ex quarundam partium similitudine, caeterarum similitudinem conicere velimus, sedulo in similibus partium indolem et numerum inquirendum est: inprimis vero attendendus est earundem consensus, et inter se, et cum re, de qua quaeritur, quoniam ex iis maior minorve pendet probabilitas.

12. Cum omnis haec argumentandi vis e maiori minorive partium similitudine earumque numero

mero pendeat, vis comparationis Baptismum inter et Coenam anteponenda est efficacitati comparationis, quae hos ritus inter et similes Veteris Foederis instituitur; maior enim similitudo locum obtinet inter ritus N. F. quam hos inter et V. F. ritus.

Sed age, videamus, de singulis Baptismi et Coenae partibus, quo accuratius comparationis usum, in iudicio, de utriusque indole, usu legitimo et fructu salutari, cognitum habeamus.

I. Comparationis usus, in iudicio de indole.

Christo, suae gentis indolem consideranti, factis apparuit, multiplices caerimonias pietati minime prodesse, contra vero multos iis induci, ut in ritibus externis acquiescant; graviora vero pietatis humanitatisque officia post habeant, nec nisi vanam pietatis speciem sectentur. Idcirco vix quicquam eorum, quae in externo cultu et solennitate consistunt, praestandum imposuit, et non nisi duo ritus sacros instituit, qui veram animi fidem et pietatem excitant et confirmant. Uterque enim nihil omnino habet, quod homines a seria rerum gravissimarum meditatione avocet, aut ad inanem sensuum et phantasiae oblectationem abripit, sed tam evidenter omnem

Euangelii summam depingit, ut in ipso ritu subsistere non possimus, verum pulcra hac imagine, ad res, quae depinguntur, gravissimas cogitatione et animo evehamur. Dum enim Baptismi ritu lavamur, animi illam a peccatorum fordibus et poenis ablutionem, quam Christo nos debere profitemur, non cogitare non possumus. Haec enim imago in libris sacris est perfrequens, et apud omnes gentes usitata. Dum panem fractum vinumque uvis expressum videmus, Christi mortem cogitemus necesse est; et, dum hoc cibo et potu nutrimur, huius mortis fructus, a nobis percipiendos, grato recordamur animo. Nec mirum. Nihil enim his inest ritibus, quod hanc significationem incertam reddat aut dubiam, contra vero omnia eam indicant. Sunt enim ritus simplicissimi, quemadmodum Christi doctrina mirae simplicitatis nota commendatur. Omnibus terrae gentibus sunt accommodati, prouti doctrina, quam depingunt, universo generi humano apta est. Sunt praeterea iucundi, vitaeque utiles et necessarii: quemadmodum Euangelii beneficia, iis significata, nobis, peccando commaculatis et fontibus, grata sunt et valde necessaria.

Cum igitur hae notae egregie rebus, quae significantur, congruant, facile nobis persuademus, has ab ipso Christo, utrumque ritum in-

sti-

stituyente, fuisse spectatas. Quod ut facilius credamus, facit utriusque ritus collatio. Etenim multa quidem in utroque sunt dissimilia: in Baptismo aqua, in Coena panis et vinum, in Baptismo lotio, in Coena convivium, cibatio, portio; attamen easdem in utroque cernimus notas, ut adeo vix dubitare possimus, quin has ipsas spectaverit Christus, hos ritus externos instituens. Conf. Lex nostra 10. Quae quidem sententia porro commendatur, instituta utriusque ritus comparatione, cum similibus, antea apud Israëlitas usitatis. Christum enim, Sacram Coenam instituentem, Paschaliū epulorum rationem habuisse, nemo facile in dubium vocabit; nec tamen, quae ad Paschatis convivium pertinebant, olera amara in sacram transtulit Coenam. Haec quidem Christus consulto omisisse videtur, quemadmodum a Baptismi ritu ea abesse voluit, quae in circumfessionem erant molesta et dura, nec sequiori sexui apta.

Quicumque in Baptismo agnoscit symbolum, quo *significetur* animi purgatio, facile etiam agnoscet, in Sacra Coena esse symbolum, quo *significetur* beneficium ad animum pertinens. Quicumque agnoscit, aquam non esse nisi signum externum in lavationis ritu, pronior erit in eam sententiam, qua credat, panem et vinum in S. Coena non nisi signum esse externum. Quicumque

que negat, aquam in sacro ritu mutari in Christi sanguinem, quo animi nostri expurgentur, non facile etiam admittet eorum sententiam, qui e verbo εἶναι colligunt, panem et vinum in S. Coena mutari in Christi carnem et sanguinem, aut cum illis symbolis Christi corpus et sanguinem accipi a piis convivis. Conf. Lex II. (1) Qui denique negat, in Baptismo Deo offerri sacrificium, e Christi verbis τούτο ποιεῖτε non colliget, in Sacra Coena repeti sacrificium, quod Conservator noster semel in cruce Deo obtulit. Quicumque credit, Baptismum non nudam esse caerimoniam, sed significationem beneficiorum Evangelio promisorum, uti et officiorum Christianis impositorum, non facile negabit, utrumque etiam fieri Sacra Coena celebranda, neque ei placere poterit eorum sententia, qui sacrum hoc convivium pro nuda habent caerimonia, ad Christi morientis memoriam recolendam instituta.

Quicumque Sacra Coena confirmari dicit divina promissa, de peccatorum condonatione, Christi morte nobis comparata, facile etiam credet, huius beneficii spem nobis similiter factam esse Baptismi caerimonia. Utrique enim ritui mul-

(1) Conf. *Catech. Palat.* Quaest. 78. et J. A. L. Wegscheider, *Inst. Theol. Christ. Dogm.* §. 174.

ta sunt communia, in iis quoque partibus, quae cum animi emendatione poenarumque remissione arcte cohaerent. Conf. Lex 11.

Baptismi autem ritus, indole sua, hanc poenarum remissionem significare potest: nec quicquam huic caerimoniae inest, quod difficultatem movere possit. Conf. Lex 3.

Quando Coenae ritum cum Paschali Israëli-
tarum epulo comparamus, ac temporis, quo illa instituta est, rationem habeamus, facile inducimur, ut credamus, Christum, in Coena S. instituenda, Paschale convivium spectasse, ut adeo S. Coena ex hoc sponte prodierit. Itaque fatebimur, a Christi agendi ratione non abhorre-
re, quod Novi Foederis caerimoniam ex Veteris Foederis ritu ducat, atque adeo Baptismum quoque in circumsectionis locum, substituat.

II. *Comparationis usus, in iudicio de utriusque ritus usu legitimo.*

E Baptismi indole et ex initiatorum exemplis, quae in Apostolorum actis sunt obvia, facile colligimus, perfectam consummatamque pietatem in initiandis non requiri. Quae res nonnihil valere videtur, ad compescendam eorum severitatem aut timiditatem, qui, vel in aliis, vel in
fe-

femet ipsis, ad sacram Coenam accedentibus, eam fidei integritatem et pietatis constantiam exigunt, quam paucissimi hac in vita assequuntur.

Sacram Coenam omnibus terrae gentibus esse iniunctam, veri simile fit ex eo, quod Christus, Baptismum instituens, diserte dicit; hunc esse administrandum *πάσι τοῖς ἔθνεσι; πάση τῇ κτίσει.* Vicissim, e Pauli doctrina de S. Coena, colligas, Baptismum perpetuo esse celebrandum; iubet enim Coenae convivas: *τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ.* Quod cum de Sacra Coena constet, quidni etiam de Baptismo valeat, cum nihil quicquam in Baptismi ritu reperiatur, quod obstat, contra vero ipsa eius institutio illud suadeat?

III. *Comparisonis usus, in iudicio de utriusque fructu salutari.*

Paulus Baptismo initiatos *υἱὸς* dicit τοῦ Θεοῦ, (1) quia, Baptismo pie suscepto, ipsi Christum induerant: atque ita pulcre complectitur omnes omnino fructus, qui ex Baptismo, Evangelii summam depingente animoque admovente, in nos redundant; ac prorsus, ad Christi iudicandi, sentiendi, volendique rationem,

(1) *Gal. III: 27.*

nos componunt. Cum vero Sacra Coena eadem atque Baptismus ante oculos ponat, atque eosdem homines fidentes et resipiscentes admittat, et, maximam partem, Baptismo sit similis, nulli dubitamus, eosdem hosce fructus quoque vindicare piae Coenae celebrationi, atque ita illustrare, quae Paulus, dum Coenae fructum ante oculos habeat, testetur: τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας — κοινωνία ἐστὶ τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ ἐστὶ. (1)

Qui utriusque ritus significationem gravissimam considerat, non miratur sane, illos, qui pie iis interesent, sacro fuisse Spiritu actos, praesertim si hominem cogitet, Baptismo e profanorum numero in sanctam illam et beatam Christianorum societatem transeuntem: et nemo fere est, qui hosce fructus efficacissimos, ad animum unice referendos, ipsi aquae infusioni externae tribuat. Quid igitur est, quod Coenae symbolis, pani atque vino, peculiarem quandam vim inesse dicamus, cum sint res ex eadem natura depromtae, quibus eodem solenni modo utamur, quae eadem prorsus significant eosdemque fructus salutare nobis praebeant pie iis utentibus? Nimirum haec similitudo, quae inter eas quoque partes

(1) 1 Cor. X: 16.

tes intercedit, quibuscum mirifice convenit et cohaeret res, de qua quaeritur, non tantum probat, eosdem fructus, absque panis vini que peculiari illa vi, Coenae piae celebrationi tribui posse; verum etiam haec, quae intercedit inter utrumque similitudo, quam maxime suadet, eandem hanc in Coenae fructibus interpretandis rationem tenendam esse, atque rem, caeteris adiunctis argumentis, ex ipsa rerum natura desumptis, extra omnem ponit dubitationem.

EPILOGUS.

COMPARATIONIS USUS, IN VOCABULI SACRAMENTI SIGNIFICATIONE DEFINIENDA.

Nulla facile res magis diversa, in utramque partem, iudicia subiit, quam hoc *Sacramenti* vocabulum. Fuerunt, qui multis laudibus id extollerent, et in vocabuli definitionem sedulo inquirerent. Fuerunt item, qui, certi nihil de eo doceri posse existimantes, nullum eius usum esse affirmarent et ab eo abstinendum esse docerent. Cum vero diuturno usu tritum sit in formulis nostris, et in disputationibus cum Pontificiis difficulter evitetur, et neminem possit offendere, si quidem rite definiatur, operae pretium videtur, in huius vocabuli significationem

accuratius inquirere, ut appareat, quid tandem de ea fit iudicandum.

Ante omnia autem ipsum *sacramenti* vocabulum est attendendum, explorandaeque Theologorum sunt sententiae, de eius usu, definitionibus, rebusque, quas eo complecterentur, ut perspicuum fiat, inde nihil certi posse effici, sed circumspiciendum esse, num via alia reperiatur, quam ingredi nos oporteat, ut ad probabiliorem de eo sententiam perveniamus.

Sacramentum dicitur a *sacrando*: significatur autem hac voce omne id, quod *consecratum* est, vel *actio* qua aliquid *consecratur*. Romani hoc vocabulo utuntur, ubi de pecuniae summa a litigantibus deposita, de iureiurando quovis, inprimis vero militum, agunt. (1) Patres Ecclesiastici hoc nomine designarunt omnis generis rem arcanam, *tum* dictum aliquod obscurum, allegoricum, *tum* symbolum rei cuiusdam sacrae, *tum* actionem certo modo consecratam et cum promissione quadam coniunctam, maxime Baptismum et sacram Coenam. (2)

Va-

(1) Conf. Ernesti, *Clavis Ciceron.* hac voce.

(2) Tertullianus, *Apol.* c. 47. de *Praescript. Haeretic.* c. 40. de *anima*, c. 9. et Hieronymus, *Ep.* 38 et 110. Conf. Wegscheideri *Inst. Theol. Christ. Dogm.* P. III. C. IV. §. 166. et Munscheri *Handbuch der Dogmengesch.* T. IV. §. 135. — Qui vero plu-

Varius hic et multiplex usus Theologis multorum atque diverforum de sacramento iudiciorum ansam dedit, inprimis cum dubitaretur de eo, utrum vocabulum a Romanorum militum iureiurando, an vero a Graeco verbo *μυστήριον*, esset ducendum. Fuerunt enim, qui *sacramenti* vocabulum depromptum existimarent ex hoc loquendi usu, atque ita, constrictiorem significationem ei tribuentes, ritus sacros *sacramenta* vocari affirmarent, quia hisce Christum profiteamur Conservatorem et sub eius signis nos militare testamur, quemadmodum milites Romani, sacramento hoc militari intercedente, fidem suam imperatori obstringebant. (3) Alii vero, iique plurimi, *sacramenti* vocem e versione vulgata τοῦ μυστηρίου (*Eph. V: 32. 1 Tim. III: 16. Apoc. XVII: 7.*) in Latinitatem ecclesiasticam translatum perhibentes, ampliorem huic voci tribuerunt significationem.

Hanc igitur ab causam, aliter fieri non potuit, quin de vera sacramenti notione varia et
di-

plura de vocabuli *sacramenti* origine iudicia legere cupit, adeat Mart. Vitringam, lib. laud. Part. VI. c. XX.

(3) Conf. Z. Ursini, *Explic. Catech.* Part. II. p. 6: Calv. *Inst.* Libr. IV. c. XIV. §. 13. et Vosii, *Disp. πρόδρομος*, de *sacram. nat. ac inprimis xi. et. effici*

diversa extiterint iudicia, quorum praecipua tantum commemorare lubet.

Augustino *sacramentum est visibile verbum et invisibilis gratiae visibilis forma.* (4)

Scholasticorum et Iesuitarum nonnulli negarunt, sacramentum definiri posse, certe non nisi imperfecte describi posse contenderunt. (5)

Alii *Sacramentum dixerunt signum visibile eius rei, quam invisibiliter operatur.* Alii *signum efficax gratiae, divinitus institutum.* Alii *signum sensibile et visibile, significans rem sacram, cum aliquâ analogiâ.* Alii *actionem verbis iunctam solemnibus, qua significatur et exhibetur effectus gratiosus.* (6)

Ab his denuo definitionibus deceserunt factorum emendatores, quorum quisque fere suo iure dedit definitionem, ab aliis diversam. Sic

Lu-

(4) Libro XIX. cap. 16. *contra Faust.* et Lib. II. C. I. *de doctr. Christ.*

(5) Videantur *Disput.* Bellarmini, *de Controv. Christ. fidei, adv. huius temporis haer.* T. II. L. I. c. X. Conf. Dav. Parei *Praef. in Explic. Catech. Z. Urfini.*

(6) Thomae Aquinatis *Summa Theol.* P. III. — Hugo de S. Victore, L. I. Part. IX. c. 2. — *Conc. Trid.* Sess. VII. — Petavius, *Opp. Theol. Dogm. de Hierarch. Eccles.* Opp. T. III. Lib. I. c. X et XI. — Lutherus, *Capt. Babyl.* pag. 86a. *Opp.* T. II. — Dav. Parei *Praef. laud.*

Lutherus sacramentum dixit *testimonium*, ad excitandam vel nutriendam fidem institutum, quod miraculi instar confirmat, et sigilli instar obsignat promissionem gratiae. Zuinglius vero *signum* tantum dixit gratiae divinae, quo se homines Christo et ecclesiae fideles fore, publice profitentur. (7) Calvinus, utriusque definitiones coniungens, sacramentum dixit *externum symbolum*, quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientiae nostris dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostrae imbecillitatem, et nos vicissim pietatem erga eum nostram, tam coram eo et angelis, quam apud homines, testamur. (8) Ab his denuo differt Andreae Carolostadii sententia, qui nihil aliud esse Christianorum sacramenta asseruit, nisi *symbola quaedam ac tesferas*, quibus internoscuntur Christiani ab aliarum religionum cultoribus.

Cum eo consentire quodammodo videntur Sacciniani (9) et Arminiani. (10) Theologi denique plurimi recentiores in eo subsisterunt, quod sacramentum *ritum sacrum a religionis Christianae*

(7) *Comm. de vera et falsa relig.* Opp. T. II. p. 198.

(8) *Inst.* Libr. IV. c. 14. §. 1.

(9) *Cateches. Racov.* VI: 3.

(10) *Conf. Remonstr.* XXII: 3.

nae auctore sapienter institutum, celebrantibus salutarem, docuerint. (11)

Quodsi singulorum fere Theologorum dissen-
sum, in definienda *sacramenti* notione, obser-
vaverimus, mirum nemini accidat, eosdem, in
iudicio de sacramentorum indole, usu legitimo
et fructu salutari, quoque inter se dissen-
sisse. Quin et alias atque alias res *sacramenti* nomine
appellasse. Ioh. Damascenus duo tantum
recenset sacramenta, Baptismum et sacram Coe-
nam. Pseudo-Dionysius vero, et Theo-
dorus Studita sex enumerant sacramenta. E
Latinis Rabanus Maurus et Paschasius
Radbertus quatuor adesse contendunt, quibus
S. Bernardus pedum lavationem, Hugo de
Sancto Victore aquam lustralem, campa-
narum consecrationem aliaque adiecit. Petrus
Damianus duodecim sacramenta adesse testa-
tur. Denique, praecuntibus Ottone Bamber-
genfi et Petro Lombardo, factum est,
ut septem Ecclesia Romano-Catholica recenset
sacramenta. (12)

Sa-

(11) Mori, *Epit.* p. 250. Doederlein, *Inst. Theol. Chr.* II. 814.

(12) Münfcher, *Lehrbuch der Christ. Dogm.* et Wegscheider, lib. I. §. 166. uti et auctores, ab eo laudati.

Sacrorum emendatores, ut erant incerti de sacramentorum definitionibus, ita quoque dubii fuerunt, in numero sacramentorum constituendo. Lutherus et Melancton primum tria recenserunt, Baptismum, sacram Coenam et absolutionem seu poenitentiam, postea tamen in binario acquieverunt numero. (13)

Sic etiam Zuinglius et Calvinus Baptismum et sacram Coenam sacramenta vocarunt; verum alter interdum *matrimonium*, alter *ordinationem* his annumeravit. (14) Tandem Philippus, licet primum tria habuerit sacramenta, quartum tamen, ordinationem, his adiunxit, atque se propensum proficitur ad matrimonium quoque in sacramentorum numero recipiendum. (15) Postea vero emendatae Ecclesiae familiae (16) in binario numero acquieverunt, et Baptismi atque Coenae ritus sacros unice *sacramenti* nomine designandos dixerunt.

Haec, de *sacramenti* verbo eiusque usu vario,

(13) *Capt. Babyl.* p. 65. *Opp.* T. II. et in fine huius *Disp.* p. 86a. Melancton, *Apol.* V. 167. VIII. 200.

(14) Zuinglius, *de vera et falsa relig. in cap. de sacramentis et de matrimonio.* Calvin. *Inst.* Libr. IV. c. 18. §. 19. 20. cap. 19. §. 31.

(15) Testante Bellarmino, lib. I. L. II. cap. XXIII. sqq. Philippi loca citet ai XXXVI. LII et LVIII.

(16) *Catech. Pal.* Quaest. 61. *Conf. Belg.* art. 33.

rio, breviter disputata, quicumque attendat, sibi facile persuadebit, nos ex iis, quae dubia sunt et incerta, certam et accuratam definitionem haud efficere posse. Si enim vocis, quae in libris S. nusquam legitur, vim et significationem ab ipsa eius origine repetere velimus, vagam habemus et dubiam significationem. Si vero usum attendamus, qui in verborum significatione imprimis est spectandus, et etymologiae anteponendus, incerti prorsus sumus, quid nobis eligendum sit. Quodsi tandem definitiones, a Theologis prolatas, animadvertamus, atque res indagemus, quas *sacramenti* nomine designarunt, incerti iterum relinquimur, cum tot fere habeantur variae definitiones, quot Theologi de sacramentis disputarunt.

Quodsi igitur nobis *Sacramenti* vox, in religionis Christianae causa, sit adhibenda, eam ita usurpandam arbitramur, ut conveniat in utrumque illum ritum, quem Christiani a Christo institutum venerantur, h. e. *Baptismum* et *Coenam*. Itaque *Novi Foederis Sacramentum* dicimus ritum externum, a Christo divina auctoritate institutum, in perpetuum Societatis Christianae usum, significantem et confirmantem beneficia divina, Euangelio promissa, in remissione peccatorum animique emendatione conspicua.

Si vero eandem vocem adhibeamus, ad designan-

nandos ritus Foederis, cum Novi, tum etiam Veteris Israëlitici, hoc est, circumsectionis et epuli paschalis, eius definitio erit ita instituenda, ut dicamus, *Sacramenta* esse ritus sacros, ad religionem pertinentes, divina institutos auctoritate, quibus, ope signorum sensibus expositorum, significantur et confirmantur beneficia divina, singulari patefactione promissa.

